

JAVA.

JAVA.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1855 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

EEN JAVAANSCHE BEDIENDE

1

JAVA

TOONEELEN UIT HET LEVEN

KARAKTERSCHETSEN EN KLEEDERDRAGTEN VAN JAVA'S BEWONERS

in afbeeldingen naar de natuur geteekend

door

E. Hardouin met tekst van W. L. Ritter

en een voorwoord van

H. M. Lange, gepensioneerd Luitenant Kolonel van het O. I. Leger

BENEVENS EENE KAART VAN JAVA

naar de nieuwste bronnen bewerkt.

Te LEYDEN, bij

A. W. SYTHOFF.

1855.

JAVA.

TOONEELEN UIT HET LEVEN, KARAKTERSCHETSEN EN KLEEDERDRAGTEN

VAN

JAVA'S BEWONERS.

IN AFBEELDINGEN, NAAR DE NATUUR GETEEKEND

DOOR

E. HARDOUIN, MET TEKST VAN W. L. RITTER

EN EEN VOORWOORD VAN

H. M. LANGE,

GEPENS. LUITENANT-KOLONEL VAN HET O. I. LEGER.

BENEVENS EENE KAART VAN JAVA, NAAR DE NIEUWSTE BRONNEN BEWERKT.

TE LEYDEN, BIJ A. W. SYTHOFF.

1855.

INHOUD.

VOORWOORD.

Welk beschaafd Nederlander vindt men thans nog die geen belang stelt in onze uitgestrekte bezittingen in den Oost-Indischen Archipel? — niet alleen om het voordeel dat zij het moederland aanbrengen, maar vooral ook omdat daar tegenwoordig, — sedert den trapsgewijzen vooruitgang dier schoone gewesten in handel, landbouw, industrie en beschaving, — de Nederlanders in zulk een aantal gevestigd zijn dat genoegzaam een ieder daar bloedverwanten heeft of betrekkingen, — voorwerpen zijner meeste toegenegenheid of belangstelling. Hoevelen toch zijn er niet die hunne kinderen daarheen vertrekken zagen; anderen geliefde echtgenooten, broeders of zusters? Hoe groot is niet tegenwoordig het getal dergenen die met verlangen de zoogenaamde landmail te gemoet zien, op goede tijding hunner betrekkingen hopende, maar hoe vaak is die landmail niet eene bron van teleurstelling en droefheid? — hoe menigmaal brengt zij niet het doodberigt van geliefde vrienden, — van echtgenoot of kinderen? Ja! want zoo het onloochenbare

waarheid zij dat 's menschen leven overal is in Gods hand, dat niemand zeker is van den dag van morgen; — die waarheid geldt vooral voor onze Indische bezittingen; vooral in die anders zoo gezegende gewesten is de onzekerheid des levens voor ons Europeanen groot. Het voor den Europeaan minder geschikte klimaat [1]) blijft steeds de schaduwzijde van dat overheerlijke land, en van daar veel ziekten, veel lijden, veel sterfgevallen, vaak op nog jeugdigen leeftijd. Onverwacht worden krachtvolle mannen, mannen op bloeijenden leeftijd, met kennis en bekwaamheid toegerust, van welke men voor de maatschappij de schoonste verwachtingen mogt koesteren, te midden van hun nuttig en arbeidzaam leven weggerukt door den dood die niemand ontziet!

Vooral ook is de belangstelling in onze Indische bezittingen toegenomen, naarmate hare kennis meer werd verspreid, en de menigte geschriften, die bezittingen betreffende, welke, vooral in het laatste achttal jaren zijn in het licht verschenen, hebben er inzonderheid toe bijgedragen om die kennis uit te breiden. Die geschriften zijn allerlei; niet allen zouden wij ze durven aanprijzen, doch men mag verwachten dat het beschaafd publiek, de verstandige en onbevooroordeelde lezer, het kaf zal weten te onderscheiden van het koren, terwijl de wrijving welke, door de verschillende gevoelens, denkbeelden en beschouwingen die geopenbaard zijn, noodwendig ontstaan moet, ook een helderder licht zal doen stralen over onze Indische aangelegenheden.

Onder de lettervruchten van zoodanigen aard, die in den jongsten tijd werden voortgebragt, verschafte vooral die, welke den lezer thans wordt aangeboden ons veel genoegen. Wie, die deze bezittingen bezocht en jaren lang daar heeft doorgebragt, herkent niet in de beelden welke de heer Hardouin ons heeft aanschouwelijk gemaakt, meerendeels menschen die hij voorheen dagelijks zag, waarmede hij omging en gemeenzaam was? Want uitmuntend zijn ze getroffen, en zoowel door de naauwkeurigheid der voorstelling als door

---

[1]) Onder anderen volgens Dr. W. Bosch. Zie zijne anti-kritiek in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, Jaargang VIII, Deel IV, bladz. 237 en volgende.

den eenvoudigen ongedwongen toon verrassen ze ons; — het zijn wezenlijke typen. De heer Hardouin heeft, zoowel door deze teekeningen als door anderen, waarvan enkele ons onder de oogen kwamen, een allergelukkigst talent aan den dag gelegd, en des te meer moeten wij het betreuren dat ook hij reeds behoort tot de zulken die bezweken zijn onder den invloed van het luchtgestel van die schoone gewesten, waar hij zich nog niet lang bevond, doch waar zijne teekenpen reeds talrijke en schoone vruchten heeft voortgebragt.

Vooral aan hen heeft de heer Hardouin eene dienst bewezen die nimmer den Oost-Indischen Archipel bezochten, maar daar bloedverwanten hebben of vrienden. De bewoners dier gewesten, meer bijzonder die van het eiland Java, kunnen zij zich nu voorstellen, beter dan uit de beste beschrijving. Zij krijgen nu de personen voor oogen met vele van welke hunne vrienden en betrekkingen genoegzaam dagelijks in aanraking komen.

En wie was beter dan de heer Ritter in staat om bij deze teekeningen eenen toepasselijken tekst te leveren; eene beschrijving van die beelden, van hunne bijzondere karaktertrekken en eigenaardigheden, en van hunne zeden? Hij toch die in Oost-Indië geen vreemdeling is kent ook den heer Ritter, zoo al niet persoonlijk dan toch uit zijne geschriften, welke dáár zekere vermaardheid en populariteit verworven hebben; niet alleen zijne *Nieuwe Indische verhalen en herinneringen uit vroegeren en lateren tijd*, maar ook zijne opstellen die elders, zoo als in de *Kopiist*, in *Warnasarie* en in de *Biejang-lála* verspreid zijn. En wie moest het bij het lezen zijner verhalen en novellen niet wel eens uitschateren van lagchen, wegens de koddige maar daarom niet minder juiste voorstellingen? En wie werd niet vaak tot tranen toe bewogen door het aandoenlijke en treffende zijner tooneelen? — tooneelen altijd even levendig, altijd even bloeijend! En wiens belangstellende aandacht werd niet menigwerf hoog gespannen bij het lezen van zijne tafereelen uit de geschiedenis van onze Indische bezittingen? — tafereelen waarvoor de klassieke Valentijn veelal de bouwstof leverde en waarin de geschiedenis met zooveel getrouwheid is gevolgd en bewaard. Zeer juichen wij het toe dat talenten als die van de heeren Hardouin en Ritter zich hebben vereenigd om een werk tot stand te brengen zoo geschikt om ons, in onze gedachten,

op het schoone eiland Java te verplaatsen, naardien het meerendeels voorstellingen bevat die daar tot het dagelijksche behooren, terwijl de daarbij gevoegde kaart de gelegenheid geeft om zich op dat eiland te orienteren. Dat eiland toch, en niet minder zijne bevolking, verdient in hooge mate onze belangstelling en sympathie. Overheerlijk schoon is dat land, met eene natuur zoo verrukkelijk, zoo weelderig en zoo rijk, dat men zonder aanschouwing er zich naauwlijks een denkbeeld van vormen kan. De grootste contrasten levert de natuur daar op, — tooneelen die ons treffen en verbazen door hunne stoutheid en woestheid; anderen die ons daarentegen vriendelijk toelagchen. En dat land is niet verrukkelijk schoon alleen; het behoort ook tot de allervruchtbaarste; en niet alleen vruchtbaar in voortbrengselen ten behoeve zijner bewoners, maar ook de zoodanige, levert het in milden overvloed op, die geschikt zijn voor de Europesche markt en voor den uitvoer naar China en elders, en voornamelijk hierdoor is het dat dit land schatten afwerpt voor ons Nederlanders. En de bevolking van dat gezegende eiland? Ten deele zullen wij haar uit de beschrijvingen van den heer Ritter leeren kennen; van hare goede hoedanigheden zullen wij er vermeld vinden, maar ook van hetgeen bij haar valt af te keuren. Ja zeker! ook bij dit volk is veel dat afkeuring verdient en dat heeft het met andere volken gemeen, maar over het algemeen mag het een goed volk genoemd worden, zachtaardig en gemakkelijk te leiden. Het moge ten achtere staan in beschaving en verlichting, en niet altijd zijne hartstogten kunnen beteugelen; — aan ons Nederlanders zou het niet voegen het deswege met gestrengheid te beoordeelen, en beter past het ons het voor te lichten en te gemoet te komen. Dat volk is onze sympathie dubbel waardig, ja eischt zelfs onze erkentelijkheid! Het is voor een groot deel voor ons voordeel en voor onze belangen dat het arbeidt en zijne velden bebouwt. Welaan! dat wij dit naar ons best vermogen vergelden, en gewis, op geene doeltreffender wijze kan dit geschieden dan door te trachten den Javaan te beschaven en zedelijk te ontwikkelen. Dat men daartoe pogingen aanwende, maar met eene verstandige en omzigtige keus der middelen; dat men zich daarbij wachte voor overijling. Immers, ook de opvoeding van het kind gaat trapsgewijze en regelt zich naar de gemaakte

vorderingen zoowel als naar de reeds verkregen ontwikkeling en kennis, en, even nadeelig als overijling daarbij wezen zou ter bereiking van het beoogde doel — zijn toekomstig geluk, — even nadeelig zou die werken op Java's bevolking, welker beschaving en zedelijke ontwikkeling nog op eenen kinderlijken trap staan, maar even als bij een goed kind, met gelukkigen aanleg, waarvan men veel mag verwachten, mits men zich zorgvuldig hoede daaraan eene verkeerde rigting te geven. De weldaad der beschaving en verlichting zijn wij aan Java's bevolking verschuldigd, doch dat die haar zóó geschonken worde dat zij eene duurzame weldaad blijve!

Wij verheugen ons over de verschijning van dezen vereenigden arbeid en, — al kunnen wij niet aan alles wat de bundel bevat onvoorwaardelijk ons zegel hechten, — van harte wenschen wij dat daaraan bij het publiek, zoowel in Oost-Indië als hier te lande, eene goede ontvangst moge te beurt vallen, ook tot aanmoediging van dergelijke ondernemingen in den vervolge, en om den eenig overgebleven bewerker eene voldoening te schenken waarop hij, naar ons bescheiden oordeel, allezins aanspraak heeft; ook wenschen wij dit voor den uitgever die moeite noch zorgen gespaard heeft, om het geheel in een voegzaam kleed te doen in het licht verschijnen.

Gaarne zouden wij nog meer zulke typen in den bundel hebben aangetroffen, zoo als van een *klontong*, van een agent van policie of zoogenaamde *oppas*, van een *pradjoerit* en meer anderen; — typen waarvoor de Javasche hoven van Soerakarta en Djokjokarta overvloedige stof zouden kunnen opleveren, bij voorbeeld de *Grebèk*-feesten, bijaldien de potsierlijke vertooningen welke deze, vooral te Djokjokarta, opleveren, in groepen werden voorgesteld; — en waarvoor de stof vooral dan rijk zou wezen, wanneer men zich niet bepaalde bij het eiland Java alleen, maar ook begaf naar onze andere bezittingen in den Oost-Indischen Archipel, een uitstap zoo als de heer Hardouin die reeds eenmaal gedaan heeft, toen hij ons de *Inlandsche vrouw uit het binnenland van Palembang* afteekende. Dit gemis, de niet bevrediging van dezen wensch geeft ons echter geen grond tot verwijt of afkeuring, naardien ons verlangen veeleer bewijst hoezeer wij voldaan zijn over het reeds geleverde;

maar die wensch en dat verlangen doen ons het vroegtijdig afsterven van den heer Hardouin te meer betreuren, want van zijne hand hebben wij zulke voortbrengselen nu niet meer te wachten. Om die reden verblijdt het ons dat een ander eenen dergelijken arbeid ondernomen heeft, namelijk de heer A. van Pers, wiens Nederlandsch Oost-Indische typen, welke door den heer C. W. Mieling te 's Hage worden uitgegeven, allezins kunnen wedijveren met de teekeningen van den heer Hardouin.

WAGENINGEN, December 1854. H. M LANGE.

VERBETERINGEN.

Bladz.	8	regel 7 van de noot	staat:	pernali saja marali sarma loe	lees:	pernah saja marah sama loe.
"	10	" 5 van boven	"	*roks*	"	*roko.*
"	24	" 8 van boven	"	musten	"	muilen.
"	68	" 12 van onder	"	*kafier*	"	*kafier* of *kafir.*
"	83	" 4 van onder	"	*bandjoe*	"	*bădjoe.*
"	159	" 9 van onder	"	*sinkbargar*	"	*sirih*-berger.
"	197	" 2 van onder	"	dien Javaanschen matroos	"	den Javaanschen matroos.
"	199	laatsten regel	"	een o twee	"	een of twee.
"	218	regel 2 van onder	"	was het toch, —	"	was zij toch, —

DE INLANDSCHE HUISBEDIENDE

TE BATAVIA.

ls derde Opperlandvoogd van Nederlandsch Indië, vestigde de dappere Jan Pieterszoon Koen, nu 252 jaren geleden, de grondslagen van de later zoo wereldberoemde stad Batavia; van die stad, welke van dat oogenblik de hoofdzetel is geweest der uitgestrekte magt, die de Nederlanders in den Indischen Archipel tot nog toe uitoefenen. Maar deze vestiging kon niet geschieden, zonder dat het zwaard daartoe den weg baande en de ongehoorde volharding, de nimmer bezwijkende moed onzer voorvaderen al de hinderpalen opruimden, die, zoo wel de verraderlijke inborst der bevolking, als eene den overwinnaar ongewone en in hare uitwerkselen hoogst nadeelige luchtgesteldheid zoo ruimschoots opleverden. Jakatra viel, en uit deszelfs puinhoopen verrees als het ware een nieuw Oostersch rijk; maar ook deze

overwinning, door den tijd bestendigd, werd door het bloed van duizenden bezegeld en het leven van den Europeaan in de nieuwe vestiging was in de eerste jaren eene aaneenschakeling van gevaren en ontberingen, alleen te overwinnen door die volharding, welke het karakter onzer voorzaten zoo roemrijk kenmerkte.

Het eerste gevolg dier overwinning was natuurlijk eene sterke ontvolking van alle strandgewesten van het oude rijk Jakatra, waarvan de uitwerkselen thans nog gevoelig worden ondervonden; want in evenredigheid van het overige gedeelte van Java zijn nu nog de ommelanden van Batavia wel het minst bevolkt. De overwonnenen, onbekend met de zeden en gewoonten der zegevierenden, en door eene fanatieke priesterschaar vooringenomen tegen derzelver godsdienst — dewijl de hunne, de mahomedaansche, hen leerde, alle belijders eener andere godsdienst diep te verachten en te vuur èn te zwaard uit te roeijen — vlugtten naar het gebergte en hielden zich gedurende een ruim aantal jaren buiten aanraking met de aan het strand gevestigde, en aan hunne strooperijen en hinderlagen blootgestelde Europeanen. De kort daarop gevolgde, tot tweemalen toe herhaalde pogingen van den vorst van Mataram om die Europeanen te verdrijven, telkens vruchteloos afgeloopen, bragten niet weinig toe om die verwijdering te doen voortduren. Alleen de tijd — die zooveel vermag — gepaard met de steeds overwinnende wapenen der Nederlanders aan den eenen kant en hunne vrijzinnige politiek aan de andere zijde, vooral wat het stuk der godsdienst betreft, heeft die geheele onderwerping, ook van dat gebergte te weeg gebragt, welke nu nog bestaat, en alle verwijdering tusschen de inboorlingen en Europeanen doen ophouden.

In dien stand van zaken echter, was het voor laatstgenoemden eene behoefte geworden zich voor de vele huiselijke diensten slaven aan te schaffen; want het laat zich gemakkelijk begrijpen, dat zich tot verrigting daarvan, zelfs langen tijd nadat alles in onderwerping was gekomen, geene inboorlingen leenen wilden. De van lieverlede ontstane en steeds aangroeijende nieuwe bevolking van Batavia bevatte geene elementen daartoe. Immers zij bestond uit Chinezen, Arabieren, Mooren, Boeginezen, Balinezen, Maleijers en Ooster-Javanen, die door handelsbelangen uitgelokt, zich wel in de nieuwe vestiging nederzetteden, om daar, hetzij door dien handel, hetzij door de uitoefening van ambachten, een middel van bestaan

te vinden: doch onder wie de slavenstand een te sterken wortel had geschoten en te diep in verachting was, dan dat zij zich tot den nederigen rang van bediende hadden willen verlagen.

Intusschen was het voor den Europeaan, die in deze heete gewesten zoo vele hem anders ongewone behoeften leerde kennen, eene noodzakelijkheid, welke steeds grooter werd, naarmate weelde en rijkdom meer toenamen, zich eene bediening te bezorgen, die zelfs tot in de geringste nietigheden afdalende, de verwondering van hen, die ze niet daadwerkelijk zien uitoefenen, maar alleen daarover hooren spreken, grootelijks moet opwekken. En toch, de in deze gewesten zoo eigenaardige zucht tot gemak, de noodzakelijkheid zelve om zich zoo min mogelijk te vermoeijen, de verheven maatschappelijke toestand van den Europeaan tegenover den inboorling, hebben die behoeften doen geboren worden en daarvan een noodzakelijk kwaad gemaakt, steeds voedsel vindende in de goedkoopte der in de beide vorige eeuwen, uit alle oorden van den Indischen Archipel te Batavia aangebragt wordende slaven. Een ruim personeel tot bediening was daarvan het gevolg, hetwelk tot nu toe, ofschoon gewijzigd of, beter gezegd, uit eene andere bron oorspronkelijk sints de slavenhandel vernietigd is, heeft stand gehouden.

Het is hier de plaats niet om over den slavenhandel uit te weiden. Schrijver dezes beschouwt de afschaffing, als een zegen voor het menschdom, maar kan zich niet vereenigen met het denkbeeld, in deze dagen zoo dikwerf geopperd, om de, in evenredigheid van vorige eeuwen, weinige slaven, welke nog in Indië bestaan, eensklaps vrij te verklaren, tenzij dat er maatregelen genomen konden worden, om hen het onbezorgde leven, waaraan zij gewoon zijn en hetgeen zij van hunne jeugd af kennen, ook na die vrijverklaring te waarborgen. Het valt den mensch zoo moeijelijk om zich op zekeren leeftijd in een nieuwen, ongewonen kring te bewegen, vooral wanneer hij daarin moet leeren zorgen, en zulks vroeger nimmer heeft behoeven te doen. Maar tot die maatregelen zoude *geld, geld* moeten worden geofferd, en helaas, de philantropen onzer dagen zijn juist geene geldschieters!

Een ruim dertig-jarig verblijf in Indië heeft schrijver in de gelegenheid gesteld het lot der slaven naauwkeurig gade te slaan, en waarlijk — hij moet het in gemoede zeggen, — acht hij hen gelukkiger dan den

armen Javaanschen landbouwer, dan den onder zijne lasten schier bezwijkenden koeli, hoezeer deze in het volle genot hunner vrijheid zijn. Er zijn nu elf jaren verloopen, dat hij zijne gedachten over dit zoo belangrijk onderwerp te boek stelde [1]), en sedert dien tijd heeft hij in eene ruimere ondervinding geene reden aangetroffen, welke hem in het minste van meening zou kunnen doen veranderen. Uitsterving beschouwt hij als het eenige middel om het bestaan van dien slavenstand te doen eindigen, en dat die thans reeds bestaat, bewijst het van jaar tot jaar afnemend aantal slaven in deze koloniën. Veel brengt daartoe voorzeker bij de vrijgeving derzelven, welke, hetzij bij uitersten wille of om bepaalde redenen, plaats heeft; dan, daar die vrijgeving meestal geschiedt zonder voorzorgen voor hunnen verderen leeftijd, wanneer zij door eigene krachten geen middel van bestaan zouden kunnen vinden, of onder de voorwaarden, dat zij hunne gewezene heeren en meesters of derzelver kinderen in dien gegeven vrijen staat zullen moeten blijven dienen tot overlijden toe, zoo kan schrijver dien vrijdom niet als een zegen — maar veeleer als een ongeluk beschouwen. Naar den waren zin dier vrijverklaring toch, verandert zij den toestand der slaven in niets; terwijl integendeel, wanneer hunne meesters het eerst verscheiden, hun lot een te akeliger aanzien verkrijgt, alzoo zij dan meest den ouderdom bereikt hebben, waarin zij niet meer voor zichzelven *kunnen* zorgen, en daardoor onvermijdelijk eene prooi moeten worden van nooit gekende armoede en ellende.

Zoo als gezegd is bestaat er tegenwoordig, en zulks reeds sedert geruimen tijd, op Batavia en zelfs in andere oorden van Indië, geene behoefte meer aan het houden van slaven, want vrije bedienden zijn in overvloed te bekomen. Reeds op den dag zijner aankomst kan de vreemdeling zich er van voorzien; — verwijdert gij er op heden één uit uwe dienst, of verlaat hij die vrijwillig, op morgen hebt gij tien anderen.

Weinigen dier bedienden echter zijn te Batavia geboren en verre de meesten zijn oorspronkelijk uit de binnenlanden. Hoezeer de tijd ook op genoemde plaats onder de aldaar gevestigde inlanders eenige verandering

---

[1]) W. L. Ritter. Indische Herinneringen, Aanteekeningen en tafereelen uit den vroegeren en lateren tijd. Bladz. 281. Iets over den slavenstand in Nederlandsch Indië.

heeft te weeg gebragt in het zoeken van hun levensonderhoud, zoo zijn zij er evenwel nog niet zoo ligt toe te bewegen om zich als huisbediende te verhuren; zij die zulks doen zijn meestal afkomstig van vrijgegeven slaven, of kinderen van dergelijke bedienden, die uit de binnenlanden zich als loontrekkende personen te Batavia gevestigd hebben.

Die landen, in vroegeren tijd de *geconquesteerde* genaamd, omdat zij gerekend werden ten gevolge van den oorlog met Jakatra te zijn veroverd, lagen meestal woest en braak, toen het voormalige bestuur der O. I. Compagnie, nu ruim eene eeuw geleden, op de gedachte kwam om ze te splitsen, bij perceelen openlijk te verkoopen, of tot belooning voor aan dezelve bewezene diensten aan Europesche en inlandsche beambten ten geschenke te geven. Daaruit ontsproot eene meerdere verspreiding van den Europeaan onder de inlanders en door de dagelijksche aanraking een onderling vertrouwen, waardoor de laatstgenoemden ook meer geneigd werden hem te dienen, dien zij vroeger evenzeer gevreesd als veracht hadden. Zij die zulks het eerst ondernamen bevonden zich daar wel bij, hoe karig hun het loon ook werd toegemeten, want zij konden daarmede in hunne behoeften voorzien. De Javaan heeft er weinige — en hij leeft, wanneer de rijst goedkoop is, van vijf of zes duiten daags. Zijne kleeding is nimmer kostbaar en zijne ligplaats slechts eene mat, des noods met een stuk rondhout tot hoofdkussen. Daarbij is hij, wanneer hij niet aan het amfioenschuiven, niet aan het spel of aan het naloopen der *ronggengs* (publieke danseressen) verslaafd is, zuinig van aard, waardoor verscheidene van die eerstdienenden vaak iets van hun loon konden overleggen. [1]) Zij keerden dan naar hunne kampongs terug, kochten eenige *sawahs* (rijstvelden), een span buffels, en legden daardoor den grondslag om welgestelde landbouwers te worden. Dit was een lokaas voor dat gedeelte der bovenlandsche bevolking, het-

---

[1]) Ook thans bestaan hiervan nog voorbeelden. — Schrijver heeft een zoogenaamd *toekang kebon* (tuinjongen) anderhalf jaar in dienst gehad, afkomstig uit de Preanger-regentschappen. Toen hij in dienst kwam was hij mager en haveloos gekleed. Hij kreeg als loon zes gulden koper in de maand, doch verteerde nooit meer dan een gulden aan betel en tabak. Het overige bespaarde hij. Hij leefde van den afval der keuken en van het eten der staljongens, waarop hij geduldig zat te wachten; en toen hij zijne dienst op eigen verzoek verliet, was hij een gelukkig mensch, want hij keerde naar zijnen kampong terug, in het bezit van eene van vetheid glimmende huid, van *f* 80 en rijkelijk voorzien van kleeding. Waar nestelt zich het geluk al niet!

welk gebrek leed of te lui was om achter den ploeg te loopen. Vooral de jonge lieden kwamen daardoor op de gedachte, dat zij op die wijze aangenamer en minder moeijelijk den kost konden verdienen dan in hunne haardsteden. Van lieverlede nam het aantal toe, dat zich naar de benedenlanden begaf en zoodoende werd Batavia eindelijk het Eldorado voor de jeugd der Residentiën, Preanger-regentschappen en Cheribon, welke als de bakermat van verre de meesten der huisbedienden op Batavia en omstreken beschouwd kunnen worden. Van daar trekken de 16 en 18-jarige jongelingen bij troepen heen om in dat land van belofte een genoegelijk leven te leiden en in hun oog groote schatten te verzamelen, waarmede zij eenmaal tot hunne betrekkingen zullen kunnen terugkeeren en in hunne geboorteplaats den gebraden haan uithangen; want dit is hun doel en anders niets.

Die waaghalzen echter moeten nog ontbolsterd worden. Velen hunner hebben nimmer een Europeaan gezien en kennen dus nog minder zijne gewoonten. Daarbij komt, dat deze den inlander, die nooit of slechts vlugtig met hem in aanraking is geweest, vrees en ontzag inboezemt, welke evenwel duchtig slijten wanneer hij hem nader heeft leeren kennen. Ook hier is het waar, hetgeen reeds zoo dikwijls gezegd is, «dat een vorst slechts een gewoon mensch is voor zijnen kamerdienaar.»

Zij gevoelen het zelf, die waaghalzen, dat eene ontbolstering voor hen noodig is en zelden zullen zij het daarom ondernemen om zich dadelijk als huisbediende te verhuren. Slechts hunne landtaal, de Sundanesche, kennende, moeten zij eerst de Maleische aanleeren, omdat die tusschen den Europeaan en inlander het meest in gebruik is. Om die reden beginnen zij zich te verhuren als tuin- of staljongen, waardoor zij wel minder verdienen, doch tevens den grond leggen om voort te komen. Men kan den Javaan, indien hij zich op iets *wil* toeleggen, geen gezond oordeel en scherpzinnigheid ontzeggen; en heeft nu de tuin- of staljongen het voornemen om van stand te veranderen, zoo mengt hij zich van lieverlede, schijnbaar om behulpzaam te zijn, doch eigenlijk om te leeren, in den omvang der werkzaamheden van den huisbediende, begint zorgvuldiger acht te slaan op zijne kleeding en zegt na een paar jaren de staldienst op, om bij een ander heer als *boedjang dalem* [1]), het toppunt zijner wenschen, op te treden.

[1]) Huisbediende.

Te bejammeren is het, dat over het algemeen zoo weinig goeds van hen te zeggen valt; echter, geen regel zonder uitzondering. Men roeit met de riemen die men heeft, en de gehechtheid aan hunne meesters, die zoo dikwijls, nu nog — in deze eeuw van vooruitgang — onder de Europesche bedienden gevonden wordt, is eene zeldzaamheid onder de Javaansche huisbedienden. Trouwens, zulks kan niet verwonderen: want dáár zijn meester en dienstboden van ééne natie, — van ééne godsdienst, — zij volgen dezelfde wetten, zeden en gewoonten; — hier is integendeel, tot in de kleur zelfs, onderscheid. Dáár maakt de dienstbode als het ware een lid van het huisgezin uit, — hier blijft hij aan hetzelve vreemd. Hij is een wezen, dat zich op zijne eigene wijze, geheel verschillende van die zijns meesters, kleedt, reedt en voedt; — die zijne taal niet kent, maar zich door eene hulptaal moet doen verstaan; — wien geen der zeden en gewoonten eigen is, welke zijn meester volgt, of waaraan deze gehecht is. Zij blijven steeds vreemden in den vreemde en daaraan is het juist toe te schrijven, dat onverschilligheid zoo jegens den persoon des meesters, als omtrent zijne belangen, een grondtrek is van het karakter der Inlandsche huisbedienden. Hij dient om zijn loon en om anders niet. Geene liefde, geene toegenegenheid tot hen wie hij dient, haar oorsprong nemende in het huiselijk verkeer, in den dagelijkschen omgang, vindt ingang in zijne ziel; en koud, onverschillig verlaat hij eene dienst, waarin hij jaren lang heeft doorgebragt — even koud en onverschillig als bij zijne intrede. Hartelijkheid kent hij niet. Uit die grondtrek zijns karakters vloeit eene andere voort, namelijk: zucht naar verandering. Waarlijk lastig is het voor een' meester, wanneer hij aan eenen bediende gewoon is — hij moge dan al zijne gebreken hebben, waaraan men ook al gewent — om telkens te veranderen; maar gij moogt vrij alle kracht van overreding bezigen om hem te behouden, — vruchteloos; — hij verlaat u, of doet hij dat niet, dan toont hij zich lui, koppig, wordt een brekebeen, terwijl echter uw hond of kat de schuld krijgt. Het is den Javaanschen huisbediende bijna onmogelijk om langen tijd in eenen en denzelfden huiselijken kring door te brengen, — hij haakt naar een anderen meester. Vraagt gij naar de oorzaak waarom hij u verlaten wil, hij blijft u het antwoord schuldig, zoekt eene ijdele uitvlugt, of geeft eene hoogst zonderlinge reden op, waardoor gij verstomt. Soms

kunt gij de mogelijkheid niet bedenken, hoe die in iemands hersenen opkomt.

De Heer R.... kleedde zich aan en zijn trouwe bediende Sidien hielp hem.

Mijnheer, [1]) kan ik iets zeggen? vroeg laatstgenoemde.

Ja, Sidien!

Ik vraag mijn ontslag, Mijnheer.

Uw ontslag, Sidien? Waarom? dat verwondert mij zeer; gij dient mij nu dertien jaren en ik ben nog nooit boos op u geweest?

Dat is waar, Mijnheer! Maar ik heb uw gezigt al zoo lang gezien, dat ik er genoeg van heb.

Juist toen Sidien dit zeide, deed R... zijne das om, keek daarom in den spiegel en zag... zijn eigen, alles behalve aanvallig, door de kinderziekte zwaar geschonden gelaat. Verwoed keerde hij zich om, vermeenende dat Sidien daarop zinspeelde, doch bedaarde weldra, toen hij het strakke, onverschillige, koude gezigt van den bediende zag, hetwelk bij dat gezegde onveranderd was gebleven. R... begaf zich naar zijne schrijftafel, schreef een ontslagbriefje, reikte het Sidien over en verzocht hem nu maar dadelijk te vertrekken zoo hij zich geen erger walg nog op den hals wilde halen. Sidien nam het onverschillig aan, ging naar zijne kamer in de bijgebouwen van het huis, pakte zijn boeltje bijeen en vertrok, zonder een blik meer te werpen op, of afscheid te nemen van een' meester, dien hij toch *op zijne wijze* dertien jaren trouw en eerlijk gediend had. Ziedaar de gehechtheid van den inlandschen bediende aan zijnen meester.

Zijn eerbied voor hem is betrekkelijk, en hangt af van des meesters karakter en gaaf van omgang met den inlander. Is de laatste kort van stof, maar tevens beleefd en niet veranderlijk van humeur, zoo zal die

---

[1]) Wij geven dat gesprek hier in het Nederlandsch, doch laten het, zoo als het in 't Maleisch voorviel, hieronder volgen:

Toewan! boleh saja bilang apa apa?

Boleh, Sidien!

Saja minta lapas, Toewan?

Lapas, Sidien? apa sebabnja? Heiran sekali! Soedah tigablas tahoen loe kredja sama saja, trada pernali saja marali sama loe.

Betoel Toewan, tetapi saja djemoe melihat lagi Toewan poenja moeka.

eerbied te grooter wezen; want hoezeer de bediende zelf naar verandering haakt, haat hij die in zijnen meester. Is deze in tegendeel te toegevend, te spraakzaam, of ongestadig in zijne handelingen, zoo gaat de eerbied voor hem weldra verloren en de bediende neemt een toon aan, die soms meer dan familjaar is en ligt tot aanmatiging overslaat. Onverdragelijk is het hem, gescholden te worden. Hij krijgt liever een klap, dan scheldwoorden te moeten hooren, vooral als men zich niet bij hem bepaalt, maar ook zijne ouders daarbij in eenen adem noemt, zoo als sommigen wel de gewoonte hebben. Dan wordt hij brutaal, zijne antwoorden zijn grof en hij verliest dikwijls allen eerbied uit het oog. Trouwens, wij gelooven dat zulk eene handelwijze ook aan Europesche dienstboden niet welgevallig zoude zijn.

Den inlandschen bediende lui te noemen, zoude onbillijk wezen: hij doet zijn werk, — maar toch meer ook niet. Hij begint des morgens met het huis te ontsluiten, te vegen, de meubelen te wrijven, maar oppervlakkig. Op zijne groote huiselijke zindelijkheid valt niet veel te roemen en men moet in geene hoekjes en gaatjes zien. Een spinrag te meer aan den zolder zal het huis niet doen instorten, denkt hij, en daarin (het zij ter harer eere gezegd) verschilt hij magtig van gevoelen met de Europesche huisvrouwen. Hare herhaalde, vaak kibbelende bevelen tot poetsen, wrijven, dweilen en plassen, bevallen hem niet, en daarom is het voor getrouwden ook steeds moeijelijker huisbedienden in dienst te krijgen, dan voor ongehuwden. Het stuit hem tegen de borst bevelen van eene vrouw te moeten ontvangen. Treedt een ongetrouwde in het huwelijk, hij kan er staat op maken, dat zijn bediende hem verlaat en eene andere dienst zoekt. Hij weet vooruit, dat hij veel van zijne vrijheid missen zal en daarom kort beraad, — de deur uit.

Het zou te langwijlig zijn al de diensten op te sommen die de inlandsche bediende dagelijks verrigt. Zij stemmen te veel overeen met die in Europa, om zulks te behoeven; maar toch zijn er onder, die werkelijk lastig genoemd kunnen worden. Wij mogen het niet ontkennen dat de meeste der Indische meesters zeer op hun gemak gesteld zijn. Eenmaal in hunne leuning- of wipstoel gezeten, zullen zij geene hand uitreiken om zich een glas water in te schenken of de *tali api* (lont) te krijgen, al staat of ligt het slechts een paar voeten van hen af. Daar wordt gescheld,

geroepen of gefloten. Het laatste is den inlandschen bediende onverdragelijk, want hij verbeeldt zich daardoor met een door hem veracht dier, den hond [1]), gelijk gesteld te worden. Hij wordt er kregelig door, vooral wanneer het hem stoort in zijne geliefkoosde uitspanning, om, na afloop van zijn gewoon werk, op eene balustrade een *roks* (stroocigaar) te rooken, of uitgestrekt op eene mat, in den maneschijn, keuvelende met zijne makkers, den sterrenhemel aan te staren, of wel aan een bamboezen fluitje een eentoonig, melankoliek geluid te ontwringen. Hij bezit de gaaf van uitmuntend goed te kunnen waken, wanneer het zijn eigen genoegen geldt; maar is het slechts voor de belangen zijns meesters, dan vindt gij hem zeker slapende. Zij kunnen dat zelfs staande.

Een slippert te maken wanneer de meester ter ruste is, is mede voor velen eene behoefte, namelijk voor hen die verslaafd zijn aan het dobbelen of voor de liefhebbers om met de ronggengs te dansen, hetgeen steeds in den nacht geschiedt. Eene geheime vrijerij is ook wel de oorzaak van zulk een slippert, maar men kan het den volgenden dag spoedig aan hen bemerken, want dan zijn zij dodderig, kregelig en breken wel eens zooveel als anders.

Velen dier huisbedienden zijn getrouwd en hebben een aantal kinderen. Deze groeijen op, zoo goed zij kunnen, zonder ooit iets van God en zijn gebod te hooren. De gehuwde staat verandert echter in niets zijn karakter en hebbelijkheden. De zorg voor zijne vrouw maakt hem niet ijveriger of bedachtzamer, en omtrent zijn meester blijft hij denken: voor u, een ander.

De meesten hunner zijn op hunne kleeding zindelijk en kleeden zich op hunne wijze met smaak. Wij zullen hierop nader terugkomen. Hun loon, gewoonlijk *f* 10 a *f* 12 koper 's maands bedragende [2]), is oogenschijnlijk groot, vooral voor een gewonen inlander, maar toch hebben zij moeite daarmede rond te komen. Men zegt, dat de Engelschen, tijdens het tusschenbestuur dier natie over Indië, de markt bedorven hebben, en de bedienden

[1]) Men vergete niet dat de inlandsche bediende Mahomedaan is en volgens zijn geloof geen hond, als een onrein dier zijnde, mag aan raken. — Er valt dan ook niet te roemen op de zorg, welke zij voor de huisdieren dragen.

[2]) In Indië doet een koperen gulden honderd cents.

vroeger goedkooper te verkrijgen waren. Het is waar, de Engelschen, die van hun gouvernement hooge tractementen genoten, konden ook meer betalen; maar hierbij moet ook nog in het oog gehouden worden, dat sedert dien tijd de inlandsche levensmiddelen voorzeker wel driedubbeld in prijs gestegen zijn. Toen kostte een pikol rijst (125 ponden) *f* 3 koper, thans van *f* 6 tot *f* 9. Een inlander behoeft van dit onontbeerlijk levensmiddel minstens een derde pikol in de maand tot zijn onderhoud, en wanneer men daarbij voegt het bedrag van zijne koffij, betel en tabak, waaraan hij zoo verslaafd is — zijne zucht tot snoepen, bijna allen eigen, dan laat het zich gemakkelijk bevroeden, dat, vooral als hij met een groot huisgezin belast is, weinig van de *f* 10 of *f* 12 voor zijne kleeding kan overschieten. Velen maken ook schulden en verlaten in stilte hunne dienst, wanneer zij te sterk tot betaling worden gedrongen.

Een leugen om bestwil is geen zonde, zegt men; maar daar het liegen onder hen een groot gebrek is, geheel ten hunnen nutte, en gewoonlijk het bedriegen daaruit voortvloeit, zoo is zulks den meester almede zeer hinderlijk, dewijl hij in de woorden van zijnen bediende geen vertrouwen kan stellen.

Op hunne eerlijkheid valt ook veel af te dingen, — wij willen de waarheid hulde doen en erkennen dat sommiger gedrag in dat opzigt voorbeeldig is; doch helaas! ook velen daarentegen hebben eene onbegrensde zucht tot ontvreemding, welke sommige meesters duur te staan komt, terwijl het moeijelijk valt de schuldigen te straffen. De politie doet wel het mogelijke om hen te vatten — maar zij verliezen zich onder de honderdduizenden, waarover deze met geringe hulpmiddelen moet waken. Zelden worden zij opgespoord en leven ongemoeid in de eene of andere kampong onder eenen vreemden naam lui en lekker van de vruchten hunner ontvreemding, — verteren die met ligte vrouwen of verdobbelen ze en keeren, wanneer alles op is, naar Batavia terug, alwaar de diefstal dan reeds lang vergeten is en zij ongestoord in eene nieuwe dienst treden. Wel zoekt de politie dat te voorkomen, door te bevelen, dat elk hunner voorzien moet zijn van een briefje van een kampongshoofd, op hunnen naam afgegeven, en den meester te verzoeken geen nieuwen bediende in dienst te nemen, zonder dat hij houder is van een briefje van ontslag uit zijne vorige, waarin meestal van zijn gedrag wordt melding gemaakt. Dan zulks baat niet veel, — want

zij leenen die briefjes van elkander en de meesters zijn gewoonlijk weinig getrouw aan de waarheid; — waarom, is wel onbegrijpelijk. De beste bedoelingen der politie worden daardoor ontdoken, en de doelmatigste wijze van handelen hierin is, dat men zelf zorgt, dat de bediende zoo min mogelijk in bemoeijing treedt met het slaapvertrek of met de plaatsen waar men zaken bergt van waarde. Zijne onwetendheid dienaangaande verdooft de zucht tot ontvreemding en, uitgenomen dat hij, wanneer hij iets voor u koopt, u nooit den regten prijs zal bekend maken, maar deze minstens iets voor zich zelven verhoogt, zal men over zijne oneerlijkheid niet veel te klagen hebben.

Wij hebben het karakter en de hebbelijkheden van den inlandschen bediende naar waarheid geschetst, doch moeten nu ook nog een woordje zeggen van een *genre* onder hen, dat wel verdient eenigzins van naderbij beschouwd te worden.

Ziet ge, lezer, dien huisjongen [1]) op de nevensgaande plaat afgeteekend, zijn meester wachtende, terwijl hij op de balustrade smakelijk eene stroocigaar rookt? Hij ziet er flink, snugger uit, niet waar? netjes, zindelijk, — volmaakt als een Orang Perlentei [2]) zoo als men hier zegt. Welnu, dat is Jan — de inlandsche Jan, dien gij te Batavia in alle logementen, in alle commensaal-huizen vindt; — Jan, die nooit zijne diensten bij sedert lang in Indie wonende personen zal aanbieden, maar zich verhuurt bij de baren, [3]) en voor deze is hij onmisbaar: want Jan, door een derzelven, wien de gewone inlandsche namen van Kasim, Katjong, Djoemat, Ali enz. te vreemd klonk, dus gedoopt, Jan spreekt een weinig Hollandsch, hoe gebroken het dan ook zij. Hij kent alle personen, hij weet alle huizen, hij springt vlug achter op het huurrijtuig, waarin zich zijn nieuwen meester bevindt, die zich dadelijk na zijne aankomst haast om den berg aanbevelingsbrieven, welken hij heeft medegebragt, waarop hij al zijn hoop heeft gevestigd, doch waarvan zelden notitie genomen wordt en die hem naauwelijks éénmaal ten eten doet vragen (de oude zoo hoog geroemde In-

---

[1]) Het woord bediende is als het ware in Indië onbekend. Alles heet jongen, staljongen, tuinjongen, huisjongen en blijft *jongen* ook tot een zestig-, zeventigjarigen ouderdom.

[2]) Een pronker, winderig persoon, losbol, fat. R. P. Roorda van Eisinga. — Beknopte Maleische Spraakkunst en Chrestomathie, bladzijde 107.

[3]) Baren, bij verkorting van Orang Baharo's, nieuwelingen, dus personen, die pas in Indië aankomen.

dische gastvrijheid en gulhartigheid zijn al lang naar de maan) aan hunne adressen te bezorgen. Jan wijst die allen aan en blijft zijn meester geen antwoórd schuldig — het moge uitvallen hoe het wil.

Jan! wie woont daar? vroeg een baar in den omtrek van Soerabaija rondrijdende en op een schoon huis wijzende?

De rakker *koeliling* (rondgaande), antwoordde Jan flink weg, maar kon toch zijn meester geen duidelijker bescheid geven, toen deze, die woorden niet begrijpende, hem verwonderd aanzag.

In het logement terug gekomen en dat woord van *rakker* op het hart hebbende, deed de baar onderzoek naar deszelfs beteekenis en nu bleek het, dat Jan den Ommegaanden regter bedoeld had, doch dat die beide woorden hem te zwaar, te moeijelijk geweest waren om uit te spreken.

Jan, die wel over dag zijn stroocigaartje rookt, maar des avonds of in een hoek, oogenschijnlijk de eindjes manilla-sigaren door zijnen meester weggeworpen, doch eigenlijk de heele, welke hij van hem heeft weten te kapen, — Jan is zindelijk op zijn persoon, heeft een vluggen met de armen op- en nederzwaaijenden gang, is uiterst gewillig en dienstvaardig en verstomt daardoor zijn meester. Hij kleedt zich altijd netjes, maar niet voor dat zijn meester uit is om van den spiegel in diens kamer gebruik te kunnen maken. Zijne korte haren verbergt hij onder een glad om het hoofd gebonden batiksche doek. 1) Hij draagt een kort, meestal hooggekleurd chitsen badjoe, steeds aan den binnenkant van den kraag en aan het einde der mouwen met eene andere kleur afgezet, waarin hij een zakje heeft om zijn matten sigarenkoker te bergen. Kan hij dat badjoe van zijde of fluweel doen maken, dan is hij boven de wolken. Daaronder een borstrok van wit linnen, tot aan den hals digt, met knoopjes van groenroode of geele steentjes of glas. Zijne lendenen omgordt hij met een zijden salendang, — meestal het geschenk eener vrouw — want Jan is gevaarlijk en zoekt gewoonlijk zijn goed geluk in zoodanige Indische huiselijke vereenigingen, waaraan de zoogenaamde inlandsche kinderen, waarvan er velen op zijne rekening gesteld kunnen worden, hunne geboorte te danken hebben. Over die salendang bindt hij gewoonlijk zijnen batikschen

[1]) Al de huisjongens kleeden zich op deze wijze, doch niet zoo opzigtig.

zakdoek, zoo hij dien niet zwaaijende in de hand houdt, en onder dezelve bevestigt hij zijne gebatikde sarong, welke tot op de knieën nederhangt. Maar het kleedingstuk, waaraan hij het meeste hecht, is zijne broek — eene broek met *souspieds*, — zoo mogelijk van gestreepte tricot, — een geschenk, misschien wel eene gekaapte van een vroegeren, of het eigendom van zijn tegenwoordigen meester. Want Jan is een echte communist, — wat zijn meester behoort, behoort ook hem, denkt hij en geneert er zich niet voor, om diens kleeding, ringen of andere aardigheden te dragen.

Jan, Jan! riep een baar, naauwelijks eenige dagen te Batavia in een der logementen aangeland, — Jan, waar zit gij? — gaauw, gaauw!

Jan antwoordde niet.

De baar zat schrikkelijk in de klem, want zoo even had hij eene uitnoodiging ontvangen om bij een voornaam persoon te komen dineren. Het werd tijd om zich aan te kleeden en hij zocht naar zijne zwart lakensche broek, die hij dadelijk na zijne komst bij Herman en Blavet [1]) had doen maken en hem den vorigen avond bezorgd was.

Jan! klonk het nog eens.

Daar komt Jan in volle vaart aanvliegen en wàt ziet de baar — dat Jan de nieuwe zwart lakensche broek over zijn naakten huid had aangetrokken en er den gebraden haan meê uithing. Er was geen tijd om boos te worden en er schoot niets over, dan dat Jan de broek *uit* en de meester *haar* aantrok, om nog behoorlijk bij tijds op het diné te kunnen verschijnen.

Jan is altijd eenigzins familjaar met zijn' meester, maar gewillig en tot allerlei diensten bereid. — De baar fluistert hem iets in het oor. — Hm! begrepen, Jan?

Ja Mijnheer, goed, mooi — en hij is borg voor de gevolgen, want, zoo als hij zegt, — het is zijne zuster, en mogt dat niet gelukken, dan bezorgt hij zijne moeder, zijne grootmoeder zelfs, indien zij nog niet elders bezorgd mogten zijn, waarvoor hij echter niet instaat en dus de teleurstelling niet aan hem te wijten is.

Jan doet geregeld wat de baar hem zegt en deze is vooringenomen

[1]) Fransche kleedermakers te Batavia werkende naar de laatste mode.

met zijne knapheid, vlugheid en flinke manieren. Geen beter jongen in de wereld dan Jan en de baar had het zich nooit kunnen voorstellen, zulke uitgelezene, vertrouwenswaardige bedienden in Indië te zullen vinden. Hij prijst hem hemelhoog en begrijpt niet waarom anderen de hunnen op zulk een afstand houden.

Jan, drinkt ge wijn? vroeg een baar aan zijn' bij uitstek knappen Jan.

Ja Mijnheer! — als Mijnheer geeft.

Ga dan zitten — en de meester schonk hem een glas in.

Rookt gij ook?

Ook Mijnheer! als Mijnheer geeft.

Daar heb je een cigaar.

En nu zaten, onder een vertrouwelijk gesprek, waarvan wij schering en inslag liefst maar niet zullen aanroeren, meester en knecht te zamen te drinken en te rooken tot diep in den nacht. De baar werd slaperig, en begaf zich te bed en Jan redderde, voordat hij zich verwijderde, den boel nog op.

Jan! riep de baar, zich des morgens uitrekkende; — maar Jan gaf geen antwoord. Hij was verdwenen en met hem de beurs en het horlogie met gouden ketting van den meester.

Jan volgt nooit zijnen meester naar eene andere plaats. Wanneer deze naar elders vertrekt, verlaat hij zijne dienst en verliest nimmer zijne goudmijn, de bediening van baren uit het oog. Trouwens in het algemeen vergezelt de inlandsche bediende ongaarne zijn' meester naar eene andere plaats, vooral niet naar de Buitenbezittingen. Hij gevoelt zich daar vreemd, als afgescheiden van al zijne betrekkingen en wordt lui en landziekig; en hoe groot de teleurstelling ook wezen moge, men doet beter zich gedurende de reis maar te behelpen, en zich een nieuwen bediende op de plaats der bestemming aan te schaffen.

Wanneer zijn meester vertrokken is, wien hij trouw uitgeleide doet, blijft Jan eenigen tijd op zijne lauweren rusten, indien hij genoeg gekaapt heeft; — anders zoekt hij eene nieuwe dienst en speelt zijne rol voort, tot dat de kruik barst en hij eindelijk door al zijne fielterijen in handen der politie komt. En dan is gewoonlijk eenige jaren dwangarbeid in den ketting het loon voor zijne werken.

Wie op Batavia aankomt, wachte zich voor den vluggen, sluwen, hier beschreven Jan! Hij zie wel toe bij het nemen van een' bediende — behandele dien beleefd, doch steeds op een gepasten afstand, — zorge zelf voor de sluiting zijner zaken van waarde, — en verdeele vooral de werkzaamheden zoodanig voor Jan, dat hem weinig ledige tijd overschiet; — want ook voor hem is het spreekwoord waar: lediggang is des duivels oorkussen.

Geteekend door F. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 185[illegible] — Gedrukt bij [illegible]

DE NJEI OF INLANDSCHE HUISHOUDSTER

DE NJEI.

(INLANDSCHE HUISHOUDSTER.)

atavia, of liever geheel Oost-Indië, heeft nimmer in een goeden reuk gestaan, wat de zedelijkheid der Europesche bevolking betreft. Van de vroegste tijden af hebben de meeste schrijvers het rondgebazuind, dat de zeden nergens meer bedorven waren, of de zucht naar zinnelijk genot zoo ruim den teugel gevierd werd, als onder de Europeanen in Indië. En werkelijk was dit niet geheel ten onregte; maar bij deze beoordeeling heeft men de eerste oorzaken dier ongeregelde levenswijze niet genoeg in aanmerking genomen, en om deze oorzaken te vinden, moet men teruggaan tot de eerste tijden onzer vestiging op Java.

In den aanvang toch was deze vestiging zeer wankelbaar, en hing geheel en al af van de kansen des oorlogs. Het laat zich gemakkelijk begrijpen, dat toen geene, of slechts weinige vrouwen genegen waren, om mannen te

vergezellen, die, met zoo veel moed en volharding, de gevaren en ontberingen gingen trotseren, welke met die eerste vestiging — de stichting van het groote Nederlandsch-Indische rijk — onvermijdelijk gepaard gingen. Bij den ongeregelden toestand, waarin zich toen de zamenleving in Indië bevond, was van het zwakkere geslacht wel niet te vergen, dat het de ouderlijke haardsteden zou verlaten om die gevaren te deelen en zich bloot te stellen aan de gevolgen der oorlogswoede, of de wisselvallige kansen eener toen nog zoo onzekere zeereis. Ja, ook nadat vrede en rust hersteld waren en er meer orde begon te heerschen, bleef het voor vrouwen nog eene bedenkelijke zaak, die verre zeereis te wagen. Immers zulk eene reis duurde gemeenlijk niet minder dan 7 of 8 maanden. De schepen der voormalige O. I. Compagnie waren gewoonlijk opgepropt met matrozen en soldaten; de levensmiddelen aan boord, van dien aard, dat men ze tegenwoordig als geheel onbruikbaar zou beschouwen. Vele ziekten, vooral de scheurbuik, waren hiervan het gevolg, en deden honderden der ingescheepten een graf in de golven vinden, eer zij het land hunner bestemming gezien hadden. Al deze omstandigheden, gevoegd bij de veelvuldige berigten van geleden schipbreuk, meestal het gevolg der gebrekkige zeevaartkunde in die dagen, moesten de vrouwen wel afschrikken om een togt te ondernemen, die met zulke groote gevaren verbonden was en welks einde zoo velen nimmer mogten bereiken.

Het aantal der Europesche vrouwen was dan ook in de eerste dagen van den Nederlandsch-Indischen roem zeer gering; terwijl daarentegen de mannelijke bevolking, met iederen bodem, die gelukkig genoeg was op Java te landen, toenam. En waarlijk, het zou te veel zijn gevorderd geweest, indien men van al die mannen, die toch voor hunne vestiging in Indië reeds zooveel ten offer bragten, — het vaderland en hunne dierbaarste betrekkingen, — en die in het oord waar zij zich kwamen vestigen geheel vreemd waren, bovendien nog gevergd had, dat zij daar, in dat verblijf hunner vrijwillige ballingschap, een monnikenleven zouden leiden. Zulk een leven had ook weinig gestrookt met de belangen der O. I. Compagnie, dewijl hare bezittingen alleen door toenemende bevolking konden bloeijen en duurzaam zijn. Zij zag dit dan ook wijselijk in, en trachtte later in het bestaande gebrek te voorzien, door het toezenden van gansche scharen van vrouwen uit het moederland. Maar ook dit kon het kwaad niet voldoende beteugelen. Die vrouwen waren meestal uit weeshuizen geligt, of hadden in Nederland een leven

geleid, waarvan zich de droevige gevolgen dikwijls op zee reeds openbaarden. Door hare opvoeding waren zij ook doorgaans weinig geschikt om het leven van den man te veraangenamen, en zagen de meesten zich in hare verwachtingen bedrogen. Ook het ongezonde klimaat te Batavia bragt er het zijne aan toe, om onder die vrouwen eene groote en onevenredige sterfte te doen plaats grijpen.

Wat moest van dit alles het gevolg zijn? Waarom zouden wij het bewimpelen? De natuur hernam hare regten, en er schoot voor de mannen niets anders over, dan het oog te vestigen op het hen omringende vrouwelijk geslacht, en in het verkeer met dezen vergoeding te zoeken, hoe onvolkomen dan ook, voor het gemis dat zij zich moesten getroosten. Onzedelijk moge men het noemen, om buiten wettigen echt, omgang met een vrouw te hebben; maar verschoonbaar was het zeker, om, wanneer de omstandigheden het sluiten van den huwelijksband onmogelijk maakten, naar een leven uit te zien, dat ten minste nog eenigen zweem van huiselijk geluk aanbood en de ruwheid kon verzachten, waarmede te midden van al het vreemde, de uitsluitende omgang met mannen en het woelige harde bedrijf van den dag onvermijdelijk gepaard ging.

Van daar de oorsprong der Njei, of Inlandsche huishoudster. Men neme echter dit woord «huishoudster» hier in ruimer zin, dan men daaraan in het moederland hecht — meer in de beteekenis van vrouw des huizes, — hoezeer dan ook niet op dien voet, dat men haar met eene wettige huisvrouw gelijk zou stellen; want in weerwil van al de voorregten die de Njei genieten mag, en bij haar vertrouwelijken omgang met haren heer en meester, is zij toch niets meer dan de eerste vrouwelijke bediende des huizes.

De vroegere bewoners van Batavia kozen deze huishoudsters uit hunne vrouwelijke lijfeigenen of slavinnen. Als overheerschers des lands, en daardoor nog zeer weinig in vertrouwen bij de Inlanders, moesten zij zich bij deze keus bepalen, en dit viel hun des te gemakkelijker, daar de slaven in die tijden zeer goedkoop te verkrijgen waren. Uit alle oorden van Indië werden zij aangevoerd, en zoo kostte eene slavin gewoonlijk niet meer dan 10 à 20 rijksdaalders. Wat moest hiervan het gevolg zijn? Wij moeten het, helaas! bekennen: onder de eerste stichters van Batavia waren er niet weinigen, die daaruit aanleiding namen om zich niet bij

éene vrouw te bepalen, maar met verzaking der Christelijke beschaving het gebruik der inlanders volgden, en als Mohammedanen zich aan veelwijverij overgaven. Wij achten ons niet geroepen om hier het onzedelijke van zulk een gedrag in het ware daglicht te stellen; maar zoo veel is zeker, dat de getuigenis van vroegere geloofwaardige schrijvers dienaangaande eenparig is.

De toenmalige Indische regering heeft zich ook geenszins omtrent zulk eene ongeregelde levenswijze van Christenen onverschillig getoond. Streng waren hare plakaten daartegen. Tijdens den opperlandvoogd Koen luidde de wet: dat een Christen die met eene Moorsche, d. i. Mohammedaansche vrouw omgang hield, met den dood zou gestraft worden. Latere bepalingen waren evenwel van zachteren aard, want men leest in de statuten van Batavia woordelijk:

«De Christenen zullen niet vermogen, bijzitten ofte concubinen te houden, op eene boete van honderd realen van achten voor de eerste, 200 voor de tweede, ende 300 voor de volgende reize, dat zij daarover bekeurd zullen wezen.»

Dan, zoo als zulks veelal met dergelijke wetten en bepalingen gaat, men schijnt er nimmer de gestrenge hand aan te hebben gehouden. De uitvaardigers zelven waren dikwerf de eerste overtreders. — Ten voorbeelde hiervan strekt de geboorte der, in de Indische geschiedenis, zoo zeer bekende Sara Spex, die door Valentijn gezegd wordt te zijn geweest eene *bastaard-dochter* van den Gouverneur-Generaal van dien naam; hoezeer die opperlandvoogd bovendien wettig gehuwd was. En zoo iets gebeurde in een tijd toen de bepaling der doodstraf nog bestond. Deze schrikte derhalve niet af, evenmin als de later daarop gestelde boeten. Men zou het kunnen bejammeren dat deze niet zorgvuldig geïnd zijn geworden. Dit zou een schoone bron van inkomsten geweest zijn voor den lande. — De duizende kinderen van gemengd bloed, die op deze wijze op Java het daglicht aanschouwden, kunnen het getuigen, hoe weinig hunne vaders zich om de strengste plakaten bekreund hebben.

Na dezen vlugtigen blik op het verledene, zullen wij nog een woordje zeggen over het tegenwoordige; want het kwaad is ook thans nog ver van geheel uitgeroeid; ofschoon het niet langer als zoo onvermijdelijk kan worden beschouwd. De afschrik toch van het Europesche vrouwelijke geslacht

voor deze gewesten bestaat niet meer, ten minste niet in die mate als voorheen. Sedert de laatste dertig jaren is het aantal der vrouwen en meisjes die zich naar Indië begeven zeer aanzienlijk, en bevindt zich aldaar eene Europesche bevolking, sterker dan ooit aan huwbare jonge-dochters. Met dat al is echter het aantal huwelijken op Java niet in gelijke mate toegenomen, ja, betrekkelijk gering te noemen, en zulks al weder om zeer gewigtige redenen. Heeft er in deze gewesten aan den eenen kant groote vooruitgang in zeden en beschaving plaats gehad, hetgeen niet te ontkennen valt, — aan den anderen kant is er ook het eenvoudige leven van vroegere tijden geheel verdwenen, pracht en weelde zijn overal toegenomen, en de kosten eener deftige huishouding zoo groot geworden, dat men al een zeer voordeelig ambt of inkomen moet bezitten, om er aan te durven denken een Europeesch meisje tot zijne levensgezellin te kiezen. Wil men fatsoenlijk kunnen leven, in het vooruitzigt om aan vrouw en kinderen het genot te verzekeren van al wat tot den stand, waarin men zich eenmaal in de maatschappij geplaatst ziet, behoort, dan vliegen al spoedig vijfhonderd gulden 's maands uit de beurs de wijde wereld in; en niet allen kunnen zulk eene uitgave goedmaken, — vooral geen jongelieden die pas hunne loopbaan beginnen: — kleederen, meubelen, rijtuigen, alles moet naar den laatsten smaak zijn ingerigt, of men zou er de jonge dames het fijne neusje voor zien optrekken. Van die liefde, die innige gehechtheid, die alle lief en leed doet deelen, die man en vrouw waarlijk één doet zijn, onder welke omstandigheden ook, en alleen die onderwerping aan ontberingen kan schenken, welke in Europa zoo vaak den grootsten zegen van een gelukkig huwelijk uitmaakt, — van dit alles schijnt in Indië niet veel te vinden. Het schijnt er als verloren geraakt onder den luxus der hoogere standen, waarin velen aldaar zich verplaatst zien. Overvloed, dubbele overvloed, vooruitzigten die aan geen twijfel onderhevig zijn, moeten hier medewerken om een huwelijk te kunnen besluiten. Het is voorwaar weinig aanmoedigend voor den jongman, als hij uit den mond van haar, die hij zijne liefde waagt te openbaren, hooren moet, dat zij er nimmer aan zou mogen denken met iemand te huwen, die niet meer inkomen heeft dan ƒ300 per maand; daar dit naauwlijks toereikende zou zijn voor haar toilet. Hoe lief, hoe engelachtig ook overigens het meisje moge zijn, aan wier lipjes deze woorden ontglippen: hij, die — hoe geneigd anders tot het huwelijk — zich bewust

is, van haar met zijne hand, niet dat alles te kunnen aanbieden waarop zij hoopt, waagt het niet een stap te doen, die hem zou kunnen berouwen en hun beider leven tot een hel op aarde maken.

De reden, waarom in Indië zoo vele jonge lieden ongehuwd blijven, kan derhalve niet zoo onbeduidend genoemd worden, evenmin als die, wij moeten het ronduit bekennen, waarom zij vaak de voorkeur geven aan eene levenswijze, die toch eenigzins op den echtelijken staat gelijkt, en waarvan het voorbeeld hun reeds door zoovele duizenden gegeven werd. Zucht naar huiselijke orde en gemak, hoop op persoonlijke belangstelling en zorgvuldiger verpleging bij ziekten of andere wederwaardigheden, — vrees voor de droevige gevolgen eener ongebondene levenswijze, waarbij hij gevaar loopt zijne gezondheid voor altijd te verliezen, — het verlangen naar eenige gezelligheid en om, bij zijne t'huiskomst van vermoeijende werkzaamheden, vriendelijke blikken te ontmoeten, al mogt dit niet altijd, — zelfs niet in het huwelijksleven het geval zijn, — ziedaar zoo vele redenen, die den ongehuwden Europeaan het eenige middel doen te baat nemen om in zijne behoefte te voorzien, en de ledigheid die hem omgeeft te vervullen; en hij kiest zich dus eene Njei — eene Inlandsche huishoudster.

Deze keuze wordt thans zelden gedaan onder de vrouwelijke lijfeigenen. Het aantal van deze is in de laatste tijden te zeer verminderd, en er zijn thans maar zeer weinig Europesche huisgezinnen, waarin zij nog, even als voorheen, in grooten getale vereenigd zijn. De tijden zijn voorbij, dat men zich voor geringe kosten een aanzienlijken harem kon vormen. De tijden zijn voorbij, dat de oom van de dames die in het rijtuig zaten, als koetsier van den bok de paarden mende, terwijl hare neven als livereiknechts achterop stonden. — Er moge in Indië nog veel onzedelijks bestaan, maar zulk eene bandeloosheid, het uitvloeisel der slavernij, is thans door de beschaving uit den weg geruimd, en zal niet ligt weder de bovenhand bekomen.

En wat zal ik u thans van de Njei vertellen? Veel goeds, meent gij misschien, lezers! Een noodzakelijk kwaad als zij is, zal toch wel eene prijzenswaardige zijde hebben? zegt gij. — Helaas! ik moet de waarheid getrouw zijn, en vermag daarom geene te bekoorlijke schildering van haar te geven, al is het ook dat men met billijkheid zoo gaarne eenige huiselijke deugden van haar zou verwachten.

O, die deugden zijn bij haar van zoo weinig beduidenis, dat men zich grootelijks moet verwonderen, dat de ondervinding den Europeaan nog niet wijzer heeft gemaakt. Zonder eenige opvoeding, en tot de heffe der Javaansche bevolking behoorende, is het gewoonlijk hare uiterlijke schoonheid die de keus op haar doet vestigen. Zeldzaam zijn de voorbeelden dat zij zich innig en opregt gemeend aan haren heer verbindt; even zeldzaam neemt zij eenige goede Europesche hoedanigheden aan. Zij is en blijft de inlandsche vrouw, die alleen met den Europeaan wil zamen wonen, zich aan hem ten beste geeft, hem al hare diensten wijdt, alleen omdat zij daardoor de zekerheid bekomt, dat zij nu een goed leven leiden en in ruime mate voldoen kan aan de onbegrensde zucht naar pronk en opschik, welke haar meest allen bezielt.

Vleijend wanneer zij eenige verlangens heeft, maar hoogst koppig en weerbarstig als zij die niet gevolgd ziet, is zij niet altijd de aangenaamste huisgenoot, integendeel dikwijls lastig en terugstootend, zoo voor haren heer als voor de bedienden, over welke zij zich eene onbepaalde magt aanmatigt; en deze magt, hoe ongaarne zich zulke bedienden ook onder haar juk krommen, blijft zij behouden, zoo lang zij zelve geene aanleiding geeft om die te verliezen. Deze aanleiding bestaat gewoonlijk in ontrouw aan haren heer, welke voor de overige bedienden niet verborgen kan blijven, en waarom zij hen dan moet ontzien. En wanneer ook eene Njei jegens hare onderhoorigen inschikkelijk is, kan haar heer zich verzekerd houden dat hij haar niet meer alleen bezit. — Het is eene waarheid, men moge de Njei zoo zacht en redelijk behandelen als men wil, zij moge al hare wenschen en begeerten voldaan zien, — steeds hangt haar hart aan haren stamgenoot; en voor diens liefkozingen vergeet zij ligtelijk al de weldaden van haren heer, al zijne toegenegenheid, al de moeite die hij aanwendt om naar vermogen aan hare verlangens gevolg te geven. — Getrouwheid is geen karaktertrek der Njeis.

Wij hebben daareven gewaagd van hare zucht tot pronk en opschik; deze maakt ongetwijfeld haar grootste genoegen, hare hoogste zorg uit. — Wij willen hier niet beweren, dat zij in het huishoudelijke geene zuinigheid zou kennen; deze moge niet altijd even groot zijn, maar men kan als zeker stellen, dat hare zuinigheid en huiselijk overleg slechts strekt om zichzelve te verrijken, meer dan om voor de welvaart van haren heer te zorgen. Al

wat zij kan besparen en uitknibbelen, moet alleen dienen om zich van fijne, meestal opzigtig gekleurde kabaaijen en sarongs te voorzien, gouden en diamanten haarspelden, oorhangers en ringen te koopen, om daarmede te kunnen pronken. Over het algemeen zindelijk op haar persoon — minder in haar huishouden, waar menig Europesche vrouw vrij wat op aan te merken zou vinden, — kent de Njei geen grooter genoegen, dan met den salendang over de schouders geslagen en de met goud gestikte Chinesche musten aan de voeten, onder voorwendsel van aankoopen voor het huishouden te moeten doen, in het rijtuig van haren heer of in een huurrijtuig de bazars te gaan bezoeken. Of trotsch loopt zij daarheen langs den weg, met de Japansche paijang boven het hoofd, wanneer zij in de nabuurschap een bezoek bij eene harer lotgenooten wil afleggen — en haar heer mag zich gelukkig rekenen, zoo dat bezoek haar niet in de gelegenheid stelt om aan hare zucht tot het spel te voldoen, waaraan zij bijna allen schromelijk verslaafd zijn, of wat erger is, tot een bloot voorwendsel strekt voor geheime minnarijen.

De hier gegeven schets van de Njei heeft weinig bekoorlijks of aanmoedigends voor den beschaafden Europeaan. Zij is echter naar waarheid — ofschoon het mij aangenaam is er te kunnen bijvoegen, dat er geen regel zonder uitzondering bestaat. Er zijn ook voorbeelden dat de Njei opregtelijk aan haren meester is verknocht, vooral wanneer zij moeder bij hem geworden is. In dit geval kan men geen braver vrouw, geen zorgvuldiger bediende, geen zuiniger, over alles wakende huismoeder wenschen. Onvermoeid is zij in hare zorgen, bij ziekten de zachtste verpleegster, die zich om niets anders bekommert, zich door niets van haren pligt laat aftrekken; en dan ook is zij achtens- en beminnenswaardig te noemen, en kan zij menige gehuwde vrouw tot een beschamend voorbeeld verstrekken. Maar de zoodanigen zijn uiterst zeldzaam en worden nog eerder aangetroffen onder de Njeis van Chineschen dan van Javaanschen oorsprong. De Chinees is gewoon zijne kinderen reeds in hunne prilste jeugd eerbied en ondergeschiktheid voor hunne meerderen en ouderen in te prenten. De Chinesche vrouw is buitendien zindelijk van aard, meer aan huiselijkheid gewend dan de Javaansche; zij is ook veel minder aan pronk en opschik verslaafd, en gaat meestal eenvoudig en zonder eenige overtollige versierselen gekleed, om welke reden zij dan ook boven alle huis-

houdsters uit de overige inlandsche volkstammen den voorrang verdient.

Ons blijft nog over van eene beschuldiging te gewagen, die men zoo dikwijls aan de Indische huishoudsters heeft te laste gelegd. Men zegt namelijk, dat hoezeer zij zelve naar verandering mogen haken, het allergevaarlijkst zou zijn, eene Njei tegen haren zin haar afscheid te geven; vooral indien haar meester daarbij het oogmerk heeft om in het huwelijk te treden. In dat geval zou zij zeer ijverzuchtig zijn en het geheim bezitten, om door middel van verborgen vergif, den in haar oog ontrouwen te doen wegkwijnen en voor alle levenslust en genot onvatbaar te maken. Het kan zijn, wij zullen het niet tegenspreken, maar voorbeelden van zulk eene wonderbare vergiftiging kennen wij niet, en wij voor ons stellen dit «men zegt» liefst onder de ongeloofelijke en ongerijmde zaken.

Menigmaal heeft het ons echter grootelijks verwonderd, hoe een Europeaan zich aan zulk eene inlandsche huishoudster kan verslaven. Wij hebben ze gekend, die baren [1]), die bij hunne komst in deze gewesten den neus optrokken voor de lucht der olie, waarmede de inlandsche vrouwen het haar bestrijken, of die zich maar niet konden verdragen met haar bruin gelaat en, door het siriekaauwen, zwart geverwde tanden, in een woord, die ze afschuwelijk leelijk vonden, en toch geen zes maanden daarna zoo zeer aan haar verknocht waren, dat zij zich al hare luimen getroostten en werkelijk onder hare plak stonden. Moeijelijk zij dit te verklaren, of men moest het willen toeschrijven aan de algemeen zachtere geaardheid van den Europeaan, of zijne mildere zeden jegens het vrouwelijk geslacht; maar ik heb er gekend, die zich zelfs lieten regeren door Njeis, wier trouw aan haren heer zeer verdacht was, en op wier kinderen men wel het bekende gezegde zou kunnen toepassen: *c'est un enfant bien habile, qui connait son père.*

Misschien zullen sommigen onzer lezers de opmerking maken, dat wij dit onderwerp te ligtzinnig hebben behandeld en ons verwijten, dat wij al zeer luchtig over het onzedelijke dat daarin gelegen is, zijn heengestapt. Dan men gelieve hierbij te bedenken, dat wij niet geroepen werden om als zedemeesters op te treden, maar veeleer om eene getrouwe schets te leveren van de zeden en gewoonten, die sedert lang in Indië bestaan hebben, nog

---

[1]) Orang baharoe, nieuwelingen.

heden bestaan, en voorzeker nog eene reeks van jaren bestaan zullen. Wij hebben in onze schets echter de noodige waarschuwing niet verzuimd. Wie wijs is, zal hier en daar een welgemeenden wenk ten goede niet voorbijzien, en met ons den tijd helpen wenschen en bevorderen, dat eene meer burgerlijke leefwijze en minder kostbare zeden den tegenwoordigen, zoo hoog opgedrevenen maatschappelijken toestand der Europesche bevolking in deze gewesten eenmaal zullen vervangen.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te s'Gravenhage, 1855 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

EEN AMFIOEN KIT.

DE AMFIOENKIT.

ie ooit op het welige Java, of in eenige andere oorden van den Indischen Archipel, zijne schreden gezet en eenige nieuwsgierigheid aan den dag gelegd heeft, om het karakter en de hebbelijkheden der bewoners te leeren kennen, heeft voorzeker wel eens eene amfioenkit bezocht, — een blik geworpen in die holen van verderf en zedeloosheid, — in die spelonken van ongebondenheid en geestbedwelming, — in die bakermatten van schier alle misdaden en ondeugden, welke, helaas! in zulk een groot aantal op de schoone Indische eilanden gevonden worden.

En waarlijk, het grijpt elk, die eenig gevoel van menschelijkheid bezit, diep in de ziel, bij het binnnentreden dier akelige holen, waar de ergerlijkste tooneelen zich voordoen, te aanschouwen, hoe diep de mensch kan vallen, hoe het verhevenste gewrocht der Goddelijke schepping zich tot zelfs beneden het dierlijke kan verlagen en een schouwspel vertoonen, waarbij walging en afgrijzen, doch tevens medelijden met den zoo diep gezonkene, in het menschelijk hart moeten opwellen.

Overbekend is het, dat het amfioensmoken eene hebbelijkheid, ja eene ondeugd is, bijna alle volken in den Indischen Archipel eigen en waaraan zich mannen en vrouwen overgeven, voor wien het eindelijk zulk eene onontbeerlijke behoefte wordt, dat door den minvermogende geen middel onbeproefd wordt gelaten, al zoude het ook diefstal, moord en doodslag zijn, om haar te kunnen botvieren.

Die hebbelijkheid telt niet van onze dagen, maar is een invretende kanker, die reeds eeuwen, misschien van het oogenblik dat de kracht van het heulsap is ontdekt, heeft voortgewoed en menigeen vóór zijnen tijd ten grave heeft doen dalen.

Maar, vraagt gewis de menschlievende lezer, waarom zijn er, sedert die volken grootendeels onder het beheer van een beschaafd volk, zoo als onze natie, gekomen zijn, geene middelen beraamd om dat kwaad tegen te gaan en met wortel en tak uit te roeijen? Waarom is niet op eene zachte wijze al het leed en onheil, dat die volken zich daardoor op den hals halen, hun voorgehouden, om hen tot inkeer te brengen, of zulks niet helpende, door een streng verbod in eens een einde daaraan gemaakt? Waarom blijft het Nederlandsch Indisch Gouvernement, gelijk werkelijk het geval is, jaarlijks zulke enorme inkomsten trekken uit eene bron [1]) die wel met de woorden *onrein* en *onedel* gebrandmerkt mag worden? Waarom laat het zich zoo weinig gelegen liggen aan het zedelijk bestaan van millioenen onderdanen?

Die vragen zijn gemakkelijker te doen dan te beantwoorden. Geenszins wil schrijver dezes ontkennen, dat het te wenschen ware, dat al het in die vragen opgeslotene behartigd kon worden, — geenszins wil hij in de bres springen voor de handelingen van bedoeld Gouvernement, welke, oogenschijnlijk ten minste, van zulk een verderfelijken en daarom hoogst laakbaren aard zijn; — maar de omstandigheden, welke tot die handelingen aanleiding geven, kennende en naar waarde beoordeelende, zal elk onpartijdige gewis met hem moeten toestemmen, dat, wanneer er slechts keuze blijft tusschen twee kwaden, het minst onheilwekkende de voorkeur verdient, en zulks is in het onderhavige geval geheel toepasselijk op de handelingen van het Nederlandsch Indisch Gouvernement.

---

[1]) De amfioenpacht brengt gemiddeld jaarlijks 8 à 9 millioen guldens op.

Toen de voormalige O. I. Compagnie zich in deze gewesten vestigde en van lieverlede hare magt uitbreidde, bestond, zoo als de geschiedenis leert, onder de bevolking de verslaafdheid aan het amfioenschuiven, om het zoo eens uit te drukken, reeds in volle woede. Door niets beteugeld, smookte de vorst, de handelaar en de landbouwer, en de goedkoopte van de opium, in Bengalen toen en ook nu nog, slechts *f* 400 de kist van 125 pond kostende, werkte daartoe gereedelijk in de hand. Een streng verbod op den invoer zoude niets uitgewerkt hebben, want men weet het, de mensch haakt naar niets zoo zeer als naar het verbodene, en wanneer dat eene behoefte geworden is, tracht hij die door alle mogelijke middelen te stillen. Geen schooner gelegenheid om dat verbod te ontduiken bestaat er, dan die, welke de aardrijkskundige strekking van den Indischen Archipel den kwaadwillige aanbiedt. Eene honderdvoudig sterkere magt dan die, welke vroeger de O. I. Compagnie en thans het Nederlandsch Indisch Gouvernement in deze gewesten ontwikkelt, zoude nog onvoldoende zijn om de uitgestrektheid der kusten van de tot den Indischen Archipel behoorende eilanden, hare ontelbare zeeboezems, kreeken, rivieren en schier onbereikbare schuilhoeken te bewaken, welke zoo ruimschoots gelegenheid aanbieden tot smokkelen. — Een verbod kon dus niets baten en er schoot den Europeschen bestuurders dezer landen niets anders over, dan zooveel mogelijk het gebruik van opium te bemoeijelijken, door het heffen van hooge regten op den invoer, en door den verkoop van het dagelijksch gebruik als het ware te monopoliseren en aan zich te houden.

De omslag echter van het laatste sleepte te veel kosten na zich, en dit is de oorzaak eener verpachting of tijdelijken afstand aan den meestbiedende, die jaarlijks zoo vele millioenen in 's lands schatkist doet vloeijen.

Maar door die verpachting wordt ook de prijs der amfioen met duizende Pct. verhoogd, en daardoor voor duizende Javanen, Maleijers en Chinezen onverkrijgbaar gemaakt; want zoo zeer is de eerlijkheid nog niet uit deze gewesten geweken, dat allen, zonder onderscheid, geene middelen zouden ontzien, om de hebbelijkheid van het amfioensmoken den teugel te kunnen vieren; en dat is voorzeker het doel onzer voorouders — en van het tegenwoordig Indisch bestuur geweest bij het instellen eener pacht, waarbij oogenschijnlijk eigenbelang en zucht om het grootst mogelijke voordeel van die hebbelijkheid te trekken op den voorgrond staan, doch tevens

bij nadere en inniger beschouwing, eene meer menschlievende strekking niet kan worden voorbijgezien.

En na deze kleine uitweiding oordeele de lezer zelf; — schrijver dezes zal er niets meer bijvoegen. — Hij heeft ook geenszins het voornemen in eene breedvoerige beschrijving te treden, over de wijze waarop in Bengalen en andere oorden de opium gewonnen en gefabriceerd wordt, want dit is overbekend, maar wil zich slechts bepalen bij de opgave, hoedanig zij, eenmaal op Java aangebragt, aldaar bereid wordt om tot dagelijksch gebruik te kunnen dienen.

Gewoonlijk wordt alsdan de zoogenaamde witte of Levantsche opium met de zwarte of Bengaalsche vermengd, omdat de laatste minder krachtig is. Beide soorten worden, in gelijke deelen, gedurende tweemaal vier en twintig uren in warm water geweekt, en daardoor opgelost en vloeibaar zijnde, door een zwaar soort van papier, tot dat einde uit China aangebragt wordende, gezeefd, waarna het doorgezegene in koperen pannen op een zacht vuur wordt gekookt en uitgedampt, totdat het de dikte van onze zoogenaamde boerensiroop, waarvan het ook in kleur zeer weinig verschilt, verkregen heeft, zijnde het alsdan geschikt voor den verkoop, ofschoon nog niet voor het gebruik.

Hij, die amfioen smookt, bezigt daartoe een hollen bamboes, middelmatig dik en ongeveer 1½ voet lang, en aan het eene einde gesloten. Op circa 3 duimen van dat einde is eene kleine opening, waarin eene andere, ook drie duimen hooge, van hout, hoorn of ivoor vervaardigde pijp steekt, de gedaante hebbende van een omgekeerden tol, aan het boveneinde van ijzer. Bij rijken, of minstens welgestelden, is zij beslagen met gouden en zilveren sieraden.

Nabij den smoker staat een lampje, aan wier vlam hij het einde brengt van een in de hand gehouden ijzeren staafje, aan het eene einde met een spateltje voorzien, dat hij in de, op een droog blad voor hem liggende, bereide opium (*Madat* genoemd) doopt. Hij draait het nu een paar malen in de vlam rond, het daardoor zoodanig doende verdikken, dat hij het als een pilletje van geringen omvang op de opening der kleine pijp kan plaatsen, waarop hij dat gedeelte aan het licht, en het opene eind van de groote pijp aan zijnen mond brengt, slechts van tijd tot tijd een trek doet, waardoor de Madat in rook verkeert, welke hij, inzuigende, naar binnen slikt of eerst lang daarna door mond en neusgaten uitblaast.

Die pijp wordt door de Inlanders ***Boeloe*** en door de Chinezen ***Tjanklong*** genaamd, terwijl het smoken bij de eersten ***makan*** (eten), bij de laatsten ***totauw*** heet. Door het veelvuldig gebruik doet zich in het inwendige van die pijp een aanzetsel voor, ***mongsrie*** genaamd (bij de Chinezen ***Djitjeng***) hetwelk daaruit geschrapt nog veel kracht bezit en ook op de bovenvermelde wijze verrookt wordt, doch het aanzetsel hiervan is niet meer rookbaar en wordt door de sterke smokers of schuivers in de koffij vermengd, hebbende buitendien veel overeenkomst met het dik of den droesem van dien drank.

De uitwerking van dat smoken is, zoo als bekend is, het verwekken eener opgewondenheid, eener verheffing van den geest, waarin de verbeelding, door onbegrijpelijk aangename tooneelen, als het ware ten hemel voert, — waarin de smoker gevoelt en beseft hetgeen hij in het gewone leven nimmer ontwaart; — het streelt den geest met de zoetste droomen en verhoogt, zoo als men zegt, ook het genot der wellust; — maar tegelijk met dit aangename en streelende, ontwikkelt het evenzeer de kiem der verderfelijke sluimerende hartstogten, en menige moord wordt er gepleegd, menige gruweldaad verrigt, menige wraak genomen, die zonder deze opgewondenheid nimmer plaats gehad zoude hebben. Ook om in den oorlog den moed op te wekken, nemen velen de toevlugt tot het schuiven van amfioen, alvorens het gevecht begint. De zeeroovers maken er tot dat einde sterk gebruik van; — de Chinezen, die zich nog in het afgeloopene jaar op de westkust van Borneo zoo stoutmoedig tegen onze wapenen verdedigd hebben, zullen geen aanslag ondernemen, alvorens zich ruimschoots door het amfioenschuiven te hebben opgewonden, en de woede van hunnen aanval, zich alsdan in eene massa vooruitbewegende, is bijna onweerstaanbaar. Doch is men gelukkig genoeg dien eersten schok te verduren en hen tot staan te brengen, dan verliest zich die opgewondenheid spoedig; — het zien van het bloed hunner stervende makkers ontmoedigt hen en de overwinning wordt gemakkelijk. Zeldzaam hoort men thans meer spreken van het zoo beruchte «amokspuwen», zijnde een toestand van verbijstering der zinnen, — van zinneloosheid als het ware, waarin hij, die zulks ondergaat, woedend voortloopt, en alles ter neer steekt wat hij ontmoet. Maar deze zeldzaamheid moet hieraan toegeschreven worden, dat het aantal slaven thans minder groot is dan voorheen, en zij eene betere behandeling onder-

gaan; want *zij* waren het voornamelijk, die deze euveldaad begingen, na zich vooraf door het amfioenschuiven opzettelijk in dien toestand gebragt te hebben, hetzij uit verregaanden minnennijd, of om eene bloedige wraak te plegen over de beleedigingen en mishandelingen hunner meesters; en wee hem, die hen in dien toestand ontmoette en niet ontsnappen kon, want hij was zeker van vermoord of minstens gewond te worden, terwijl het aantal der slagtoffers niet te berekenen was, indien men niet spoedig slaagde den razende te vatten of neer te vellen.

Maar dewijl eindelijk die staat van opgewondenheid, in eene bedwelming overgaande, eene onbeschrijfelijke afmatting van alle ligchaamswerktuigen na zich sleept, zoo laat het zich gemakkelijk begrijpen, dat dit smoken niet alleen een hoogst nadeeligen invloed uitoefent op de gezondheid van den mensch, maar ook dat zelfs die afmatting — dat buiten staat zijn om iets te doen — niet kan worden verdreven, dan door eene nieuwe opwinding, — een nieuw gebruik van het heulsap. — Van daar dat een dagelijks toenemend gebruik eene onvermijdelijke behoefte wordt, totdat eindelijk de daaraan verslaafde mensch naar geest en ligchaam een uitgeteerd, verdoofd, nietig, tot niets bruikbaar wezen — een last der maatschappij wordt; — van daar het Maleisch gezegde, om zulk een ellendeling aan te toonen: «*Dholo dtja makan mádat, sekárang mádat makan dtja,*» (Voorheen at (schoof) hij opium, nu eet (verteert) de opium hem).

De in dien toestand verkeerende amfioenschuivers zijn ligt kenbaar; — ten uiterste mager, met bleeke aangezigten, flaauw staande oogen, ingevallen kaken en loodblaauwe lippen, sluipen zij krachteloos voort, tot zij zich op nieuw kunnen opwekken, en daartoe geene middelen bezittende, kwijnen zij in eene dofheid van zinnen weg, tot dat de dood hen uit die ellende verlost. Zij echter, die door rijkdom of welgesteldheid aan deze behoefte kunnen voldoen, houden het wel langer uit, maar leiden toch een plantaardig leven, zonder eenig ander genot, dan het enkele oogenblik van opgewondenheid, — zonder lust tot eenige handeling of bedrijf, — zonder in staat te zijn iets degelijks uit te voeren.

Bij allen vermindert trapsgewijze de eetlust, en de slaap wordt niet verkregen dan door de bedwelming, welke de opium te weeg brengt. Het spreekt van zelve, dat alle ligchaamsorganen daardoor ondermijnd worden en

de gevolgen daarvan allernoodlottigst moeten zijn; en waarlijk beklagenswaardig zijn zij, die alzoo naar den geest onderdrukt, hun ellendig bestaan moeten voortslepen.

Er bestaan slechts weinige voorbeelden, dat zij zich van die hebbelijkheid kunnen ontdoen, zonder van deze poging het slagtoffer te worden. — Zij die het beproeven verkrijgen gewoonlijk eene Dysenteria, welke hen weldra door het groote bloedverlies ten grave sleept. — Alleen het overmatig gebruik van opium kan hen alsdan helpen, doch dan vervallen zij weder in hunnen ouden toestand; — de hebbelijkheid wordt eene volslagene noodzakelijkheid om te kunnen leven, en het doel blijft onbereikt.

De schrijver dezes heeft slechts één voorbeeld gekend, waarbij de proef gelukken mogt. Een der voornaamste Pangerans te Sambas, die dagelijks voor eene som van 16 Spaansche matten verschoof en uitgeteerd als een geest daarheen zwierf, vatte het voornemen op om aan dien toestand een einde té maken. Hij wierp, zonder eenige voorbehoedmiddelen, de pijp weg, en in weinig tijds herkreeg hij eene bloeijende gezondheid. Hij was toen nog in de kracht zijns levens en had, gedurende den tijd dat hij zich het smoken had aangewend, in weerwil van het groot aantal zijner echte vrouwen en bijwijven geene kinderen verwekt; maar naauwelijks had hij de amfioenpijp vaarwel gezegd, of jaarlijks vermeerderde zijn kroost en hij is in eenen gezegenden ouderdom overleden, zonder ooit weder eenige aanvechting gevoeld te hebben om zich op nieuw aan die hebbelijkheid over te geven.

Maar zoo als gezegd is, die voorbeelden zijn zeldzaam, en de bedoelde Pangeran mag wel als eene uitzondering op den algemeenen regel beschouwd worden.

De Inlanders van vorstelijke afkomst, de rijken en welgestelden onder hen en onder de Chinezen schuiven ten hunnen huize, òf alleen, òf in gezelschap van anderen, want het begin is gewoonlijk het oogenblik van vertrouwelijken omgang, zoodat niet dan vertrouwden daartoe genoodigd worden. Zulks heeft plaats in kleine, flaauw door kaarslicht of lampjes verlichte vertrekjes, waar zij, op matten en kussens uitgestrekt, des avonds ten 8 a 9 ure beginnen, om tot in den morgenstond door te smoken, en in slaap vallende niet eerder opstaan, dan in den achtermiddag, — niet verkwikt, — maar hoogst afgemat, zoodat zij den dag in den nacht verkeeren.

De inlandsche vorsten achten het meestal als eene noodzakelijkheid om het hooge hunner geboorte, het magtige van hunne maatschappelijke positie te doen kennen, zich aan die hebbelijkheid over te geven. De rijke Chinees zoude, naar hij waant, zich zelven oneer aandoen en niet geteld worden, indien hij ook niet dat voetspoor betrad.

Het gemeen daarentegen verzamelt zich om te smoken, zonder onderscheid van kunne, in de ellendigste gebouwen, in krotten welke op meest alle de bazars gevonden worden, onder het opzigt der politie staan en den amfioenpachter toebehooren. Het inwendige van zulk een krot — in de wandeling *kit* genoemd, wordt in nevensgaande plaat afgebeeld. Gewoonlijk van bamboe opgetrokken, zijn die gebouwen vuil, smerig, de wanden besmeerd met siriekalk en er heerscht eene pestlucht in, die de walm der lampen en de eigenaardige reuk der opium te weeg brengen. Niet dan huiverend betreedt men zulk een gebouw: geene geriefelijkheden bevattende dan eenige matten en hoofdkussens en grenzende aan een met tralies afgesloten vertrekje, waarin zich de bediende van den pachter bevindt om, tegen contant geld, de noodige Mådat toe te reiken.

En dáár — daar in die kitten verzwelgt de landbouwer de vruchten zijns arbeids, — de koelie zijn loon, en de roenggeng (publieke danseres) het weinige, dat zij door dansen en onkuischheid verdiend heeft; — dáár versmookt in één uur tijds de man, de echtgenoot, de twee of drie gulden, die hij bezit en waarvan zijn talrijk huisgezin dagen lang kon leven, want 30 duiten daags zijn hem genoeg om in deszelfs onontbeerlijkste behoeften te voorzien. Zijne vrouw en kinderen verhongeren; — afgemat keert hij huiswaarts en verbijsterd staart hij hunne ellende aan; — het besef zijner vaderlijke pligten welt nog eenigzins in hem op; — hij gevoelt het, dat hij dien honger moet stillen, de naakten moet kleeden, — maar alle middelen zijn verbruikt in de amfioenkit, — al wat hij van eenige waarde bezat is verkocht of verzet, — want de lombardhuizen zijn nimmer ver van die kitten, — hij wordt wanhopig en in die wanhoop keert hij terug naar dat hol, alwaar geene schaamte of zedelijkheid meer wordt gekend; — waar mannen en vrouwen in den meest bandeloozen toestand hunne lusten botvieren; — waar als het ware geene redelijke, maar redelooze wezens zich in den naauw beperkten kring bewegen en onbeschaamd al wat slecht en onedel is ten toon spreiden.

En dáár — dáár zoekt hij troost en vindt dien. Hij vindt makkers, die op dat oogenblik nog iets bezitten en medelijden hebben met zijnen benarden toestand, doch dien tevens wenschen te benuttigen; — want zij — reeds dieper gevallen dan hij — smeden plannen, die hun het noodige moeten verschaffen, om hunne ontaarde levenswijze vol te kunnen houden. Vriendschappelijk, doch niet onbaatzuchtig, reiken zij hem de pijp toe; — hij aarzelt, maar de gewoonte is de tweede natuur; — zijn afgematte toestand dwingt hem, — hij vlijt zich naast hen op de vuile, versletene mat neder, — haalt ook zijne pijp voor den dag, — na een weinig smoken wordt men vertrouwelijker, — men fluistert hem plannen in, — hij siddert van afgrijzen en verwondering, — hij gevoelt nog eenigermate het betere gevoel in zich opwellen, — maar de nood, — de nood, waarin hij zich zelven gebragt heeft, spreekt luider en — éér de staat hunner opgewondenheid het hoogste toppunt bereikt heeft en hen in dien van bedwelming voert, — staan eenige smokers op, — blazen de lampjes uit en sluipen langs binnenwegen, om.....

En nog in dien zelfden nacht ziet men vaak in het rustige dal onverwachts de schamele hut van den vermoeiden, eerlijken landbouwer, den trouwhartigen vader, een prooi worden der vlammen en de weeklagten der beroofden zweven ongehoord door het luchtruim; of in den morgenstond verkondigt zich de maar van eenen met geweld gepleegden diefstal en men ziet langs sluipwegen vreemden haastig het gestolene vee voor zich uit drijven, of in den namiddag drijft een aan handen en voeten gebonden en zwaar verminkt lijk de rivier af; — want de hand dier heilloozen is over de vreedzamen gegaan en heeft roof en moord gepleegd, om — door de vruchten dier misdaden, in de amfioenkitten, die holen van verderf en ongeluk, te ruimer aan hunne ongetemde lusten den teugel te kunnen vieren.

Het was in den avond van den 17den Mei 1849 nog stil en rustig in de smerige amfioenkit op de ***Bázár Minggo*** in de ommelanden van Batavia. Trouwens het was nog vroeg, naauwelijks acht ure, en de ijverige bezoekers verschenen gewoonlijk later, meestal ter middernacht. — Evenwel zag men in het midden van het gebouw, op een langwerpigen bamboezen ***bálie-bálie*** (rustbank) twee mannen uitgestrekt, ieder met een kussen onder het hoofd, van tijd tot tijd hunne pijp stoppen en den rook door de neusgaten uit-

blazen. Zij hadden een woest uiterlijk, waren armoedig gekleed en hunne baardelooze aangezigten, een' leeftijd van ongeveer 30 jaren aantoonende, droegen de sporen der gewoonte om dagelijks eenige uren smokende in deze kit door te brengen. — Naast den eenen lag eene gewone *klewang* (hakmes), en de andere had eene kleine *bådej-bâdej* (ponjaard) in zijnen vuilen gordel steken.

Het oog der politie had wel reeds lang over deze personen gewaakt en zij werden van verscheidene misdaden verdacht, doch het ontbrak aan bewijzen. Eene vaste woonplaats kende men hun niet toe, en omgang met goede vreedzame inlanders schenen zij niet te hebben. Men hield hen voor opgezetenen van een naburig land, die, om de heerendiensten te ontwijken, zich van daar verwijderd hielden; en het was dus der bevolking van de Bâzâr Minggo en in den omtrek, daar zij menigmaal zelve onder dien last had moeten zuchten, reden genoeg om hen niet te verontrusten, maar stilletjes hunnen weg te laten gaan.

Geruimen tijd lagen zij stilzwijgende naast elkander; eindelijk fluisterde een hunner den anderen toe:

Dul! ik word ongeduldig.

Waarom Keijnon?

Wel! Baba [1]) heeft mij beloofd heden avond hier te komen, vroeg genoeg om nog alleen te kunnen zijn.

Hebt gij hem dan gesproken?

Ja, heden middag, toen hij van de Bâzâr naar huis ging. Ik zeide hem, dat ik zijn gedrag ten onzen opzigte niet begrijpen kon. Wij hadden hem toch eene groote dienst bewezen en...

Hij heeft ons slecht beloond, viel de andere hem in de rede, want 5 recepissen ieder, om dien ouden Assam uit de wereld te helpen, kan toch wel niet als eene belooning beschouwd worden. De vent is razend gierig, — hij weigert zelfs om van tijd tot tijd de amfioen die wij hier versmookt hebben voor ons te betalen, en van zijne groote belofte, om elk een honderdtal guldens te geven, is tot heden niets gekomen.

Hieraan heb ik hem herinnerd, Dul! wij waren gelukkig slechts met ons beiden op den weg.

[1]) De in China geborene Chinezen worden op Java gemeenlijk *Kee* (kie) genoemd, en zij die op dat eiland verwekt zijn, *Baba*.

, Gij hebt hem toch niet bedreigd, Keijnon! want dan zien wij hem niet weder.

Niet zoo gek Dul! ik maak geen slapende honden wakker; — het is meer dan tijd dat er een einde aan de zaak komt, en ik geloof dat deze omstreken voor ons niet zeer veilig meer zijn. Wij worden door iedereen bekeken en aangegaapt alsof wij vreemde dieren waren, en ik vrees dat er onder die gapers menige *mâta-mâta deri Toewang Resident* [1]) gluipende ons in het oog houdt.

Welnu, de weg naar Bogor [2]) ligt voor ons open,— laten wij derwaarts gaan.

Mij wel, Dul! maar eerst moet Baba Atjong met ons afrekenen; ik heb geen reisgeld meer, en gij?

Niets ter wereld, en wil hij ons het beloofde niet geven .....

Dan wreken wij ons op hem, Dul! hij heeft karbouwen genoeg; — die zijn er goed voor en een paar derzelven zouden .....

Maar hier werd het gesprek al stiller en stiller, want meerdere bezoekers verschenen in de kit en het duurde niet lang of de fluisteraars bliezen hun lampje uit en verdwenen.

Ongeveer eene maand vóór dat dit gesprek plaats greep, zat in den namiddag eene nog jeugdige schoone Chinesche vrouw, Oeij Kimnio, en bij verkorting Kim genaamd [3]), in de deur harer woning [4]), aan den wester weg van Batavia naar Buitenzorg gelegen. Zij kon naauwelijks 20 jaren bereikt hebben, en, ofschoon eenvoudig in een blaauw linnen bådjoe en sårong gekleed, echter, door haar fijn besneden gezigt en hare ranke gestalte, voor eene Chinesche schoonheid doorgaan. Op een houten bankje neêrgehurkt, zat zij, hare kalanten afwachtende, met een raam voor zich, een paar pantoffels te borduren, wier bestemming haar alleen bekend was. Van tijd tot tijd tuurde zij angstvallig, doch tevens met een blik vol verlangen langs den weg.

Eensklaps gaf zij een kleinen gil, want zij voelde zich van achteren aangegrepen en te gelijker tijd drukte iemand een kus op hare ronde wangen.

Zij zag verschrikt op en bloosde, doch ziende wie de vrijpostige was, lachte zij hem weldra toe en zeide:

---

[1]) Spions van de politie. [2]) Buitenzorg.

[3]) Bij de Chinezen staan alle geslachtsnamen, zoo als Oeij, Lim, Lie, Tan en honderden meer, voor de eigennamen, en tot onderscheiding van het vrouwelijk geslacht, wordt het woordje *Nio* achter de laatsten gevoegd. Deze vrouw heette dan eigenlijk *Kim* (goud).

[4]) Winkel van groenten, drooge visch, eijeren, rijst, enz. enz.

Senâkal! [1]) gij zijt al te vrij en waagt te veel. Indien ik niet alleen ware geweest, wat dan? — Hoe zijt gij hier gekomen?

Door de achterdeur, Kim! antwoordde Baba Atjong (dezelfde over wien wij reeds hebben hooren spreken). Ik heb de oude uit zien gaan.

Ja, Assam is uitgegaan om bij Baba Gabok rijst in te koopen, en ik vrees dat hij weldra terugkomt. Ga dus spoedig heen, want het zou niet goed zijn, dat hij u hier met mij alleen aantrof. Hij is reeds wrevelig en lastig genoeg, en ik geloof dat hij ons verdenkt.

En zijn zoon?

Is met hem medegegaan, — dat stiefkind verveelt mij razend, en hij is het voorzeker, die de achterdocht zijns vaders opwekt, want hij sluipt altijd als een dief om mij heen en ik ben bang, dat hij uwe vrijpostige streken wel eens gezien heeft.

Geene vrees, *Atie maas* [2])! de deugniet begrijpt nog niets en de oude vertrouwt mij te veel.

Dat is waar, Atjong, maar toch — hoe hebt gij dat vertrouwen in hem opgewekt? zeker door hem van tijd tot tijd geld te leenen, dat gij vooruit weet nimmer terug te zullen krijgen, want zijne zaken zijn u bekend en gaan, in weerwil uwer hulp, dagelijks achteruit, vooral sinds hij u naar de amfioenkit volgt. Toen ik hem twee jaren geleden trouwde, schoof hij geen amfioen en, ofschoon toen reeds een vijftiger, was hij nooit zoo knorrig en ontevreden als nu. Het is waar, ging zij blozende voort, ik kan niet van hem houden en heb hem tegen mijn zin gehuwd, — ik bemin slechts u; maar dat neemt niet weg, dat ik gaarne rust heb in huis en die hebt gij geheel vernietigd. Gij hebt daaraan niet wel gedaan, Atjong!

De berisping scheen niet van harte af te gaan en de kus van Atjong, dien ze van hare lippen veegde, haar niet onwelkom te zijn.

Hoor, Kim! voerde hij haar daarna lagchende toe, — gij moet mij dat niet verwijten, want ik meen hierin regt verstandig gehandeld te hebben. De *sinjo's* [3]) in de stad heb ik wel eens hooren zingen: ***Trabóleh zonder nona!*** [3]) en dan gebruiken zij een Hollandsch woord, dat ik niet begrijp,

---

[1]) Ondeugd. [2]) Eigenlijk ***hatie amas***, goud hartje, eene Maleische liefdeterm, wordende de ***h*** voor ***hâtie*** niet uitgesproken. Tot inlichting dient, dat de peranâkan Chinezen gemeenlijk Maleisch met elkander spreken, als de Chinesche taal niet genoegzaam kennende om hunne gedachten vlot daarin uit te drukken. [3]) De mannelijke en vrouwelijke afstammelingen van Europeanen.

maar, naar hun zeggen, *hidop* (leven) beteekent, en ik ben van hetzelfde gevoelen. Ik kan niet leven zonder u dagelijks te zien en te omhelzen, en om daartoe te kunnen geraken, had ik eerst zijn vertrouwen en later zijne afwezigheid noodig. Om het eerste te winnen leende ik hem geld, — het moge verloren zijn, ik betreur het niet; — om tot het tweede te geraken, leerde ik hem amfioenschuiven, dat ik ook van tijd tot tijd doe; — gij weet het en hebt er mij te liever om, — en als wij nu te zamen schuiven en de oude regt slaperig wordt, sluip ik weg, om rustig een stil uurtje met u te kunnen doorbrengen. Gij zult hem immers niet verhinderen heden avond daarheen te gaan? en dan kom ik dadelijk.

Ik heb er niets tegen, maar verwijder u thans, Atjong, want ik zie Assam aankomen.

Atjong sloop denzelfden weg heen, langs welken hij gekomen was, en Oeij Kimnio zat alleen, druk bezig met borduren, toen haar grijze echtgenoot binnentrad.

Lie Assam was niet zeer gemutst. Zijn zoon uit een vroeger huwelijk, een tienjarige knaap, die naar het scheen niet veel ophad met zijne stiefmoeder, had hem onder het terugkeeren eene vraag gedaan, welke hij moeijelijk kon beantwoorden en hem toch veel stof tot nadenken gaf.

Vader, kan ik iets vragen? liet de jongen op eens onder het voortslenteren hooren.

Waarom niet, Keetjoan? — ga je gang.

Kan eene vrouw twee mannen trouwen, vader?

Wel jongen, zijt gij zot, hebt gij dat ooit gezien?

Ik meen van ja, vader!

En waar?

Bij ons te huis, vader!

Bij ons! vroeg de grijsaard verstomd, hoe meent gij dat?

Wel vader! als gij uit zijt, komt Tan Atjong bij ons en stoeit met moeder en kust haar, misschien nog meer dan gij doet, wanneer gij eens vrolijk en aardig met haar zijt, en daarom heb ik gedacht, dat moeder twee mannen getrouwd had.

Knorrig keek Assam zijnen zoon aan en voerde hem grimmig toe: Zwijg jongen; — gij hebt daarvan geen verstand en zijt nog te dom om

dat te begrijpen! Maar in zijn gemoed kookte het, vooral door de gedachte dat hij zijne geldelijke verpligtingen omtrent Tan Atjong niet kon volbrengen en daarom veel van hem moest dulden. Die gedachte drukte hem ter neêr, en toen hij in huis trad en de schoone schuldige voor zich zag, die hij als eene arme wees uit medelijden gehuwd had en van wie hij ten minste dankbaarheid verwachtte, biggelde een traan langs zijne wangen en vatte hij het stellige voornemen op, om zijnen valschen vriend Atjong duchtig de waarheid te zeggen.

Naauwelijks naderde dan ook het tijdstip, waarop hij gewoon was zich naar de amfioenkit te begeven, of hij spoedde zich derwaarts en vond Tan Atjong reeds op hem wachtende, in gezelschap van de rondzwervers Dul en Keijnon.

Dan alvorens met ons verhaal verder voort te gaan, dienen wij dien Tan Atjong een weinig nader te leeren kennen. De zoon van brave ouders, welgestelde landbouwers, die hem echter te vroeg ontvallen waren, was hij op de Bâzâr Minggo geboren, in welker nabijheid hij eenige gronden in huur had en die door koelies liet bebouwen, waardoor hij ook eigenaar was van eenige stellen voor het ploegen benoodigde karbouwen. Hij ging voor niet onbemiddeld door, was 26 jaren oud en een welgemaakt man, doch kon geen roem dragen op de algemeene achting in den omtrek, zoodat ieder weldenkende zich van hem verwijderd hield. Zijne jeugdige buitensporigheden waren daarvan de oorzaak, en behalve zijne bekende zucht tot verleiding van vrouwen en amfioenschuiven, was zijn valsch en haatdragend karakter een hinderpaal te meer om hem die achting te doen verwerven.

Reeds voor dat Assam de amfioenkit binnentrad, had hij, vreezende, dat deze hem met zijne jaloezij, welke hij evenzeer wederkeerig omtrent hem koesterde, lastig zou vallen, met de genoemde Inlanders, die hij sedert lang kende en hem meermalen eenige diensten bewezen hadden, eene noodlottige afspraak gemaakt. Assam trad mismoedig binnen en repte geen woord, — doch Atjong, dat stilzwijgen moede en eene reden willende hebben, om zich op den ouden te kunnen vertoornen, vatte in eens het woord op en vroeg hem vrij barsch: Assam! wanneer denkt gij het geld terug te geven, dat ik u geleend heb? Ik heb het noodig.

Wat spreekt gij van teruggeven, valschaard! antwoordde Assam verwoed, — gij weet u zelven wel te betalen, of ten minste mijne vrouw doet het; zij betaalt voor mij, gij weet wel hoe; — maar pas op, ik heb reeds lang om u gedacht.

Tan Atjong zweeg en de twist had op dat oogenblik geen verder gevolg. Na eenig vertoeven stond hij op, gaf Dul en Keijnon eenen wenk en vertrok, wel overtuigd dat de grijsaard daar niet kon terug keeren, naar Assam's woning, alwaar hij den nacht doorbragt in de armen van Oeij Kimnio, terwijl haar echtgenoot — doch laten wij het verhaal niet vooruitloopen.

Den volgenden morgen was de geheele omtrek in verbazing en beweging, want het was bekend geworden, dat Assam niet te huis gekomen en vermist was. Alle onderzoek bleef vruchteloos en geen spoor werd er gevonden van eene verdwijning, die de grootste verwondering baarde. Tan Atjong begaf zich eigenwillig naar het politie-kantoor en legde daar eene verklaring af, dat hij Assam den vorigen avond in de amfioenkit ontmoet had, doch voor hem daaruit was vertrokken, waardoor hij dus alle achterdocht op zijn persoon afweerde.

Vreemd evenwel keek Tan Atjong op, toen hij in den morgen na den dag, waarmede dit verhaal begint, uit de achter zijne woning gelegen buffelkraal, twee zijner schoonste karbouwen miste. Het spoor van hunnen uitgang, hetwelk boschwaarts liep, volgende, vermoedde hij weldra dat zij niet uit de kraal geloopen, maar ontvreemd waren. Hij begaf zich naar het politie-kantoor, deed zijne aanklagte en gaf zijn vermoeden omtrent de daders dier diefstal te kennen. De onmiddellijk in het werk gestelde nasporingen leidden tot het gevolg, dat de daders, met de karbouwen nog in hun bezit, gevat werden, en die daders waren niemand anders, dan onze bekenden, Dul en Keijnon.

Maar hoe verwonderd zagen dezen op, toen Tan Atjong als hun aanklager optrad. Zooveel onbeschaamdheid, zooveel vermetelheid hadden zij nimmer in hem verwacht, daar zij veronderstelden dat, indien hij al mogt vermoeden dat zij de dieven waren, hij nimmer tegen hen eene aanklagt zou durven inbrengen. Immers hij was hun medepligtige in eene veel

grootere misdaad dan die zij thans gepleegd hadden, en bekenden zij die, dan was zijn val onvermijdelijk. De halstarrigheid ziende, waarmede Tan Atjong zijne aanklagt volhield, namen zij dadelijk hun besluit, bekenden den diefstal niet alleen, maar ook dat zij dien gepleegd hadden uit wraak, omdat hij eene hun gedane belofte niet gehouden had. Zij verklaarden openhartig, hoe Tan Atjong, op den avond van zijn twist met Lie Assam, hen omgekocht had om laatstgenoemden te vermoorden; — hoe hij elk daarvoor vijf recepissen ter hand gesteld en eene grootere som beloofd had, zoodra de daad volbragt was; — hoe zij, toen hij kort daarna vertrokken was en Lie Assam huiswaarts keerde, dezen stil gevolgd waren tot op eene afgelegene plaats, alwaar Dul hem onverwachts met een stok een slag op het hoofd had toegebragt, waardoor hij ter neêr stortte; — hoe Keijnon den ongelukkige, die door verbaasdheid geen wederstand kon bieden, bij den hals gegrepen en dien afgesneden had, waarop zij beiden hem bij de beenen voortgesleept en in de rivier Tjiliwong geworpen hadden; zij betuigden, hoe zij daarna Tan Atjong herhaalde malen, doch te vergeefs, om hunne belooning hadden aangesproken, waarom zij zich door dien diefstal op hem hadden willen wreken en zich zelven betalen. — Maar *hij* ontkende alles — wist niets van die gruwelijke misdaad en zag hen stoutweg in het gezigt. — Helaas! — zij konden geene bewijzen te berde brengen; — het lijk werd nog gezocht, maar niet gevonden en tegen Tan Atjong kon daarom geen regtsingang verleend worden. — Hij kwam vrij en zij boetten hunne misdaad van veediefstal met drie jaren dwangarbeid in den ketting.

Dan, indien de hand der geregtigheid Tan Atjong niet kon bereiken, blijkbaar toch waakte eene wrekende Voorzienigheid over hem.

Hoezeer schijnbaar gelukkig in het ongestoord bezit van haar, wier ontrouw als de eerste oorzaak van dit treffend ongeval beschouwd kan worden, geeft hij zich al meer en meer aan het amfioenschuiven over, — hij is steeds onrustig en gejaagd, en veronachtzaamt zijne belangen, zoodat zijne zaken zigtbaar verloopen; — thans reeds grijnst de armoede hem aan, en voorzeker is het oogenblik niet ver meer verwijderd, waarop ook *hij* de Justitie in handen vallen en loon naar werken ontvangen zal.

Geteekend door F. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te s'Gravenhage, 1853 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

EEN AFRIKAANSCH SOLDAAT

BIJ HET LEGER IN NEDERLANDSCH INDIE

4

DE AFRIKAANSCHE SOLDAAT

BIJ HET LEGER IN NEDERLANDSCH INDIË.

et is eene bepaalde waarheid, dat de uitvinding van het buskruid den grondslag gelegd heeft tot die overheersching, tot die overwinningen, welke het den Europeaan mogelijk geweest is in de heete gewesten te bewerkstelligen. Dezelfde donder, die uit de musketten en kanonnen van Christophorus Columbus, in de door hem ontdekte nieuwe wereld, (zoo ten onregte Amerika genoemd) den naakten, door niets tegen zijne uitwerkselen beschermden inboorling eenmaal zoo vreesselijk in de ooren klonk; diezelfde donder heeft ook den Nederlander in den Indischen Archipel, onder millioenen inlanders, toen nog schier onbekend met het gebruik van vuurwapenen en niets daartegenover kunnende stellen dan pijl en boog, lans en klewang, in staat gesteld eene heerschappij te vestigen, welke thans reeds meer dan twee eeuwen heeft voortgeduurd. Diezelfde donder, — gewapend met het snel door hem in de lucht voortgedreven lood en

ijzer, — door een handvol volks bestuurd, bragt in die tijden geheele natiën in onderwerping, en deed in die landen overwinningen behalen, die nu nog den nakomeling verbaasd doen staan en met erkentelijkheid op de roemrijke daden zijner voorouders doen terugzien; — daden, welker gevolgen zulke heerlijke vruchten hebben gedragen, dat zij nimmer genoeg geloofd en herdacht kunnen worden, vooral in onze dagen, nu het onbetwistbaar is, dat Nederlands bestaan of ondergang afhankelijk is van de vreedzame voortduring van zijne heerschappij in Indië.

Dan, helaas! de tijden zijn voorbij, waarin een handvol volks zoovele wonderen konde verrigten; — de tijden zijn voorbij, waarin *een korporaal en zes kloeke mannen* voldoende waren om een oproer te dempen, zooals daarvan zoovele voorbeelden in de Indische geschiedenis te vinden zijn. Het overwigt door onze wapenen op den inlander verkregen, is reeds sedert lang verbroken, of bestaat ten minste niet meer in die mate, als wel in de eerste dagen onzer vestiging in Indië. En zulks kon wel niet anders; de tijd, welke zooveel verandering te weeg brengt, moest ook den indruk wegnemen, dien de verschijning van den blanken, met zijnen verwoestenden donder gewapenden Nederlander, onder de inboorlingen had doen geboren worden. De overwinnaar kon niet altijd afgescheiden blijven van de overwonnenen en er moest tusschen deze beiden eene aanraking ontstaan, welke de zwakheden van den eerste aan de laatsten leerde kennen, en hun den schier als een God gevreesden blanke uit een voor denzelve minder gunstig oogpunt leerde beschouwen. Het belang van den overwinnaar bragt ook mede om zijne heerschappij door het verspreiden van beschaving te bestendigen en het gevolg daarvan moest zijn, dat ook de overwonnenen grootendeels de uitwerkselen der kunsten en wetenschappen, waarop de overmagt van den Europeaan gevestigd was, van naderbij leerden kennen en minder vrees daarvoor gevoelden; — een uitvloeisel daarvan moest zijn, dat ook zij het gebruik der vuurwapenen durfden te ondernemen en vertrouwen daarin stellen; en de Nederlander heeft het te wel ondervonden, welk een nadeel dat vertrouwen aan zijne overmagt kan toebrengen en hoedanig zij daardoor in de laatste tijden gekortwiekt is. Immers thans zijn er bataillons noodig, waar voorheen een korporaal en zes kloeke mannen toereikende waren om die overmagt te handhaven, en leed doet het ons te moeten zeggen, dat in deze dagen alles medewerkt om haar al meer en meer te ondermijnen.

Immers de uitgestrektheid der bezittingen van Nederland in den Indischen Archipel is zoo groot, dat zij eene sterke magt vordert om haar te bewaken en rust en vrede te bewaren; en de noodzakelijkheid daartoe valt te eer in het oog, wanneer men de waarheid in aanmerking neemt, dat een overwonnene steeds zal trachten het juk des overwinnaars van zich af te werpen. Eeuwen mogen er zijn voorbij gegaan sedert onze vestiging in Indië, waar is het echter, dat daardoor nergens eene zoodanige zedelijke vermenging van den Europeaan en den inlander is ontstaan, dat zij hen tot eene eenheid zoude hebben gevormd, welke door het zedelijke overwigt van den eerste in stand is te houden. Integendeel; — zeden en gewoonten — de godsdienst zelfs — zijn tusschen beiden zoo met elkander in strijd, dat zij elke poging tot die zedelijke vermenging reeds in hare geboorte moeten smoren en onmogelijk maken.

Van daar dat alleen dwang, en de middelen die daartoe strekken, de overwonnenen in toom kunnen houden, en verhoeden, dat de vlam, welke nu smeult en ontegenzeggelijk al den tijd onzer overheersching gesmeuld heeft, niet zoo lichterlaaije uitbreekt, dat zij de vernietiging van Nederlands gezag in deze zoo gezegende gewesten ten gevolge heeft.

Magt, — overmagt zelfs — is er dus noodig om dat gezag staande te houden en als een onvermijdelijk uitvloeisel daarvan, een groot aantal troepen, een welgeoefend leger. Dan Nederland is zoo klein; — zijne bevolking zoo gering en, helaas! ook zoo weinig geneigd hare haardstede, waar voor velen armoede en gebrek rondwaren, te verlaten; — de kosten, van overvoer naar Indië zijn zoo groot, dat het schier eene onmogelijkheid is om dat leger geheel uit Europeanen te doen bestaan, en de geschiedenis leert ons, dat reeds in de eerste dagen onzer Indische heerschappij dat ongerief gebleken en de toevlugt genomen is tot hulpmiddelen, welke, naar ons inzien, onzen natuurlijken vijand de wapenen tegen ons in handen geven. Reeds destijds telden wij door ons bezoldigde Oosterlingen in onze gelederen, en zelfs Japanezen vochten bij de overwinning van Jakatra onder onze vanen. Reeds toen heeft men den Amboinees, den Boeginees, den Madurees en den Javaan tot soldaten gevormd, en dat zij zich nu nog bij duizenden in onze gelederen bevinden is geene uitvinding van latere dagen, maar het gevolg van een noodzakelijk kwaad, waarvan de kiem gelegen is in de te groote uitbreiding van ons gezag in Indië van zijne geboorte

af; te noodzakelijker nog, sinds de ondervinding geleerd heeft, hoe weinig de Europeaan bestand is tegen de uitwerkselen van het Indische klimaat, — hoe spoedig hij dáár bezwijkt onder dagelijksche vermoeijenissen en ontberingen, — hoe ras dáár zijne gelederen door ziekten en sterfte gedund worden.

Schoon moge het in onze ooren klinken, dat zulk een kleine staat als Nederland in Indië eene legermagt op de been heeft van 16,000 à 18,000 man, maar de begoocheling verdwijnt, wanneer men het oog werpt op hare bestanddeelen en dan ontwaart, dat naauwelijks een derde daarvan uit Europeanen, — het overige uit Oosterlingen bestaat. En van waar zijn nu die Oosterlingen afkomstig? Midden uit die volken, welke men het juk der heerschappij heeft opgelegd en waaronder zij zich niet dan leede krommen; — midden uit de overwonnenen, die wij nu leeren dezelfde wapens te hanteren en de eigen taktiek te kennen, welke hen eenmaal ten onder gebragt hebben; — midden uit onze vijanden, die slechts uitzien naar het oogenblik, dat zij onze lessen zich kunnen ten nutte maken, om dat juk van zich af te werpen en hunne vrijheid door van ons ontleende middelen te herwinnen. Het spreekwoord: «de oorlog voedt den oorlog» moge waar zijn, — even waar is het, dat de oorlog den oorlog leert, en onze wijze van oorlogvoeren is reeds te veel onder den inlander bekend, dan dat zij langer met *geringe magt* groote uitwerkselen te weeg kan brengen. Men moge ons tegenwerpen, dat de Oosterling slechts moed en misschien ook beleid bezit onder aanvoering van Europeanen: het tegendeel is bewezen, en de oorlog van Java in 1825 tot 1830 heeft zulks geleerd. De jeugdige Alie-Bassa toch versloeg met zijne op Europesche wijze gewapende, doch door zijne nabestaanden aangevoerde Javanen, zoo wel onze mobiele colonnes, als hij op zijne beurt door ons verslagen werd.

Hoeveel achting wij ook hebben voor de aanvoerders van ons leger, hoe hoog wij ook hunne dapperheid en hun beleid waarderen, te ontkennen valt het niet, dat de in onze gelederen dienende Oosterlingen ruimschoots het hunne hebben toegebragt aan de overwinningen in de laatste jaren in Indië behaald, en hun ook die lof moet worden toegezwaaid, waarop het Indische leger met zooveel regt aanspraak mag maken. — Dan, wat is het gevolg hiervan? Dat de Oosterling zijne eigene kracht leert kennen, dat zijn muilband verslijt en hij ook daardoor in staat zal geraken, eenmaal zijne tanden te doen zien — en wee dan den overheerscher!

Wij willen hier niet treden in eene beoordeeling van het staatkundige of onstaatkundige, om den Oosterling in onze gelederen toe te laten, maar wij betreuren het, dat men om het Nederlandsche gezag in Indië te kunnen handhaven, tot zulk een middel toevlugt heeft moeten nemen. Wij bejammêren het om de gevolgen, welke het eenmaal hebben kan, en die gemakkelijk zijn te berekenen, wanneer men nagaat, dat thans duizende Javanen, Sumanappers, Madurezen en Boeginezen in den wapenhandel worden geoefend, die, als de tijd van hun engagement verstreken is, meerendeels naar hunne kampongs terugkeeren, na door duizende anderen vervangen te zijn. — En kunnen niet zij — die teruggekeerden, eenmaal..... maar waartoe den sluijer der toekomst op te heffen? Het laat zich van zelve bevroeden. — En afgescheiden van die tot het leger behoorende Oosterlingen, bestaan in Indië nog de bârisans van de vorsten van Madura, Sumanap en Pamakassan, — het zoogenaamde legioen van Mangkoe Negoro te Soerakarta, — dat van den Djocjokartaschen prins Pakoe-Alam, infanterie, kavallerie, artillerie en pionniers, duizende manschappen tellende, allen gekleed en gewapend op de Europesche wijze, en hoezeer staande onder het regtstreeksche kommando hunner hoofden, die daarbij de onderscheidene officiersrangen bekleeden, echter door Europesche officieren en onderofficieren geoefend en als het ware in niets wat de dienst aangaat voor het staande leger onderdoende. Buitendien bestaan nog op Java de in de verschillende residentiën van Java, mede zoo gekleede en geoefende Pradjoerits en Djajangs-Sekars [1]), die, op één punt verzameld, eenige sterke bataillons infanterie en kavallerie zouden uitmaken. En waarin bestaat nu het tegenwigt tegen die door ons nog dagelijks gevormd wordende magt. In een drie- à vierduizendtal, en dus betrekkelijk gesproken, — in een handvol Europeanen, — mannen, — het zij ter hunne eere gezegd, — die zoo lang als Indië bestaat, nimmer in hunne dapperheid hebben gefaald en zich steeds door moed hebben onderscheiden, doch van wie helaas! geene volharding te wachten is, daar zoovelen

[1]) De Pradjoerits en Djajangs-Sekars zijn inlandsche politie-korpsen, geheel ter beschikking van het civiel bestuur en kunnende beschouwd worden, de eerste als marechaussees te voet, de laatste als dergelijke te paard. Zij liggen verspreid: de Pradjoerits in ieder Regentschap bij detachementen van 30 tot 80 man; de Djajangs-Sekars ter hoofdplaatse bij den Resident, mede ter gelijke sterkte. In sommige residentiën ligt zelfs geene andere bezetting.

hunner en vooral de zoodanigen, die met een ondermijnd ligchaamsgestel Indië betreden, reeds onder de eerste vermoeijenissen van den oorlog bezwijken en den dood ter prooije worden. En het is op die weinigen, waarop de heerschappij van Indië rust; het zijn die weinigen, die de kern uitmaken van de magt, waarop dat Nederland als de bronwel van zijn bestaan en welvaart het oog heeft en alleen vertrouwen moet, om dát te behouden, wat door onze voorouders, met zoovele opofferingen, met zóoveel moed gewonnen en met hun bloed bezegeld, den nakomeling als een erfdeel is nagelaten.

Dan vergeten wij niet, dat de zware taak van die weinige Europeanen ook nog wordt gedeeld door misschien een duizendtal Afrikaansche soldaten, en het is op hen, dat wij hier de aandacht van den lezer vestigen.

Het was eene gelukkige gedachte van den staatsman, die nu een twintigtal jaren geleden aan het hoofd dezer gewesten stond, — van den verdienstvollen graaf van den Bosch, om den Afrikaan als soldaat bij het Indische leger in te lijven. Onze bezittingen op de kust van Guinea boden daartoe de gereede gelegenheid aan en de werving was aldaar gemakkelijk. De eerste Afrikaansche recruten verschenen op Java in 1833 en, zonderling! de Javanen gaven hen de benaming van *Wollanda hitam* (zwarte Hollanders.)

Het is hier onze bedoeling niet om eene persoonsbeschrijving van den Afrikaan te geven; want wie kent den neger niet? Wij willen alleen zijne hoedanigheden doen kennen als soldaat, en als zoodanig onderscheidt hij zich ten gunstigste in de gelederen van het Indische leger.

Geboren in een klimaat, hetwelk niet in hitte voor dat van den Indischen Archipel onderdoet, is hij volkomen bestand tegen zijne uitwerkselen, en zijn krachtvol ligchaamsgestel leent daartoe niet weinig de hand. In het algemeen is de Afrikaansche soldaat groot van gestalte en sterk van ligchaamsbouw, doch niet zeer welgemaakt. Hij wederstaat echter alle vermoeijenissen, is opgeruimd van karakter, volhardend en voortvarend en bezit een moed, die, wanneer hij niet getemperd wordt, schier aan dolheid grenst. Geen gevaar kennende, want hij steunt niet alleen op zijne wapenen, maar ook op zijne physieke kracht, welke bij velen te bewonderen is, rent hij op den vijand in en het grootste gebrek in hem is wel, dat hij daardoor in het oogenblik des gevechts moeijelijk te besturen valt

en, wanneer de omstandigheden zulks vergen, hij eerder tot wijken gedwongen moet worden, dan dat hij het uit zich zelven zoude doen.

In zijn geboorteland aan eene sobere levenswijze gewoon, vereenigt hij zich volkomen met de matige levenswijze van den Oosterling. In het veld kent hij geen behoefte; indien het slechts mogelijk is zijne rijst rijkelijk met Spaansche peper te bestrooijen, is hij dubbel tevreden. Hij gebruikt sterken drank, doch is daaraan niet verslaafd en het gemis deert hem niet.

In het garnizoen is hij echter onrustig, krakeelziek en niet dan door eene strenge krijgstucht in toom te houden; hij verheft zich eenigzins op zijne physieke krachtvolle meerderheid en veracht daardoor den inlander, waaruit dikwijls twisten voortspruiten. Om die reden vindt men ze slechts in compagniën en niet in bataillons vereenigd, waarvan zij gewoonlijk den linkerflank uitmaken. Te veel van hen in één garnizoen zoude hun een boventoon doen verkrijgen, welke voor de rust en veiligheid schadelijk kon worden, waarom zulks zooveel mogelijk vermeden wordt.

In kleeding, voeding en betaling, op eenige kleinigheden na, gelijk gesteld met den Europeschen soldaat, beschouwen zij zich ook als niet minder, en vervallen ligtelijk tot insubordinatie, wanneer zij vermeenen op een anderen voet behandeld te worden.

Voor de overheid, welke hen niet regtstreeks aangaat, betoonen zij in het algemeen weinig eerbied, maar zooveel te meer voor de officieren, onder wier onmiddellijk bevel zij staan. Deze achten zij hoog; den kapitein hunner compagnie beschouwen zij als hunnen vader, noemen hem zoodanig (*bápa*) en niet ligtelijk zullen zij hunne officieren in het gevecht verlaten, maar hen steeds trouw op zijde staan.

De Afrikaan, bij het leger in Indië dienende, sluit zich, wat zijne zeden en gewoonten betreft, in niets aan den Oosterling aan. Hij behoudt zijne eigene, en is en blijft een vreemdeling in het gewest, werwaarts hij is overgebragt. Integendeel zoekt hij zooveel mogelijk den Europeaan na te volgen; — hij is er trotsch op een Europeschen naam te voeren en menig Hollander kan den zijnen onder hen terugvinden. — Een verdienstelijk hoofdofficier van het Indische leger vernam, toen hij nog als subaltern officier te Weltevreden in garnizoen kwam, dat zich een naamgenoot van hem in de kaserne bevond. Hij liet dien persoon opzoeken en men stelde hem

voor: een stevig gebouwden, grooten Afrikaan, wiens gekroesd haar, met kerven bedekt zwart aangezigt en dikke lippen hem echter aan eenige onderlinge verwantschap deden twijfelen, en nu bleek het, dat de militaire Intendant op de kust van Guinea, met de werving belast en uitdeeler der namen, waardoor hij zijne recruten kon onderscheiden, bij die gelegenheid ruimschoots aan zijne vrienden en kennissen gedacht en niet vergeten had, dien van den bedoelden hoofd-officier, almede daaronder begrepen, op een zwarten stam over te plaatsen.

Bij die neiging tot het aannemen van Europesche zeden en gewoonten, laat het zich gemakkelijk beseffen, dat de Afrikaan er spoedig toe is over te halen om het christendom te omhelzen, en de R. C. priesters op Java hebben niet weinig proselieten onder hen gemaakt. De wijze waarop is wel eens uit een belagchelijk oogpunt voorgesteld; doch wij beschouwen het als hoogst doelmatig en als een middel te meer om den Afrikaanschen soldaat, en zelfs zijne afstammelingen, geheel van den Oosterling vreemd te houden. Wij zeggen zijne afstammelingen, en dat met reden, want sinds de 18 jaren die er verloopen zijn, dat de eerste Afrikaansche soldaten Java betraden, dwalen er in de garnizoenen vele kroeskopjes rond, die hun bestaan aan hen te danken hebben. Te wenschen ware het, dat de aandacht van het Gouvernement op die kinderen gevestigd werd, en deze van jongs af in militaire scholen vereenigd, tot soldaat werden opgeleid. De appel valt gewoonlijk niet ver van den stam, en te wenschelijker is het, omdat de werving van den Afrikaanschen soldaat heeft opgehouden en hij anders weldra bij het Indische leger zal uitsterven. Thans reeds loopt er menig grijshoofd onder, die nog slechts weinige jaren de vermoeijenissen van den militairen stand zal kunnen torschen.

Die kroeskopjes zijn de vruchten der huiselijke vereeniging van den Afrikaanschen soldaat met de *Noná's* [1]) van het land, waaraan hij zeer gehecht is en voor wie hij alles over heeft. Hij bespaart het uit zijnen mond om zulk eene vrouw niets te doen ontbreken en haar voornamelijk netjes, doch opzigtig, te doen kleeden, wanneer zij hem des Zondags op zijne

---

[1]) De Afrikaan leert zeer moeijelijk de Maleische taal. Het woord *parampoean* (vrouw) is als het ware onmogelijk voor hem uit te spreken. *Nona* is een vrouwelijke Javaansche eigennaam. Hare zachtheid bij de uitspraak heeft hem dien als algemeen voor alle vrouwen doen aannemen.

wandelingen vergezelt, en zijn kroost voor hem uit loopt, waaronder echter menig is waarvan men zeggen kan: «*C'est un enfant bien habile, qui connait son père*»; want de vrouwen, die met hen leven, behooren wel voorzeker niet tot de eerbaarsten van haar geslacht, en groot was de vrees, welke er in den beginne onder haar voor den Afrikaan bestond. Dan om het even; — indien hij zich slechts gelukkig acht in haar bezit, — het overige volgt van zelf.

Eenige dier Afrikaansche soldaten hebben groote redenen om zuinig te leven, want zij delegeren een gedeelte hunner soldij, hetwelk geregeld aan hunne betrekkingen op de kust van Guinea wordt uitbetaald. Hunne werving heeft ruim een twee duizendtal naar Java doen overbrengen, doch, én door terugkeer naar hun moederland, met paspoort, na verstreken diensttijd, of uithoofde van ligchaamsgebreken, én door overlijden is dat aantal grootelijks verminderd, zoodat thans naauwelijks eenige compagniën infanterie van het overschot te zamen gesteld kunnen worden.

Niet allen zijn van de kust van Guinea, voor zoo verre onze bezittingen zich dáár uitstrekken, maar velen ook uit de binnenlanden afkomstig, die zich zelfs onderling niet verstaan en tot elkander geheel vreemde stammen behooren. Het aangezigt van den Afrikaan is bijna geheel gekerfd, en het aantal sneden, hetwelk hem reeds bij zijne geboorte wordt toegebragt, dient tot onderscheiding van den stam, waartoe hij behoort. Het spreekt van zelve dat de werving niet in de binnenlanden, waar vaak nog geen Europeaan is doorgedrongen, heeft kunnen plaats hebben, maar dat zij, die daaruit afkomstig zijn, naar de kust werden gevoerd om ze — te verkoopen; want, de slavenhandel moge vernietigd zijn, de oorlogen der Afrikaansche stammen zijn zulks niet, en voor hunne krijgsgevangenen geen uitweg vindende, offeren zij hen als slagtoffers aan het staal op. En nu vragen wij, of het niet menschelijker is eenen uitweg open te stellen, dan zoovele ongelukkigen aan de wraakzucht en wreedheid hunner overwinnaars prijs te geven, vooral als zulks geschieden kan op eene wijze, dat die ongelukkigen hunne vrijheid terug erlangen, een bepaald middel van bestaan verwerven en, als het lot hun gunstig is, eenmaal naar hun vaderland terug kunnen keeren? Men moge zeggen wat men wil: een soldaat is geen slaaf, en uit dit oogpunt beschouwd is hunne werving voor velen een zegen geweest. Bovendien werd voor ieder hunner, bij zijn engagement, een

brief van manumissie opgemaakt, welke documenten, om het te loor gaan te voorkomen, bij het militair-departement te Batavia worden bewaard, en aan de belanghebbenden bij het verlaten van de dienst uitgereikt. En toch heeft die werving opgehouden en waarom? De wangunst onzer naburen sprak van slavenhandel; — de Engelschen, die nooit iets uit het oog verliezen wat ons benadeelen kan, verhieven eene luide, lasterende, — ja wij mogen het gerust zeggen, met het oog op de menschelijkheid van Nederlands bedoelingen, — onmenschelijke stem, en het eens voor niets vreezende Nederland zweeg, bukte het hoofd en de werving hield op. En ook wij — wij eindigen dit hoofdstuk en betreuren het, dat het dappere Indische leger, waaraan Nederland zooveel te danken heeft, weldra den moedigen Afrikaan niet meer in zijne gelederen zal kunnen tellen, omdat aan de baatzuchtige stem des vreemdelings meer gehoor wordt verleend, dan aan het waar belang van het moederland en aan dat der menschelijkheid.

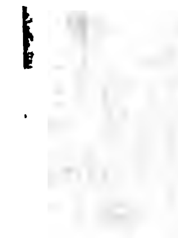
Geteekend door E. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage, 1853. — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

EENE BATAVIASCHE BRUID.

5

DE BATAVIASCHE BRUID.

e huwelijken onder de inlanders te Batavia gesloten wordende, zijn niet meer vergezeld van al de oorspronkelijk aan de Mohammedaansche godsdienst ontleende plegtigheden, welke in de binnenlanden van Java, en vooral onder de Maleijers, met meerdere stiptheid gevolgd worden. Trouwens zulks is niet te verwonderen; want de stad Batavia eene uitheemsche vestiging zijnde, waar allerlei natiën zijn zamengevloeid, zoo kon hare onderlinge afscheiding niet zoodanig blijven, dat de zeden en gewoonten van elk harer niet verbasterden, en het is daaraan toe te schrijven, dat schier alle plegtigheden, van welken aard ook, een mengelmoes geworden zijn.

Wie zich bij het woord ***Huwelijk*** in Indië, even als in Europa, eene verbindtenis tusschen twee personen van beider kunne voorstelt, gegrond op innige gehechtheid, op overeenstemming van gevoelens — op liefde! — dat onder ons zoo veel vermogende, maar tevens vaak zoo misbruikte

woord, — zou zich vergissen; want juist zij, die het meeste belang hebben in deze zoo teedere zaak, hebben er het minst in te zeggen. Het is niet de jongeling, die verlangend zijne blikken in het ronde werpt en eene keuze doet; — het is niet de maagd, die, stamelend van schaamte en liefde, hem het jawoord geeft: — *zij* worden niet eens geraadpleegd; — maar de ouders, en, bij ontstentenis van deze, de naaste bloedverwanten doen die keuze; zij maken onderling alle noodige afspraken, regelen de hoegrootheid van den bruidschat, den tijd en de plaats der plegtigheden, terwijl zij, die men uithuwelijken wil, alles stilzwijgend aanzien en zich blindelings aan deze beschikkingen moeten onderwerpen. Van daar geene kennis van karakter en neigingen, die toch, bij eene verbindtenis als het huwelijk, de waarborgen en de grondslagen moeten zijn van huiselijke rust en vrede; — van daar geene kennis zelfs van het uiterlijke, waardoor een van beiden zich dikwijls in zijne hoop magtig bedrogen vindt, hetgeen niet weinig medebrengt om, in stede van den band des huwelijks aan één te snoeren, dien reeds van het begin af te verwijden en van één te rijten.

Wanneer een jongeling tot huwbaren, dat is tot een ouderdom van 16 à 17 jaren gekomen is, en zijne ouders het noodig achten, dat hij in het huwelijk treedt, laten zij de oogen in den kring hunner bekenden weiden en kiezen eene maagd, niet zoo zeer lettende op hare schoonheid, als wel op de gegoedheid der ouders en hare huiselijkheid. Somtijds gebeurt het ook, dat de ouders op gelijke wijze handelen om een man voor hunne dochter te verwerven, doch zulks is zeldzamer. De moeder of grootmoeder is het gewoonlijk, welke het woord gaat doen, en zij is dan vergezeld van eenige personen, die kleine geschenken van vruchten als anderzins aanbrengen. Er wordt altijd eenige tijd van bedenking gevraagd, doch is men het eenmaal eens, dan komen de ouders bijeen om de hoegrootheid van den bruidschat, alsook de plegtigheden van het huwelijk, te bepalen. Die bruidschat wordt gemeenlijk bij gegoede lieden gesteld op 30 à 40 realen [1]) en een paar gouden ringen, wegende twee *soekoes* [2]), en wanneer nu alles goed afge-

---

[1]) Rijksdaalders, vroeger de waarde hebbende van 48 ligte stuivers van 4 duiten. Die muntsoort thans niet meer bestaande, zoo bezigt men daarvoor twee gulden.

[2]) De zwaarte van een achtste van een Spaansche mat.

sproken, en overeengekomen is, waar de nieuw gehuwden wonen zullen, hetzij op zich zelven, — in welk geval een huis (van bamboes) gekocht of gebouwd, en van weêrszijde voor de onontbeerlijkste huiselijke behoeften gezorgd wordt, — hetzij bij de ouders van de bruid, dan beginnen de plegtigheden.

Een aanvang daarvan is het bouwen van *pondoppo's* (loodsen) vóór de woningen der ouders, zoowel van den jongeling als van de bruid, om maaltijden daarin te houden, en de vermakelijkheden, bij die gelegenheid gegeven wordende, te doen plaats hebben. Deze bestaan voornamelijk in het dag en nacht doen klinken van het *gamelang*-spel, zeer melodieus in de verte, doch in de nabijheid minder streelend voor de ooren, de *roenggien, tòpeng, babakan* en meer anderen, terwijl de priesters zich ook daar verzamelen en gedurende geheele nachten gebeden prevelen. De bruidschat wordt dan in die dagen met veel staatsie ten huize der bruid overgebragt; doch het is hier ons doel niet om dit te beschrijven, evenmin als al de plegtigheden, welke plaats hebben wanneer de bruidegom uit het huis zijner ouders naar dat zijner schoonouders wordt overgevoerd, dewijl wij ons voorbehouden, dat alles bij eene nadere gelegenheid, wanneer wij over den bruidegom zullen spreken, te omschrijven. Het geldt hier alleen de bruid, die de lezer afgebeeld ziet, wachtende op den haar *onbekenden* bruidegom.

Zij is in dat voor haar zoo gewigtig oogenblik op een stoel of rustbank gezeten en netjes gekleed. Haar hoofd is versierd met een krans van bloemen van dun geslagen goud, welke onbeweeglijk zijn en daarom *amâs kâjoe mâti* (stille goudstokken) genoemd worden; uit den krans, welke den naam draagt van *soendal blom*, schieten beweegbare takjes voort, allen met zijde omwonden, en wier punten voorzien zijn van schitterende diamanten, terwijl trossen van gouden bloemen (*soenting amâs*) op zijde hangen. Het haar glad, en Condé, opgemaakt, is op het voorhoofd een weinig gescheiden en neêrgekamd; de wenkbraauwen zijn gelijkgeschoren en, even als de oogleden, met *tjile* [1]) zwartgemaakt; om den hals hangt een gouden ketting en een sluitende *pandapon* van glinsterende steenen. Op den regterschouder draagt zij een gekleurden zijden lap, *salindang soga* genaamd, rijk met goud geborduurd, van welke stof ook haar bovenkleed of jak (*bâdjoe koerong*) is gemaakt. Aan hare armen prijken zware gouden

---

[1]) Het poeder van een zwarten steen, tot dat einde veel bij de Arabieren in gebruik.

armbanden (*gålangs*), terwijl zij in hare, vaak met vele diamanten ringen versierde vingers een zijden zakdoek houdt, waaraan een bos zilveren sleutels (het zinnebeeld der huiselijke zorgen) is geknoopt. Hare *sårong* is van goudstof, en aan de voeten draagt zij een paar rood fluweelen met goud geborduurde muilen, waarvan de punten voorovergebogen zijn. Gewoonlijk staat ook naast haar een tafeltje, waarop eenige versnapering, bestaande in ingelegde vruchten en thee, geplaatst is. En zoo wacht zij *hem* af, in wiens handen haar volgend levensgeluk berust, — dien zij nog moet leeren achten en beminnen, en die toch zoo dikwerf, reeds bij zijne intrede, op het eerste gezigt een innigen afkeer bij haar verwekt.

Bij die intrede is het huwelijk reeds gesloten, want de bruidegom komt van den priester, die het heeft ingezegend en door de bruid, daartoe vooraf door hem bezocht, gemagtigd is, om namens haar de belofte van trouw en onderdanigheid aan haren echtgenoot af te leggen. Die belofte geschiedt echter niet uit de overtuiging, dat zij met dien man gelukkig zal kunnen leven, maar alleen uit gehoorzaamheid aan den wil harer ouders of bloedverwanten, welke het haar tot pligt maakt, stil en gelaten zich aan haar toekomstig lot te onderwerpen.

De bruidegom, door de schoonouders aan de deur ontvangen en plegtig binnengeleid, plaatst zich naast de bruid; ook hij is in een prachtigen dos; doch alles gaat stil te werk, en de bruid ziet hem niet aan. Met nedergeslagen oogen, als eene wassen pop, zit zij dáár gedurende drie dagen, zonder den bruidegom eenig antwoord te geven op de vragen, welke hij fluisterend doet. Veroorlooft hij zich eenige vrijheden, — een bestraffende blik houdt hem terug, en hoezeer de nachten dier drie dagen in een gesloten vertrek te zamen doorbrengende, behoeft men geen sluijer over hunne daden te werpen, want de maagd treedt elken morgen weder als maagd te voorschijn. Al zijne pogingen lijden schipbreuk op hare schijnbare zedigheid en halstarrige verdediging (door de moeders haar ingeblazen, waarom zij niet anders durft) en eerst den vierden dag wordt zij vertrouwelijker met den bruidegom, die er alsdan op bogen kan haar te bezitten.

Op dien vierden dag verzamelen zich de vrienden en bloedverwanten nog eens, houden nogmaals een deftigen maaltijd, uiten hunne heilwenschen, — en alle plegtigheden zijn daarmede afgeloopen; — plegtigheden, welke wij, zoo als wij gezegd hebben, nog nader zullen beschrijven.

Wij verdiepen ons dan ook niet verder in het geluk, dat de bruid te beurt kan vallen. De lezers oordeelen zelven en zij zullen ons gewis toestemmen, dat dit geluk op een zandgrond is gebouwd. Daarom is het ook wel een zegen te noemen, dat de Mohammedaansche godsdienst zoo mild is in het vergunnen van scheidingen, en talrijk zijn de voorbeelden, dat de jonggehuwden reeds na een half of geheel jaar van zamenleving, waaraan de ouders zooveel ten koste hebben gelegd, dien weg volgen, om zich het leven dragelijker te maken. Verdere huwelijken van die zelfde personen worden niet meer met die plegtigheid gevierd, want alleen dan, wanneer de bruid nog maagd is, heeft zij plaats, en wordt er eene bruiloft gehouden, waarop echter niet, zooals bij ons, liefde en vreugde voorzitten, maar eene voorgeschrevene ingetogenheid, eene oogenschijnlijke zedigheid, eene stilte heerschen, welke de gevolgen zijn van den dwang, den belanghebbenden ten opzigte hunner vereeniging opgelegd.

Geteekend door F. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te s'Gravenhage 1853 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

EEN ARABIER OP JAVA

6

DE ARABIER OP JAVA.

nder de vreemdelingen, die zich in den Indischen Archipel gevestigd hebben, beslaan de Arabieren wel de eerste plaats. Wij behoeven slechts een blik te werpen in de geschiedenis, om de oorzaak daarvan gereedelijk uit het ware oogpunt te kunnen beschouwen. Immers Arabië heeft eenmaal in de geschiedenis der wereld eene groote rol gespeeld, en indien wij geloof mogen slaan aan de overleveringen uit de vroegste tijden, dan is dat land de bakermat geweest van alle kunsten en wetenschappen, welke zich van daar over de geheele aarde hebben verspreid.

Maar hetgeen vooral in de latere eeuwen den grootsten invloed op de godsdienstige en staatkundige gesteldheid der Indische volkeren heeft uitgeoefend, is de verschijning van Mohammed en de kracht, waarmede, zoo wel door hem als door zijne navolgers, de leer welke hij verkondigde — de Godsvereering door hem voorgeschreven — is uitgebreid. Die leer toch

8

heeft door bijna geheel Indië wortel geschoten, zij wordt door velen als onuitroeibaar beschouwd, en als de grootste hinderpaal om immer tusschen den Europeaan en den Aziaat die toenadering geboren te doen worden, welke eenheid in gevoelen, belangen, zeden en godsdienstige begrippen ten gevolge zou kunnen hebben. Neen! de leer van Mohammed, hoezeer, even als die der Christenen, slechts een eenig God erkennende, bevat voor 's menschen leven op aarde zoo vele voorschriften, die de zinnen streelen; — zij stelt de toekomst, de eeuwigheid, het betere leven onder zulke behagelijke en genotvolle kleuren voor, dat de eenvoudige, doch waarheidvolle leer van Christus niet spoedig de zoo zeer tot zinnelijkheid en wellust geneigde Aziaten zal kunnen overhalen om eene godsdienst vaarwel te zeggen, welke *hier* zoo veel heerlijks, zoo veel genot, zoo vele genoegens op aarde vergunt, en in den hemel belooft.

Ook in den Indischen Archipel, — ook op Java heeft die godsdienst een diepen indruk te weeg gebragt, toen zij door de rondzwervende Arabieren bekend werd, en, gedeeltelijk door overtuiging, gedeeltelijk door kracht van wapenen, werd aangenomen en verspreid. De geschiedenis van Java is in de laatste tijden te veel bekend geworden, dan dat wij het noodig achten hier een tafereel op te hangen van al de staatsomwentelingen, welke door de invoering van die leer op dat gezegend eiland hebben plaats gegrepen; doch wij hebben deze weinige woorden alleen in het midden gebragt om aan te toonen, dat de Arabieren daardoor onvermijdelijk een grooten invloed op de Javaansche, of beter gezegd, Indische bevolking hebben verworven, welke zich sedert eeuwen heeft staande gehouden.

Die invloed is echter thans niet meer van openlijken staatkundigen aard, hoezeer de woelingen der Arabieren, door hunnen Christenhaat gedreven, in tijden van opstand en verzet tegen onze magt nog niet opgehouden hebben, zooals de oorkonden zouden kunnen getuigen. Dan hun aantal is te gering om eene magt te kunnen daarstellen, welke tegen de onze zou kunnen opwegen. Het is dus alleen door hunne godsdienst, — door het voorregt van te zijn geboren in het land, waar deze haren oorsprong heeft gevonden, — door de bestaande overtuiging bij de met geestvermogens minder gunstig bedeelde Javanen, dat de Arabier de ware kennis heeft dier godsdienst, — door het leugenachtig voorgeven eindelijk van zoo

velen onder hen, de ware afstammelingen van den grooten profeet te zijn; het is hierdoor alleen dat de Arabier dien invloed heeft verworven, waarvan hij tot bevordering zijner wereldlijke belangen zoo zeer weet partij te trekken.

De eerbied, dien de Javaan den Arabier openlijk betoont, is groot. Zelfs voor de voornaamsten onder hen is het eene eer, de vaak met uitslag besmette hand eens *Sheikh's* of *Said's* te kussen, en nimmer zal hij verzuimen den Arabier, — deze moge arm en behoeftig zijn, loopen of zitten, — de bovenhand te geven. Bij alle plegtige gelegenheden, zooals bij huwelijken, besnijdenissen, godsdienstige maaltijden, voeren de Arabieren den boventoon, en het zoude hoog euvel door hen opgenomen worden, indien aan den eerbied, waarop zij aanspraak vermeenen te hebben, het minste werd te kort gedaan.

Wij willen niet beoordeelen hoe ver de innerlijke achting gaat, welke de Javaan voor den Arabier koestert; de eerste is te achterhoudend van karakter om zich daarover uit te laten; maar betwijfelen mogen wij die wel, want de ondervinding heeft hem te goed geleerd, dat alle handelingen van den laatsten, — hij moge ook al de godsdienst tot dekmantel gebruiken, — eigenbelang tot grondslag hebben. Er bestaan te veel voorbeelden, dat de Arabier slechts eigene grootheid, slechts rijkdom zoekt, en hij daartoe alle middelen bezigt, om hem, op wien hij vooral een geestelijken invloed zoekt uit te oefenen, de oogen niet te openen en zijn waar karakter uit een oogpunt te doen beschouwen, hetwelk geenszins achting kan inboezemen. Dan, zoo als wij gezegd hebben, de Javaan is te achterhoudend om zijn gevoelen bloot te leggen, en hij onderwerpt zich stilzwijgend aan eenen invloed, welken hij om der godsdienst wille erkent, doch inwendig haat en verfoeit.

Van dien invloed hebben de Arabieren steeds een voor hen goed gebruik weten te maken. Met de leus in den mond «God is groot en Mohammed zijn profeet,» met den *koran* in de hand, hebben zij zich, in vroegere tijden, in de rijksbelangen weten in te dringen, vorstelijke zetels veroverd of gevestigd, en zich door huwelijken met de vorstelijke familiën weten te vermengen; want het werd door deze als een zegen beschouwd een *Sheikh*, een *Said*, een gewaanden afstammeling van den profeet, daarin te kunnen opnemen.

De vorsten van Atjin en die van Palembang bogen op hunne Arabische

afkomst, zelfs het geslacht van de bijna uitgestorvene en thans van alle gezag ontbloote Sultans van Cheribon roemt daarop. De vorst van Siak op Sumatra nam een Arabier tot schoonzoon. Deze verjoeg zijn schoonvader, en zijne afstammelingen regeren aldaar nog. Pontianăk op Borneo werd door een Arabier gesticht [1]) en men behoeft slechts het karakter en de handelingen van den stichter van dat rijk, Sherief Abdul Rachman bin Hoessin bin Achmat al Kadrie, na te gaan, om zich een denkbeeld te kunnen vormen van het haken naar grootheid, van de heerschzucht, welke hem daarbij bezielde, van de middelen, — dan eens in een godsdienstigen, fanatieken vorm gekleed, dan weder geheel wereldsch en uitspattende, — om het voorgestelde doel te bereiken en, met verguizing van al wat goed en edel is, met vertrapping van het belang van anderen, zich boven de menigte te verheffen.

Doch die voor den Arabier zoo gunstige tijden zijn voorbij, en de grootste hinderpaal voor zijne geheele verheffing boven de onder zijnen geestelijken invloed staande Indische volkeren, is wel de vestiging van het Nederlandsche gezag, en hoe meer dat wortel schiet, hoe meer ook zijn invloed afneemt en te niet gaat. Dat gezag is het zedelijke tegenwigt tegen al zijne pogingen. Het verkeer met den Europeaan heeft bij vele Javanen verlichter, zuiverder denkbeelden doen ontstaan, en dat tegenwigt is zoo groot, dat de Arabier, die zich in Indië heeft gevestigd of daarin rondreist, wat het maatschappelijke betreft, geheel tot een ondergeschikten toestand is terug gebragt, en in de uitoefening van eenig beroep zijn bestaan moet vinden.

Java, dat gezegende eiland, met zijne menigvuldige bronnen van welvaart, met zijne talrijke, gedweë bevolking, was sedert onheugelijke eeuwen voor de oostervreemdelingen een uitlokkend gewest om zich met den handel te vestigen, en het is hieraan dan ook, dat de Arabier zich voornamelijk toewijdt. Slechts zeer weinigen onder hen bepalen zich tot den geestelijken stand, maar verre de meesten zijn handelaren en zeevarenden, en er bestaat als het ware geen voorbeeld, dat zij zich op eenig ander beroep of ambacht toeleggen.

---

1) W. L. Ritter, Indische Herinneringen, aanteekeningen en tafereelen uit vroegeren en lateren tijd. De oorsprong van Pontianak op de westkust van Borneo. Bladz. 183.

Uit dien hoofde is het voor hen van belang geweest, om zich langs de kusten en stranden te vestigen, en men vindt dáár geene plaats, waar geen Arabier woonachtig is. Het talrijkste zijn zij echter te Grissec en Soerabaja. Wel begeven zij zich naar de binnenlanden, doch meestal slechts tijdelijk en enkel met het doel om kleinhandel te drijven. Evenwel vergunt het Gouvernement hun niet den toegang tot alle binnenlandsche residentiën; sommigen zijn daarvan uitgesloten, zoo als bijv. de Preanger-Regentschappen, welke zij niet eens mogen doortrekken. Een streng verbod weert hen, zoowel als de Chinezen, uit die landen. Op geheel Java bestaat er, in weêrwil harer talrijkheid, geene zachtere, gemakkelijker te regeren bevolking dan die der genoemde residentie, welke ruim 700,000 zielen bedraagt. Steeds heerscht daar vrede en rust, en er is geen enkel militair tot bewaking noodig. Een 200tal *Pradjoerit's* te voet en te paard [1]) zijn er slechts ten dienste der policie, en voldoende om de orde te handhaven. Het Gouvernement heeft voorzeker dien vreedzamen staat van zaken niet willen doen storen of verbreken door de opruijingen van fanatieke Arabieren, of de zoo ligt te misleiden bevolking niet willen blootstellen aan de knevelarijen en bedriegerijen der Chinezen, en daaraan is hoogst waarschijnlijk die zoo prijselijke maatregel toe te schrijven.

De Arabier, te trotsch op zijne afkomst, te hooghartig door zijne geboorte op den grond waar eens zijn groote profeet het levenslicht zag, te aanmatigend op zijne meerdere godsdienstkennis, en allen minachtende, die hem daarin niet evenaren, en bovendien allen verguizende, die zijne godsdienst niet belijden; — de Arabier, zeggen wij, is en blijft een vreemdeling in het land der vreemdelingschap, waar hij zich gevestigd heeft, want hij verlaat de hem eigene zeden en gewoonten, de hebbelijkheden zijner natie niet, en vermengt zich, afgescheiden van de godsdienst en de noodzakelijke uitvloeisels zijner handelsbetrekking, zoo min mogelijk met den Javaan; en de zelfde trots, de zelfde hooghartigheid, de zelfde minachting en verguizing, worden zelfs in eene hoogere mate bij zijne talrijke afstammelingen terug gevonden. Vooral zal hij het zooveel doenlijk vermijden, zich

---

[1]) Inlandsche maréchaussées.

met Javaansche vrouwen in het huwelijk te begeven, en steeds trachten de zuiverheid en grootheid zijner natie, door het aangaan van huwelijken met eigene vrouwelijke afstammelingen, te bewaren. De veelwijverij met hart en ziel toegedaan, kiest hij hoogstens zijne derde of vierde vrouw uit een, in zijn oog, lageren kring der maatschappij — uit de Javaansche bevolking, of schenkt eene slavin de gunst van zijne sponde met hem te deelen, terwijl hij buitendien, wanneer zijn vermogen hem zulks toelaat, een aantal bijwijven zijne liefkozingen doet ondervinden; want de Arabier is voorzeker wel de grootste wellusteling onder al de volken van den Indischen Archipel.

Het zoude met alle regelen van billijkheid strijden, indien wij alle Arabieren over eenen kam scheerden, doch de goeden en braven, (die toch onder alle natiën gevonden worden) uitgezonderd, valt er op hunne eerlijkheid en goede trouw niet veel te roemen. Men zegt, en zij glimlagchen als men het hun voorhoudt, dat zij bij hun vertrek uit het moederland aan hunne ouders beloofd hebben, de *Djawo* [1]) zooveel mogelijk om den tuin te zullen leiden, om des te spoediger rijk terug te kunnen keeren; en indien zulks waar is, blijven zij ook niet in gebreke die belofte ten uitvoer te brengen. Bedrog staat bij hen op den voorgrond, en nergens hebben de inlandsche regtbanken zooveel te doen, als daar waar de Arabieren in groot aantal gevestigd zijn. Aan kapitale misdaden maken zij zich echter niet schuldig; zeldzaam zijn de voorbeelden van moord en doodslag onder hen, dieverij begaan zij nimmer, wel opligterij en misbruik van vertrouwen.

Het is te meer te verwonderen, dat de voorbeelden van moord en doodslag zoo zeldzaam onder hen zijn, daar het bekend is, dat de Arabier zeer opvliegend van karakter is. Dan, zijne *djambia* [2]), welke hij bijna nooit aflegt, wordt zelden door hem uit de schede gerukt, en hij is spoedig, ten minste oogenschijnlijk, tot verzoening geneigd. Dat hij echter wraakzuchtig is blijkt voornamelijk daaruit, dat hij dengenen, door wien hij zich beleedigd acht, steeds in het geheim listen en lagen zal

---

[1]) Onder die benaming zijn bij de Arabieren alle volkeren van den Indischen Archipel bekend.

[2]) Een breed, krom, scherpsnijdend mes, ongeveer een voet lengte hebbende.

trachten te leggen, om hem door opruijing van anderen in onaangenaamheden te wikkelen.

Daarentegen is het eene deugd onder hen, dat zij in den vreemde zich steeds het lot hunner landslieden aantrekken. De Arabier, die zonder één penning in den zak op Java aanlandt, behoeft, al vindt hij daar ook geene familie-betrekkingen, niet bekommerd te zijn om inwoning, voedsel en kleeding. Totdat hij zelf in zijne behoeften kan voorzien, vindt hij onderstand in de milddadigheid zijner landgenooten, en mogen ook al sommigen hunner in een meer bekrompen toestand verkeeren, armoede — volslagen gebrek is onder hen onbekend. Daartegen waakt het nationaal gevoel, hetgeen den Arabieren ruimschoots eigen is.

Evenmin als hij zich in zijne zeden naar den vreemde schikt, evenmin doet hij zulks in zijne kleeding en levenswijze.

Om den kaal geschoren kruin, met een rood lakensch lapje bedekt, woelt hij den echten of onechten cachemieren shawl, den tulband van zijn moederland. Het ligchaam bedekt hij eerst van de heup tot aan de hielen met een rood linnen onderkleed, in zijne taal *toeta*, ook wel *oesaar* genaamd, doch draagt zelden eene broek (*saloewar*). Daarover trekt hij een wit linnen hemd, dat van den hals tot de voeten reikt, met wijde mouwen (*kamiesa*), terwijl hij het bovenlijf bedekt met een gekleurd lakensch vest met passementen bezet of bestikt, zooals de Hongaarsche huzarenkleeding zich voordoet. Een lang lakensch of gingangen bovenkleed, wijd en ruim om het lijf zittende, voltooit die kleeding, waarbij hij zelden gouden versierselen voegt. Zijn cachemieren tulband moge intusschen echt of onecht zijn; zijn *schaija* (bovenkleed) van fluweel of goudlakensche stof; zijn *sederia* (vest) met gouddraad bestikt: — op zijne onderkleeding is hij echter alles behalve zindelijk, en indien de wasscher van hem bestaan moest, kon hij wel maanden lang vasten.

In zijne levenswijze kent hij ook geene zindelijkheid, en onze Hollandsche vrouwtjes zouden zich nog wel eens bedenken, alvorens eene Arabische woning te betreden. Eene vuile, jaren gediend hebbende *klamboe* (bedomhangsel) bedekt het kale tapijt dat hem tot rustplaats strekt, en waarop eenige smerige, van vetheid glimmende kussens verspreid liggen. Aan meubelen is geene behoefte, en mogen zij, die vermeenen dienaangaande zich eenigzins naar den Europeaan te moeten schikken, zich ook al rustbanken,

stoelen, tafels, stolpen, schilderijen en spiegels aanschaffen, al die meubelen liggen met duimen dik stof bedekt, — van schoonmaken is nimmer sprake, en wie de muren dier woningen te digt nadert, loopt gevaar daaraan te blijven kleven.

Hoewel de Arabier eer gierig dan verkwistend genoemd kan worden, is hij echter, wanneer hij eenige middelen bezit, niet zuinig op zijne voeding. Schapen- en bokkenvleesch is hem steeds eene groote behoefte, en zoowel daaraan als aan het veelvuldig gebruik van knoflook wil men het wel toeschrijven, dat hij steeds eene onaangename lucht bij zich heeft, en zulks nog in weêrwil der welriekende oliën, waarmede hij zich de handen besmeert, wanneer hij uitgaat.

De *pillau* maakt gewoonlijk hun hoofdschotel uit, doch ik raad niemand aan bij het nuttigen hunner maaltijden tegenwoordig te zijn. Messen en vorken zijn bij hen niet in gebruik en alles wordt met de handen aangevat en verscheurd. Elk trekt om het hardst wie een vlerk zal hebben van een hoen of een rib van den ouden bok, die hem gisteren nog tegenblaarde. Wel laten de gegoeden onder hen de onderscheidene spijssoorten op verschillende borden of schotels opdragen, doch de min vermogenden! Wel bekome het u! Verbeeld u eens op een smerigen divan (in eene kaserne zoude men het eene brits noemen), op vuile tapijten een zestal half naakte Arabieren rondom een zoogenaamd *wit* linnen tafelkleed, dat echter nog nooit gewasschen is, te zien zitten, en in hun midden een grooten schotel met kokende rijst, waarin een paar bezig zijn met hunne handen alles te roeren en te mengen wat als toespijze dient: zoo als vleesch, groenten, *gie* (bengaalsche boter), zeer sterk van smaak, pisang, ananas en wat dies meer zij, hunne makkers daarna, onder den toeroep van ***Bishallah!*** 1) uitnoodigende toe te tasten; — verbeeld u dan hen allen in dat mengelmoes te zien grijpen en handen-vol gretig naar den mond brengen, en vraag dan u zelven of ge van de partij zoudt willen zijn? Voorzeker neen! En wanneer die etenden dan nog nieuwelingen zijn, die vaak uit hun moederland niets medebrengen dan — uitslag, dan gewis kunt ge u geen meer walging verwekkend tooneel voorstellen, dat ongetwijfeld uw eigen eetlust zou doen vergaan.

---

1) Gezegend zij deze spijze!

Trouw in de vervulling der voorschriften zijner godsdienst, in het verrigten zijner gebeden en vasten, en hem, die zulks veronachtzaamt, verachtende, zelfs verstootende, zoo is de Arabier ook niet lui te noemen. Het hanengekraai roept hem in den morgenstond van zijne legerstede; hij reinigt zich en verrigt zijn ochtendgebed, nuttigt daarna als ontbijt een paar nietige kopjes sterke koffij en een stuk sterk in boter gebakken ongerezen tarwe- of rijstebrood en begeeft zich alsdan onmiddellijk aan zijne werkzaamheden, van welken aard die ook wezen mogen, totdat het middaguur hem roept om een steviger maaltijd te gebruiken. Een uur rustens daarna, wanneer de tijd zulks toelaat, is hem hoogst welkom; kan het echter niet, dan draaft hij door tot de zon ondergaat. Ten 7 uur het laatste gebed en daarna zijn laatsten maaltijd gedaan hebbende, verstrooit hij zich, tot hij zich ter ruste legt, onder het rooken zijner *hokka*, door het lezen van den *koran* of andere godsdienstige geschriften, of wel door onderlinge vertellingen. Waar drie of vier Arabieren zich met het laatste bezighouden, zou men meenen, dat er groote oneenigheid bestond, doch zich magtig vergissen, want hoezeer hunne taal niet onwelluidend klinkt en zelfs onze harde toonen B en P niet kan opnemen, maar de V en F daarvoor bezigt, spreken zij echter gewoonlijk luid en gezamenlijk, en vergezellen dat spreken met de hevigste gebaren, waarin handen en voeten eene gewigtige rol spelen, waardoor dan ook wel onwillekeurig de gedachte aan oneenigheid bij ons geboren kan worden.

De Arabier is hevig vooringenomen met al wat zijne godsdienst, al wat de daden zijns voorgeslachts betreft en dat is de oorzaak zijner luidruchtigheid. Maar daarin en in het schaakspelen, waarin velen zeer sterk geoefend zijn, vindt hij ook zijne grootste uitspanning en hij is noch dobbelaar, noch amfioenschuiver. Zijne godsdienst verbiedt hem zich daaraan over te geven.

Hoezeer men niet zeggen kan, dat velen der Arabieren op Java groote schatten bezitten, zoo kunnen sommigen hunner toch beschouwd worden als zeer welgestelde lieden. Verscheidenen hunner zijn eigenaars van schepen, en de scheepvaart is een tak van bestaan onder hen, welke zich vooral in de laatste jaren sterk ontwikkeld heeft. Zelden doorkruist thans een in Indië te huis behoorend schip zijne uitgestrekte zeeën, dat een

Europeesch handelshuis tot eigenaar heeft; — een enkel Chineesch kan zich zoodanig noemen, doch verre de meesten dier schepen zijn het eigendom en varen voor rekening van Arabieren, zoodat wel gezegd kan worden, dat de kustvaart bijna geheel in hunne handen is. Het is hier de plaats niet om de oorzaken hiervan op te geven; wij zeggen slechts hetgeen bestaat en hoezeer wij van harte wenschen, dat die oorzaken weggenomen konden worden en de Nederlander herkrijgen mogt wat hij ten dezen opzigte zoo klaarblijkelijk in de laatste jaren verloren heeft, zoo vreezen wij echter, dat wij ons bij dien wensch zullen moeten bepalen, en de vooruitzigten daartoe nog zeer in het duister liggen.

Zij, onder die Arabische scheepseigenaren, die oordeel genoeg bezitten, om in te zien dat karigheid in het onderhouden der bodems tot verderf leidt, en een goed onderhouden en net schip steeds voordeelen afwerpt en aanlokt tot bevrachting, besparen te dien einde geene kosten. Doch hun aantal is luttel, en de meeste schepen zijn, vooral wat touwwerk aangaat, in den ellendigsten toestand, gezwegen nog van het smerige en onreine van het inwendige. Op de meesten zijn Arabieren als gezagvoerders, doch hunne zeevaartkunde is zoo bekrompen en gebrekkig, dat zij wel genoodzaakt zijn Europesche hulp in te roepen, ten gevolge waarvan op die schepen zich ook Europesche stuurlieden bevinden. Het lot dier personen is echter niet benijdenswaardig. De Arabische gezagvoerder is aan land zacht en gedwee, aan boord trotsch, opgeblazen en behandelt den Europeaan met minachting, en vele voorbeelden van mishandeling zelfs hebben zich voorgedaan. Het slaan met muilen, het dwingen om op bloote voeten te loopen, het schelden voor hond en *kaficr* heeft menigeen dier stuurlieden moeten verduren, totdat hij in de gelegenheid kwam zijne klagten aan wal bij de politie in te brengen. De regtbank te Soerabaja heeft zelfs een Arabisch gezagvoerder veroordeeld tot vijf jaren kettingarbeid, omdat hij een Europeesch stuurmansleerling grovelijk mishandeld had, waarna die jongeling eensklaps was verdwenen, bestaande er een sterk vermoeden, dat hij door dien Arabier bij slecht weder over boord gestooten was. Maar groote keuze hebben de Arabieren niet in het aanschaffen dier Europesche stuurlieden, ofschoon hunne karigheid daarvan wel de oorzaak is. Meestal zijn het personen wier gedrag veel te wenschen overlaat en die daardoor dikwijls zelven aanleiding geven tot onaangenaamheden, of zoogenaamde inlandsche kinderen, die aan geene

groote behoefte gewoon, zich met eene geringe bezoldiging weten te vergenoegen, en wier bezadigder karakter zich beter naar de luimen van den Arabier weet te schikken.

Reken er niet op, wanneer ge een hond hebt waaraan ge gehecht zijt, en met een Arabisch schip eene reis moet doen, om het arme dier te kunnen medenemen. Zeg hem dan vaarwel. Verwonder u niet, dat de gezagvoerder bedingt dat gij geen sterken drank, geen wijn zelfs, aan boord medebrengt, en heb de verzekering dat ge u voor eenigen tijd van ham en andere in zijn oog onreine spijzen te onthouden hebt. Dat zijn van die geringe teleurstellingen, waaraan men zich moet onderwerpen, indien men met een Arabisch schip als passagier een togt moet doen.

En ware dit nog alles, — maar de hemel beware u! als het hard waait, als het stormt. Rustig zoo lang Zephyr langs de baren zweeft, zoo kunt ge wel wanhopig worden als Boreas zijne kracht doet gevoelen. Dan is alles vrees en verwarring. Daar vliegt een half verrot zeil in de lucht; de verweerde, ongeteerde stengen dreigen elk oogenblik naar beneden te komen. De zwakke masten kraken en de einden der vaneenrijtende touwen vliegen u om de ooren. Te vergeefs doet de stuurman zijne bevelende stem hooren; niemand luistert naar hem; niemand gehoorzaamt. Verpletterd en verschrikt staan de Arabieren dáàr, zij schuilen bijeen en zoeken troost in hunne gebeden; — hun *Allah al Achboe* klinkt onophoudelijk in de lucht, doch geen hunner steekt eene hand uit om nog te redden wat te redden is. De matrozen, meestal Javanen, die daarenboven den regen schuwen als de pest, kruipen in alle hoeken van het schip om zich te beschutten, en luisteren naar geen bevel. Het schip drijft werwaarts de stroom het heenvoert, prijsgegeven aan diens kracht, prijsgegeven aan de werking der hemelhooge baren, aan de woedende zee, — en de eigene tooneelen van angst en vrees, van bijgeloovige verslagenheid der Grieksche matrozen bij onstuimig weder, ons zoo dikwijls door de reizigers in de Middellandsche Zee afgeschetst, kan men aan boord der Arabische schepen terugvinden.

En is de storm bedaard, — een mast gebroken, — een ongelukkige door het slingerend touwwerk gekwetst en het schip mijlen ver buiten zijne koers gedwaald, en vraagt ge dan den Arabischen gezagvoerder: waarom alles niet beter in orde was? waarom er geene voorzorgen geno-

men waren? waarom niet bij tijds de zeilen gestreken? Welnu, dan ziet hij u bedaard doch tevens trotsch aan, haalt de schouders op en geeft u tot antwoord den zoo noodlottigen grondregel zijner godsdienst: «Wat vermogen *wij* daartegen. Het is Gods wil!» En waarlijk, gij moogt het wel *uwen* God danken, dat gij de haven uwer bestemming behouden bereikt.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia. Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage, 1853. Gedrukt bij Lemercier te Parijs.

EENE BADENDE SLAVIN.

7

DE BADENDE SLAVIN.

n het midden der vorige eeuw kon Batavia ten opzigte der algemeene veiligheid niet onder de aangenaamste woonplaatsen gerangschikt worden. De stedelijke rust zag zich bijna dagelijks door het *amokh* der inlanders, meestal slaven, gestoord, waarvan menig ongelukkige het slagtoffer werd. Buiten de stad waren de talrijke, aan de gegoedste ingezetenen toebehoorende lusthoven en tuinen even zoo blootgesteld aan de onophoudelijke overvallen van moordenaars en dieven, die zich schuil hielden in schier ondoordringbare bosschen en wildernissen, welke destijds nog zoo menigvuldig in de omstreken van Batavia bestonden en aan de toenmalige policie bijna geheel onbekend waren. Trouwens, de gelegenheid voor zulke boosdoeners was te schoon om hen niet uit te lokken daarvan gebruik te maken. Na de overwinning van Jakatra toch, moesten de Nederlanders zich bepalen tot het vereenigen hunner woningen achter wallen en vesten, om niet door sluipmoorden zoodanig in getal verminderd

te worden, dat het behouden hunner zoo duur gekochte overwinning onmogelijk werd. Vereende kracht alleen kon hun behoud uitmaken. De omtrek van Batavia was schaars bevolkt. De vrees voor de wapenen der overwinnaars en de onbekendheid met hunne zeden en gewoonten hadden de bevolking verjaagd, en slechts hier en daar vertoonde zich eene kleine kampong, wier inwoners niet dan schoorvoetende met de Europeanen in aanraking kwamen. Deze hadden hunne landkennis wel eenigzins uitgebreid, ten gevolge waarvan schoone buitenverblijven en tuinen langs de rivieren Ankee, Antjol en anderen waren aangelegd, doch het verblijf en genot daarin bepaalden zich slechts tot de uren van den dag. Naauwelijks waren de laatste stralen der zon verdwenen, of alles werd gesloten en de eigenaars trokken stadwaarts, terwijl de bewaking der eigendommen aan eenige vertrouwde slaven werd overgelaten. Niemand durfde zich toen diep landwaarts in begeven. Een enkele liefhebber van de jagt mogt dit al eens van tijd tot tijd beproeven, doch daardoor werd weinig landelijke kennis verkregen, en het was eerst in latere jaren, toen de inlandsche bevolking toenam (doordat deze begon in te zien, dat zij door de kostbare, zoo vele behoeften met zich brengende levenswijze der Europeanen rijke bronnen van bestaan konde vinden), dat er eene vermeerdering dier kennis en daaruit gepaste maatregelen tot algemeene veiligheid voortsproten; en deze zijn thans nog zoodanig, dat men zonder vrees, zonder het geringste wapen bij zich, niet alleen de omstreken van Batavia, maar zelfs geheel Java kan doorkruisen.

Wij hebben het reeds elders [1]) gezegd, dat het voor de Europeanen, de stichters en eerste bewoners van Batavia, eene behoefte was, om, ter voorziening in hunne huiselijke zaken, zich slaven aan te schaffen, die dan ook destijds talrijk werden aangebragt en goedkoop te verkrijgen waren. Wij toonden toen aan, en zullen zulks hier, om in geene herhalingen te vervallen, slechts aanstippen, dat de vrees voor den Europeaan, de inlanders van hem verwijderd hield, waardoor de eerstgenoemden niet in de gelegenheid waren vrije lieden als bedienden aan te nemen, hetgeen tegenwoordig zóó ruimschoots te doen is en plaats heeft, dat de noodzakelijkheid van het bestaan des slavenhandels thans geheel heeft opgehouden.

---

[1]) Iets over den slavenhandel in de Indische herinneringen, tafereelen en aanteekeningen uit vroegeren en lateren tijd, door W. L. Ritter.

Wij schetsten alstoen de behandeling, levenswijze en andere gewigtige onderwerpen betreffende dien stand, en kwamen er rond vooruit, dat wij de slaven, in vergelijking met de vrije inlanders der werkende klasse, en *dus betrekkelijk* — met uitzondering van het gemis der vrijheid, welke toch voor elk mensch onwaardeerbaar is, — als gelukkig beschouwden, en dat voor hen, die door Hoogere beschikking tot dat levenslot veroordeeld waren, het verkrijgen dier vrijheid, eensklaps en zonder eenige voorbereiding om op zich zelven te staan en voor zich zelven te leeren zorgen, — iets hetgeen zij nimmer gekend en behoefd hebben, — het grootste ongeluk zou zijn. Wij haalden tot bewijs onzer stelling verscheidene voorbeelden aan, hoe die vrijlating voor velen, ja zelfs voor verre de meesten, de noodlottigste gevolgen had; en ofschoon er een twaalftal jaren is verloopen sinds wij dat schreven, nemen wij ook nu niets van dat eens geschrevene terug. De ondervinding heeft ons geleerd dat men den slaaf geene weldaad bewijst, wanneer men hem zijne vrijheid schenkt, en hoezeer de wenschelijkheid beamende, dat deze, den mensch zoozeer verlagende en tegen alle menschelijkheid indruischende, stand op den ganschen aardbol verdwijnen moge, zoo koesteren wij echter de stille hoop, dat daartoe zulke bezadigde en wel overlegde middelen gekozen zullen worden, dat de slavenstand in het vervolg van zelf uitsterft, en de thans nog bestaande slaven, als eene belooning voor het gemis dier vrijheid, door eene menschlievende en in alle opzigten ruim verzorgende behandeling hunner meesters, een gerusten ouderdom zullen mogen vinden.

Wij willen ook niet ontkennen dat die behandeling in vroegere tijden, zoo als de overlevering zegt, en waarvan wij zelf nog wel eens eenige staaltjes gekend en bijgewoond hebben, vrij veel te wenschen overliet; doch de oorzaak daarvan heeft destijds zeker gelegen in het gebrekkige der opvoeding van de in Indië geborene afstammelingen van Christenen, dewijl de voorbeelden van mishandeling der slaven door geborene Europeanen steeds uiterst zeldzaam zijn geweest. In dien tijd kon men toch niet zeggen dat het Indische Christengeslacht uitmuntte in hoedanigheden, welke meer beschaafde zeden tot grondslag hadden; integendeel: de kinderen werden eerder als inlanders dan als Europeanen opgebragt. Van daar eene blijkbare schuwheid in gezelschappen, vooral bij de vrouwen; van hunne jeugd af in handen der slaven, — met dezen spelende, doch te veel ontzien

wordende en daardoor al vroeg het meesterschap leerende beseffen, — kon in hen geene ontwikkeling van edele gevoelens plaats vinden. Zelfs de taal der ouders werd niet dan gebrekkig geleerd; wij weten het immers — en God dank! thans is het anders, — de dochters van de grootste lieden in Indië spraken in de vorige eeuw geen Hollandsch, alleen Maleisch; en het kon wel niet anders of tijdverveling, door geene huiselijke bezigheden, — die alleen door slaven verrigt werden, — door geene lectuur of andere nuttige en aangename uitspanningen gekort, moest eindelijk wel in dwingelandij ontaarden. Deze, wanneer zij den echtgenoot niet trof, kwam des te gevoeliger op de slaven neder, en stelde hen om de geringste beuzeling, welke zelfs nog geen klein vergrijp kon genoemd worden, aan de grootste mishandeling bloot, waarin ter wille van den huiselijken vrede, helaas de echtgenoot al ligtelijk instemde of ze slechts flaauw tegenhield.

Het gevolg hiervan moest zijn, dat de slaven, baloorig wordende, trachtten te ontvlugten of zich te wreken. Die wraak was gewoonlijk bloedig, verschrikkelijk, en ging vergezeld van omstandigheden, welke de haren ten berge deden rijzen. Dan, er bestond nog eene andere oorzaak, welke den slaaf tot moorden aandreef: de jaloezij. Meestal onder elkander huwende, zoo werd die hartstogt door voorkeur of ontrouw opgewekt, en de slaaf, ten gevolge daarvan tot *amokh* overslaande, — in welken opgewonden, woedenden toestand hij als het ware zich zelven niet meester is en niets ontziet, — deed dikwerf zijne meesters of hunne kinderen boeten voor iets, waaraan deze niet de minste schuld, vaak niet de geringste kennis hadden. In onzen tijd echter, na de zoo aanmerkelijke vermindering van het slavental, zijn door de menschlievende en meer doelmatige behandeling welke de overblijvende genieten, de gruweldaden, waarvan hier sprake is, hoogst zeldzaam.

Geenszins is het onze bedoeling hier de wreedheden, de onmenschelijkheden af te schilderen, welke die afgrijselijke tooneelen te weeg bragten; maar de lezer vergunne ons, de droevige gevolgen daarvan door een enkel voorbeeld aan te toonen: — een voorbeeld, naar waarheid gegrepen uit het dagelijksche leven te Batavia, in het midden der XVIII^de^ eeuw.

DE ARME ROSETTA.

Op zekeren namiddag zat jufvrouw van der Ploeg [1]), de echtgenoot van den opperkoopman van dien naam, in eene achter-opkamer harer prachtige woning op de Tijgersgracht te Batavia, met woedende blikken te staren op eene nog jeugdige slavin, die een weenend kind op de armen droeg en het trachtte in slaap te sussen. Dit kind was de jongste spruit van jufvrouw van der Ploeg, — het was naauwelijks anderhalf jaar oud, — en zijn schrikbarend schreeuwen had haar ontijdig in de zoete middagrust gestoord. Niet zoo zeer de teedere moederliefde, — want die kende zij weinig, — als wel de onverwachte stoornis in haren slaap, had de opwelling harer driften gaande gemaakt. Haastig van de bedsponde, waarop zij genoegelijk lag te rusten, opgesprongen, had zij den witten zakdoek, den zilveren ring met sleutels en het gouden amberdoosje over de schouders geworpen, en hare kleine voetjes in de Chinesche muilen gestoken, en kwam zoo met hangende haren de opkamer instuiven, waar zij zich op eene met rotting bevlochten rustbank neêrzette. Zij was eene vrouw van ongeveer 26 jaren, met geene zeer schoone, echter geregelde gelaatstrekken, klein van gestalte en licht bruin van tint, hetgeen hare slavenafkomst van moederszijde verraadde, terwijl haar gedrag steeds aantoonde, dat zij het karakter van deze, meer dan dat van den blanken vader had aangenomen. Niet onbemiddeld, ja zelfs rijk te noemen, toen zij tegen haren zin en gedwongen in het huwelijk trad met den destijds nog slechts tot den rang van koopman opgeklommen, reeds eenigzins bejaarden en tevens zeer bedaarden van der Ploeg, had zij zich omtrent hare kinderen en de belangen voor het huishouden steeds geheel onverschillig getoond en die aan de zorg harer slavinnen overgelaten. Deze handelwijze baarde menig onaangenaam huiselijk tooneel, en van der Ploeg, — een knap ambtenaar en dienstijverig in zijne betrekking, maar toch in zijn privé een weinig op zijn Oostersch levende, zoodat zijne goede gevoelens alleen

[1]) De benaming van Mevrouw was toen eene zeldzaamheid in Indië. Alleen de echtgenoot van den Gouverneur-Generaal en der Raden van Indië hadden daar regt op.

door een geweldigen prikkel konden opgewekt worden, — had op zijn echtgeluk niet bijzonder te roemen.

Jufvrouw van der Ploeg had naauwelijks de rustbank bereikt en de beenen kruiselings onder het lijf geslagen (de gewone zitwijze der inlanders en toen bij de Indische dames zeer geliefd), of zij riep met eene luide stem: *Sirih!*

Eene kleine slavin, die haar uit de slaapkamer gevolgd was, reikte haar bevende den *sirih-* of gouden beteldoos toe. Terwijl zij een blad daaruit nam, dit met een weinig kalk bestreek, een stukje *gambier* afbrokkelde, en alles te zamen in den mond stak, zoodat zij weldra door den stroom van rood speeksel dat hare lippen ontvloeide, onder het spreken telkenmale naar de digt bij haar staande kwispedoor moest grijpen, ging zij driftig voort:

Waarom schreeuwt *sinjo* Jantje zoo?

Hij is gevallen, antwoordde de slavin die het kind droeg.

Wie heeft hem laten vallen?

Rosetta. Zij paste het kind op, toen ik even naar achteren was gegaan.

Gij hebt ook altijd wat te loopen! Waar is Rosetta?

Rosetta was niet meer in de kamer, doch werd geroepen. Schoorvoetende kwam zij binnen. Men kon 't het schoone meisje, of beter gezegd de vrouw, (want zij was gehuwd), aanzien, dat zij beducht was voor straf, hoewel overtuigd, die niet verdiend te hebben. Jantje was een eigenzinnig, door de moederlijke toegevendheid bedorven kind, — een stoute bengel, mogen wij wel zeggen. Hij had met geweld willen loopen, doch de pogingen daartoe mislukten, en, door zijn dwingen Rosetta's handen ontglipt, was hij gevallen, zonder zich echter in het minste bezeerd te hebben.

Rosetta, naauwelijks 16 jaren oud, van Bali afkomstig, kon onder de schoonste slavinnen der stad gerekend worden; indien zij reeds niet voor de komst van hare ouders op Batavia was geboren, zou haar blanke tint aan de huwelijkstrouw harer moeder hebben kunnen doen twijfelen. Zij trok aller oogen tot zich, wanneer zij hare meesteres volgde en de beteldoos droeg, welke jufvrouw van der Ploeg overal, tot zelfs in de kerk en op de grootste danspartijen, bij zich moest hebben. Hoe eenvoudig hare kleeding ook was, het korte witte slavinnen-*bádjoe* en de geruite *sárong*, — om het dunne middel bevestigd met een gouden buikband en eene met diamanten bezaaide

plaat, natuurlijk het eigendom harer meesteres even als de gouden haarspelden met diamanten, die het glinsterend zwarte, glad naar achteren gestreken hoofdhaar in een dikken wrong vasthielden, — stonden haar schoon. Haar uiterst zindelijk voorkomen, het fraai besneden gelaat met de ligte wenkbraauwen, de vurige, zwarte oogen, de eenigzins Grieksche neus, de ivoor witte tanden, welke zij niet door het *sírih*-eten zwart verwde, hare slanke gestalte en majestueuse, eenigermate slingerende gang, wekten de algemeene bewondering op. In het huiselijk leven was zij stil en ingetogen, steeds werkzaam, bescheiden jegens hare meesteres; haar gedrag gaf nimmer aanstoot, maar hare schoonheid had de ijverzucht harer meesteres opgewekt, waardoor de huiselijke vrede dikwijls gestoord werd en waarvan Rosetta geducht den last moest dragen. Jufvrouw van der Ploeg had zich dan ook gehaast haar te doen huwen met een reeds bejaarden slaaf, die dol op haar verzot was, terwijl Rosetta hem niet de minste genegenheid toedroeg, maar integendeel een schoonen Javaan beminde, dien zij toevallig had leeren kennen. Hare verstandhouding met dezen was echter nog schuldeloos en niet zoo verre aangeknoopt, dat zij zich deswege iets te verwijten of zich aan echtbreuk schuldig gemaakt had. Hare ingetogenheid en zucht naar huiselijke rust, misschien ook de vrees voor haren echtgenoot, — een Boeginees van geboorte, — hadden haar daarvoor bewaard, ofschoon het oogenblik weldra naderde, waarin zij, dat alles in den wind slaande, haar ongeluk zou te gemoet loopen.

Kom hier b....! riep jufvrouw van der Ploeg Rosetta toe, toen deze bedeesd de kamer intrad.

Ja, *njonja!* antwoordde Rosetta bescheiden.

Waarom hebt ge *sinjo* laten vallen?

Hij heeft zich aan mijne handen ontwrongen, en ik kon hem niet langer houden, *njonja!* U weet wel, ik heb *sinjo* te lief om hem opzettelijk kwaad te doen.

Gij liegt *anakh soendal!* Gij hebt zeker weêr verliefde grollen in het hoofd! Misschien zaagt gij ook wel uit, of mijnheer mij stilletjes verlaten had........ — maar ik zal u dat alles wel afleeren.

Zoo sprekende had jufvrouw van der Ploeg, Rosetta bij een arm gegrepen, naar zich toe getrokken en haar een haarspeld ontrukt, waarmede zij de arme meid, waar zij maar raken kon, op het ligchaam prikte. Door

de pijn overmand, ontwrong Rosetta zich aan hare meesteres en deed eenige stappen achteruit. Nu werd de jufvrouw razend..... Grijpt haar en houdt haar vast tot ik terug kom, snaauwde zij de overige slavinnen toe, die haastig aan haren last voldeden. Zij vloog heen; doch kwam spoedig terug met eenige in olie gedoopte boomwol en eene brandende waskaars.

Steekt de handen op, *soendal!*

Gelaten voldeed Rosetta aan dit bevel; en nu omwond de helsche meesteres de teedere vingers der schuldelooze slavin met die wol, en stak deze toen in brand, dreigende bij den minsten schreeuw of het geringste blijk van pijn haar nog meerdere folteringen te zullen aandoen.

Hoe gedwee Rosetta zich ook aan deze vreesselijke straf onderwierp, de natuur was sterker dan haar wilsvermogen. Weldra door de invretende smarten, welke haar de brandende wol te weeg bragt, overmeesterd, zeeg zij ter neder en gilde, dat het door het geheele huis klonk.

De indolente mijnheer van der Ploeg, opperkoopman van 't kasteel te Batavia, lag nog te rusten, en had niets van de verwijdering zijner huisplaag gemerkt. Door het verschrikkelijke geschreeuw en gehuil van Rosetta werd hij eindelijk wakker. Hij sprong op en haastte zich naar de opkamer, van waar het droevige geluid kwam. Dan, hier binnentredende, zag hij een tooneel, dat toch ook *zijn* menschelijk gevoel opwekte. Zijne vrouw op de rustbank gezeten, razende en scheldende, zoodat het roode speeksel om haar heen spatte; de overige slavinnen beangst bijeengeschoold in een hoek der kamer; de arme Rosetta, schier buiten kennis, met vlammende handen, zich op de vloer rondwentelende. Zijn hart barstte. IJlings greep hij eene kom met water, bestemd om *sinjo* te wasschen, wierp die uit op de handen van Rosetta, hief haar van den grond op, ontdeed de vingers van de nog rookende windsels, en schoof daarop medelijdend het deerlijk gebrande meisje de kamer uit.

Maar nu vloog zijne vrouw op hem aan en scheurde hem letterlijk de dunne wit linnen kabaai van het lijf. Wat! riep zij uit, wilt gij u — *gij* — met mijne zaken bemoeijen en dat b.... voorstaan.

Maria, antwoordde hij, eenigzins bedaarder geworden, — het is een mensch. Ik wil uwe handelwijze niet beoordeelen, noch de reden daarvan onderzoeken, maar gij behandelt haar erger dan een dier. Die straf is te groot, wat zij ook moge misdaan hebben.

Wat dier? — uw h..., ja! voor wie gij altijd in de bres springt. Met de anderen bemoeit gij u niet, omdat zij te oud en te leelijk zijn, maar die lieve Rosetta, niet waar? is u meer waard dan uwe vrouw, en gij ontziet u niet om mij, uwe wettige huisvrouw, om dat schepsel in de oogen van al uwe slaven te vernederen. Doch wat zeg ik, *uwe* slaven! Waar hadt ge er één, toen wij trouwden, kale jakhals? Wat hebt gij ten huwelijk medegebragt; zijn zij niet allen van mij? — en is niet alles, waarop ge thans zoo trotsch zijt, door mij?.... Heb *ik* u niet den man gemaakt, die ge nu zijt. God weet, of ge wel reeds opperkoopman zoudt zijn, als mijn vader niet zijne beurs geopend en aan uwe bevordering een tien duizend rijksdaalders voor presentjes gewaagd had? Gij zijt een lievert, een dankbare h..., gij, Hendrik van der Ploeg! zoo kaal uit Holland aangewaaid, en nu wilt gij hier den baas spelen en mij beletten om.....

Maar Hendrik van der Ploeg had wijsselijk besloten al dat sarrende gewaauwel niet aan te hooren. Het zou zijne zucht naar rust te veel gestoord hebben. Te midden der alleenspraak zijner vrouw verliet hij de kamer, echter niet zonder een blik van verontwaardiging op haar geworpen te hebben, — trad zijn slaapvertrek weder in, kleedde zich aan en begaf zich toen naar buiten om op den stoep des huizes op zijn gemak een kopje thee te drinken, waartoe het gewone uur intusschen was aangebroken.

Er was echter nog een ander getuige van dit schandelijke tooneel geweest, die, toen hij zag hoe goedaardig van der Ploeg omtrent Rosetta handelde, op dat oogenblik wel bedaard bleef, maar wiens bloed inwendig kookte en die naar wraak haakte. Die getuige was de slaaf Apol, de echtgenoot van Rosetta, die, op haar geschreeuw toegesneld, door een kier der deur alles had gezien en aangehoord. Vóór dat zijn meester buiten trad, had hij Rosetta gevolgd en zich verwijderd, — evenwel met het stellige voornemen om, wanneer het geschiktste oogenblik daartoe op zou dagen, eene vreesselijke wraak over de mishandeling zijner innig geliefde vrouw te nemen.

Het mokken, graauwen en snaauwen der op elkander vergramde echtgenooten (wij bedoelen van der Ploeg en zijne vrouw) duurde nog wel eenige dagen voort, maar de huiselijke vrede werd toch eindelijk, zoo

als zulks gewoonlijk gaat, door het een of ander toeval hersteld. *Njonja*, die, als zij wilde en gaarne hare wenschen bevredigd zag, ook lief en aanhalend kon zijn, gaf manlief — eenige dagen vroeger een kalen jakhals — liefkozend en vleijend haar verlangen te kennen, om met de kinderen een paar dagen op hun buitenverblijf *de Gouden Ster* te gaan doorbrengen. Dit was gelegen aan de rivier Antjol, op een uur afstands van de stad. Van der Ploeg had er niets tegen, doch opperde, hoezeer hij vooraf wist dat het niets helpen zou, (want Maria was koppig: een groot gebrek der Indische dames in vroegere dagen, dat nu misschien nog niet geheel gesleten is) en dus alleen voor de leus, de bedenking, dat het niet raadzaam was des nachts buiten de stad te blijven, uithoofde van het slechte volk, dat in den omtrek woonde. Jufvrouw dreef hare begeerte door, Ploeglief — die zwakke hals — gaf toe, en zoo werd er afgesproken, dat zij met hunne beide lievelingen des Zaturdags 's morgens vroeg derwaarts zou gaan, en hij eerst in den namiddag zou komen, omdat zijne dienstwerkzaamheden, welke hij nimmer verzuimde, hem verhinderde de stad vroeger te verlaten.

Die Zaturdag brak aan en het was een schoone, heldere morgen toen zij, na Hendrik een afscheidskus gegeven te hebben, waarvan ook hem de lippen rood werden, in den met vergulde paneelen versierden wagen trad, waarop de rang van opperkoopman van der Ploeg aanspraak gaf, even als op de linten leidsels, waarmede het schoone span Bimanesche paarden gemend werd. Apol zat als koetsier op den bok, Rosetta en nog eene kleine slavin met de kinderen op den schoot in het rijtuig, en zoo ging het op een gestrekten draf de Rotterdammer poort uit, langs de Antjoller vaart, tot aan het huis *de Gouden Ster*, waar zij binnen een kwartier aankwamen.

Die vaart was toen aan weêrszijden eene aaneenschakeling van lusthoven en tuinen, de eene al fraaijer dan de andere, met de prachtigste huizen, hekken en poorten. Het zou ons te ver leiden, indien wij hier eene naauwkeurige en uitvoerige beschrijving gaven van al die schoonheden, van welke thans, helaas! niets meer bestaat dan misschien hier en daar eene vervallen poort en de grondslagen der gebouwen, welke te hecht zijn ingemetseld om aan den grond ontrukt te worden. Genoeg zij het te zeggen, dat het huis *de Gouden Ster*, «*dholo Bapa njonja* van der Ploeg

poenja» [1]) en haar als erfenis aangekomen, onder de fraaiste uitmuntte. Het was een gebouw met dubbele verdieping en rondloopende gallerij, den toenmaligen smaak, waardoor het binnen, de zon mogt zoo hoog staan als hare dagelijksche loop het toelaat, altijd even koel was. Het huis intredende kwam men in eene lange voorgallerij, geheel dezelfde breedte beslaande en door een wijden gang in de achtergallerij, waar tusschen slechts twee kamers, waarvan de eene tot logeren diende, en de andere den trap bevatte, welke voorzien was van eene met allerlei verguld bloemwerk en fraai uitgesneden houtwerk versierde leuning. Deze trap leidde naar de tweede verdieping, waar men de zelfde gallerijen vond, doch tevens ook vier ruime slaapkamers ten gebruike van het huisgezin. Al die vertrekken en gallerijen waren ruimschoots, proppend vol zelfs, bezet met rood geschilderde, zwaar vergulde stoelen, rustbanken en tafels, waarvan de overblijfselen thans nog in sommige woningen van arme Portugezen gevonden worden. De wit gekalkte wanden prijkten met spiegels en schilderijen in vergulde lijsten, doch eenvoudig, zonder eenige versierselen. De prenten dezer laatsten waren meest bijbelsche of historische tafereelen, ook wel uit de tijden der Grieken en Romeinen. Hier en daar stonden langs de wanden even rood geschilderde en vergulde penanttafeltjes met marmeren bladen, waarop eene pendule en eenige Chinesche snuisterijen waren geplaatst; in de hoeken hooge, zoogenaamde bruin houten knapen met koperen kandelaars onder glazen stolpen, waarin des avonds de waskaarsen werden opgestoken; want astraal-lampen en al die soorten van verlichting (zoo zedelijk als stoffelijk) waren toen nog niet bekend. De steenen vloer was belegd met Palembangsche rottingmatten, en de glazen ramen, bestaande uit kleine in lood gevatte ruiten, werden gesloten met zware houten blinden, terwijl tusschen beide nog ijzeren of houten traliën gevoegd waren om het inbreken te beletten. Al het houtwerk der kozijnen van deuren en vensters was netjes uitgesneden en ook al verguld. Des nachts bleven alleen de ongehuwde slavinnen in het huis. De gehuwde lijfeigenen sliepen buiten in eene reeks daartoe ingerigte gebouwen aan de eene zijde op het erf en digt bij het heerenhuis staande, terwijl de andere zijde bezet was met de keukens, dispens, paardenstal en het koetshuis.

---

[1]) Voorheen den vader van jufvrouw van der Ploeg toebehoorende.

Om het huis *de Gouden Ster* te bereiken, moest men de brug van Kaporan over rijden, komende alzoo aan den rivierkant, die naar het zeestrand leidde. Het lag een honderd passen van den weg, te midden van een net onderhouden tuin, waarin echter geene rozen bloeiden, omdat die bloem toen nog niet op Java aanwezig was. Die tuin, steeds schoon geharkt en de boomen deftig gesnoeid, had iets van den stijven Hollandschen smaak van dien tijd en begoochelde geenszins het oog. Het erf was gedeeltelijk omringd met een hoogen muur, van voren alleen met een houten hekwerk, in welks midden twee steenen pilaren met kroonlijsten, waar tusschen de stevige djatie-houten deuren waren aangebragt, terwijl eene in ijzerwerk gevatte vergulde ster daarboven prijkte, en de naam van het huis in gelijksoortige letters op de pilaren te lezen stond. Alles was hecht en sterk en zoodanig ingerigt, dat men zich daarin tegen den overval van boosdoeners veilig kon achten. Doch men vertrouwde daarop niet te veel en, zoo als gezegd is, weinige eigenaren bragten den nacht in hunne lustverblijven door.

Njonja van der Ploeg was nog al goed gehumeurd toen zij uitreed, hoezeer hare driften van tijd tot tijd gaande werden, als hare oogen een blik wierpen op de vervellende vingers van Rosetta. Bij de aankomst op het buitenverblijf hier en daar rondziende, kreeg de een of andere tuinslaaf wel een snaauw en de huisbewakers werden, om hunne onzindelijkheid in haar oog, ook niet te vriendelijk aangesproken, doch het ging nog al en er viel weinig voor, dat haar van humeur deed veranderen. De slavinnen vrijaf gevende van haar gewoon dagwerk, bestaande in naaijen, stoppen en kousen breijen, gelastte zij haar met de kinderen te spelen, en zich zelve van tijd tot tijd in die spelen mengende, verliep de morgen vlug en begon het etenstijd te worden. Toen ging zij naar hartelust te werk, want voor den steeds barsch blijvenden van der Ploeg moest zij zich toch eenigzins generen en met hem aan tafel etende, *quasi* toonen, dat zij eene Europesche opvoeding genoten had. Maar nu liet zij eene mat op den vloer uitspreiden, zette zich daarop neder en at lustig van al de inlandsche kostjes, waarbij *sambal, trásie, roedjak,* raauwe komkommers en onrijpe *mangga* de lievelingschotels uitmaakten, en gretig met de vingers werden binnengeslagen. Vork en lepel achtte zij onnoodig en na nog den inhoud van een paar goudgele *doerijans,* wier lucht alleen genoeg zoude geweest om haren Hendrik van der Ploeg de deur uit te jagen,

opgepeuzeld te hebben, wilde zij een middagrustje nemen. Dan toen bedacht zij zich een oogenblik; de angst der eenzaamheid scheen haar te overvallen en zij werd bevreesd, dat haar echtgenoot niet zou aankomen, alvorens het reeds donker was. Zij nam een stukje papier, krabbelde daarop in het Maleisch (met Hollandsche letters) eenige woorden aan *hâti* [1]) Ploeg, hem verzoekende niet te laat te komen, riep Apol, gaf hem het briefje om het aan zijnen heer in de stad te brengen, vleidde zich op eene rustbank neder en viel ras in slaap, welk voorbeeld door de kinderen en slaven werd gevolgd.

Rosetta alleen bleef wakker. Vermoeid en warm door het zeulen en spelen met de kinderen, verlangde zij zich in de rivier te baden en mogelijk ook derwaarts te gaan om eene andere reden, want aan den rivierkant had zij steeds den Javaan ontmoet, die naar het scheen op haar, en zij op hem, een goed oog geslagen had. Allen in rust ziende, sloop zij de deur uit en zwom weldra lustig rond, duikende en dartelende naar genoegen. Na zich eenigen tijd verlustigd en verkoeld te hebben, trad zij den trap weder op, die ten gemakke der baders en zwemmers in de rivier afdaalde. Terwijl zij de natte haren uitwrong, droeg haar gelaat een ligten zweem van ontevredenheid en ongerustheid; misschien, omdat zij *hem* niet zag. Op eens hoorde zij een zacht gefluit, — het gewone teeken; — zij draaide zich om, en de Javaan stond voor haar. Het was een schoon man van een dertigjarigen ouderdom, met breede borst en gespierde ledematen, niet groot van gestalte, terwijl al de gewrichten zich door eene bijzondere fijnheid onderscheidden. Zijn langwerpig gelaat en fonkelende oogen hadden wel eenige trekken, welke uitdrukkingen van valschheid en wreedheid genoemd zouden kunnen worden, en deze werden nog vermeerderd door zijne gitzwarte, geslepene tanden, het gevolg van het gedurig *sirih*-kaauwen; dan het zwarte kneveltje helderde die trekken op en gaf hem een mannelijk voorkomen. Hij was eenvoudig, doch naar den stand eens gegoeden Javaans gekleed. Een met gouden knoopen bezette chitsen *bandjoe*, tot aan den hals toegeknoopt, bedekte alleen het bovenlijf; een roodgeruite *sârong* den korten broek; over het hoofd droeg hij een *bâtikhsche* doek, waaronder de lange haren waren te zamen geknoopt en met een hoornen

[1]) *Hâti*, in hunne taal, hartjelief!

kam bevestigd; een lederen band met een koperen gesp op den buik vastgemaakt, hield tevens de gewone Javasche *kris* op, welke op den rug daarin gestoken was.

Wat, vroeg zij met eenige verwondering, doch niet meer ontevreden, gij hier, Djojo? Zij kende zijn naam reeds.

Ja, sedert lang, lieve Rossetta! was het vleijende antwoord van den listigen Javaan.

Noem mij niet lieve Rosetta, Djojo! gij moogt dat niet; ik ben immers gehuwd?

Dat weet ik wel, maar het neemt niet weg dat ik u regt lief heb. Zaagt gij mij straks niet aan den rivierkant staan?

Wat, die man in zijn *sdrong* gedoken, die, zoo ik meende, al heel onbescheiden naar mij omkeek? waart gij dat Djojo? zeide zij glimlagchende.

Ja. Ik wachtte om u aan te spreken, tot dat de badende Chinesche buurvrouw de rivier uitging. Zij zwom veel te lang naar mijn zin en ik werd ongeduldig. Thans echter, nu ik u spreken kan, moet ik u zeggen, hoe leed het mij deed, te zien dat gij er weder zoo bedrukt uitzaagt. Hebt gij op nieuw ongenoegen gehad met uwen man, of zijt gij weder door uw meester mishandeld?

Door mijn meester niet, want die is goed en knort nooit; maar mijne meesteres, die...... doch ik kan, ik mag u alles niet verhalen.

Zijt openhartig, Rosetta! zeide Djojo op een schijnbaar medelijdenden toon; vertel mij alles, mogelijk kan ik u helpen.

Reeds meermalen was de mishandeling, die zij van hare meesteres had te verduren, het onderwerp hunner gesprekken geweest, en het kon Rosetta dus niet bevreemden, dat hij thans zoo dringend aanhield om de reden van hare bedruktheid te weten.

Ik heb nu geen tijd, maar van avond zal ik misschien.....

Dan moet ik aan boord zijn mijner praauw (vaartuig); vertel het nu maar.

Rosetta, wier gemoed onder dit gesprek overstelpt werd door de herinnering aan al het in die week doorgestane leed, barstte nu in tranen los en toonde aan Djojo hare vervelde, naauwelijks genezen vingers.

Wat is dat? vroeg hij, oogenschijnlijk met ontzetting.

En nu verhaalde zij alles wat er gebeurd was.

En gij blijft bij dat monster? vroeg Djojo.

Waar zal ik heen? werwaarts zal ik vlugten? Ik heb vriend noch maag; mijne ouders zijn dood, en ik weet weg noch steg. Daarenboven is de straf voor een ontvlugten slaaf, indien hij achterhaald wordt, zoo streng, zoo vernederend! Immers om met een ketting aan het been geklonken te moeten rondloopen...... ik stierf van schaamte!

Waar waren uwe ouders geboren?

Op Bali.

En gij?

Ook op Bali. Reeds als kind ben ik met hen voor slaaf verkocht.

En hebt gij daar geene bloedverwanten meer?

Misschien wel, maar ik weet het niet. Ik was nog zoo jong toen ik mijn geboorteland verliet, dat ik er mij niets van herinner.

Welnu Rosetta, goeden moed! Ga met mij mede; zoo als gij weet, behoor ik te Japara te huis en ben ik *djoerágan* (schipper) van eene praauw, die thans hier op de reede ligt. Jaarlijks ga ik met dat vaartuig naar Bali om rijst in te koopen, welke ik te Batavia ter markt breng. Stel vertrouwen in mij en volg mij derwaarts. Mogelijk gelukt het ons uwe bloedverwanten uit te vinden; zoo niet..... wordt dan mijne vrouw. Ik ben ongehuwd, en gij weet het, reeds zoo menigmaal heb ik het u gezegd, hoe lief ik u heb. Op die wijze behoeft gij geen vrees te koesteren achterhaald te zullen worden; gij kunt nu op eens een einde aan uw lijden maken, en in het vervolg een gelukkig leven leiden.

De toon waarop hij dit alles zeide, was zoo medelijdend, belangstellend en vleijend, dat het nog onbedorven hart van Rosetta aan het wankelen geraakte.

Maar Apol, mijn man, riep zij uit, hoe kan ik hem verlaten?

Bemint gij hem?

Neen, daartoe is hij te oud en te netelig, en bovendien is hij mij opgedrongen.

Hebt gij kinderen?

Neen, Djojo! ik ben eerst zes maanden getrouwd.

Dan zie ik ook geen reden, welke u kan weêrhouden mij te volgen.

En nu wist hij haar het leven, dat zij onder zijne hoede leiden zou, zoo smakelijk af te schilderen, en zijne opregte liefde zoo ernstig voor te stellen, dat zij spoedig toestemde, en zeide:

Wacht nog slechts een oogenblik, Djojo! en ik volg u dadelijk.

Goed zoo, Rosetta. Ik zal intusschen een *sampan* (schuitje) halen en dan breng ik u vooreerst, doch slechts voor een paar dagen tot dat ik zeilen kan, bij een mijner kennissen, die ongeveer twee uren van hier aan het strand woont en waar gij volkomen veilig zult zijn. Ga nu uwe kleederen en sieraden halen.

Ik heb niets bij mij dan twee *sárongs* en mijn gouden buikband.

Neem dan wat gij kunt krijgen. Gij zijt uwe meesteres geen dank schuldig en neemt slechts een billijke wraak door mede te nemen wat gij kunt. Dit is geen diefstal!

Rosetta, hoe eerlijk anders, kon nu het Balineesch karakter, dat van nature tot wraak geneigd is, niet verloochenen. Haastig trad zij *de Gouden Ster* weder binnen, en alles nog in diepe rust vindende, nam zij behalve hare eigene kleeding al de voor de hand liggende *sárongs* en sieraden van hare meesteres mede en spoedde zich toen weder het huis uit, na alvorens nog een liefdevollen blik op de kinderen te hebben geworpen. Djojo lag met zijne *sampan* reeds te wachten; met een vluggen sprong was Rosetta in het kleine vaartuig, dat nu zonder het minste gedruisch het water doorkliefde, terwijl zij door niemand opgemerkt werden, daar de felle middaghitte al de nabijwonenden in hunne huizen hield.

Intusschen was de zon reeds gedaald en de rust der huisvrouw geëindigd. Apol kwam terug, bragt haar de boodschap: *Tabeh sáma njonja, Toewan nanti lakas iekot* [1]) en begaf zich toen naar achteren, om zijne vrouw op te zoeken. Natuurlijk vond hij haar niet; hij ondervroeg elkeen, doch niemand had haar gezien.

Door deze teleurstelling werd zijne jaloezij opgewekt; hij haastte zich weder naar binnen en vroeg, terwijl zijne oogen reeds van inwendige woede vlamde, aan jufvrouw van der Ploeg:

Njonja! waar is mijne vrouw?

Weet ik dat, Apol? vroeg zij, zoek haar; ik zelf heb haar reeds tweemaal te vergeefs geroepen.

Zij is nergens te vinden, *njonja!* Mogelijk is zij wel weggeloopen.

---

[1]) De groete aan de jufvrouw, mijnheer zal spoedig volgen.

Weggeloopen! dat durft zij niet, en ik zou het haar duur betaald zetten. Mogelijk zit zij met den een of ander hier of daar in een hoek, — wie weet het! Zoek haar, herhaalde zij half lagchende en tergende, gij zult haar wel vinden, misschien eer dan u lief is.

Apol steeg het bloed naar het hoofd; hij knarste op de tanden; zijne handen beefden.....

Rosetta is eene brave, eerlijke meid, *njonja!* — graauwde hij haar oneerbiedig toe — ik heb haar lief en mag geen kwaad van haar hooren. Als zij is weggeloopen, dan is het uwe schuld.

Mijne schuld?

Ja, gij hebt haar altijd onverdiend mishandeld; deze week nog op eene afgrijsselijke wijze. Ik zal mij weten te wreken.

Ga heen, schobbejak! riep *njonja,* die toch eenigzins angstig werd, of ik laat je voor deze brutaliteit voor den paal binden en eenige dozijnen met de rotting geven.

Mij voor den paal binden!.... Daar zult gij geen tijd toe hebben, en ik zal mij, zoowel voor Rosetta als voor mij zelven, eerst geducht wreken.

IJlings vloog Apol nu naar achteren, maar in een oogenblik stond hij weder voor zijne *njonja,* die bijna geen tijd tot nadenken gehad had, met een groote *klewang* in de hand en hieuw haar met één slag de borst open, zoodat zij levenloos nederzeeg. Toen koelde hij zijne ontembare woede aan de onschuldige kinderen en de angstig om hulp roepende slavin, die zich in de kamer bevond, en in een oogwenk waren ook deze op eene wreedaardige wijze om het leven gebragt.

Op dezen oogenblik hield het rijtuig van van der Ploeg voor de deur stil en sprong deze er uit. Apol, geen uitweg ziende, liep woedend op hem aan en hieuw naar hem, doch van der Ploeg's groote en stevige pruik ving den houw op, en vernietigde zijne kracht. De huisheer, moedig van aard en in buitengewone omstandigheden vaardig in het handelen, sprong op den aanvaller aan, greep hem, voor deze den tijd had een tweeden slag toe te brengen, bij de keel en kreeg hem na eenige worsteling op den grond, waarna de inmiddels op het gerucht toegesnelde *koelie's* en andere slaven den moordenaar grepen en bonden.

Wij willen van der Ploeg niet op het tooneel des moords volgen: wij

12

beseffen het, welk diep treurig gevoel in hem moet zijn opgeweld, toen hij de slaapkamer binnentrad en dáár zijne vrouw en kinderen, met wonden overladen, levenloos zag liggen. Wij begrijpen, dat, al moge hij haar niet bemind en in haar heerschzuchtig en wraakgierig karakter de oorzaak gezien hebben van die ontzagchelijke rampen, — hij toch zijn bloed niet verloochend, maar menigen mannelijken traan aan zijn verslagen kroost toegewijd zal hebben. De gemoedsgesteldheid van een man, van een vader in zulke noodlottige omstandigheden, laat zich wel begrijpen, maar niet beschrijven.

Apol, aan den regter overgeleverd, werd veroordeeld, om op de plaats zijner misdaad van onderen op levendig gevierendeeld te worden. Hij onderging die straf met de grootste bedaardheid, zonder dat eene enkele klagt zijn mond ontsnapte. Tot op den laatsten oogenblik hoorde men slechts nu en dan een vloek over zijne meesteres, of zijne lippen prevelden een gebed om zegen voor Rosetta. Van deze laatste werd niets meer vernomen.

Acht jaren waren verloopen en dit droevig ongeval was reeds sedert lang in vergetelheid geraakt, toen in den vooravond van een heeten dag, de reeds bejaarde jufvrouw Kramer, om de koelte te genieten, op den stoep van het binnen-hospitaal te Batavia (thans het gebouw der Javasche bank) hare koffij zat te nuttigen. Haar echtgenoot, opper-chirurgijn in dienst der Edele O. I. Compagnie en binnen-regent van dat ziekenverblijf, was even te voren opgestaan om zijne patienten in de stad te bezoeken. Eensklaps werpt zich een inlander aan hare voeten en kust die.

Wie zijt gij? riep zij onthutst, want de schemering belette haar den persoon te herkennen.

Neptuun, een weggeloopen slaaf, *njonja!*

Wat, komt gij terug?

Ja, *njonja!* ik heb berouw over mijne misdaad en vraag om *ampon* (vergiffenis). Eene maand lang heb ik in de bosschen gezworven, dagen lang was ik zonder eten, en eindelijk ben ik in handen van moordenaars gevallen, die ik met moeite ontsnapt ben.

Moordenaars! gilde jufvrouw Kramer, en zij zou van schrik op den grond zijn gevallen, indien niet de kapitein van der Laan, een vriend des

huizes, die een bezoek kwam afleggen en ongemerkt een gedeelte van het gesprek had gehoord, haar had opgevangen.

Bedaard, jufvrouw! ik zal dat wel eens onderzoeken en dien knaap op zijne plaats stellen. Houd u maar stil en drink uwe kop koffij uit, dat zal u goed doen. Ook houde ik mij er voor eene aanbevolen.

Maar, sieur! hij is bij de moordenaars geweest en durft toch nog in dit huis komen.

Dat is niets! — ik zal dat wel uitpluizen, — en een stoel nemende, zette hij zich regt op zijn gemak en slurpte langzaam het hem bevend aangeboden kopje koffij uit.

Kom nu eens hier, *monjét* (aap)! en hij tastte in het duister naar den slaaf, greep hem bij den arm en vroeg hem:

Hoe heet gij?

Neptuun.

Wat, zijt gij het, deugniet! wiens voorspraak ik al eens geweest ben en die daarom, voor uw vóórlaatste wegloopen, slechts met een ring om den voet mogt rondkuijeren. Nu trek ik mij van u af; want ik zie, het is boter aan den galg gesmeerd en ik wil mij niet meer met u bemoeijen.

In Gods naam, mijnheer! help, red mij; ik heb u veel te zeggen, en mogelijk mijn dood.....

Om den d..... niet, jongen! ik heb eens om u mijne handen gebrand, niet voor de tweede maal. Uw meester mag doen wat hij wil. Maar, à propos! gij zeidet daar zoo even, dat gij onder moordenaars geweest zijt. Waar was dat?

Ik zal u alles vertellen, mijnheer! maar doe nog eens een goed woord voor mij?

Nu, wij zullen zien; biecht op, gij moet eerst uw loon verdienen. Waar huizen die moordenaars?

Aan het zeestrand, digt bij de monding der Antjol. Zij lokken de menschen, die zij vermoorden willen, onder allerlei voorwendsels in een digt, afgelegen boschje, nabij een grooten modderpoel, en brengen hen dáár om het leven, waarna zij hen van alles berooven, de hoofden afhouwen en die diep in den grond begraven. In dat boschje komt niemand.

En de ligchamen, waar blijven die?

De modderpoel is vol kaaimannen (krokodillen), die 's nachts aan den wal komen en het vleesch van de ligchamen afknagen. De beenderen blijven liggen.

En die liggen daar nog?

Ja, mijnheer!

Honderden in getal?

Ja!

Wel! dan ben ik op die plaats geweest en het voorzeker gelukkig ontsnapt, ging van der Laan voort, haastig opspringende. Ik was op de snippenjagt en had mij wat ver gewaagd. Op eens kwam ik in een boschje dat vol doodsbeenderen was, doch tot mijne groote verwondering zag ik geene hoofden. Ik haastte mij weg en heb het nooit iemand verteld, want ik vreesde dat het niet geloofd zou worden.

Welnu! dan willen wij er heen gaan, sprak de opper-chirurgijn die onverwachts te huis gekomen was, de hand op van der Laan's schouder leggende, dat zal eene mooije collectie koppen geven, waaraan men weinig moeite meer zal hebben om ze schoon en fraai te maken, om in mijn klein museum te doen pronken. Maar gij moet mede, Laantje! om mij den weg te wijzen en ze te helpen opgraven.

Met alle genoegen, Kramer! maar de justitie?

Die zullen wij ook wat te doen geven. Vooruit Neptuun, naar den baljuw! — en de beide vrienden volgden den slaaf op de hielen naar de woning van den officier van justitie.

De heer van Grijpen, die toen dat ambt bekleedde, was een liefhebber van kalmte en uitstellen, zoo als men er in Indië zoo velen aantrof en nog aantreft, vooral als zijn ombertje hem wachtte. Maar hier had hij twee kordate mannen voor zich, die zich niet ligt lieten afschepen. Bovendien durfde hij het verwijt, hem niet ten onregte door de hooge regering reeds dikwijls gedaan, dat aan zijne slaperigheid voornamelijk de onveiligheid der stad en van hare omstreken te danken was, geen verder voedsel geven, en hij was dus wel genoodzaakt Neptuun dadelijk te verhooren.

De slaaf verklaarde nu, dat hij, eenige dagen na zijne vlugt in de wildernissen en moerassen hebbende rondgezworven, door den honger gedreven, aan eene kleine bamboezen hut (digt aan den mond der rivier

Antjol gelegen, doch bijna geheel onder zwaar bladrijk geboomte verborgen) had aangeklopt. Ongaarne scheen men hem te willen binnen laten en de bewoner vroeg hem barsch, wat hij wilde? Hij verzocht om eenig eten, zijn nood klagende en zijne vlugt mededeelende, waarop hem een weinig rijst werd toegereikt. De bewoner was een Javaan van middelbaren ouderdom, doch nog krachtig en sterk. Hij huisde met twee andere mannen, die, even als hij, steeds zeer op hunne hoede schenen te zijn, en met eene nog jonge vrouw, die Neptuun vermeende vroeger wel eens gezien te hebben, zonder zich echter te kunnen herinneren waar. Het huis was vol wapenen en levensmiddelen, en daar hem dit alles zeer verdacht was voorgekomen, had hij geveinsd in slaap te vallen, ten einde op die wijze iets naders te kunnen vernemen. De bewoners, denkende dat hij ten gevolge zijner vermoeijenissen in eenen diepen slaap gedompeld was, hadden daarôp onder elkander geraadpleegd over de noodzakelijkheid om hem te vermoorden, ten einde hem buiten de gelegenheid te stellen hun verblijf te verraden. De vrouw echter, die veel invloed op den Javaan scheen uit te oefenen, had zich hiertegen verzet, zeggende, dat het jammer zoude zijn zulk een jong mensch het leven te benemen, en men hem liever in de bende moest inlijven. De Javaan, het hoofd der bende, had zich door haar smeeken laten verbidden, en toen Neptuun zoogenaamd wakker werd, moest hij een eed doen, dat hij zonder toestemming van den Javaan de woning niet zou verlaten. Hij had dien eed afgelegd en daardoor eenig vertrouwen verworven. Spoedig bemerkte hij, dat de overigen der bende, in het geheel acht personen sterk, aan de overzijde der rivier woonden. Dagelijks kwamen zij bijeen en beraamden hunne plannen. Alle avonden kleedden zij zich netjes aan en gingen naar de stad. Daar verleidden zij slaven en slavinnen om hunne meesters te bestelen en vervolgens te ontvlugten. Dikwijls gelukte dat, en de wegloopers werden in het bewuste boschje gelokt en daar ellendig beroofd en vermoord. Neptuun was tweemaal ooggetuige daarvan geweest en had daardoor zoozeer hun vertrouwen gewonnen, dat zij hem vrijelijk lieten rondloopen en hij hun had moeten beloven ook naar de stad te zullen gaan om zijn meester te bestelen.....

Hm, wat! bromde Kramer, Neptuun eenigzins verwonderd aankijkende.

Stil! zeide van Grijpen, wij zullen daartegen wel waken.

Een schoone troost, prevelde van der Laan, als hij maar zoo lang wakker blijft.

Neptuun ging voort met te zeggen, dat hij die gelegenheid had te baat genomen om te trachten het moordenaarshol te ontvlugten en door drie hunner naar de stad gevolgd was, nadat hij beloofd had, indien hij zijn slag niet dadelijk kon waarnemen, zich zoo lang te zullen verbergen, en stellig, hoe het hem ook ging, na drie dagen terug te komen.

Wel man! gij zult dat eerder doen, want gij moet de wegwijzer zijn naar dat roovershol, zeide de baljuw..

Neemt gij dat aan, Neptuun? vroeg Kramer, dan schenk ik u de vrijheid.

Zeker, meester! en snikkende van dankbaarheid wierp hij zich aan diens voeten.

En vijftig zilveren dukatons van mij, als wij gelukkig slagen, voegde van der Laan daarbij.

De slaaf was opgetogen en bereid dadelijk op marsch te gaan. Maar bij het maken van het plan des aanvals was van Grijpen niet vlug om zich aan het hoofd te stellen; hij wilde die eer gaarne aan een ander overlaten. Van der Laan, een jong en moedig mensch, voor geen geruchtje vervaard en met de plaats eenigzins bekend, bood zich aan, den togt te geleiden, mits men alles aan hem overliet. De baljuw stemde gretig toe en nu werden een luitenant en twintig musketiers, benevens eenige *koelie's* ter zijner beschikking gesteld. Hij voegde daarbij een viertal eigene vertrouwde slaven, zoodat hij eene magt bij zich had van dertig personen, waarmede hij des nachts ten twee ure uittoog, Neptuun steeds bij zich en scherp in het oog houdende. Ten vijf ure des morgens omsingelde hij de aangewezene woning en overviel de slapende bewoners door met geweld binnen te dringen. De Javaan verdedigde zich echter geducht, doch moest voor de overmagt zwichten. Hij had ook geen tijd om de overige, aan de andere zijde der rivier wonende moordenaars te waarschuwen en ook deze werden dáár onverhoeds overvallen. Alles liep gelukkig af en des middags trok van der Laan met zijne gevangenen, onder het afschieten der geladene geweren van de musketiers als het teeken van den gunstigen uitslag zijner onderneming, onder het gejuich der dankbare menigte, de Rotterdammerpoort weder binnen.

Neptuun had zijne vrijheid en de vijftig dukatons verdiend en verkreeg beiden.

Die dukatons bragten van der Laan echter een zoet winstje op, want hij werd om zijn beleid en moed, — persoonlijk had hij met den Javaan geworsteld en hem overweldigd, — door den Opperlandvoogd tot opperkoopman bevorderd, zonder dat door geldelijke opofferingen — geschenken meenen wij, — daartoe vooraf, even als voor van der Ploeg, die inmiddels uit hartzeer gestorven was, de weg schoon gevaagd behoefde te worden, en van Grijpen kreeg tot loon op nieuw..... een schrobbert.

De misdadigers werden voor den regter gebragt en bekenden hunne schrikkelijke feiten eerst na de strengste verhooren en pijniging. Op last der justitie en zeer tegen den zin van Kramer, die zich daardoor magtig voor zijne collectie van koppen teleurgesteld zag, werd de plaats in het noodlottig boschje, waar de hoofden der slagtoffers begraven waren, omgegraven. Men vond 81 hoofden, die met de talrijke doodsbeenderen ter dier plaatse en het gansche boschaadje aan de vlammen werden opgeofferd, terwijl de moordenaars allen op het rad hunne verdiende straf ontvingen.

Maar zullen de lezers vragen: Wie was de vrouw, aan welke Neptuun het leven te danken had en die gewis mede gevangen was genomen? Die vrouw, lezers! was de arme Rosetta en het hoofd der moordenaars was de Javaan Djojo, haar verleider. Op de plaats gebragt, waar hij beloofd had haar te zullen verbergen, en welke geene andere was dan zijne eigene woning, werd zij, na een verblijf van eenige dagen, terwijl zij niets van zijn zeilen naar Japara hoorde spreken, oplettend en zag te laat het roekelooze van haren stap in. De geheime handelingen van den Javaan bleven haar niet lang verborgen en boezemden haar afkeer voor hem in. Zij wilde ontvlugten; maar dit was onmogelijk, daar zij te streng werd bewaakt. Met geweld onderwierp hij haar aan zijn snooden wil en toen zij, na acht jaren verblijf in dat moordhol, met hem gevangen werd genomen, was zij hoog zwanger.

De geregtigheid dier dagen kende geene verzachtende omstandigheden, vooral niet ten opzigte van ontvlugte slaven. Zulks viel niet in den geest des tijds en de arme Rosetta werd, als wegloopster en heulster met moor-

denaars, ter dood veroordeeld. Drie maanden na hare verlossing werd zij op het schavot vóór het stadhuis te Batavia openlijk geworgd.

Wij mogen beoordeelen noch veroordeelen, maar de oorzaak van het ongelukkig levenslot en den gewelddadigen dood der arme Rosetta, was voorzeker wel het helsche karakter harer meesteres. — God hebbe die vrouw vergiffenis geschonken!....

Geteekend door F. Hardouin te Batavia

Uitgave van K. Fuhri te s Gravenhage 1853

Gedrukt bij Lemercier te Parijs

EEN JAVAAN.

8

DE JAVAAN.

een der volken in den Indischen Archipel, welke sedert ruim twee eeuwen onder de heerschappij der Nederlanders gekomen zijn, verdient meer onze aandacht dan de Javanen; zoowel uithoofde van hunne talrijkheid, ongeveer 10 millioen beloopende, als om de volslagene onderwerping, waartoe schier het grootste gedeelte van Java gebragt is.

Wij hebben ons voornamelijk ten doel gesteld, om den lezers het karakter der Javanen te leeren kennen, en zullen dus niet treden in de geschiedenis dier natie, welke zich trouwens geheel in het fabelachtige verliest; maar alleen vermelden, dat zij in vroegere tijden, zoo ver is kunnen worden nagegaan, belijders zijn geweest der eerediensten van Brahma en Buddha, en eerst in de 16de eeuw tot de Mohammedaansche godsdienst zijn overgegaan, welke thans als de heerschende op het geheele eiland beschouwd moet worden.

Vroeger was Java in verschillende rijken verdeeld, onder welke die van Mataram, Cheribon, Jakatra en Bantam wel de voornaamste waren; doch,

met uitzondering van het rijk van Mataram, hetwelk (gesplitst in dat van Soerakarta en van Djokjokarta) thans nog bestaat, en onder het onmiddellijk toezigt van Nederlandsche residenten, een schijn van onafhankelijkheid heeft behouden, zijn al die rijken verdwenen en in residentiën en regentschappen herschapen, waarin geen Javaansche vorst eenigen invloed meer heeft en de Nederlandsche regering in den uitgestrektsten zin des woords het gezag uitoefent.

De Javaansche natie kan gevoegelijk verdeeld worden in den adel en den volksstand. De eerste is nog talrijk, doch zonder invloed, en die talrijkheid is het gevolg der veelwijverij, welke de Mohammedaansche godsdienst veroorlooft. Wij zullen op dien stand bij eene nadere gelegenheid terugkomen; want zijne karaktrekken zijn zoo verschillende van die des volks, dat zij wel eene afzonderlijke beschrijving waardig zijn. De Javaan, dien wij nu willen schetsen, is die uit de massa des volks en wel van het oostelijke gedeelte des eilands.

Het is bekend, dat het westelijke gedeelte, tot aan de grenzen van de residentie Tagal, steeds de Sunda-landen genoemd wordt. De bevolking van dit gedeelte verschilt dan ook in ruime mate, zoo in zeden en gewoonten, als in taal en kleeding, van de eigenlijke Javanen, zoodat zij, hoezeer ééne godsdienst belijdende, als geheel afgescheiden van elkander beschouwd kunnen worden. Van daar dat een Javaan te Batavia en in de Sunda-landen als het ware een vreemdeling is en men aldaar van iemand, die naar eenig ander gedeelte van het eiland vertrekt of van dáár komt, zegt: « hij gaat naar Java of hij komt van Java. » Om die afscheiding levendig te houden, schijnt ook veel toegebragt te hebben de omstandigheid, dat ten tijde der voormalige O. I. Compagnie het gezag over Oost-Java werd uitgeoefend door een te Samarang gevestigden ambtenaar, onder den titel van Gouverneur van Java.

De Javaan is in het algemeen een eenvoudig mensch, die vele goede hoedanigheden bezit, doch door zijne eenvoudigheid ook bijzonder vatbaar is voor indrukken van buiten, welke aan zijn karakter eene ongunstige schaduwzijde geven. Hij is zeer gehecht aan zijne godsdienst, hoezeer de beginselen daarvan hem schier geheel onbekend zijn, en er zelden onder hen één gevonden wordt, die den *koran* kan lezen, veel minder begrijpt; niettemin geeft hij spoedig en blindelings gehoor aan de inblazingen zijner priesters; deze vermogen alles op hem, en maken van hem, den gedweën,

lijdelijken persoon, een wraakzuchtigen, alles vernielenden, niets ontzienden dweeper, die huis en hof verlaat om deel te nemen aan opstand en oorlog, indien daaraan slechts eene godsdienstige kleur gegeven kan worden. De voorbeelden daarvan gedurende de Nederlandsche heerschappij zijn veelvuldig, en wij beroepen ons slechts op den laatsten oorlog van Java (1825-1830) in zijn oorsprong en de gevolgen.

Zoo lang die hartstogt in hem niet wordt opgewekt, is de Javaan voorzeker de ondergeschiktste van alle Indische volken. Zijne gedweeheid kent bijna geene grenzen; hij kruipt voor elken meerdere en zal hem nimmer dan in de ootmoedigste houding, op zijne hurken gezeten en met nedergeslagene oogen, aanspreken; het woord van zijn meerdere is een bevel, hetwelk hij zich met de grootste lijdzaamheid getroost en, al moge het hem ook nog zooveel nadeel verwekken, getrouwelijk opvolgt.

De Javaan is werkzaam, en vatbaar tot opleiding voor vele ambachten en handwerken. Hierbij moet echter in het oog gehouden worden, dat de hitte van het klimaat hem niet veroorlooft zooveel te werken als de koudere luchtgesteldheid aan de werklieden van Europa toelaat; betrekkelijk gesproken, is hij evenwel niet lui, maar volbrengt volijverig de pligten die als landbouwer en ambachtsman op hem rusten. Hij heeft echter wat den landbouw aangaat een onbegrensden afkeer van alle nieuwigheden, of van het aanplanten van voortbrengselen, die hem en zijn geboortegrond vreemd zijn. Zijn geliefkoosde kultuur is de rijstteelt; deze is van zijne voorouders tot hem gekomen, en voor zijn dagelijksch onderhoud noodzakelijk, en niet dan schoorvoetende leent hij zich tot het aanplanten dier produkten, welke voor vreemde markten bestemd en hem dus geheel onverschillig zijn. Met genoegen drijft hij, in zijn zweet badende, zijn ploeg door den moerassigen grond zijner *sáwah's* (rijstvelden), maar dwang alleen kan er hem toe brengen om indigo of suikerriet te planten en koffijtuinen aan te leggen; dit overschrijdt de grens zijner eigene behoeften en wordt niet dan leede door hem ten uitvoer gebragt [1]).

Daarentegen deinst de Javaan voor geene nieuwigheden terug, zoodra

---

[1]) Op dezen karaktertrek van den Javaan heeft de Commissaris-Generaal graaf van den Bosch zijn alom bekend systeem van landbouw op dit eiland gegrond; een systeem, hetwelk zoovele blijken draagt van de diepe volkskennis diens staatsmans. Dan het is hier de plaats niet, daarover uit te weiden, daar wij ons in geene politieke verwikkelingen willen mengen.

zij betrekking hebben op ambachten en handwerken. Hij is een goed timmerman, schrijnwerker, goudsmid, koperslager en wat meer van dien aard zij. Zelden zal hij echter door eigen genie iets voortbrengen, doch in het navolgen is hij onverbeterlijk; niets ontsnapt hem en met het taaiste geduld onderzoekt en beproeft hij, totdat hij het voor hem liggende even goed, soms beter namaakt. Wie zich daarvan overtuigen wil, begeve zich naar Soerabaija in de Gouvernements-fabrijken, of beschouwe de meubelen, welke uit zijne handen komen, en hij zal verwonderd staan over de evenredige netheid die in al zijn werk doorstraalt. Ontegenzeggelijk is hij de beste handwerksman, die in Indië aangetroffen wordt.

De Javaan is sober van aard en kent weinig behoeften; een weinig gekookte rijst, wat spaansche peper en een stuk gedroogd vleesch (*dinding*) is voor zijn dagelijksch maal genoegzaam en tot drank kent en gebruikt hij niets anders dan water. Maar daarentegen is hij een groot minnaar van opschik, gouden of zilveren versierselen en het geven van feestmalen: daarvoor heeft hij alles over; elke gelegenheid neemt hij daartoe te baat en getroost zich de grootste ontberingen om aan die zucht te kunnen voldoen. Huwelijken, besnijdenissen, begrafenissen moeten zooveel mogelijk door het geven van overdadige maaltijden, waaraan hij alles ten koste legt, gevierd worden. Hij verteert op zulk een dag soms meer dan hij in een jaar van zijn noesten arbeid kan overhouden. Hij leent, verpandt tot zelfs de vruchten van den arbeid van het volgende jaar, om dat doel te bereiken en wordt daardoor het slagtoffer van woeker, welke vooral door de Chinezen onder hen op eene ongehoorde wijze wordt gedreven en waaraan hij zich geduldig onderwerpt, al lijdt hij daardoor de grootste armoede, het nijpendste gebrek; heeft hij daarenboven de hebbelijkheid van amfioen te schuiven of te dobbelen, waaraan zoo velen onder hen verslaafd zijn, dan klimt zijne ellende ten top en is hij werkelijk beklagenswaardig.

In het algemeen is de Javaan een goed echtgenoot en huisvader, bijzonder gehecht aan zijne kinderen. In den lageren stand des volks komt de veelwijverij zelden voor en bepaalt de Javaan zich bij ééne vrouw; hierdoor moet evenwel niet verstaan worden, dat die vrouw zijne eenige reisgezellin in dit leven is; de Mohammedaansche godsdienst laat toch zoo ligtelijk de scheiding toe, en daarvan wordt door den Javaan ruimschoots gebruik gemaakt. Jaloezij, onvruchtbaarheid, verschil van karakter

zijn oorzaken dier scheiding, en hij neemt eene andere vrouw, waarmede hij even zoo handelt, wanneer zij hem op den duur niet bevalt. Zucht naar verandering ten dezen opzigte is een grondtrek zijns karakters.

De Javaan is zindelijk op ligchaam, huis en kleeding: hij baadt zich herhaaldelijk, waardoor hij zijne gezondheid bevordert; de omtrek zijner bamboezen woning is steeds schoon aangeveegd, en het inwendige draagt evenzeer de blijken van netheid. Trouwens, van meubelen weet hij niet veel af; een bamboezen *bâlie-bâlie* (rustbank) met eenige matten en hoofdkussens, ziedaar zijne zit-, werk-, rust- en slaapplaats. Eenige potten en pannen en hoogstens een paar wapenen, als een *kris*, een piek en somtijds een geweer, maken het overige uit, en voor zijne kleeding behoeft hij niet veel berging. Die kleeding is zeer eenvoudig, doch geeft den Javaan een eenigzins verwijfd voorkomen. Hij draagt zijne haren steeds zeer lang, en knoopt die op onder een *gebâtikhten* doek, welken hij zeer sluitend om het hoofd weet te brengen, met een bevalligen zwier, hem alleen eigen. Hij draagt een wit linnen of gekleurd chitsen borstrok en daarover een tot aan de heupen komende en aan den hals sluitende *bâdjoe*, hetzij van chits, hetzij van laken of van fluweel, met wijde mouwen. De gegoeden onder hen versieren dit kleedingstuk, gelijk ook den borstrok, met gouden of zilveren knoopen, en zij, die deze niet kunnen bekostigen, met knoopen van metaal of glas. Het «onuitdrukbare kleedingstuk» der Engelschen (de broek) komt weinig bij hem in aanmerking of wordt veelal niet gedragen, maar daarentegen eene *gebâtikhten sârong*, die door een breeden lederen of lakenschen gordel met zilveren of koperen gesp om de lendenen bevestigd wordt, en tot op de hielen strak neêrhangt. In dezen steekt hij zijne *kris*, hetzij ter regterzijde, hetzij links, doch meestal op den rug. De scheede van dat wapen van goud te kunnen hebben, beschouwt de Javaan als een groot geluk, waarop hij trotsch is. Een breede lakensche klep beschut het aangezigt voor de uitwerking der zonnehitte en hoezeer zelden veel baard hebbende, is hij er echter magtig op gesteld dien zoo veel mogelijk te doen groeijen, terwijl het dragen van knevels algemeen in zwang is.

De Javaan, gemeenlijk klein van gestalte, doch geëvenredigd van ligchaamsbouw en zwaar gespierd, is in weêrwil van zijn afgemeten langzamen gang toch vlug van aard, en een stevige looper. Hij rijdt goed te paard en rent over bergen en dalen en langs afgronden zonder zich

aan iets te storen. Men houdt hem voor lafhartig, doch werkelijk is hij zulks niet. De natuur heeft hem wel met geen uitstekenden moed begaafd, maar daarentegen met een taai geduld, dat hem de grootste vermoeijenissen en ontberingen doet weêrstaan. De ondervinding heeft geleerd, dat de ontwikkeling van zijn moed geheel afhangt van de leiding en het voorbeeld, die men hem weet te geven. Bij het leger in Nederlandsch Indië, en wanneer hij door Europeanen wordt aangevoerd, die door zachtheid van karakter zijn vertrouwen weten te winnen, wordt de Javaan als een zeer goed soldaat beschouwd, die onverschrokken den vijand onder de oogen ziet en in het hevigste vuur blijft staan, zoo lang zijn meerdere zulks doet. Als zeevarende is hij zeer gezocht; tijd en ondervinding maken hem tot een goed matroos, waartoe zijn geduldig en lijdzaam karakter niet weinig bijdraagt.

In den oorlog is zijn voornaamste wapen, afgescheiden van de bijna nooit afgelegd wordende *kris* en *klewang*, een piek van 12 à 15 voet lengte, waarmede hij zeer vlug weet om te gaan. Zijn voornaamste taktiek bestaat om in massa met dien piek op den vijand in te dringen en hem zoo doende overhoop te werpen. Het schietgeweer is thans ook wel bij hem in gebruik, en men moet erkennen, dat de Javaan over het algemeen een goed schutter is.

De onderwerping waaraan hij gewoon is brengt mede, dat de Javaan in al zijne handelingen en uitdrukkingen zeer beleefd en beschaafd is, en ook zijne taal draagt daarvan de kenmerken. Die taal wordt onderscheiden in eene hof- of hooge en in eene lage taal (*Kromo* en *Ngooko* genaamd), welke zoo zeer van elkander verschillen, dat er bijna geene overeenkomst in te vinden is. De mindere spreekt zijn meerdere altijd in de eerste aan, terwijl deze hem in de andere antwoordt of beveelt, zoodat hij als het ware verpligt is beide te kennen. Hij is een vijand van veranderlijkheid en van luidruchtigheid, waardoor zijne handelingen en zijn karakter een zweem van bedaardheid en gelijkmatigheid aankleeft, welke door velen als onbezorgdheid wordt beschouwd, doch eigenlijk zijn grootste geluk uitmaakt. Die bedaardheid straalt in alles door; nimmer overhaast hij zich, wat hij ook te verrigten heeft, en tot zelfs in zijne openbare vermaken, welke nooit luidruchtig zijn, vindt men haar terug. Zijne vermaken zijn trouwens zeer beperkt; de genoegelijkste voor hem zijn het *roengging*-spel en de *wâjang*. Het eerste is te wel bekend om er op dit oogenblik over uit te weiden; het tweede is eene vertooning met poppen

van het gedrogtelijkste voorkomen, die sprekende worden opgevoerd, meestal goden en vorsten uit vroegere eeuwen voorstellen, en de toeschouwers door het verhaal hunner heldendaden doen verbazen. Deze verhalen zijn de legenden, de niet weinig opgesmukte overleveringen der Javaansche geschiedenis uit de verste tijden; en daarnaar een geheelen nacht te zitten luisteren is voor den Javaan eene uitspanning, een genoegen, waaraan hij de grootste waarde hecht: het is een nationaal vermaak, waarvoor alles bij hem wijkt en waaraan hij gewillig tijd en rust opoffert.

Het is bewezen, dat de Javaan wetenschappelijk in vroegere eeuwen op hoogeren trap gestaan heeft dan thans. De bouwvallen der prachtige steenen tempels, zoo veelvuldig in de binnenlanden van Java gevonden wordende, getuigen hiervan. De Mohammedaansche godsdienst, welke den geest en de verlichting zoo zeer onderdrukt, heeft echter ook hier haren verdoovenden schepter gezwaaid en hem tot achteruitgang gebragt, zoodanig zelfs, dat van het vroegere kunstvermogen geen zweem meer te vinden is. Dat de Javaan evenwel aanleg tot ontwikkeling bezit, hebben wij reeds aangehaald; daarenboven is hij begaafd met een fijn muzijkaal gehoor, en poëtisch verheven in zijne uitdrukkingen. Vooral de oude schriftelijke overleveringen zijner natie dragen daarvan de kenmerken.

Het volslagen gebrek aan eene grondige godsdienstige opvoeding maakt hem echter zeer vatbaar voor bijgeloof, dat dan ook in ruime mate onder de Javanen heerscht. Geesten en spoken spelen bij hen steeds eene groote rol; de bezweringen hebben geen einde en vervangen in ziekten meestal de geneeskundige behandeling, welke kunst onder de Javanen bijna geheel onbekend is, zijnde de natuur hun eenige geneesheer. En toch zouden zij ligt er toe te bewegen zijn om vertrouwen in die kunst te stellen, want de bijval, welken de koepok-inenting in de laatste jaren bij hen verworven heeft, is onbeschrijfelijk groot, zoodat de kinderziekte op geheel Java bijna verdwenen is.

Men heeft den Javaan wel eens als valsch, diefachtig, moord- en wraakzuchtig afgeschetst; doch enkele voorbeelden mogen niet als de grondtrekken van een nationaal karakter worden beschouwd. Elke natie bezit zulke individuën, welke uit gebrek, of om hunne hartstogten bot te vieren zich aan die ondeugden overgeven. Bij den Javaan zijn dobbelspel en lediggang daarvan gewoonlijk de oorzaken. Waar is het, dat hij, als zijne hartstogten eens opgewekt zijn (en de minnenijd moet daarbij niet

vergeten worden), uiterst moordzuchtig en wreed is en zijne slagtoffers onder de ongehoordste folteringen om het leven brengt; dan zooveel heeft de aanraking met de meer beschaafde Europeanen en de door deze ingevoerde policie reeds te weeg gebragt, dat de voorbeelden daarvan langzamerhand verminderen. Van de zoogenaamde *ketjoe*-partijen [1]) wordt thans niet meer gehoord, en men reist ongewapend over Java veiliger, dan men in menig oord van het beschaafde Europa zou kunnen doen.

Het afbeeldsel, dat hier van den Javaan gegeven wordt, is dat van een *magan* of volgeling van Europesche en inlandsche ambtenaren. Deze zijn meestal jongelingen van gegoede afkomst, die zich vrijwillig aan die ambtenaren aansluiten om, zonder eenig loon, hen te volgen, te bedienen en hunne bevelen ten uitvoer te brengen. Zij stellen daarin een groote eer en beschouwen het als den weg om tot eenigen maatschappelijken stand te komen. Het gebeurt dan ook niet zelden, dat men den vroegeren eenvoudigen *magan* tot regent, *adipâti* of mindere inlandsche bedieningen ziet opklimmen, terwijl uit hen de meeste inlandsche schrijvers bij het plaatselijke bestuur in de residentiën worden gevormd. Behalve hunne eigene taal kennen zij ook de Maleische en schrijven die met Nederlandsche karakters, hetwelk den Europeschen ambtenaren een groot gemak oplevert. Het nut daarvan is dan ook dezer dagen door het Gouvernement ingezien; in verscheidene residentiën zijn scholen voor deze jonge lieden opgerigt, waar zij in taalkunde, schrijven en rekenen worden onderwezen, en wij beschouwen die inrigtingen als bijzonder doelmatig om de beschaving van den Javaan te bevorderen; als de kern, waaruit spoedig eene grootere gehechtheid aan den Europeaan zal ontkiemen, en als het eenige middel om van lieverlede het fanatismus te ontzenuwen, dat thans in het karakter van den Javaan heerschende is en steeds als de grootste hinderpaal moet worden beschouwd om de duistere, allen geest en leven onderdrukkende leer van Mohammed, voor de zegeningen van die van Christus te doen wijken.

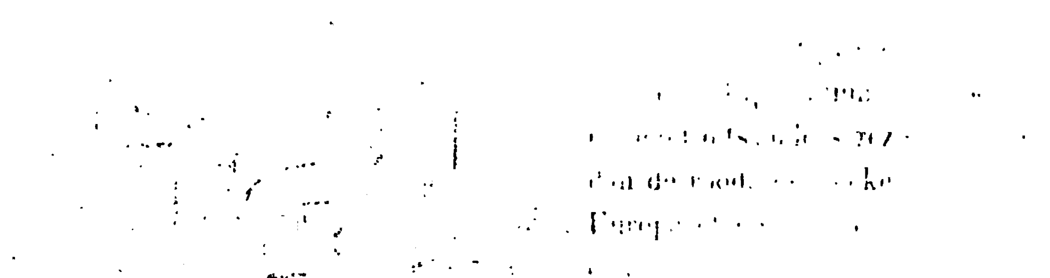
[1]) Landloopers, lediggangers, die zich in troepen verzamelden, de wegen onveilig maakten en, meestal des nachts, gewapend de kampongs overvielen om te rooven, waarbij moord en brandstichting op de wreedaardigste wijze uitgeoefend en vaak vrouwen noch kinderen gespaard werden.

Geteekend door F. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1853 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

EENE JAVAANSCHE VROUW.

9

DE JAVAANSCHE VROUW.

Het afbeeldsel eener Javaansche vrouw heeft voor het oog niet veel aanlokkelijks. Zij, die den Indischen Archipel nimmer bezochten en nooit iets anders gezien hebben, dan de roode of bleeke troniën der Europesche vrouwen; — die zich een ideaal van schoonheid vormen, naar hetgeen zij voor oogen hebben, kunnen voorzeker niet begrijpen, dat eene kopergele kleur, vaak door den arbeid in het open veld naar het zwarte overhellende, kleine oogen, een platte neus, dikke lippen, en vooral zwarte glinsterende tanden, bekoorlijkheden in zich bevatten, die de gedachten kunnen boeijen en de hartstogten opwekken.

En toch is het geen onbekoorlijk gezigt, eene jeugdige Javaansche vrouw, die over het algemeen klein van gestalte, maar geëvenredigd van ligchaamsbouw is, met haren gewoonlijk majestueusen gang daar heen te zien wandelen: het lange gitzwarte haar breed in den hals opgeslagen,

14

(deze wijze van dragt wordt *sanggol pâtah mâjang* genoemd); groote platte gouden *soebang's* (oorkrabben) in de ooren; een donkerkleurig linnen *bâdjoe*, dat tot beneden de knieën reikt, aan den hals open is en met twee gouden of zilveren knoopen prijkt, terwijl de mouwen aan de handgewrichten door negen kleinere gesloten worden; eene bruinkleurige *sârong sonket* en de *salindang* om den hals geworpen, welke aan de linkerzijde is opgevangen, doch regts in hare breedte neêrhangt; voorzeker hij, die meent dat zulk eene vrouw geene teedere gevoelens zou kunnen opwekken, vergist zich deerlijk.

Waar is het echter, dat voor de liefhebbers van welriekende oliën, de reuk van die, welke zij in het haar bezigt (kokosolie), niet aangenaam kan zijn, terwijl hare zwarte tanden, door het onophoudelijk betel-kaauwen aldus gekleurd, in het oog van menigeen weinig bevalligheid opleveren; — dan de smaak is verschillend, en datgene, wat wij Europeanen ten dezen opzigte afkeuren, vindt de Javaan integendeel aangenaam en fraai, en hij zoude niet gaarne eene vrouw met ongeolied, rosachtig haar en witte tanden huwen. Alles is gewoonte.

Hoezeer de veelwijverij den Javaan vergund is, maakt de gemeene man, en vooral de landbouwer, daarvan weinig gebruik en bepaalt hij zich meestal tot ééne vrouw; alleen wanneer hij veel reist of trekt kiest hij in andere *dessa's*, dan in die, waarin hij gevestigd is, zich ook eene vrouw. De Javaansche vrouw huwt zeer jong, zelden later dan op haar 14de of 15de jaar, wanneer de milde natuur haar reeds huwbaar doet zijn; doch het spoedig en opvolgend kinderen-baren mat haar ook weldra af, zoodat zij, met 4 of 5 kinderen, op den leeftijd van 25 jaar reeds oud te noemen is, en dan — dan — zeggen wij niets; — want wij erkennen het: zelden behoudt de Javaansche vrouw in hoogeren ouderdom eenige overblijfselen van vroegere schoonheid, en wij willen daarom den indruk, dien alsdan haar voorkomen en hare gestalte verwekken, liefst geene benaming geven. Trouwens wij gelooven, dat in Spanje en Italië al zeer ligt hare evenbeelden te vinden zijn.

De Javaansche vrouw krijgt geene andere opvoeding, dan die zich tot het huishoudelijke bepaalt. Zij leert nooit lezen of schrijven, veel minder rekenen, en wordt alleen opgebragt om, eenmaal gehuwd zijnde, den pot te kunnen koken, kleedjes te weven en *bâtikkhken*, en de kleederen van

haren echtgenoot en kinderen, als ook voor zichzelve, te naaijen en te verstellen, en zulks nog hoogst gebrekkig. Zij is haren man ook behulpzaam in den veldarbeid, vooral wanneer de gezaaide en welig opgeschotene *pâdie* 1) uitgetrokken en verpoot, of de rijpe aren van dat graan gesneden moeten worden. Alsdan is zij even werkzaam als de man, en ziet men de vrouwen bij geheele troepen zich naar de *sâwah's* 2) begeven, alwaar de gezamenlijke arbeid het werk ligt en spoedig afgedaan maakt; eene noodzakelijkheid in deze gewesten, om de noodlottige gevolgen eener overrijpheid te voorkomen.

Het gebrekkige harer opvoeding kan wel geen hoog denkbeeld doen vormen van hare maatschappelijke en huisselijke deugden, maar de natuur voorziet ten deze in vele opzigten. Zij eerbiedigt hare ouders, en is haren echtgenoot getrouw, vooral als deze zich geene andere vrouw gekozen heeft en haren minneijver niet opwekt, want is dit het geval, dan helt haar karakter naar het wraakzuchtigè over. Daarenboven is zij eene gevoelige, zorgvuldige, zuinige moeder, die teeder waakt voor haar kroost, en de eenvoudige gewoonten, waarin zij is groot gebragt, doen van zelve bij haar eene neiging tot zedelijkheid ontstaan. Zelden begeeft zij zich van huis, dan om den veldarbeid te verrigten of festiviteiten in den omtrek bij te wonen, en is dan altijd vergezeld van haren echtgenoot of een harer naaste mannelijke bloedverwanten.

Vele lezers zullen zich verwonderen, bij den roep, welke er van het wellustig karakter der Indische vrouwen uitgaat, dat de Javaansche vrouw zoo zedig en ingetogen door ons wordt afgeschetst. Doch wij bedoelen hier niet die duizende vrouwen, die de Europeanen hebben leeren kennen en wier zedeloosheid te wel bekend is; — wij bedoelen niet die duizende, welke van hoogere afkomst zijn of onder de welgestelde gerangschikt worden en in een ruimer wereld-verkeer zooveel aanleiding vinden om sluimerende hartstogten te doen ontwaken en bot te vieren; — maar wij bedoelen de honderdduizende huisvrouwen en moeders, die met hare echtgenooten in het gebergte gevestigd zijn: in die oorden, waar de schoone, rijke natuur schier van zelve in al hare behoeften

1) Rijst in den bolster.

2) De met *pâdie* beplante en onder water gezette velden.

voorziet; in de vreedzame dalen, waar nog geene verleiding, geen verbastering van zeden zijn doorgedrongen; waar de eenvoud harer zeden en gewoonten, haar als het ware nog in den staat der natuur doet verkeeren en waar het lot dier vrouwen, onzes inziens, met het oog op de bijna overal heerschende maatschappelijke verwikkelingen, *daarom* juist benijdenswaardig is.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1855 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

EEN JAVAANSCHE PRIESTER

DE JAVAANSCHE PRIESTER.

aar men algemeen weet, is de heerschende godsdienst op Java, de Mohammedaansche. Sedert ruim drie eeuwen door Arabieren op dat eiland ingevoerd, heeft zij de dienst van Brahma en Budha schier geheel verdrongen. Slechts in het gebergte der residentiën Bantam en Passeroewan bevinden zich nog eenige kampongs, alleen door aanhangers dier leer bewoond, die zich geheel afgescheiden houden van de Mohammedanen en zich nimmer door huwelijken met hen vermengen.

Nergens echter, waar de Islam zich ooit heeft geworteld, zal men zoo weinig grondige kennis van die godsdienst aantreffen als op Java. Wel kunnen vele Javanen den ***koran*** lezen, — hetgeen op een' bijzonderen toon geschiedt, ***meng'-ădjie*** genaamd, — doch dien te verstaan, dat is eene andere zaak, welke bij hen minder noodig schijnt; want in dat lezen en het prevelen der vijfmaal daags te verrigten gebeden, bestaat al hunne kennis omtrent eene godsdienst, welke zij niettemin met hart en ziel aankleven.

De oorzaak hiervan ligt in de bijna volslagene onkunde van hunne priesters, die omtrent de beginselen en de strekking der godsdienst, welke zij prediken en onderwijzen, even onwetend zijn als de leeken. En dit laat zich gemakkelijk verklaren, als men in aanmerking neemt, dat zij, die zich aan den priester-stand wijden, zich zelven daartoe opwerpen, veelal zonder andere roeping dan de zucht om hunne luiheid bot te vieren; hetgeen des te gemakkelijker valt, daar zij volstrekt aan geen onderzoek omtrent hunne kennis zijn onderworpen, en dus ook geene betrekkelijk wetenschappelijke opleiding genieten.

De leer der voortreffelijkheid hunner godsdienst boven alle anderen, zooals die in den *koran* gepredikt wordt, verliezen zij echter nimmer uit het oog, en zij zien met verachting neder op al hunne natuurgenooten, die de Mohammedaansche godsdienst niet belijden.

Verre de meeste priesters op Java zijn *hâdji's*, of pelgrims. Men weet dat elk Mohammedaan verpligt is, ten minste eenmaal in zijn leven, het graf zijns profeets te Medina te bezoeken. Hoezeer het nu voor velen eene onmogelijkheid is om aan dat gebod te voldoen, worden zij echter door hunnen godsdienstijver gedreven om aan anderen op te dragen, voor hen aan dat graf te bidden en de *sedekah* (gift), welke zij daarvoor bestemmen, over te brengen. Deze omstandigheid maakt het voor velen eene bron van bestaan om zich derwaarts te begeven, dewijl zij alsdan in de kosten hunner reis worden te gemoet gekomen. Anderen evenwel ondernemen die geheel met eigene middelen en, wanneer deze niet toereikende zijn, getroosten zij zich gedurende de reis vaak de grootste ontberingen en armoede.

De grootste prikkel tot het aanvaarden dier reis, vooral op Java, bestaat in het luije leven, dat de *hâdji's* na hunne terugkomst kunnen leiden, dewijl zij alsdan bevrijd zijn van alle heerendiensten, en zelfs hunne *sâwah's* door de bevolking bebouwd worden. De zucht om den titel van *toewan* (heer) te kunnen aannemen, en, gelijk gebruikelijk is, eene bijzondere, naar de Arabische zweemende kleeding te mogen dragen, brengt mede veel toe tot het ondernemen van dien langen en gevaarvollen togt.

Vóór dat de Engelschen zich te Singapoera gevestigd hadden, staken de Javanen, die voornemens waren het graf van Mohammed te bezoeken,

gemeenlijk de Straat-Sunda over naar de Lampongs, of begaven zich naar Padang, van waar zij, veelal bedelende en te voet, de reis tot Atjin, op den noordhoek van Sumatra, vervolgden en zich daar op Engelsche of Arabische bodems inscheepten. Thans echter geschiedt die togt gemakkelijker en korter over Singapoera.

De invloed der *hâdji's*, die door de Javanen als heilige mannen beschouwd worden, is groot en zeer nadeelig voor de openbare rust; want over het algemeen zijn zij zeer dweepziek en spelen daardoor in elken opstand veelal de hoofdrol. Uit dien hoofde, en tevens om te beletten, dat te veel personen zich aan den arbeid onttrekken en daardoor der bevolking tot last worden, heeft het Nederlandsch-Indische Gouvernement dan ook bepaald, dat aan geen Javaan de vergunning tot het doen dier reis kan worden verleend, dan tegen betaling van 100 Spaansche matten; waardoor het aantal dezer reizigers in de laatste jaren zeer verminderd is.

Zoo lang de Javaan er zich nog op toelegt om priester te worden, noemt men hem *santrie* en draagt hij de gewone Javaansche kleeding, doch zonder hoofddoek, bedekkende hij den gladgeschoren kruin slechts met een meestal van rotting gevlochten mutsje. — Hij is veelal de bewaker van de *mesdjid* (tempel) en heet alsdan *merbot* (kerkendienaar of koster).

Overigens is de priesterstand verdeeld in drie klassen, als *bilal*, *chathib* en *imam*. In elke kampong, waar een *mesdjid* bestaat, hetgeen volgens de Mohammedaansche leer voor elke veertig huisgezinnen moet plaats hebben, zijn die drie geestelijken aanwezig. De beide eersten zamelen gedurende de tempeldienst, op Vrijdag (des middags van 12 tot 1 ure), de liefdegiften in tot onderhoud van hen zelven en van het gebouw, en zijn ook bevoegd de gebeden voor de afgestorvenen te doen, waarvoor zij eene geringe geldelijke belooning genieten. De *imam* predikt op dien dag, of liever leest een hoofdstuk uit den *koran* voor, hetwelk hij op zijne wijze uitlegt, sluit de huwelijken, bidt voor de overledenen en is, naardien de erfmakingen alleen rusten op de in den *koran* vervatte voorschriften, tevens regter en scheidsman in alle geschillen, welke daaruit voortvloeijen; waarvoor hij mede eene geringe betaling geniet, hebbende overigens geen vaste inkomsten.

Het onderwijs der jeugd in de godsdienst is niet onafscheidbaar van

den geestelijken stand, hoezeer deze het veelal op zich neemt, maar kan door elk, die zich daartoe leenen wil, verrigt worden.

De kleeding van den Javaanschen priester bestaat gemeenlijk, vooral indien hij tevens *hâdji* is, in een lang wit, van den hals tot aan de enkels reikend onderkleed zonder mouwen, waarover hij een even lang, doch open, gekleurd of ook wit bovenkleed draagt, van laken, *gingang's* of katoen. Over den schouder hangt een zakdoek, waaraan hunne *tasbîh* of rozenkrans is gehecht, dien zij zittende steeds, onder het prevelen van gebeden, in handen hebben. Het hoofd is omwonden met een tulband, minder zwaar dan de Arabische, en zijn schoeisel bestaat in een paar Arabische muilen, *tjarpoe* genaamd.

Zijn karakter kenschetst zich door heerschzucht. Slechts weinigen onder hen zijn te vertrouwen. Schijnheiligheid en inhaligheid staan bij hen op den voorgrond, en de eerste ondeugd dient hun vooral tot middel om hunne oogmerken te bereiken. Dweepziek in den hoogsten graad, weten zij, met den naam van God en van hunnen profeet steeds in den mond, onder het domme gemeen een grooten invloed te verwerven, en het dikwijls aan te sporen tot verzet tegen de openbare magt, waaraan zij zelfs gewapend deelnemen. De oorlog op Java in 1825—1830 heeft dit nog bewezen, want toen stonden er geheele benden gewapende priesters tegenover ons te velde, en de pogingen om het Christendom onder de Javanen in te voeren, zullen gewis op die dweepzucht en invloed nog lang schipbreuk lijden.

Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1853 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

DE KONG-A-HIAN SPELER

11

[illegible] alle bergen

[illegible] der Chinezen en worden [illegible]

[illegible] [illegible] zeer. De

[illegible] echter ook vele [illegible] de zee.

[illegible] sporen [illegible] weid

[illegible] veraan alleen de dag [illegible] paar [illegible]

[illegible] Leeft de C[illegible] meer niet, even

DE KONG-A-HIAN-SPELER.

Er bestaat onder al de vreemde, in den Indischen Archipel verspreide natiën geene meer bedrijvige en werkzame dan de Chinesche. Wie haar dienaangaande goed beoordeelen wil, blijve eens 24 uren te midden harer woonplaatsen en hij zal zien, dat zoowel de dag als de nacht aan den arbeid gewijd is. Vooral te Batavia zijn bijna alle bedrijven en ambachten in handen der Chinezen en worden door hen met eene vlijt uitgeoefend, welke men niet ligt in zulke heete gewesten verwachten zou. De Chinees heeft echter ook vele behoeften, en deze, zoowel als de zucht naar winstbejag, sporen hem aan tot eene bijna onafgebrokene werkzaamheid, waaraan alleen de dag van hun nieuwjaar onttrokken is. Andere feest- of rustdagen kent de Chinesche arbeider niet, evenmin als hij

gebruik maakt van openbare vermakelijkheden, waaraan de arbeidende klasse in Europa zoo zeer gehecht is. Zijn eenige doel, — zijne eenige leus is — werken, — werken van zonsop- tot zonsondergang, waaraan naauwelijks op den middag een uurtje tot rusten wordt ontwoekerd.

Een groot genot echter is het voor hen, en velen geven zich daaraan over, om in dat rustuur, of des avonds, vooral bij helderen maneschijn, voor hunne woningen, regt op hun gemak in eene achtelooze kleeding, of beter gezegd bijna ongekleed, de *kong-a-hian* te bespelen. Dit instrument bestaat uit een stuk hol bamboe van 3 à 4 duimen lengte, aan den eenen open kant met slangenvel bedekt, waardoor een djatihouten stok steekt, ruim een voet lang. In dien stok bevinden zich aan het boveneinde twee houten schroeven. Van de onderste loopt eene snaar van darmen tot onder de bamboe, is twee of driemalen om het daardoor stekende einde van den stok gewonden en klimt dan weder op tot de bovenste schroef, waar zij bevestigd en gespannen wordt. De speler bestrijkt die snaar met een strijkstok van bamboe en paardenhaar, en drukt tegelijkertijd met de vingers kortstondig op verschillende plaatsen, al naarmate zijne melodie het noodig maakt, waardoor hij aan dit speeltuig toonen ontlokt, die elken liefhebber der muzijk het hazenpad doen kiezen. Het eentoonige en vervelende van dit gekras is niet te beschrijven — eene vergelijking daarvan is onmogelijk; — en paart de speler ook nog zijn even wanluidend gezang aan dat snarenzagen, dan zet die liefhebber het gewis op een galop, welke niet ophoudt, voor dat muzijk en gezang aan zijn fijner gehoor ontsnapt zijn.

De kunst om gelijk Paganini uit ééne snaar alle welluidende toonen te trekken, verstaat zeker de *kong-a-hian*-speler nog niet; maar dat hij het *gósokh trauwkoei*, zooals dat spelen genoemd wordt, fraai en aangenaam vindt, bewijst de algemeenheid, waarmede het onder den geringen stand bij de Chinezen plaats heeft. Trouwens de fijnheid van het Chineesch gehoor en hunnen smaak voor muzijk te beoordeelen is ons niet gegeven. Leven en geraas staan daarbij op den voorgrond. Doch daar de speler, zooals men ligt door het avond-uur, waarin hij zich meestal daarmede vermaakt, zou kunnen veronderstellen, geene bijoogmerken heeft, noch op deze wijze, even als in Spanje of Italië, het gevoel zijns harten openbaart, in de hoop van wederliefde te zullen opwekken — als liggende zulks niet in

het Chinesche karakter: zoo moet dit spel hem toch voorzeker een persoonlijk genot verschaffen, dat hem de beslommeringen van den dag voor een oogenblik doet vergeten en als het ware nieuwe krachten schenkt, om die onafgebroken het hoofd te kunnen bieden.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia

Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1853

Gedrukt bij Lemercier te Parijs

EEN REGENT OP HET EILAND JAVA.

12

EEN REGENT OP HET EILAND JAVA.

Java heeft welligt meer lotwisselingen ondergaan dan eenig ander eiland in den Indischen Archipel. Zoo verre het oog in het duister verleden kan reiken, zien wij daar vorsten en dynastiën ontstaan, die elkander achtereenvolgend verdringen en weder plaats maken voor anderen. Veel daarvan ligt voor ons in het ongeloofelijke, als zijnde alleen gegrond op hoogst verwarde en buitensporige overleveringen. Immers, waar die overleveringen wemelen van nederdalingen uit het hemelrijk, van vermenging van het menschelijke met het dierlijke geslacht, van geesten, uit welke de eerste vorsten op Java afkomstig zouden zijn, moet het gezond verstand ze verwerpen, als onbestaanbaar met de wijze beschikkingen van de Voorzienigheid en met de bestaande orde in de natuur. Zij kunnen alleen beschouwd worden als de voortbrengsels der poëtische verbeelding van een volk, dat, even als schier alle natiën in Indië, zoo geneigd is tot het wonderdadige en onbegrijpelijke, en daarin steeds de personen, wien het een onbegrensde achting en onderdanigheid toedraagt, wenscht te doen deelen: eene nei-

ging, welke trouwens ten allen tijde bij de meeste onbeschaafde natiën door heel de wereld wordt waargenomen.

De bajert van geschiedkundige ongerijmdheden, dien wij hier bedoelen, ontwart zich niet voor het tijdstip, waarop het Mohammedaansche geloof, — nu ongeveer vier eeuwen geleden, — op Java de bovenhand verkreeg en de toen aldaar bestaande eerediensten van Brahma en Buddha verdrong. Eerst van dát oogenblik af zouden wij een eenigzins geregeld denkbeeld kunnen geven van de verschillende dynastiën, welke op Java regeerden en waarvan de vorsten van Mataram, — na de volslagen vernietiging van het vroeger zoo magtige en daardoor thans nog beroemde rijk van Modjo-Pait, — wel als de voornaamste beschouwd kunnen worden, aan wie dan ook, met uitzondering van eenige weinigen, zooals de vorst van Bantam, bijna al de andere regerende hoofden op Java onderworpen waren. De orde van zaken, hierdoor op Java ontstaan, was echter van geen langen duur en moest natuurlijk bij de komst der Europeanen — ongeveer eene eeuw later — met hunne zeegevaarten, kanonnen, meerdere beschaving en zucht tot het aanknoopen van handelsbetrekkingen, eene wijziging ondergaan, waarbij de minder beschaafden, hoewel sterker in aantal, zwichten moesten voor het vernuft en de materiële krachten der, in vergelijking van hen, bijna niet noemenswaardige vreemde bezoekers.

Die vreemdelingen toch, en daaronder voornamelijk de Nederlanders, — want geen andere natie kan zich beroemen immer een vasten voet op Java gehad te hebben, — mengden zich, hetzij door het sluiten van overeenkomsten met de Javaansche vorsten, waarbij het grootste voordeel aan die vreemdelingen verbleef, hetzij doôr de kracht hunner wapenen, zoodanig in de bestaande orde van zaken, dat er van lieverlede eene verbrokkeling, eene vernietiging der verschillende rijken op Java ontstond, waardoor de souvereiniteit, en bij gevolg het onbepaald oppergezag, in hunne handen kwam en op eene wijze geregeld werd, waarbij wel is waar nog eenigen tijd de schijn daarvan aan de inlandsche vorsten verbleef, doch ook van lieverlede zoodanig werd opgelost, dat thans, — na verloop van 2½ eeuw, sedert onze eerste vestiging op Java namelijk, — voor bepaald kan worden aangenomen, dat Nederland de eenige en alleenheerschende souverein op Java is, aan wien eene bevolking van bijna tien millioenen in het stof gebogen en kruipende gehoorzaamt.

Men zou hiertegen kunnen inbrengen dat Soerakarta en Djocjokarta, — welke staatjes het in het midden der vorige eeuw door onze staatkunde en onze wapenen gesplitste rijk van Mataram uitmaken, — nog bestaan met een op zich zelf staand gezag. Doch hoe wankelbaar zijn niet de zetels hunner vorsten, hoe afhankelijk van den wil en de belangen van het Nederlandsch-Indische bestuur? Afstand gedaan hebbende van die rijken aan de voormalige O. I. Compagnie, zijn zij thans niet meer dan leenheeren, die hunne staten slechts bezitten en regeren door en vanwege het Nederlandsche Gouvernement. Gekortwiekt in hunne magt, gefnuikt in hunnen trots, bespied door het oog van een Nederlandschen Argus, die als de vertegenwoordiger van het Indische bestuur op hunne hofplaatsen zijn verblijf houdt, te zamen over nog geen millioen menschen bevelende, doch overigens door dat bestuur met rijke inkomsten, geschenken en eerbewijzen overladen, is niet alleen hun invloed, maar hunne magt zelfs niet meer te duchten of als een verwarrende schakel in de tegenwoordige orde van zaken op Java te beschouwen. Zij bestaan, dat is waar; maar hun val is zeker, bij den geringsten aanstoot dien zij geven mogten, en wij twijfelen er geenszins aan of ook zij zullen, zoodra de eischen van de politiek der Nederlanders in deze gewesten zulks vorderen, eenmaal het aantal vergrooten dier vorsten op Java, wier voormalige regeringen men zich nu slechts flaauw meer herinnert.

Bij eene bevolking, zoo talrijk als de Javaansche, sedert onheugelijke eeuwen aan een geregeld bestuur, aan het betalen van bepaalde belastingen en het doen van evenzoo bepaalde diensten gewoon en die eene andere, in vele opzigten zoozeer tegen de belangen der Christelijke overheerschers botsende godsdienst belijdt, was het voor de Indische regering eene moeijelijke taak, na den band, die deze volken aan hunne eigene vorsten hechtte, te hebben losgescheurd, — wel is waar, meestal langzaam en met het grootste beleid, — weder die orde te doen geboren worden en te handhaven, welke alleen een waarborg kan opleveren voor den duur en den bloei eener nieuwe instelling van zaken. Maar wij moeten erkennen, — die regering is daarin meesterlijk geslaagd; — eere zij den mannen, die bij den oorsprong dier omstandigheden zoo wijsselijk inzagen, dat alleen een zedelijk overwigt den gewonnen grond kon doen behouden, en slechts in den hoogsten nood het gebruik der bajonetten hem moest beschermen. Wijsselijk begrepen zij, dat zoo veel mogelijk de huishoudelijke bestuurs-

instellingen der overwonnenen moesten blijven bestaan, de uitoefening hunner godsdienst ongedeerd blijven en alle eerbied voor hunne eigendommen gehandhaafd moest worden, wilde men voortdurend de vruchten plukken van een vrede-ademenden toestand, die alleen de belangen van de overheerschers kon bevorderen. Om dat te verwerven was het noodig zooveel mogelijk den Javaan te laten onder de onmiddellijke leiding van eigene hoofden, die, onderworpen aan de regtstreeksche bevelen van een Nederlandschen bestuurder en onder diens dadelijk opzigt staande, den wil der heerschende Europesche magt deden gehoorzamen.

Die orde van zaken werd ingevoerd, bestaat nog en werkt voortreffelijk. De Europeaan regeert als het ware uit de hoogte; hij behoudt een zedelijk overwigt, omdat hij door die hoogte aan de bevolking over het algemeen een onbeperkten eerbied inboezemt; terwijl de botsingen, welke het uitvloeisel konden zijn van het verschil der denkbeelden tusschen de Europeanen en eene minder beschaafde natie, bovendien van eene andere godsdienst, daardoor vermeden worden, en de regering tevens in staat is hare wapenkracht te centraliseren, om ze, zoo de omstandigheden het vorderen, onmiddellijk daarheen te kunnen doen snellen, waar de rust en vrede gestoord worden en het herstel daarvan op eene indrukwekkende wijze noodzakelijk is.

Om daartoe te kunnen geraken was het onvermijdelijk Java in groote afdeelingen te splitsen, waarvan het gezag aan een Europeesch ambtenaar, onder den titel van resident, werd toevertrouwd, en onder wiens bevelen eenige adsistent-residenten en contrôleurs werkzaam zijn, naar gelang van het aantal distrikten, waarin eene zoodanige residentie weder is verdeeld, afhankelijk van hare uitgestrektheid en de talrijkheid der bevolking. Maar om die residentiën behoorlijk en zonder botsingen te kunnen beheeren, was het noodig eene keten te vormen, langs welker schakels de bevelen tot den gemeenen man afdaalden. Daarom werd in elk dier distrikten een inlandsch hoofd onder den titel van regent geplaatst, die al de bevelen omtrent het huishoudelijk inwendig bestuur, de policie en thans ook omtrent de diensten voor de bevolking uit het stelsel der kultures voortvloeijende, ontvangt van de hoogste Europesche autoriteit ter zijner plaatse. Aan elk hunner is daarenboven een inlandsch ambtenaar toegevoegd, onder den titel van *pâtih*, die de bevelen van den regent ontvangt en

ze overbrengt aan de *demang's* en *wedono's*, of distrikts-hoofden, van wie zij vervolgens uitgaan op de *békels* of *kampongs*-hoofden, die ze aan de bevolking ter uitvoering bekend maken. Op deze wijze wordt één woord van den eersten of hoogsten Europeschen ambtenaar, zonder botsing of weêrspraak, tot den gemeenen man overgebragt, en elk bevel onmiddellijk gehoorzaamd. Het spreekt van zelf, dat zulk een woord niet willekeurig kan en mag zijn. Die ambtenaar heeft zich te regelen naar de hem gegevene bevelen van hoogerhand, naar de bestaande wetten en bepalingen; maar of zulks wel altijd zoo stipt wordt opgevolgd en of hier en daar geen enkele daad van willekeur en aanmatiging doorsluipt, willen wij liefst niet beoordeelen, veel minder nog onderzoeken, als vreezende dan te veel leemten van het menschelijke hart, te veel opvolging van hartstogten, welke den mensch niet altijd veredelen, te zullen ontdekken.

Het behoeft wel geen betoog dat, in dien stand van zaken, de regent op Java geacht kan worden een gewigtig persoon te zijn, en evenzoo dat zijn invloed op de geringere volksklasse belangrijk is. Evenwel zitten ook zij niet vast op hunne zetels. Oogenschijnlijk zou men hen kunnen aanzien als vorsten, maar werkelijk zijn zij het niet; want door het Indische bestuur gekozen, aangesteld en bezoldigd, blijven zij geheel van zijn wil afhankelijk; ook is hunne bediening, ofschoon de zoon, de vereischte geschiktheid bezittende, doorgaans den vader opvolgt, geenszins wettig erfelijk. Door dat bestuur worden zij als ambtenaren beschouwd en behandeld, en naar gelang van zaken, ontslagen, verplaatst of gepensioneerd en hunne opvolging zoodanig geregeld als met diens belang overeenkomt. De vorstelijke afkomst, waarop velen dier regenten bogen kunnen, doet daarbij niets ter zake. Alleen verdiensten, trouw en ijver zijn de rigtsnoeren voor het bestuur om hen tot die betrekking te verheffen, en er zijn voorbeelden genoeg dat Javanen van geringe geboorte tot die hooge waardigheid zijn opgeklommen. De tegenwoordige regent van de Noordelijke afdeeling der residentie Bantam is de zoon van een *dessa's*-hoofd uit de residentie Samarang, die, als huisbediende, wijlen den resident van Bantam, Smulders, derwaarts is gevolgd en door ijver en leergierigheid aangeprikkeld, achtereenvolgend de verschillende inlandsche betrekkingen van *demang*, *djaksa* en *pâtih* is doorgeloopen, om die, welke hij thans bekleedt en waarin hij zeer goed voldoet, te bereiken. Het Indische bestuur acht zich ook geenszins gebonden, om een

in het betrekkelijk distrikt geboren persoon met die waardigheid te bekleeden, maar roept ze somtijds van Oost en West: voorzeker om ze geen te grooten invloed te doen verwerven, welke eindelijk, gerugsteund door talrijke familie-betrekkingen, voor 's lands belangen nadeelig kon worden.

Het aantal dier regenten op Java bedraagt 61, die, naarmate van de uitgestrektheid der hun aanvertrouwde distrikten, een traktement van *f* 400 tot *f* 1200 's maands genieten. Dan wij behoeven wel niet te zeggen dat dit niet hun eenig inkomen uitmaakt. Het is een inlandsch hoofd als het ware aangeboren, af te persen, te knevelen en te onderdrukken; en hoe sterk het Europesche bestuur daartegen ook moge waken, onmogelijk is het zulks geheel te voorkomen, dewijl er te veel middelen bestaan die den regent daartoe aanleiding geven, en, zelfs bij de uitgebreidste volkskennis, aan het Europesche bestuur onbekend blijven. Streng zijn de bevelen van het Gouvernement ten dezen opzigte; — wij hebben dezer dagen nog een voorbeeld daarvan gezien in het ontslag en de verbanning van den regent van Kendal (residentie Samarang), wegens verregaande knevelarij en afpersingen; doch of de middelen en maatregelen om daartegen te waken wel voldoende zijn, mogen wij zeer betwijfelen, gelijk wij het ook voor stellig houden, dat de bevolking daarvan voortdurend grooten last heeft te lijden.

De regenten op Java zijn meest allen schoone, welgemaakte mannen, wier uiterlijk iets verhevens, iets vorstelijks aanduidt. Gewoon bevelen te ontvangen, doch tevens die te geven, verkrijgen zij eene waardigheid van persoon, die hun dat onderscheidend aanzien geeft. Nederig en bescheiden tegenover hunne Europesche meerderen, zijn zij daarentegen trotsch, opgeblazen en gebiedend voor hunne eigene landzaten, die hen niet dan in de nederigste houding en langs den grond kruipende mogen naderen, welk eerbewijs zij niet alleen verlangen en verwerven van den geringsten Javaan, maar ook van den hoogsten op hen volgenden ambtenaar, tot zelfs van hunne eigene kinderen en naaste bloedverwanten. Wanneer men hem in zijn *pondoppo* ziet zitten en bevelen hoort geven, dan zou men denken een onafhankelijk vorst te zien en te hooren; doch die waan verdwijnt, wanneer men hem voor de Europesche ambtenaren schier dezelfde nederigheid ziet aan den dag leggen, die hij van zijne minderen vordert. Trouwens, hunne hooghartigheid schijnt eene noodza-

kelijkheid te zijn om der bevolking eerbied — wij willen niet zeggen achting, want nimmer kan die daaruit voortvloeijen, — in te boezemen; want de Javaan is nog zoo gedwee, zoo onderdanig, zoo kruipend, dat hij slechts als het ware uit de hoogte behandeld wil zijn en daardoor ook het doelmatigst in toom wordt gehouden. Dan daarbij vergt hij van zijne hoofden ook een gepasten ernst, bezadigdheid en gelijkheid van karakter, zonder welke eigenschappen die eerbied weldra verloren gaat, en de regenten, die daarin niet uitmunten, zullen nimmer zijne achting of toegenegenheid verwerven.

Zonderling echter, en dit heeft bijna elk regent met den geringen Javaan gemeen, spaarzaamheid en orde op zijne zaken kent hij niet. Praalziek en wispelturig in zijne verlangens, is zijn inkomen hoogst zelden voldoende om in zijne veelvuldige, vaak ongerijmde behoeften te voorzien, en vandaar dat hij zich gewoonlijk in schulden dompelt. Hoe diep zij daaronder zuchten, ziet men dagelijks, en het kan wel als geen gereed middel tot verbetering beschouwd worden, dat het Gouvernement verboden heeft hen deswege voor de regtbanken te dagen. Het moge waar zijn, dat de rede hiervan is, om bij den Javanen geen ontzagsvermindering voor hunne regenten te doen ontstaan, en de maatregel moge, uit dat oogpunt beschouwd, zeer politiek wezen, doch aan den anderen kant lijden veler belangen daaronder; en hoezeer het Gouvernement soms door het geven van voorschotten hen te hulpe komt of die schulden, ten behoeve der belanghebbenden, van het traktement des regents doet inhouden, bestaat er thans in het geheel geen middel om hunne ontembare zucht naar uiterlijke grootheid en praal te breidelen.

In zijne levenswijze houdt de regent op Java als het ware het midden tusschen die van den Europeaan en zijne eigene landzaten. Hij bewoont een groot steenen gebouw, *dâlam* genaamd, hetwelk gewoonlijk gebouwd is op eene kleine vlakte, beplant met groote *waringin*-boomen, ter beschaduwing der op zijne bevelen wachtende gemeente, en omringd met verscheidene muren, binnen welke de woonplaatsen van zijn gevolg en de paardenstallen zijn opgerigt. Wij willen met geen nieuwsgierig oog in het inwendige dier woning binnendringen — in dat heiligdom van den regent — zijne huisselijke verblijfplaats en die zijner vrouwen en kinderen, als overtuigd, dat wij niets daarin vinden zullen, dan hetgeen

ons tegenstaat: een mengelmoes van Europeesch en inlandsch, een bajert van voorwerpen, meestal onnut en onbruikbaar, en eene onzindelijkheid waaraan de Europeaan niet gewoon is. Dan dit weten wij, dat de *pasejban* of galerij voor zijne woning, de plaats waar hij zich gedurende den dag ophoudt, gehoor verleent en zijne gasten ontvangt, opgepropt is met Europesche meubelen, in allerlei stijl, van de vroegste tijden af tot op heden, doch vaak in de grootste wanorde gerangschikt, en, oppervlakkig beschouwd, wel zindelijk, doch bij eene naauwkeurige opname ook niet veel over hebbende. In die *pasejban* prijken prachtige mahonijhouten tafels, stoelen en rustbanken, de schoonste schilderijen versieren de bijna geheel uit jaloesiën bestaande wanden, en van de vergulde zoldering dalen de grootste bronzen lampen neder; maar alles, tot zelfs het draaiorgel, dat daar in een hoek staat en geen geluid meer geeft, en het eens zoo sierlijke buffet dat, nu beduimeld, een tegenhanger daarvan uitmaakt, — alles heeft een zweem van wanorde en onoogelijkheid, en draagt het kenmerk van veronachtzaming tot in den hoogsten graad. In één woord, alles roept u toe: «ik wil, maar kan niet meêdoen,» en voor den regent, even als voor den geringen Javaan, is de hoofdzaak: *het bezitten;* wat er overigens van worde is hem onverschillig.

Hakende naar al hetgeen uiterlijk dienstig kan zijn om, zoo als hij het noemt, zijn rang op te houden, acht hij geen prijs te hoog voor schoone paarden, — ik wil zeggen, weet hij ze zich door allerlei middelen aan te schaffen. Maar voor zulke zaken, waaromtrent dit niet wel mogelijk is, en hij, even als elk ander, afhangt van de algemeene nijverheid, kent hij werkelijk geen te hoogen prijs. De prachtigste rijtuigen, tuigen, huismeubelen, kleederen, gouden en diamanten versierselen, wapenen, zoo van Europeesch- als Indisch fabrikaat, bijzonder met goud ingelegde jagtgeweren en gedamasceerde sabels, zijn steeds van zijne gading. Al bezit hij er nog zooveel, hij koopt steeds voort, hoe duur ook, en van daar de last der schulden die hem drukt. Doch hoe prachtig zulks ook op het oog moge zijn, ook dat alles heeft den zweem van het hierboven reeds vermelde: «ik wil wel, maar kan niet.»

In hunne kleeding zijn de regenten op Java meerendeels netjes, maar toch soms zonderling opgeschikt, dewijl zij de gewoonte hebben zich bijna half op de Europesche wijze te kleeden, waartoe de houding en de

gestalte hunner personen zich niet altijd leenen. Sommigen hunner staat het zeer goed, zoo als de lezers kunnen zien uit de nevensgaande plaat, zijnde het sprekend welgelijkend afbeeldsel van den tegenwoordigen regent van Bandong in de residentie Preanger-regentschappen, een beleefd, bescheiden en niet onknap jong mensch, die bij het Indische bestuur uit dien hoofde zeer gezien is. Die plaat wint ons eene naauwkeurige omschrijving der kleeding uit en wij vermeenen te kunnen volstaan met dienaangaande op te geven, dat de *gebâtikhte* en sierlijk om het hoofd geknoopte doek en *sârong* steeds van de fijnste soort zijn; de stof van het *bâdjoe,* fijn laken of fluweel, liefst donkerblaauw of zwart, gelijk ook de broek, beide steeds versierd met breed gouden passement en gouden knoopen, terwijl zulks ook het geval is met den schoonen, witten borstrok, waaraan echter veelal ook diamanten knoopen pronken. De snede van de broek en de stoffen laarsjes zijn Europeesch, terwijl de op de plaat onzigtbare lakensche buikband met gouden passementen, waaraan op den rug de *kris* met gouden en vaak met diamanten ingelegde handvatsel en scheede steekt, uithoofde van zijn gebruik, weder meer als inlandsch beschouwd kan worden.

Mohammedaan van geloof, — ofschoon over het algemeen geen te stipte opvolger der geboden van die godsdienst, — huwt de regent op Java ook verscheiden vrouwen, doch alleen de oudste daarvan, dat is te zeggen degene die hij het eerste gehuwd heeft, draagt den titel van *râtoe* en wordt als het ware door het Gouvernement officiëel als zoodanig erkend; want zij deelt met hem de eerbewijzingen, wanneer zij in het openbaar verschijnt. Haar alleen ook brengt de regent in den kring der Europesche gezelligheid, bij maaltijden en op partijen, wanneer zij altijd hare zitplaats heeft naast de echtgenoot van den resident en door dien ambtenaar aan tafel wordt gebragt.

Wij hebben reeds gezegd dat de regent op Java het midden houdt tusschen eene Europesche levenswijze en eene Javaansche, en dit aantoont in zijne woning, kleeding en uiterlijk vertoon. Ook in zijne wijze van eten is zulks het geval. Europeanen als logeergasten hebbende of uitnoodigende, is zijne tafel geheel op de Europesche wijze ingerigt, en velen hunner, die geene kosten ontzien om hunne gasten ten dien opzigte genoegen te geven, houden er een goeden kok op na. In hunne gezelschappen

zijn er ook velen, die dáárin geheel van de Mohammedaansche voorschriften afwijken, dat zij wijn en sterke dranken nuttigen, en hiertoe eens overgegaan zijnde, doen zij het in ruime mate, zich verbeeldende dat zulks zoo behoort. Maar blijft hij in zijn eigen huisselijken kring, zoo betwijfelen wij niet of bij velen der regenten komt het echt nationale boven, en zij eten even sober en karig als de geringere Javaan.

De regent op Java is een groot minnaar van openbare vermaken. De jagt; het wedrennen met paarden onder het oorverdoovend geluid der *senênan* (kopere bekkens waarop met houten hamers geweldig geslagen wordt); gevechten van tijgers met buffels; het eeuwigdurende geraas van de *gamelang*, op een afstand echter welluidend in de ooren klinkende; des avonds de Javaansche *wâjang*, eene soort van Chineesch schimmenspel, waarin, met beschilderde poppen van buffel leder, de heldendaden der voorouders worden herdacht; de vertooningen der dansmeiden en meer andere spelen, verdrijven hem den tijd, dien hij gemeenlijk ruimschoots overheeft, daar zijne werkzaamheden niet van al te grooten omvang zijn, en hij ze meestal op zijn *pâtih* doet neêrkomen. Menigeen onder hen is echter verzot op het kaartspel, vooral op het *vingt et un;* anderen weder kunnen in een beschaafden Europeschen kring zeer goed hun *whistje* medemaken of munten uit in het schaakspel, dat algemeen onder hen in zwang is.

Er zullen thans weinige regenten op Java gevonden worden, die hunne gedachten niet in Nederduitsche karakters op het papier weten te stellen; velen hunner spreken zelfs de Nederduitsche taal; sommigen Fransch en Engelsch. Dit is een gevolg zoowel van de meer behoorlijke rigting welke hunne opvoeding in de laatste jaren verkregen heeft, als omdat door hen te wel wordt ingezien, dat ter veraangenaming en bestendiging van hun maatschappelijk geluk, beschaving en verlichtere denkbeelden eene onmisbare behoefte geworden zijn, en wij mogen het er wel voor houden, dat de opvoeding der kinderen van de regenten thans algemeen in dien geest plaats grijpt.

Die regenten voeren, naar gelang hunner afkomst, al of niet vorstelijke titels of, door de welwillendheid van het Indisch bestuur, den titel van *radhen* of *kiai tomonggong*. Bij bijzonderen dienstijver of buitengewone verdiensten verkrijgen zij dien van *pangeran*, welke thans echter zeldzaam onder hen voorkomt, naardien de vroeger door het Gouvernement daarmede begun-

stigden meestal uitgestorven zijn. Bij een Gouvernements besluit van den 9[den] Mei 1820, n°. 6. (Staatsblad van dat jaar n°. 22) zijn hunne verpligtingen, rangen en titels geregeld. Volgens dat besluit zijn zij in hunne distrikten de eerste persoon, in rang volgende op den hoogst aanwezigen Nederlandschen ambtenaar, en genieten zij als zoodanig de militaire eerbewijzingen aan den rang van luitenant-kolonel verknocht. Zoodra zij hunne schreden buiten hunne *dâlam's* zetten, mogen zij zich doen vergezellen door een aantal van 27 welgekleede personen, hunne wapenen, zitmat, *sirih*-doos en andere ornamenten dragende; doch het grootste onderscheidingsteeken voor hen is het zonnescherm (zie de plaat), dat zij wel eens door dwergen of andere menschelijke gedrogten doen dragen, daar zij groote liefhebbers zijn om deze om zich te verzamelen en te onderhouden. Al wat zonderling is, valt in den smaak van den regent. Die *pâjong* of zonnescherm heeft een vergulden knop en een veld, de helft aan de bovenzijde wit en de andere zijde groen, met drie vergulde kringen, twee om den rand en een om het veld; de kringen om den rand zijn geplaatst op een afstand van drie duimen van elkander en elk drie duimen breed, terwijl de derde kring om het midden van het veld slechts de breedte van één duim heeft.

Wanneer de regenten uitrijden, gewoonlijk in rijtuigen met vier schoone vlugge paarden bespannen, doen zij zich voorafgaan en volgen van eenige gewapende personen met een phantasie-uniform gekleed, welke naar die van uhlanen of huzaren zweemt, doch er meestal allerkoddigst uitziet. Dit neemt echter niet weg dat, wanneer zij daar in gestrekten draf komen aanstuiven, of slechts hun onderscheidingsteeken, de vergulde *pâjong*, in de verte zigtbaar wordt, al wat leven heeft op den weg stilstaat en nederhurkt, de ruiters van hunne paarden afstappen en zich in dezelfde houding plaatsen, tot de regent voorbij is. Geen *toedong* (hoofddeksel van boombladeren) blijft alsdan op het hoofd van den armen Javaan, en hij bukt zich in het stof, totdat zijn beheerscher, de man die werkelijk den meesten invloed op zijn levenslot, op zijn bestaan uitoefent, uit zijn oog verdwijnt, door de stofwolken die om het rijtuig opstijgen. Dit zijn uiterlijke teekenen van eerbied, waarop de regenten als het ware officiëel kunnen aanspraak maken; maar die van achting en toegenegenheid laten zich niet gebieden en zijn daardoor zelden te ontwaren.

De regent op Java is gastvrij omtrent Europeanen, niet zoo zeer uit

persoonlijke achting, als wel, zooals wij vermeenen, uit eigen belang. In elk hunner toch ziet hij een meester, die hem bevoordeelen of schaden kan. Hij ontvangt hen derhalve gul, laat het hun aan niets ontbreken en offert daaraan groote geldsommen op. Trouwens de regenten van sommige distrikten, waar geene Europesche herbergen of de plaatselijke Nederlandsche ambtenaren klein gehuisvest zijn, zijn dikwerf in de gelegenheid die gastvrijheid aan den dag te leggen, want schier elke reiziger neemt dan bij hen zijn intrek. En deze reizigers op Java zijn veelvuldig zoodra de maand Mei en met haar het schoone weder opdaagt; alsdan beginnen directeuren, inspecteuren, kommandanten van het leger en der militaire afdeelingen, van de verschillende wapenen, zoo chef als ondergeschikten, de onder-intendanten, de geneeskundige-dienst, het schoolopzigt, de residenten, en de hemel weet wie al, te reizen — te reizen, dat er geen einde aan is. De wegen op Java zijn fraai en breed, de postpaarden vurig en gewillig, het land is schoon en levert de prachtigste gezigten op. Al die omstandigheden doen den dienstijver uitbreken, waarvan zelfs het meest afgelegene hoekje niet verschoond blijft. Maar die daarvan den last dragen, zijn èn bevolking èn regenten; en voor de beurzen der laatsten ware het te wenschen dat er zich op Java wat minder, slechts weinige, maar degelijke dienst-trekvogels bevonden, van welke men toch in het algemeen thans wel zeggen kan: Zij kwamen, zij zagen en..... deden niets, of:

Zij kwamen bijeen,
En dronken een glas,
En gingen weêr heên;
Maar de arme zaak? O he! die bleef zoo als zij was.

En hiermede eindigen wij deze korte schets van het karakter van den regent op Java. Tijd en plaatsruimte ontbreekt ons om den lezers meer daarvan voor te dragen, doch wij hopen nog eens in de gelegenheid te komen, om hen over dien voor Java zoo belangrijken inlandschen ambtenaar en zijne regtstreeksche ondergeschikten nader te onderhouden.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1853 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

DE TôPENG BABAKAN.

DE TOPENG BABAKAN.

ot de meest boeijende vermakelijkheden onder de bewoners van het westelijke gedeelte van Java, de Sundanezen, kan vooral gerekend worden een dans, *tôpeng babakan* genoemd, welke door twee vermomde personen openlijk langs de wegen wordt uitgevoerd.

Te Batavia ziet men dezen dans dagelijks, en als gij daar het eentoonig dof geluid eener trom hoort, waarop eerst met zekere toenemende snelheid en daarna langzaam geslagen wordt, kunt gij verzekerd zijn dat de dansers zich in uwe nabijheid bevinden; want dat geluid is eene aankondiging en uitlokking voor de liefhebbers, die er een halven, of, zijn ze mild, een heelen gulden (recepis) aan wagen willen, om zich zelven en de talrijke, van alle kanten toevloeijende aanschouwers te vermaken.

Hebt ge uwen bediende met eene boodschap uitgezonden en ontmoet hij die *tôpeng*, houdt u dan overtuigd, dat hij èn boodschap èn tijd vergeet in de aanschouwing van den dans; — leidt uw staljongen uwe bezweete

paarden weg, hij stelt ze onmeêdoogend bloot om den droes te krijgen, terwijl hij met open mond het spel staat aan te gapen; — onder voorwendsel van uit te rusten, werpt de *koelie* zijne vracht neêr en de oude *baboe* [1]) heft het haar aanvertrouwde liefdepand haars meesters boven de hoofden der toeschouwers, onder den schijn van het eenig genoegen te verschaffen, doch eigenlijk, terwijl zij zich op de teenen verheft, om zelve niets van het genot te verliezen en dien dans van het begin tot het einde aan te zien.

Zooals gezegd is, wordt die dans door twee personen uitgevoerd en wel door een man en eene vrouw. Eigenaardig is de benaming van dans niet, ten minste niet in die beteekenis, welke de Europeanen daaraan hechten; want hier bestaat hij slechts in eene gelijkmatige buiten- en binnenwaartsche beweging der ledematen, zonder dat de voeten den grond verlaten. De danskring is zeer beperkt en eene aanhoudende verdraaijing der gewrichten, doch vooral het vooruitstrekken en achteroverbuigen der handen en vingers spelen de hoofdrol.

Het aantrekkelijke van dien dans is voor de liefhebbers niet zoozeer gelegen in den dans zelven of in de begeleidende muzijk (indien het slaan op een trom en op metalen bekkens, muzijk kan genoemd worden), als wel in het gezang (men gelieve te lezen *geschreeuw*, want waarlijk anders is het niet), dat door de elkander vervangende dansers daarbij aangeheven wordt, en in de zonderlinge gebaren en ligchaamsbuigingen van den mannelijken danser, die onder de toeschouwers den algemeenen lachlust opwekken en het grootste genoegen verspreiden.

Wanneer de dans zal beginnen, wordt er eene mat op den grond uitgespreid, en de muzijkanten, de beenen kruiselings onder het lijf slaande, nemen daarop plaats. Een van hen neemt de trom (*gendang*) in handen; deze bestaat uit den uitgeholden stam van een kokosboom, is twee voet lang en aan beide einden bekleed met een haarloos geitenvel, dat door middel van reepen van *rotan* (rotting) gespannen wordt, terwijl de muzijkant zijn instrument bespeelt door met de vingers op het vel te trommelen. De tweede plaatst zich voor een vierkant rakje, waarin zich drie kleine metalen bekkens bevinden, die met een geknopt stokje bespeeld worden en verschillende geluiden voortbrengen; terwijl een derde een grooter metalen bekken (*gong*

[1]) Minne, ook kindermeid.

genaamd) hier of daar ophangt en daarop van tijd tot tijd, met een met linnen omwonden, mede geknopten stok, een zachten slag geeft, welke echter sterk genoeg is om een doordringend dof geluid voort te brengen. De vierde persoon bespeelt de *rabab*, eene ovale viool met vrij langen hals, in welks boveneinde twee houten schroeven steken, waaraan twee snaren van fijn koperdraad zijn gehecht, die langs dien hals voortloopen tot aan het ondereinde van het instrument, welks bovenzijde plat is en bedekt met het uitgespannen gedroogde buikvlies van een karbouw, terwijl de snaren bespeeld worden met een krommen strijkstok van nangka-hout en stijf, gelijkmatig gespannen paardenhaar.

Nu treedt de danseres het eerste voor. Zij is reeds geheel gekleed en loopt, zooals men haar op nevensgaande plaat ziet afgebeeld, langs den weg. Op het hoofd draagt zij eene soort van pruik van menschenhaar, in den vorm van een halven cirkel, in het midden versierd met een bloemenkrans; op de zijde hangen kettingen van kralen van verschillende kleuren, wordende het onderste gedeelte bevestigd door eene zilveren diadeem, waarvan het gehalte echter zeer raadselachtig is. Dit hoofdtooisel wordt *tjeptja* genoemd. In de ooren prijken een paar *krâboe's* (oorkrabben), die voor diamanten (?) moeten doorgaan.

Hare kleeding bestaat uit het gewone *bâdjoe* (wambuis) en *sârong* (eene soort van vrouwenrok), doch over de schouders hangen twee zijden lappen van verschillende kleur, *toka-toka* genaamd; op de borst een *pandapon* of borstlap van katoen of zijde, met versierselen van klatergoud; om de lendenen een zilveren (?) buikband, waaraan veelal een ronde zilveren tabaksdoos (*saleipo*) en een bos zilveren sleutels. Onder dien buikband is een zijden *salendang* (sjerp) om het lijf gewonden, waarvan de einden lang neêrhangen en onder het dansen van tijd tot tijd zeer gratieus met de vingers opgevat en boogsgewijze in de hoogte geheven worden, en eindelijk hangen nog zeven net gevouwene zakdoeken, van verschillende kleuren, van onder dien buikband naar beneden.

Soms zijn de gewrichten der armen ook versierd met *gelang's* (armbanden) van zilver of goud (?) en in hare regterhand houdt de danseres steeds een papieren waaijer, welken zij van tijd tot tijd uitspreidt en weder digt slaat, of geopend voor den mond brengt, vooral wanneer zij haar gezang (geschreeuw) moet verheffen.

De danseres, wier benaming is *panjie*, begint hare draaijende en de ledematen verwringende bewegingen met zich een geelkleurig, gedrochtelijk mom-aangezigt, *batang sahan* genaamd, voor te doen, daarna een groen (*damar olam*) en eindelijk een paarsch (*klana*), en voert dus gemaskerd drie gelijksoortige dansen uit, op de maat der geraasmakende muzijk van de beschrevene instrumenten en onder haar eigen schreeuwend gezang, waarna zij die maskers aflegt en verder ongemaskerd blijft.

Maar nu ook begint de eigenlijke pret eerst; want nu verschijnt de mannelijke danser, de potsenmaker van den troep: onze hansworst, de clown der Engelschen. Hij wordt in de *bahâsa dâlam* (verheven taal) *bileo* of *pontoel*, doch in de gewone *banjol* genaamd. In zijne kleeding onderscheidt hij zich door niets, maar eene roode slaapmuts opzettende en een der belagchelijkste mom-aangezigten voordoende, plaatst hij zich voor de *panjie*, die den dans begint, waarna hij invalt en zulks vaak met zulke koddige figuren en bewegingen, dat al de toeschouwers onwillekeurig in lagchen losbarsten. Wordt hij voor de *panjie* te vrijpostig, dan brengt zij hem door een gevoeligen slag met den waaijer tegen het masker op zijne plaats terug, en zoo draaijende en zingende verloopt er een half uur, waarna de dans eindigt, de instrumenten bij elkander gepakt worden en de trom weder alleen langs den weg haar eentoonig geluid doet hooren, om op eene andere plaats hetzelfde te vertoonen.

Hierboven is reeds gezegd, dat de grootste aantrekkelijkheid van dien dans voor den Javaan bestaat, in de kluchten van den *banjol* en in het gezang. De woorden daarvan zijn echter gemeenlijk zonder geest of zin; en mogen zij ook de ooren streelen van den in vele opzigten nog ongekuischten Javaan, onder beschaafdere volken zouden zij die al ligt kwetsen, vooral door hunne dubbelzinnigheid, welke vaak te duidelijk is om haar met die benaming te vereeren.

Wij geven hier een staaltje van dat gezang, opdat de lezers in staat zullen zijn daaraan onze beoordeeling te toetsen.

Panjie.
Deri Tjelintjing [1]) ke Belintjong [2])
Pergi meninggah di Mangga-doewa [3])
Deri ketjil sâja melantjong
Sekârang mâjin tandakh berdoewa.

---

[1]) [2]) [3]) Eigennamen van plaatsen in den omtrek van Batavia.

Banjol.
Deri Tjelintjing ke Belintjong
Pergi meninggah di Mangga-doewa
Deri ketjil sâja melantjong
Sekârang bâkal toenâng-an.

Panjie.
Petikh dâwon de poeloe Damar [1])
Mînom anggor die Mangga-doewa
Toedjoh tâhon belon ada njang lamar
Doedoekh menonggoe sampej toewah.

Banjol.
Mînom anggor, ajam berkoekokh, atas ambârang
Doedoekh menonggoe sampej toewah
Mâsa boesokh badan di târoh
Ajam berkoekokh, atas ambârang.

Verder durven wij niet gaan, zoo wij geene afkeuring, of minstens een hoofdschudden bij den lezer willen opwekken, en dit weinige valt ons nog moeijelijk in het Nederduitsch over te brengen, zoodanig, dat de zin eenigzins bevattelijk blijft. Zie hier de proeve eener vertaling.

Danseres.
Van Tjelintjing naar Belintjong gaande,
legt men aan op Mangga-doewa;
van jongs (klein) af heb ik rondgeslenterd
en thans dansen wij met ons beiden.

Danser.
Van Tjelintjing naar Belintjong gaande
legt men aan op Mangga-doewa;
van jongs af heb ik rondgeslenterd en
nu ben ik een aanstaande bruidegom.

Danseres.
Ik heb bladeren geplukt op het eiland Damar en
wijn gedronken op Mangga-doewa,
zeven jaren lang; en nog heeft mij niemand gevraagd
(ten huwelijk) en ik zit te turen, totdat ik oud word.

Danser.
Zit gij, wijn drinkende tot de hanen kraaijen, op de
beschoeijing (de leuning van eene brug of iets dergelijks
wordt hier bedoeld) te turen, totdat gij oud wordt;
het ligchaam zal toch daarom niet slecht worden (gij
zult geen slechten naam krijgen) wanneer gij u op de
beschoeijing plaatst tot de hanen kraaijen.

---

[1]) De naam van een eiland op de reede van Batavia.

Wij herhalen het, het vervolg dezer Javaansche straat-poëzij leveren wij niet, en de lezers moeten zich met dit weinige vergenoegen, hetgeen trouwens, naar het ons voorkomt, voldoende is om hen geen te hoog denkbeeld van hare hemelsche vlugt te doen vormen.

In de ommelanden van Batavia geeft men meer uitbreiding aan dezen dans dan te Batavia, en daar wordt het alsdan eene geregelde maskerade. De muzijk zwijgt of verflaauwt, en de muzijkanten vermommen zich. Het spel is eene nabootsing van tooneelen uit het dagelijksche leven, waarvan het belagchelijke het natuurverstand van den Javaan niet ontgaan is, en de grootste eenvoudigheid staat daarbij op den voorgrond. De vertooning heeft gewoonlijk plaats in de open lucht, meestal bij helderen maneschijn, onder den walm van een paar lampen met *kâdjang*-olie gevuld, die als het ware een pestlucht in den omtrek verspreiden. De *banjol* kleedt zich als een Europesche opziener van het land of als een schout der politie, wel te verstaan, zoo zot en grillig als immer mogelijk is. Een der gemaskerden, als een Chinesche *potia* (opziener) van het land verkleed, komt hem klagen, dat twee zijner *boedjang's* (inlandsch werkvolk) telkens van het werk loopen, om met eene *roenggien* (publieke danseres) op de naaste *bâzâr* te gaan vrijen. Hij verzoekt dat zij weggejaagd en de *boedjang's* gestraft mogen worden en brengt de schuldigen mede. Deze verdedigen zich door te zeggen, dat de *potia* (die gewoonlijk als een oude afgeleefde Chinees wordt voorgesteld) jaloersch en zelf op de danseres verliefd is. De schout gelast de *roenggien* (de *panjie*) voor hem te brengen, doch hij ziet ze naauwelijks, of hij raakt ook op haar verliefd, geeft *potia* en *boedjang's* ongelijk, jaagt allen weg en begint zelf haar zijn hof te maken; maar hij is getrouwd en nu verschijnt eensklaps zijne vrouw (geene malsche tante), en er valt een tooneel van jaloezij voor, waarbij het klappen regent. De vrede wordt eindelijk gesloten, en terwijl manlief met vrouwtje welgemoed naar huis rijdt, wordt de *roenggien* op zijn last naar eene plaats gebragt, waar zij weldra een bezoek van hem zal ontvangen.

Verwondering baarde het den schrijver dezes, toen hij bij dergelijke tooneelen ook het karakter der inlandsche, doch vooral dat der Arabische priesters, der bespotting zag prijs geven. Waarheid is het echter, dat de Arabier op Java, onder het mom van vroomheid, zich overal zoekt in

te dringen en invloed te verwerven, en menigeen zich als priester voordoet, ofschoon hij nimmer daartoe is opgeleid. Schraapzucht en inhaligheid, ook niet zelden eene ongebreidelde zucht naar wellust, welke hen tot buitensporigheden doet overslaan, staan bij al hunne handelingen op den voorgrond, en de Javaan is vernuftig genoeg om dit spoedig te bespeuren.

De schrijver zal hier niet uitweiden over deze maskerade, voorstellende een Javaanschen landbouwer, die het lastig vindt een kind te moeten oppassen, terwijl zijne vrouw hem in de suikerriet-velden ontrouw is, waarom hij van haar scheidt; doch, berouw gevoelende, zich met haar tracht te verzoenen en op nieuw een huwelijk met haar aangaat. De priester speelt zijne rol daarin en sluit dat huwelijk eerst na veel heen en weder kibbelen over de betaling die hij genieten zal, dewijl hij tienmaal meer vraagt dan in den *koran* en volgens de *âdat* bepaald is.

Maar ziet, daar strekt zich een gemaskerde neder en stelt een doode voor. Zijne makkers, bezorgd voor zijne ziel, roepen den priester. Deze verschijnt en brengt een kleinen jongen mede, die een grooten zak draagt, waarin zijn meester alles werpt, wat hem voor de hand komt. Zich bij het lijk nederzettende, nuttigt hij op zijn gemak zijne *sírih* (betel) en vraagt dan eerst naar het doel, waartoe hij geroepen is. Men wijst hem den overledene en verzoekt hem te bidden. Alvorens daartoe over te gaan, wil hij echter eerst weten, hoeveel men hem betalen zal. Hij doet een eisch, die het vermogen der verzoekers te boven gaat en, volgens gewoonte, tienmaal meer bedraagt dan hij vragen mag. Men biedt; — hij staat verontwaardigd op en verwijdert zich, doch wordt spoedig teruggeroepen, want men gevoelt de noodzakelijkheid van het bidden; — men biedt meer en eindelijk wordt men, om zoo te zeggen, den koop eens, en de priester maakt zich gereed tot bidden.

Maar naauwelijks zijn hem de woorden *Allah al Akhbar* uit den mond, of daar hoort hij links van hem de *anklong* [1]), en regts het gezang van de *roenggien.* Dit leidt zijnen gedachten af; hij springt op, staart in het rond, luistert met blijkbare verwondering en genoegen — en eindelijk de *roenggien* ontwarende, vergeet hij alles en stapt phlegmatiek over het lijk heen om deze schoone van naderbij te aanschouwen; doch zij die hem

[1]) Een Javaansch muzijkspel, voornamelijk zamengesteld uit holle bamboezen.

geroepen hebben, trekken hem terug en dwingen hem het gebed op nieuw te beginnen. Naauwelijks echter doet hij zulks of de muzijk van het *roenggien*-spel laat zich weder hooren en hij wordt even als te voren gestoord, en het zelfde tooneel herhaalt zich, totdat de bewakers van het lijk, verontwaardigd over de onbetamelijke afgetrokkenheid des priesters, hem vinnig beet pakken en met eene dragt slagen wegjagen.

En dan juicht de menigte, en duizende toeschouwers — mannen, vrouwen, kinderen, — jong en oud, voor wie dit spel zooveel aanlokkelijks heeft, en om hetwelk te zien zij uren ver loopen, barsten in luid gelach uit. Het gebroken Hollandsch van den Europeschen schout, doorspekt met vloeken zonder tal; het vreemde Maleische dialekt van den ouden Chineschen *potia*, die even als alle Chinezen van echte geboorte, de R niet kan uitspreken, maar daartoe de L bezigt; het manwijvige karakter van de schoutsvrouw, die ongemakkelijk den baas speelt; de overmatige, zotte eischen van den Arabischen priester, en vooral zijn zware Maleische tongval, daar hij geen P kan uitspreken, maar de F daarvoor in de plaats stelt; zijne buitensporige afgetrokkenheid op het hooren van het *roenggien*-spel, — dat alles verschaft die duizenden een genoegen, eene vreugde, welke, luidkeels botgevierd, nog over het ruime veld zweeft, als reeds de lampen zijn uitgebluscht en de menigte vreedzaam huiswaarts keert.

Vreedzaam, lezers! zeg ik, want onder hen zijn geene zakkenrollers; vreedzaam, ofschoon verre de meeste mannen, op zelfverdediging bedacht, met klewang en piek gewapend zijn. Maar onder deze op het oog en bij het flaauwe lamplicht zoo woest schijnende horde heerscht eene, voorzeker in Europa, bij dergelijke gelegenheden, ongekende kalmte en orde; geen dringen, geen onvertogen woord merkt men op, en welgemoed scheidt de menigte vaak dan eerst, wanneer de eerste schemering in het oosten kiemt; want gaarne offert zij hare nachtrust op om de beschrevene vermaken te genieten.

Gelukkig het volk, dat bij geringe behoeften, zich ook met nietige vermaken weet te vergenoegen, doch tevens vernuft genoeg bezit om zich op den zwaren last der overheersching, van welken aard ook, door spot en lagchen te wreken.

Geteekend door F. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1853 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

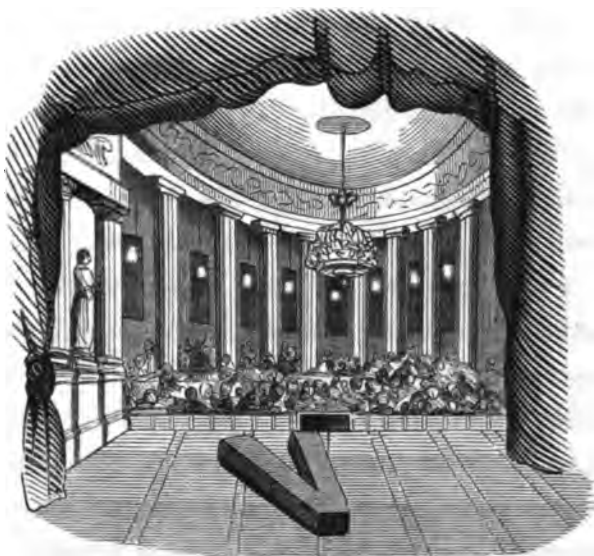
EEN CHINESCHE PRIESTER TE BATAVIA.

14

EEN CHINESCHE PRIESTER TE BATAVIA.

oor den vreemdeling valt het moeijelijk, zich een bepaald denkbeeld te vormen van de godsdienstige begrippen der Chinezen, evenzeer als van de wijze hunner godsvereering. Wat de Chinezen betreft die zich op Java hebben gevestigd, deze zijn grootendeels afkomstig uit de heffe des volks, en het laat zich dus wel veronderstellen, dat bij hen onzedelijkheid en bijgeloof op den voorgrond staan.

Men zegt, en menig schrijver getuigt het, dat in China de hoogere en meer verlichte klasse eene geheel andere eeredienst volgt, dan de mindere klasse, en dat het geloof aan het bestaan van een eenig God en een vergeldend eeuwig leven daarvan den grondslag uitmaakt; terwijl het gemeen integendeel, het geloof van Budha omhelzende, bepaaldelijk beelden en afbeeldingen van personen vereert, aan de zielsverhuizing gelooft en, zoo doende, op een zedelijk standpunt staat, dat nog veel te wenschen overlaat. Wij echter vermeenen, dat de waarheid hieromtrent nog zeer in het duistere ligt en, uithoofde der moeijelijkheid van het aanleeren der Chinesche taal, nog lang onzeker

zal blijven; waarom wij dan ook in geene omschrijving dier verschillende godsdienstige begrippen treden zullen, maar alleen eene beschrijving zullen geven van den priester, zooals hij in de Chinesche tempels werkzaam is.

Die tempels zijn groote, luchtige gebouwen van steen of hout, met opene galerijen, alles natuurlijk volgens de Chinesche bouworde ingerigt en door algemeene bijdragen tot stand gebragt. Is eene bevolking groot (zoo als te Batavia), dan bestaan er verscheidene dier tempels, gebouwd door eene vereeniging van lieden, allen tot dezelfde familie of stam behoorende [1]). Die tempels, *Tei-pekkong* genaamd, worden met de grootste zorg onderhouden; in het voorste gedeelte wordt de eeredienst verrigt, terwijl het achterste gedeelte gewoonlijk verdeeld is in kleine vertrekken, waarin de daaraan verbondene priesters huisvesten. Op den achtergrond van het voorste, steeds opene gedeelte, vindt men eenige beelden in kasten of nissen geplaatst, van verschillende grootte, kleur, kleeding en kunne, meestal zeer gedrochtelijk, even als de afbeeldingen welke op papier geschilderd aan de wanden hangen, waarvan sommigen veel gelijken naar den duivel, zoo als *wij* dien afschetsen. Vóór die beelden staan hooge offertafels, waarop groote koperen kandelaren, meest met steeds brandende waskaarsen prijken, gelijk ook eenig koper of tin vaatwerk, asch bevattende, waarin, wanneer er geofferd wordt, door den priester brandende stokjes van welriekend hout (*kâjoe-ghâroe*) gestoken worden. De Chinezen zeggen echter, dat die beelden of afbeeldingen geene beschermende of vernietigende magt bezitten, welke alleen berust in God, dien zij *Thi-The* noemen en als het grootste, oppermagtigste wezen erkennen; doch dat zij strekken tot herinnering aan personen, die in hun leven door deugd, wijsheid en verdiensten hebben uitgemunt, en welke zij ook niet aanbidden, maar, bij het offeren aan God, wenschen en bidden in deugd, wijsheid en verdiensten te mogen evenaren. Deze beelden en afbeeldingen worden *Djoesie* genoemd. Eene vrouwelijke draagt den naam van *Koan-im,* en eenige mannelijken, die van *Koanthé-ia, Sangthe-ia, Kialam-ia.* Overigens zijn de wanden der tempels nog behangen met geschrevene zedespreuken,

[1]) De Chinesche eigen- of stamnamen komen vóór de onderscheidingsnamen. Zoo als bijv. Tan Kamlong, Lie Adjie, Khouw Assie enz. Al wie nu *Tan* schrijven behooren tot een en denzelfden stam of hebben eene en dezelfde afkomst, ofschoon door de groote toeneming van dien stam elkander geheel vreemd geworden. Even zoo is het gelegen met de namen Lie-Khouw, enz.

en met borden waarop de namen der stichters vermeld zijn, terwijl aan den ingang eenige trommen hangen of staan, waarop gedurende het verrigten der eeredienst van tijd tot tijd een paar harde slagen gedaan worden.

Die eeredienst, of liever dat offeren, kunnen wij almede niet voldoende beschrijven; zij bestaat voornamelijk in het prevelen van gebeden met het aangezigt naar die *Djoesie's* gerigt en in aanhoudende ligchaams- en kniebuigingen, waarmede ongeveer een kwartieruurs zal verloopen, gedurende welken tijd de offertafels bezet zijn met door den offeraar aangebragte vruchten en gebak, mogende geene spijzen aangeboden worden, die van levende wezens zijn toebereid.

Aan die tempels en tot het verrigten dier eeredienst zijn eenige personen, meestal zes in getal, verbonden en bestemd; zij worden *Ho-esio* genoemd, en hun hoofd draagt den naam van *Tangké*. De afbeelding van een zoodanigen wordt hierneven voorgesteld, in de kleeding welke hij alleen bij groote en plegtige gelegenheden draagt. Zij bestaat uit een fluweelen hoofddeksel, *sioetjo* genaamd, eenigzins den vorm hebbende van een bisschopsmijter; uit een lang, meestal paarsch zijden bovenkleed of toga (*kasé* in de Chinesche taal), omzet met ornamenten van verschillende kleuren, waaronder een wit linnen kleed gedragen wordt, waarvan de mouwen zigtbaar zijn, houdende hij in de hand eene koperen schel (*saijkongiang*), welke hij van tijd tot tijd onder de ceremoniën doet hooren. Hunne schoenen (*benghé*) zijn eenigzins breeder en platter gemaakt dan die welke de Chinezen gewoonlijk dragen, doch overigens daarop veel gelijkende.

Die priesters leiden als het ware een monniken-leven, waaraan zij zich, onverschillig in welken ouderdom, toewijden, doch dat zij ook evenzoo naar eigene keuze kunnen verlaten om in de wereld terug te keeren. Zij leggen wel niet de belofte af van kuischheid, maar in hunne leer is de betrachting daarvan den priester voorgeschreven en daaraan zijn zij stipt gebonden. Zij leven dus buiten den echtenstaat. Wanneer zij in China ten dezen opzigte aan overtreding schuldig worden bevonden, wordt hun dadelijk het hoofd voor de voeten gelegd; doch te Batavia is de straf zoo barbaarsch niet. Dáár worden zij, op last van den majoor der Chinezen, met 25 rottingslagen afgestraft en verder uit hunne betrekking ontslagen. De politie houdt zich hier geheel buiten en laat die straffen aan de billijke beoordeeling der Chinesche hoofden over. Op den 1sten en 15den van

elke maand (nieuwe en volle maan) moeten zij de algemeene offeranden in de tempels verrigten, en mogen op die dagen geene vleeschspijzen nuttigen, noch iets wat leven ontvangen heeft; hunne maaltijden bestaan dan enkel uit rijst en groenten. Die offeranden geschieden driemaal daags, te weten, den avond te voren ongeveer ten 7½ ure, des morgens ten 5 en des avonds ten 7½ ure van de genoemde dagen. Op de overige dagen der maand zijn zij verpligt de offeranden te verrigten voor diegenen, welke zich daartoe aanmelden, doch zij mogen daarvoor geene belooning vragen, maar moeten zich vergenoegen met hetgeen hun aangeboden wordt. Ook worden zij wel geroepen tot het offeren in de huizen, waarvoor zij mede slechts eenig geschenk ontvangen.

De Chinezen offeren ook dikwijls in hunne tempels, om den uitslag te kennen van eenig voornemen dat zij koesteren. Alsdan werpt de priester tot drie malen toe twee aan elkander passende stukken hout, *tangtjie* genaamd, welke elk eene bolle en eene gladde zijde hebben en ongeveer vier duim lang en anderhalf breed zijn, onder de gewone pligtplegingen en gebeden, voor een der beelden neder. Wanneer alsdan die stukken hout beiden op de bolle zijden neêrvallen, is zulks een slecht, op de gladde zijden daarentegen een zeer goed voorteeken; doch valt slechts één stuk op de bolle en het andere op de gladde zijde, dan zal het voornemen wel een goeden uitslag hebben, doch niet zoo gunstig als men wenscht.

Deze priesters, die zich van de overige Chinezen onderscheiden door geen staart te dragen, maar het hoofd steeds glad geschoren hebben, zijn steeds in China en niet in deze gewesten geboren, daar de ***Pernâkan*** (Chinesche afstammeling) zich niet aan den priesterstand wil toewijden. Zij genieten eene vaste bezoldiging uit de algemeene bijdragen tot onderhoud der tempels, doch deze is zoo gering, dat zij steeds in zeer armoedigen staat verkeeren, terwijl zij geen ander beroep mogen uitoefenen, waardoor zij hunnen toestand zouden kunnen verbeteren. Hun stand is bij de Chinezen in minachting en hunne personen worden gewoonlijk als hoogst zedeloos beschouwd, waarvan de ongehuwde staat wel de oorzaak genoemd mag worden. Het onderwijs der kinderen is hun ook niet toevertrouwd en men kan met regt van hen zeggen: dat zij een lui en dierlijk leven leiden, waarvan de maatschappij geen voordeel trekt.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te s Gravenhage, 1853 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

KOELIES.

KOELIE'S

E r bestaat te Batavia eene volksklasse, die, ofschoon tot den geringeren stand der maatschappij behoorende, wel genoemd mag worden, niet zoozeer om hare bedrijvigheid en haren werklust, als om de doorslaande eerlijkheid welke hare handelingen kenmerkt. Ik bedoel de klasse der ***koelie's*** of lastdragers, die aldaar in groot aantal gevonden worden en uithoofde van de uitgestrektheid der stad en der voorsteden hoogst noodzakelijk zijn.

Het is bekend, dat de stad Batavia zelve thans niet meer door de Europeanen, maar alleen door eenige Inlandsche Christenen, Chinezen en Inlanders bewoond wordt. De ongezondheid dier stad, welke in vroegere tijden zoo menig offer wegsleepte, is oorzaak dat de Europeanen, sedert ruim dertig jaren, de omstreken tot hun verblijf gekozen hebben, omdat de zuiverder lucht aldaar der gezondheid meer bevorderlijk is. En inderdaad, al wie deze omstreken bezoekt, zoodanig als zij thans zijn ingerigt en bebouwd, zal

moeten erkennen dat zij der bezigtiging overwaardig zijn en in schoonheid boven menig voornamere plaats uitmunten.

Niettemin blijft de stad het leven en de ziel der Bataviasche bevolking, de spil waarom zij zich beweegt; want de handel heeft zich voortdurend daar genesteld, en al wat daarop betrekking heeft, wordt in de stad ten uitvoer gebragt. Alle handelshuizen hebben hunne kantoren in de stad; bijna alle *toko's* (winkels) vindt men daar gevestigd, en wie zich van het een of ander wil voorzien, begeeft zich stadwaarts; in één woord, wie handel drijft of werkzaamheden heeft, die daaruit voortvloeijen of daarop betrekking hebben, rijdt in den loop van den dag naar de stad en dáár alleen kan hij de taak, welke op hem rust, of die hij zich voorgenomen heeft, ten uitvoer brengen.

Maar bezoekt gij Batavia des morgens vóór dat de klok acht ure heeft geslagen, hoe akelig, naar, doodsch en stil zal u die wereldberoemde handelsstad dan voorkomen. Alle huizen ziet gij nog gesloten. Slechts hier en daar vertoont zich het slaperig gezigt van een Chinees die zijne oogen uitwrijft; [1]) een *Sinjo* [2]) rekt zich voor zijne deur uit en hier en daar zwerft een enkele Inlander, tot aan den hals in zijne *sârong* gedoken, om zijne voor de morgenlucht zoo gevoelige huid te bedekken. De op schildwacht staande *papanger* [3]) verwisselt lusteloos zijn nationalen hoofddoek voor de policiemuts of schacot, die eerbied voor zijn stand moet inboezemen en brengt nog trager het geweer op schouder, dat hij in de nachturen, onder het dutten, in het schilderhuisje heeft doen rusten. Het geschreeuw der *ketan-* en *kwee-kwee*-verkoopers [4])

---

[1]) De smeden moeten hiervan uitgezonderd worden, want uithoofde der hitte van den dag, werken deze schier den geheelen nacht door.

[2]) Afstammelingen van Europeanen of Inlandsche Christenen.

[3]) De bewaking der stad is toevertrouwd aan gewapende Inlanders, het bataillon *Papanger's* genaamd en onder het bevel staande van den kommandant der schutterij. Zij zijn ongeveer 300 manschappen sterk en genieten, behalve hunne militaire kleeding, als soldij, zonder voeding, *f* 12 's maands. Oorspronkelijk bestond dit korps uit vrijgegevene slaven en hunne nakomelingen, die verpligt zijn daarbij te dienen, of eene contributie van één gulden s'maands te betalen. Welk eene vrijheid!!! Thans echter, nu het getal slaven sterk verminderd is, nemen ook andere Inlanders dienst bij dit korps, voornamelijk gepasporteerde Inlandsche militairen. Velen dier *Papanger's* hebben geene andere huisvesting dan de wachthuizen, want zij worden niet gekaserneerd en menigeen wordt geboren, leeft en sterft op de wacht.

[4]) *Ketan*, een Javaansch woord, is de benaming eener zeer vette rijstsoort, welke door de Inlanders meestal in den morgenstond genuttigd wordt; de minder gebruikelijke Maleische benaming is *poeloet*. *Kwee-Kwee* is Inlandsch gebak.

klinkt schel door de ledige straten, totdat de klok acht ure heeft geslagen. Dan wordt alles levendig en de stad als het ware bezield; dan snellen de *mandoors* [1]) toe en openen de *toko's* en kantoren. Weldra verschijnen de kooplieden en hunne bedienden in wagens en *bendy*; onnoemelijk is het getal dier voertuigen, welke alsdan de stad inrijden. Van lieverlede dagen de koopers op. Zij die eenige bezigheden in de stad te verrigten hebben, haasten zich die ten uitvoer te brengen en zoo heerscht er een geros en geren, eene beweging en drukte, dat u soms hooren en zien vergaat. Dit duurt voort tot des middags ten 2 ure, wanneer al die drukte en beweging langzamerhand afneemt, totdat zij ten 4 à 5 ure geheel ophoudt, wegsterft en plaats maakt voor dezelfde akelige stilte, welke in den morgen heerscht. Die stilte is des te akeliger omdat Batavia des nachts slecht verlicht is; slechts hier en daar brandt flaauw eene lantaren, wier licht door de morsige verweerde glazen zich niet verspreiden kan. Het lampje van den rondzwervenden *toekang aur* [2]) schenkt hoogstens een flaauwen lichtstraal, en hoezeer zijn geschreeuw zich vermengt met dat van den *toekang kembang* [3]), zoo verdrijft het toch de doodschheid niet, welke alle straten kenmerkt en door niets verlevendigd wordt.

Maar wie bedrijvigheid, gewoel en gerij wil zien, begeve zich in den loop van den dag naar de groote rivier, de Buiten- en Binnen- nieuwpoortstraten, de *Bázár Pisang*, en hij zal verwonderd staan, zoovele menschen, paarden en rijtuigen op die punten te zien zamenvloeijen. En dáár zal hij voor de kantoren en *toko's* tevens den *koelie* zien zitten, die bedaard, onder het rooken van zijn stroo-sigaar, de werkzaamheid afwacht, welke hem ten deel zal vallen en waardoor hij zijn levensbestaan moet vinden; — de *koelie*, die, met een langen *bamboe* en een stevig eind touw gewapend, rondstaart of zich ook iets voor hem opdoet, waardoor hij zooveel kan verdienen, dat hij zijn gezin het dagelijksch voedsel kan te huis brengen, — de *koelie*, die bekend is door zijne eerlijkheid en zijne zorgvuldigheid voor het hem aanvertrouwde goed.

De *koelie*, te Batavia, is of dáár geboren of afkomstig van eene andere

[1]) Het hoofd der Inlandsche bedienden.
[2]) Rondventer van toebereide Inlandsche spijzen.
[3]) Bloemenverkooper.

plaats, vooral van Bantam of van het eiland Baweän. Het is bekend, dat vele Baweäners nog zeer jong hun eiland verlaten, zich langs de kust van Java verspreiden en meestal trachten als lastdragers den kost te verdienen. Deze *koelie* is de zuinigste, want het hoofddoel van zijn streven is voornamelijk de terugkeer naar zijne geboorteplaats, om daar eenmaal, door middel zijner overgegaarde penningen, in ruimere omstandigheden te verkeeren, dan hij vroeger doen kon. Deze *koelie* gaat dan ook zelden eene verbindtenis aan, waardoor hij Batavia moeijelijk zou kunnen verlaten, en blijft in den ongehuwden staat voortleven, omdat de Inlandsche *âdat* medebrengt, dat niet de vrouw den man, maar wel de man de vrouw volgt, zoodat hij bij vertrek noch vrouw, noch kinderen zou kunnen medenemen.

Bijna alle kampong's in en om de stad strekken tot woonplaatsen der *koelie's*, doch vooral vestigen zij zich op Tanabang en langs den westerweg naar Buitenzorg. De bevolking van het landje Selipie bestaat bijna geheel uit *koelie's*. Zij bezitten of huren kleine stukken grond en beplanten die met inlandsche groenten, welke zij op de naastbij gelegene *bâzâr* ter markt brengen, doch hunne hoofd-bezigheid blijft toch het lastdragen. Zij zijn over het algemeen sterke, welgebouwde mannen, die zich hoogst zelden aan het amfioen-schuiven overgeven, doch daarentegen grootendeels verslaafd zijn aan het dobbelen en daarmede menig uur onnut verloren doen gaan. Ook zijn zij groote liefhebbers van rustdag te houden; als zij namelijk, in twee of drie dagen zooveel verdiend hebben, dat zij berekenen kunnen daarvan de twee of drie volgenden te kunnen leven, dan blijven zij zoolang op hunne lauweren rusten: zich gelukkig achtende in hun niets doen, en genoegelijk op hunne *bâlie-bâlie* uitgestrekt, zullen zij geene hand uitsteken. Overigens verschillen zij in kleeding, zeden en gewoonten niet van den gewonen Inlander en komen met dezen hierin overeen, dat zij niet werken dan door den nood gedwongen.

Het loon van den *koelie* bepaalt zich naar den afstand en kan gerekend worden op vijftig duiten voor drie palen, zoo als bijv. een dragt naar Weltevreden, het Koningsplein, Tanabang enz. En toch, dit geringe loon is, mits hij trouw alle dagen zijn werk zoekt, voldoende om met zijn huisgezin daarvan te kunnen leven en zelfs in zijne schamele kleeding te voorzien.

De *koelie* te Batavia staat onder geen toezigt; over hem, over zijne daden wordt geene controle gehouden, voor zoo verre zijn beroep betreft. En evenwel zal zich nog het eerste voorbeeld moeten voordoen, dat hij iets van hetgeen hem ter bestelling wordt toevertrouwd, heeft ontvreemd. Blindelings kan men hem vertrouwen en mogt het al gebeuren, dat hij iets verkeerd bezorgd heeft, hij zal niet rusten voordat hij zijn verzuim hersteld en het verkeerd bestelde ter regte plaatse gebragt heeft.

Begeeft u in een *toko;* — koop daar zooveel ge wilt — ge hebt slechts om te kijken en dadelijk zijn wachtende *koelie's* gereed om het door u gekochte huiswaarts te brengen. Gij behoeft slechts uw naam en uwe woonplaats op te geven en hebt u verder om niets te bekommeren. Spoedig slaan zij om de kisten, tonnen of balen, welke zij te bezorgen hebben, hunne touwen, steken de *bamboe* door de einden, ligten de vracht eerst ter beproeving op en, ze geëvenredigd vindende aan hunne gezamenlijke krachten, nemen zij een gelijkmatigen, korten, doch verhaasten stap aan, waardoor de last gelijkmatig gedragen wordt. En dien stap verlaten zij niet, vóór zij de plaats hunner bestemming bereikt hebben. Komt gij dan eenige uren later te huis, de vracht is bezorgd, zonder dat er iets aan ontbreekt; en vermoeid, hijgende naar hunnen adem en in het zweet badende, wachten de *koelie's* geduldig uwe komst af om hun loon te ontvangen.

Koopt ge iets op de vendutie, alwaar zich de *koelie's* gewoonlijk bij troepen ophouden en zich een leider gekozen hebben, zoo ziet die leider u aan en, wanneer hij u niet kent, vraagt hij naar uwen naam en uwe woonplaats. Kent hij u echter, dan neemt hij het door u gekochte voor uwen neus weg en eer gij het weet is het alreeds op weg naar uw huis. Voorzigtig nemen zij de schilderijen van de wanden, de stolpen van de zolderingen, dragen de kasten uit en naauwelijks is de vendutie afgeloopen, of het huis is ook ledig, van het verkochte op de plaats geen spoor meer te vinden en, al bezit dat verkochte ook eene waarde van duizenden, niets gaat verloren, alles komt te regt.

De handel is en blijft echter de grootste bron van bestaan voor den *koelie*. Het onafgebroken lossen en laden, het opstuwen in de pakhuizen en meerdere werkzaamheden van dien aard worden door hen verrigt, en gewoonlijk heeft een handelshuis zijne vaste *koelie's*. Maar al is het

door het veelvuldige der werkzaamheden ook genoodzaakt anderen daarbij te voegen, geene vrees voor ontvreemding behoeft er gekoesterd te worden. De schouders van den *koelie* vereelten, — de knobbels toonen de plaatsen aan, waar sints jaren de lasten hem het meeste gedrukt hebben — zijne haren vergrijzen en vaak heeft hij en zijn huisgezin met de nijpendste behoefte te kampen; — hij is en blijft toch in zijn beroep een eerlijk man, die zich door de schatten, welke hij vervoert of omwerkt, niet laat verleiden en wien men ten dien opzigte steeds het grootste vertrouwen schenken kan. Noch de policie-rol te Batavia, noch de archiven van den Landraad — de regtbank der Inlanders — zal het tegenovergestelde aantoonen.

Kunnen wij dezen lof den Bataviaschen *koelie* toezwaaijen, die van Padang mag ook niet vergeten worden, want zijne eerlijkheid heeft nog meerder omvang, dewijl hij geroepen wordt om lasten tot in het diepste der binnenlanden over te brengen, bestaande aldaar geen ander middel van vervoer. De binnenlandsche wegen zijn verdeeld in militaire étappen en daarnaar regelt ook de *koelie* zijnen marsch, daar hij als loon voor elk station 50 duiten ontvangt. Maar bij den vrijeren geest, welke den Sumatraan boven al de overige Indische volken kenmerkt, laat hij zich niet binden aan eene geregelde, onafgebrokene aflegging dier étappen. Gij roept de *koelie's*, die gij noodig hebt, bijv. om eenige goederen naar Bondjol, negen étappen van Padang gelegen, te vervoeren, zonder hen te kennen, van de straat, wijst elk zijn deel in de vracht, — want gezamenlijk dragen is hun onbekend, zoodat alles in kleine kisten of pakken moet worden geborgen — en betaalt hem de helft van zijn loon. Hij weet dat hij de andere helft ter plaatse zijner bestemming zal ontvangen en gaat op marsch. Wordt hij moede, hij rust uit, zonder zich aan zijne makkers te storen — een ieder gaat zijn weg. Ontmoet hij in de eene of andere kampong eene dobbelpartij, — hij legt zijne vracht neder en dobbelt mede zoo lang het hem lust, doch zorgt zich bij tijds weder op weg te begeven om de étappe van dien dag te bereiken. Dit verzuimt hij nooit, en zoo komt hij vrij en ongedwongen aan en geeft gaaf en goed zijne vracht aan den belanghebbende over.

Toen de oorlog tegen de *Pâdrie's* op Sumatra nog woedde, waren er soms tot transport der krijgsbehoeften honderden *koelie's* tegelijk

noodig. Zij gingen onder een militair escorte op marsch, doch velen wierpen onder weg hunne vrachten neder en verdwenen in de bosschen, omdat zij niet gedwongen wilden zijn geregeld door te marcheren. Daarbij kwam dat de *koelie*-dienst in den oorlog als iets vernederends werd aangemerkt, naardien den *koelie's* door onze vijanden, de *Pâdrie's*, verweten werd, dat zij het *kotor* (vuilnis) van de Europeanen vervoerden; terwijl zij die hielpen het geschut te vervoeren, zich niet *koelie's*, maar *orang-hejla-mariam* noemden, en in die taak iets vereerends zagen, omdat zij zich beschouwden als helpers in den strijd. [1])

De factorij der Nederlandsche handelmaatschappij zond in denzelfden tijd dikwerf honderd duizenden aan lijnwaden, door een vrij grooter aantal *koelie's* naar de binnenlanden, doch zonder eenig geleide of toezigt; alles kwam behoorlijk te regt, en nooit werd er iets vermist.

Het blijft altijd eene streelende gedachte, bij de vele onhebbelijkheden, de bevolking van Indië ontegenzeggelijk eigen, eene deugd te kunnen noemen, welke een gedeelte van die bevolking kenmerkt; die deugd hebben wij in deze regelen naar waarheid geschetst en haar daarmede eene hulde toegebragt, welke zij zoo ruimschoots verdient.

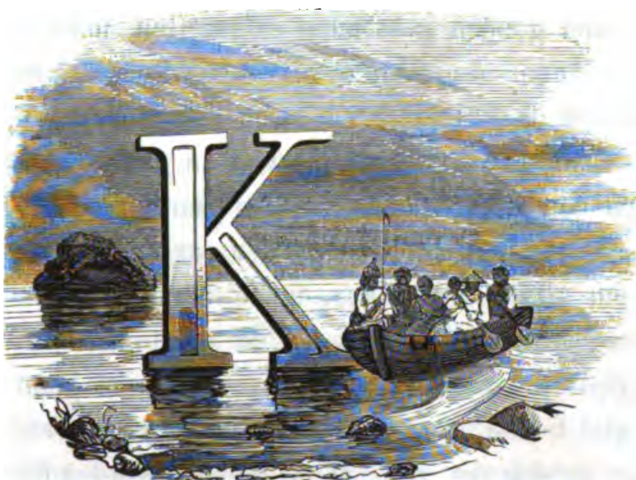
[1]) Zie H. M. Lange, Het Nederlandsch Oost-Indisch leger ter Westkust van Sumatra, Deel I, bladz. 310.

EEN JAVAANSCH HOOFD OP DE HERTENJAGT.

onden wij, bij de beschrijving van het leven en de gewoonten der Javaansche regenten, slechts met een enkel woord gewag maken van eene hunner meest geliefde uitspanningen, namelijk de jagt, vooral op herten, die zich in grooten getale in de uitgestrekte wildernissen en bosschen ophouden: thans wenschen wij eene meer uitvoerige beschrijving te geven van deze uitspanning der Javaansche regenten en andere grooten, waaraan zij, zoo lang de ouderdom hen niet verhindert daaraan deel te nemen, hartstogtelijk zijn verslaafd.

Hij, die zulk eene jagt wil aanleggen, geeft reeds veertien dagen te voren bevel tot het kappen en verbranden van de hoog opgewassene *alang-âlang* [1]) op een uitgestrekt open veld, alwaar de herten zich dik-

[1]) Eene wilde, scherpe grassoort, die, van vier tot zes voet hoog, bijna al de opene, onbebouwde velden van Java bedekt en voor het vee niet eetbaar is.

wijls vertoonen. De jonge uitspruitsels van die grassoort zijn een lokaas voor de herten, welke daarop wezenlijk verzot zijn en daardoor nog in grootere troepen te dier plaatse verschijnen.

Heeft men hiervan nu de zekerheid, waarop dagelijks wordt gelet, dan verzamelen zich een veertigtal jagers, allen van vorstelijke afkomst en gezeten op *bastaard-persianen*, gelijk men die paarden noemt, welke van Persiaansche of Arabische hengsten en Javaansche merriën afkomstig zijn; hunne voorbeeldelooze vlugheid is alleen in staat het schier nog vlugger Javaansche hert in te halen, en de paarden van het land schieten daarbij verre te kort.

De jagers, *pamattang* genaamd, die nimmer vergeten, zelfs in de wildernissen en bosschen, hunne afkomst door eene weidsche kleeding aan te duiden, dragen een groot hoofddeksel, van fijne bamboe te zamengesteld, *toedong* genaamd, en een naauwsluitend, gemeenlijk fluweelen *bádjoe*, een strak sluitenden, met gouden passement afgezetten lederen buikband en een tot de knieën reikende *batikhsche sârong*, waaronder zij een spanbroek dragen, die tot over de knieën met lederen slopkousen van verschillende kleuren bedekt is. Hun eenige wapen bestaat in eene korte, scherpe, ligt gekromde sabel en een dikke *rotan* om de paarden aan te moedigen. Een kleine patroontasch, aan een breeden gouden passement over den rug hangende, dient hen om *sirih*, tabak enz. in te bergen.

Op die wijze uitgedoscht, verschijnen zij, reeds bij de eerste schemering van den dageraad, ter jagtplaats, voorafgegaan door een groot getal honden en een twintig- of dertigtal lieden op *karbauwen* (buffels) gezeten. Naauwelijks schitteren de eerste stralen der zon, of de honden worden los gelaten en het veld ingejaagd, terwijl de *karbauwen* door de zich hier en daar vertoonende boschjes worden gedreven, om de herten daaruit en in het open veld te jagen. De argelooze vlugge bewoners der wouden, naauwelijks eenige rust genietende, als hebbende zich den geheelen nacht aan de jonge spruitjes van de *alang-âlang* te goed gedaan, worden door die indringers opgejaagd en vlugten naar buiten. Maar daar wachten hen de *pamattang*, die met scherpe blikken in het rond staren. Van afstand tot afstand geplaatst, gezeten op hunne moedige *persianen*, ontgaat niets aan hun oog, en naauwelijks vertoont zich de kop van een hert, of allen zetten hunne paarden in beweging en rennen op het dier los. Daar

gaat het door en over alles heen om het hert te bereiken. Het paard, als hadde het zelf een genoegen in die jagt en als ware het onnoozele hert zijn aartsvijand, spant alle krachten in. Niets ontziet het — het springt over de vervaarlijkste steenen, over greppen en moddergaten, het rent onophoudelijk door doornen en struiken op zijne prooi los, aangemoedigd door de sterke en gevoelige hand des *pamattangs*, die, zijne beenen door de lederen slopkousen gedekt hebbende, evenmin de doornen en struiken ontziet. Op zijn paard voorover gebogen, volgt hij het hert, totdat hij het bereikt heeft, en met zijn zwaard tot twee of drie malen toe diep indringende houwen, onverschillig waar, maar gewoonlijk op den rug, kan toebrengen, waarna hij van het paard afspringt en het ter neêr gestorte hert dadelijk den hals afsnijdt.

Niet altijd echter gaat dit even spoedig of gemakkelijk; dikwijls toch moet de jager het palen ver vervolgen, en zit hij niet stevig te paard, of heeft hij het ongeluk daarmede te storten, of er af te vallen, dan bekoopt hij het menigwerf met den dood of blijft levenslang kreupel. De voorbeelden daarvan zijn talrijk, doch de ware *pamattang* is daaromtrent onverschillig, hij denkt slechts aan het genoegen dat hem die jagt schenkt; het overige gaat hem niet aan. De gevaren kent hij niet en ook hierin komt hem zijne godsdienstige overtuiging te stade: dat hij niet vóór zijn tijd zal sterven!

Eene dergelijke jagt, die soms dagen achtereen gevoerd wordt, en vooral in het regentschap Bandong, waar de herten zoo talrijk zijn, honderden doet nedervellen, brengt eene menigte lieden, gedwongen of vrijwillig op de been, en is zij voordeelig geweest, dan wordt het vleesch der herten onder hen verdeeld. Dit is het lokaas voor den armen Javaan, die wel gaarne vleesch lust, maar het zeer zelden kan bekostigen.

Over het algemeen is het Javaansche hoofd een goed jager, maar vooral een goed schutter. Hij bezit een juist oog en daarenboven eene groote mate van koelbloedigheid, die hem in het grootste gevaar pal doet staan en nimmer doet wijken. Wij herinneren ons daarvan het volgende voorbeeld:

In 1838 bestond er te Soerakarta eene jagtclub, te zamengesteld uit Europeanen en Inlandsche prinsen. Onder de laatsten bevond zich een jongeling van zestien jaren, een bloedverwant van den Pangeran Ario Mangko Negoro en wachtmeester bij de kavallerie van het schoone legioen

van dien prins. Op zekeren dag werd er op wilde zwijnen gejaagd; ieder der jagers was eene vaste plaats aangewezen; die van onzen jongeling was bij een boschje; hij had een jagtgeweer met dubbelen loop in handen. Geen zwijn kwam er opdagen; de jongeling verveelde zich en ging het boschje om, maar hemel! daar lag, op geen zeven passen afstand, een groote tijger voor hem. Zonder zich te verbergen of een oogenblik te bedenken, legt hij aan, geeft vuur en verwijdert zich langzaam, om zich naar de algemeene verzamelplaats, een *pandoppo* in het bosch opgeslagen, te begeven. Onder weg ziet hij een ree, hij blaast het met den anderen loop van zijn geweer neder. De overige jagers vlogen op dat schieten naar hem toe; bedaard verhaalde hij, steeds zijn weg vervolgende, wat hem was overkomen. Zij ijlden naar de plaats die hij aanwees en vonden den tijger in het hoofd getroffen... dood. Met groote moeite werd het ondier naar de *pandoppo* gesleept en eerst toen de jongeling hem zag — toen die tijger van eene buitengewone grootte levenloos voor hem lag — toen eerst begaf hem zijne koelbloedigheid; hij besefte het gevaar dat hij zoo onverwachts voor oogen had gehad, begon te beven en stortte bewusteloos neêr.

De rang van tweeden luitenant bij het legioen van zijn, door ieder Europeaan te Soerakarta, geachten bloedverwant, was zijne belooning

Ook op Celebes en op Borneo behoort de hertenjagt tot de vermaken der grooten, ofschoon die daar eenigzins anders gedreven wordt, gezeten op inlandsche paarden en niet op *bastaard-persianen.*

Geteekend door [illegible] te Batavia — Uitgave van [illegible] 1858 — Gedrukt by Lemercier te Parijs

DE SCHILANESCHE BRUIDEGOM

17

DE SOENDANESCHE BRUIDEGOM.

eeds vroeger hebben wij in weinige regelen melding gemaakt van de huwelijks-plegtigheden van den Wester-Javaan, of Soendanees, toen wij de jonge bruid afschilderden, en gaven daarbij te kennen dat wij op dit voor den Inlander zoo gewigtige onderwerp nader zouden terugkomen. Aan die belofte voldoende, geven wij den lezer hiermede het afbeeldsel van eenen Soendaneschen bruidegom en zullen hem, zoo getrouw mogelijk, de plegtigheden schetsen, die bij een Soendaneesch huwelijk worden in acht genomen. Wij maken echter vooraf de opmerking, dat de Wester-Javaan geheel van den Ooster-Javaan in taal, zeden en gewoonten verschilt, en het onderstaande dus alleen toepasselijk is op den eerstgenoemde.

De Javaan hecht, even als bijna alle andere Oostersche volken, bijzonder veel aan de zoogenaamde gelukkige tijdperken in het jaar, en rekent daaronder, als bijzonder voor het huwelijk gunstig, de maanden *Sjawâl*

en ***Dzoe'l-Khaëdah*** of ***Hapit***, zijnde de 10de en 11de maand van het Mohammedaansche jaar. Wanneer men eenigzins met het karakter van den Javaan bekend is, behoeft men niet ver te gaan om de oorzaak dier voorkeur op te sporen. Immers het ligt in zijnen aard, om, zoodra hij slechts eenigzins van geld of levensvoorraad voorzien is, dat alles zoo spoedig mogelijk te verbrassen; al zou hij later ook met de zijnen het grootste gebrek lijden. Een blik te werpen in de toekomst is een weinig te veel van hem gevergd en zuinigheid in het geheel niet overeen te brengen met zijne fatalistische godsdienstige begrippen. De dure ondervinding zelfs maakt hem niet wijzer.

De genoemde maanden vallen gewoonlijk na den *pâdie*-oogst in en dan is er voorraad in de schuur, dan is men rijk, dan moet er feest gevierd worden, totdat hij gansch en al is uitgeput en de honger, slechts weinig weken daarna, met al zijne dringende eischen aanklopt. Maar — die dan leeft, die dan zorgt.

Intusschen geeft juist ook die *pâdie*-oogst den jongeling gelegenheid om een blik in het rond te werpen en in stilte eene keuze te doen, die hij wel niet openbaart, maar toch zijdelings aan zijne ouders of naaste betrekkingen te kennen geeft. Immers, wanneer de *pâdie* rijp is, verzamelen zich alle kampong's-genooten in de velden, om elkander in het snijden te helpen — niet onbaatzuchtig, want een vijfde gedeelte van den oogst is voor die helpers — en niemand blijft als het ware te huis. Mannen, vrouwen, kinderen, allen stormen naar het veld en zelfs de huwbare meisjes, die anders zooveel mogelijk voor het oog verborgen worden gehouden, zijn alsdan zigtbaar en, onder de hoede harer ouders, even gelijk alle anderen, mede aan het werk. Menig jongeling ziet in het rond en wisselt een lonk met haar, die hij wel de zijne zou willen noemen, en het is bij die gelegenheid, zoo als wij reeds zeiden, dat voornamelijk onder de landbouwers de eerste grondslag tot een huwelijk wordt gelegd.

Evenwel is zulks niet altijd het geval, en meerendeels gaat de jongeling een huwelijk aan met een meisje dat hij nooit gezien heeft, en wier karakter en hebbelijkheden hij niet in de gelegenheid is geweest te leeren kennen. Hij weet het niet, of zij schoon, goed en zachtaardig is. De tijd zal het hem leeren en ziet hij zich in zijne hoop teleurgesteld — welnu! eene scheiding valt volgens de Mohammedaansche godsdienst zoo gemak-

kelijk, en hij aarzelt ook niet daartoe over te gaan, wanneer hij haar aangezigt moede of zijn geduld met hare inborst ten einde is.

De Javaan huwt jong. Naauwelijks heeft hij de besnijdenis ondergaan, welke gemeenlijk op zijn 11de of 12de jaar plaats heeft, of zijne ouders beginnen er reeds om te denken hem eene vrouw te geven. Bereikt hij den ouderdom van 16 of 17 jaren, dan wordt er zelden langer daarmede gewacht, vooral niet onder de zoogenaamde gegoede lieden, of onder hen die eenigen rang in de Indische maatschappij bezitten. Ongehuwd te blijven, al is men ook eerst op dien ouderdom, is als het ware eene schande, en het ijverigst pogen der ouders strekt om op dien leeftijd hunne kinderen te doen huwen, om het even of zij al dan niet een middel van bestaan hebben en misschien nog jaren lang ten hunnen laste blijven.

Bij het voltrekken van een huwelijk hebben er vele plegtigheden plaats; maar ook slechts bij het eerste, dat een jongeling aangaat. Huwt hij later nog meerdere vrouwen, zoo wordt daarmede niet veel omslag gemaakt, tenzij de bruid nog maagd mogt zijn en hare ouders daarom de plegtigheden van een openbaar huwelijk niet verloren willen doen gaan.

De plegtigheden en gebruiken, welke bij een huwelijk worden in acht genomen, af te schetsen, valt moeijelijk. Wij willen evenwel trachten ze eenigzins te doen kennen, hoe droog en eentoonig het verhaal ook wezen moge. De lezer verbeelde zich echter niet, daarin de poezij der liefde en dat nog wel eener Oostersche liefde, die door alle romanschrijvers als zoo vurig, zoo innig, zoo heftig wordt afgeschilderd, te zullen vinden; integendeel, die plegtigheden zijn koud en afgemeten en nergens ontmoet men die gulle vreugde, die vrolijkheid, die tegemoetkoming van beide zijden, welke men gewoonlijk in meer beschaafde landen op eene bruiloft ziet heerschen. Het is of het gewigtige van den stap, welken op dien stond twee, elkander vaak niet kennende jongelieden doen, alle aanwezige gemoederen tot bedaardheid noopt, en moge ook al inwendig eenige vreugde zich doen gevoelen, zij openbaart zich niet, maar blijft in de enge borst verborgen, omdat het karakter van den Javaan medebrengt, in lief en leed hetzelfde te blijven en zoo min mogelijk zijne gemoedsaandoeningen, van welken aard ook, uiterlijk te doen kennen. Hij stelt er als het ware eene eer in, dat men nooit op zijn gezigt kan lezen, wat er in zijn binnenste omgaat, en die achterhoudendheid, welke men in Indië met den naam van *phlegma*

bestempelt, beschouwen wij als een der grootste gebreken van den Javaan, waardoor nooit eenstemmigheid met andere natiën zal kunnen geboren worden. Dan ter zake.

Het was achtermiddag en den geheelen dag had de zon met hare heete stralen het aardrijk als geschroeid. Alles herademde, de vogels zongen vrolijker dan op het midden van den dag en de tint der verwelkte bladeren scheen den mensch frisscher en aangenamer toe. De *maldti* en de *sedap mâlam* [1]) ontsloten hare kelken en verspreidden de aangenaamste geuren in het rond, toen er onder de klapper-, *ramboetan-* en *manggîs*-boomen in de kampong Peagassan, in de Ooster Ommelanden van Batavia, weder leven en beweging ontstond. Het uur der middagrust was voorbij; — de vrouwen, die aan het weefgetouw hadden gedut, waren weder lustig aan het werk; de mannen grepen naar den *pâtjol*, dreven de *karbauwen* (buffels) naar het veld of begaven zich rivierwaarts, om door een verfrisschend bad hunne ledematen te versterken.

Onder de laatsten behoorden *Soemien Bâpa Aysak.* [2]) Hij was een welgezeten landbouwer, een krachtig man van omtrent 40 jaren, slechts met ééne vrouw gehuwd en had ook maar ééne dochter, *Aysak* genaamd. Hij was eigenaar van eene nette bamboezen woning met pannen gedekt, bezat eenige *sâwah's* en een tiental *karbauwen*, door welke te verhuren hij rijkelijk in het onderhoud van zijn klein huisgezin kon voorzien.

Toen hij van de rivier terugkwam, het pad volgende dat naar zijne woning leidde, gingen twee oude vrouwen voor hem uit en traden het opene voorste gedeelte daarvan binnen. Spoedig wierp hij het natte kleedje (*sârong*), dat hij over den schouder droeg, in een hoek, wees der bezoeksters een bamboezen *bâlie-bâlie* tot zitplaats aan en riep zijne vrouw toe:

— Mâ Aysak! Kom buiten, daar is bezoek.

Mâ Aysak [3]), eene nog knappe vrouw, eenige jaren jonger dan

---

[1]) Twee soorten in Indië algemeen bekende, zeer welriekende witte bloemen.

[2]) Bij de geboorte van zijn eerste kind, voegt de Wester-Javaan diens naam, onverschillig van welk geslacht het is, bij den zijnen en wordt dan algemeen zoo genoemd.

[3]) Mâ Aysak — de moeder van Aysak.

haar echtgenoot, verscheen dadelijk, zich niet eens den tijd gunnende een *bådjoe* aan te trekken, groette de bezoeksters en riep nu op hare beurt:

— Aysak, breng *sîrih* 1)!

Een aardig, jeugdig kopje van een vijftiental jaren, — eene schoone volwassen maagd, enkel met eene *sårong* gekleed en eene *båtikhsche salendang* om de schouders en borst geslingerd, kwam onmiddellijk te voorschijn, zette zich op de hurken, maakte een *sambah* 2) voor de bezoeksters en plaatste de *sîrih*-doos voor haar, waarop zij dadelijk weêr verdween.

— Mag ik weten waaraan ik uw bezoek te danken heb? vroeg Må Aysak, de beide oudjes aanstarende, die haar niet zeer bekend waren.

— Och! antwoordde de oudste, wij kwamen dezen weg uit, zijn vermoeid en willen een weinig rusten.

— Dat is mij lief — nuttig dan een weinig *sîrih* — ging Må Aysak voort, haar de beteldoos toeschuivende en wel beseffende wat eigenlijk de oorzaak van de komst dier vrouwen was, — ik zal wat koffij gereed maken.

— Doe dat niet, wij gaan dadelijk verder. Was dat uwe dochter?

— Ja!

— Een lief meisje! is zij reeds ten huwelijk gevraagd?

— Nog niet.

— En zijt gij geneigd haar uit te huwelijken? Zij heeft de jaren reeds...

— Waarom niet? Als haar *djoedoe* 3) kwam.

De beide besjes aarzelden verder te spreken en staarden elkander aan, even alsof zij zeggen wilden — spreek gij nu; — neen gij! — waarom? — gij zijt de oudste — doe gij de boodschap.

De oudste hoestte eens en nam toen werkelijk het woord op, ofschoon eenigzins weifelend.

— Wij zullen het u maar zeggen, Må Aysak! — als uwe dochter nog niet verloofd is, gelooven wij, dat haar *djoedoe* gevonden is.

— Zoo!

---

1) Betel.

2) Het plat der beide handen te zamen gevoegd naar het voorhoofd te brengen, heet een *sambah*.

3) De door de Voorzienigheid voorbedachte bruidegom.

— Ja! *Saina Bâpa Ontong* uit de kampong Matarman zendt ons tot u, om u te vragen of gij uwe dochter aan zijn' zoon wilt uithuwelijken.

Mâ Aysak bedacht zich een oogenblik, zag haren man aan en van dezen een toestemmenden knik opgevangen hebbende, antwoordde zij:

— *Insja allahoe.* [1])

De oudjes mompelden iets, dat dank moest heeten, stonden op, beloofden spoedig terug te zullen komen en begaven zich op weg naar de kampong Matarman, alwaar reikhalzend naar den uitslag harer zending werd uitgezien: echter niet door den aanstaanden bruidegom. Ontong—18 jaren oud, wat lui en onverschillig van aard — nog speelziek — anders een aardige, welgemaakte jongen, met een meer vrouwelijk dan mannelijk gezigt, waarop nog geen enkel haartje van een vlasbaard te zien was, — verlangde juist nog niet sterk naar den huwelijksband; hij kende haar niet, die men voor hem bestemd had; — het vrije leven en het bezoeken der *rongging's* stonden hem beter aan, maar de wil der ouders ging boven alles en het waren juist dezen, die wetende dat Soemien Bâpa Aysak goed in zijn doen zat, zijne dochter tot de vrouw huns zoons gekozen hadden. De besjes waren dus zeer welkom, toen zij de verblijdende tijding medebragten, dat het aanzoek was aangenomen en het verder regelen der zaak afhing van den wil van Saina Bâpa Ontong.

Ook deze had eenige middelen van bestaan; hij was landbouwer en *sirih*-planter, maar hij had vele kinderen en daarom was eene goede partij voor een huwelijk zeer welkom. Hij liet er dan ook geen gras over groeijen. Reeds acht dagen daarna ging hij naar twee priesters van zijne kampong, en verzocht hun zich naar Soemien Bâpa Aysak en zijne vrouw in de kampong Peagassan te begeven en hun te vragen, wanneer zij eene nadere afspraak konden maken.

— Morgen, antwoordden de priesters, zullen wij gaan; maar naauwelijks was Saina Bâpa Ontong teruggekeerd, of een hunner ging dadelijk naar den eerstgenoemde om dezen van het doel hunner komst op den volgenden dag te verwittigen.

Soemien Bâpa Aysak en zijne vrouw verzochten nu ook van hunne zijde twee priesters en gaven hun de noodige inlichtingen.

---

[1]) Zoo het God behaagt.

Het bepaalde uur verscheen en de beide priesters uit de kampong Matarman kwamen opdagen, vergezeld van eenige lieden die geschenken droegen, bestaande in *sirih*, tabak, *gambier* en vruchten. Zij behoefden niet lang te vertoeven, want de beide andere priesters waren reeds daar.

— *El salâm âlaikoem!*

— *Wa âlaikoem salâm!*

Waren de woorden hunner wederzijdsche groetenis.

Allen gingen zitten en nuttigden iets van de koffij en het gebak, dat hun werd voorgezet. Daarop nam een der priesters van de kampong Matarman het woord en vroeg:

— Wij wenschten Soemien Bâpa Aysak en zijne vrouw te spreken?

— Hij heeft ons opgedragen u te woord te staan, was het antwoord van een der priesters uit de kampong Peagassan.

— Zoo! dan wenschten wij te weten of zij blijven bij hunne belofte, om hunne dochter aan Ontong ten huwelijk te geven.

— Ja, dat blijven zij.

— Dat is ons aangenaam, want het maakt onze boodschap ligt, en wij hopen van u te vernemen welke de voorwaarden der verloving zijn.

De ouders van Aysak vroegen tot bestrijding der kosten van het feest 60 spaansche-matten; als bruidschat 40 spaansche-matten en een paar gouden ringen ter grootte van een drie-kwart spaansche-mat, als ook op de dagen dat de bruidegom zou overkomen en de bruidschat zou worden aangebragt twaalf *tâlam's* (schenkbladen) met gebak.

— Zeer wel! wij nemen dit aan; — maar wanneer kan de aanstaande schoonvader hier een bezoek komen afleggen?

— Wanneer hij verkiest.

En nu volgden weêr de gewone groeten en de priesters verwijderden zich.

Die van de kampong Matarman bragten den uitslag hunner boodschap over, hetgeen gaaf werd aangenomen; het viel niet meê — het viel niet tegen, en toch had men meer kunnen eischen, want Soemien Bâpa Aysak was een welgesteld man en zijne dochter een schoon meisje.

Drie dagen daarna zond Saina Bâpa Ontong eene boodschap om te mogen weten of zijne vrouw, hare zusters, magen en nichtjes, die verlangend waren zijne aanstaande schoondochter te zien en te leeren kennen, den volgenden dag een bezoek mogten komen afleggen. Het antwoord was

gunstig en toen de zon een vierde harer hoogte bereikt had, zag men een geheele troep vrouwen, ouden en jongen, mooijen en leelijken, — de jongen voorop, de oudjes achter, allen achter elkander in hare beste kleederen en vergezeld door hare priesters, den grooten weg bij Matarman oversteken en zich naar de kampong Peagassan begeven, allen even statig en deftig, en vele harer, geschenken van vrouwelijke kleedingstukken, muilen en vruchten dragende. Aan de woning van Soemien Båpa Aysak gekomen, werden zij door de vrouw des huizes opgewacht, uitgenoodigd om binnen te treden en haar dadelijk *sirih* met koffij en gebak voorgezet. Nu verscheen de aanstaande bruid Aysak, in hare volle schoonheid en als bruid gekleed, leunende op twee oude vrouwen; zij ging den kring rond en maakte voor elk der bezoeksters een *sambah*, waarop ieder haar een stuk zilvergeld, hetzij een gulden, of wel een spaansche-mat, tot dat einde medegebragt, ten geschenke gaf en zij het huis weder intrad, want al de bezoeksters waren in de voorwoning gezeten.

Intusschen vond er in de keuken reeds een begin der bruiloftsdrukte plaats, want daar waren den vorigen avond eene geit en eenige kippen geslagt, die nu gebraden, gezoden, gepoft en getimd met rijst en verscheiden soorten *sambalan* werden opgedischt en met smaak genuttigd. Aysak kwam nu ook weder te voorschijn en bediende hare aanstaande schoonmoeder. Na dien maaltijd werd er nog eens koffij en gebak opgedragen en weldra keerden allen voldaan en weltevreden huiswaarts, de groete aan Saina Båpa Ontong medenemende.

Nu lag de beurt aan Soemien Båpa Aysak, om met al zijne mannelijke bloedverwanten een dergelijk bezoek bij den vader van zijnen aanstaanden schoonzoon af te leggen; doch het gebruik bragt mede dat hij niet te vlug daarmede mogt zijn. Er verliep dan ook ruim eene maand, alvorens hij het verzoek daartoe deed en toen het was aangenomen, toog hij op weg, met al de ooms en neven van Aysak en de reeds vermelde priesters van Peagassan.

De ontvangst was letterlijk dezelfde als die bij het vrouwenbezoek ten zijnen huize. Ook eveneens vertoonde zich de aanstaande schoonzoon, die hem uiterlijk wel beviel en aan wien hij eenige kleine geschenken in kleedingstukken uitreikte.

De verlovingsplegtigheden en gebruiken waren nu afgeloopen en er

gingen een drietal maanden voorbij, zonder dat er verder iets aan de zaak gedaan werd. Evenwel zat men niet stil en de toebereidselen tot het huwelijk zelve werden nu gemaakt. De hoofdzaak was het verzamelen van den bruidschat en toen Saina Båpa Ontong dien bijeen had, deed hij Soemien Båpa Aysak berigten, dat hij hem wenschte te doen overbrengen. Toen nu door dezen uur en dag daartoe bepaald waren, riep de eerste al zijne mannelijke bloedverwanten op, om in staatsie de beide priesters te vergezellen, die door hem met die overbrenging belast werden. Het was een heele trein — die optogt. Het allereerste verschenen twee reusachtige gevaarten, verbeeldende twee mannen, van *rotan* gevlochten en welke men allerlei zonderlinge kleederen had aangetrokken, beide met groote zwaarden in de handen. In deze gevaarten waren twee mannen verborgen, die ze droegen en daarmede allerlei potsen en bewegingen maakten, soms allerkoddigst om aan te zien. Daarna volgde een troep muzijkanten à l'Europienne, verschillende trompetblazers, *gamelang-* en *anklong*-spelers[1], een helsch leven makende op al die verschillende instrumenten, die allen te gelijk werden bespeeld. Alsnu vertoonden zich twee reeds bejaarde in het wit gekleede vrouwen, waarvan de eene een beteldoos, de andere eene waterkruik droeg, gevolgd door eenige lieden, die een met bloemen en linten versierden open bak droegen, waarin de bruidschat was geborgen, waarna de beide priesters met al de mannelijke bloedverwanten van den bruidegom den trein sloten.

De ouders van de bruid ontvingen deze gasten aan de deur hunner woning met alle mogelijke deftigheid, waarop de vader den bruidschat aannam en aan zijne dochter overhandigde, terwijl hij de aangekomenen in de vriendelijkste bewoordingen voor de overbrengst bedankte, waarna er weder druk gegeten, koffij gedronken en *sîrih* genuttigd werd. Dan naauwelijks was dit afgeloopen, of Soemien Båpa Aysak gaf den priesters van de zijde des bruidegoms te kennen, dat hij nu wenschte den dag bepaald te zien, waarop het huwelijk door den *panghoeloe* [1]) zou worden gesloten en ingezegend. Deze, daarop voorbereid, noemden dien dag en het uur, zijnde twee dagen daarna, en elk ging weder naar huis.

Op dien dag verscheen de bruidegom door zijnen vader en bloedver-

[1]) Hoofdpriester. Bijna elke distrikt heeft zulk een geestelijke.

wanten vergezeld in de woning van den *panghoeloe*, alwaar de bruid zich reeds met de haren bevond.

— Wat voert u herwaarts? vroeg de geestelijke aan den bruidegom.

— Mijn verlangen om te huwen.

— Met wie.?

— Met Aysak, de dochter van Soemien.

De *panghoeloe* las hem in het Arabisch een soort van huwelijks-formulier voor, hetwelk de bruidegom herhaaldelijk, zonder er echter een woord van te verstaan, met: *amien, amien!* beantwoordde. Daarop wendde de geestelijke zich tot Aysak en vroeg haar:

— Wilt gij Ontong tot uw man nemen en hem steeds gehoorzaam zijn?

Zij sloeg de oogen niet op, ofschoon wij er niet voor in staan., dat zij niet even haar bruidegom begluurde, en antwoordde: *ijâ.*

En nu werd ook haar het bedoelde formulier voorgelezen. De geestelijke zegende beiden, ontving zijne belooning, een paar zilveren guldens, en de beide groepen keerden huiswaarts; de bruidegom echter vervoegde zich, alvorens zijne ouders in hunne woning te ontmoeten, aan het huis zijns schoonvaders, maakte voor hem en zijne schoonmoeder een *sambah*, en deed hetzelfde voor zijne ouders toen hij te huis kwam.

Maar nu moest nog de grootste plegtigheid volbragt worden, namelijk het overbrengen van den bruidegom naar de woning van de bruid, datgeen wat wij eigenlijk de bruiloft zouden noemen. Eene maand verliep met de toebereidsels, waartoe alle bloedverwanten, vrienden, kennissen, zelfs kampong-genooten werden uitgenoodigd om een handje te komen helpen. *Bamboe* en *atap* werden gekocht om loodsen op te slaan voor de eetplaats en voor de verschillende muzijkanten en spelers, en gedurende dagen lang was het om en in de huizen der ouders leven en beweging. In die der bruid werd een groot ledekant van *bamboe* opgeslagen en met gekleurd papier en sterren van goud en zilver papier beplakt — een zijden *bejt* er in uitgestrekt, witte katoenen gordijnen er in opgehangen, bultzakken met kussens in tal, voorzien van gouden en zilveren platen, uitgespreid en het alles bedekt met de bontste spreijen. Twee oude vrouwen bewaakten dit heiligdom.

Ook de inkoop van karbouwen, hoenders en eijeren, rijst en verdere eetwaren had plaats gehad; alles was gereed, al de genoodigden waren aangekomen, niet met ledige handen, maar met kleine geschenken van pluim-

vee, rijst, tabak, soms van een weinig geld. Het koken ging druk op, want reeds werd er een karbouw geslagt om al die monden te verzadigen, alzoo helpers en genoodigden gedurende dagen lang gevoed moesten worden. De nacht vóór het aanbrengen van den bruidegom werd door een tal van priesters in gebeden en godsdienstige gezangen doorgebragt, en dien avond had zoo wel in het huisgezin van den bruidegom als van de bruid het *patjaran* plaats, als wanneer ieder der aanwezigen op zijne beurt binnentreedt en hun de handen besmeert met eene roode zelfstandigheid, veel gelijkende op een zalf, en uit de bladeren van een heestergewas van dien naam getrokken, ten doel hebbende om beide voor de booze geesten te behoeden.

Op den dag dat Ontong de vaderlijke woning zou verlaten om die zijner bruid te betrekken, werd er weder een groote maaltijd bij eerstgenoemde gehouden en alles in gereedheid gebragt om den optogt te beginnen. Daar verscheen de bruidegom. Hoe prachtig was hij uitgedoscht! Zijn hoofd was omstrengeld met een rood linnen *dastar* (tulband), versierd met diamanten bloemen met beweegbare gouden en zilveren stengels. Boven de ooren stak eene even zoo beweegbare naar beneden hangende gouden bloem en voor op de *dastar* een paar gouden kapellen met diamanten ingelegd. Zijne ooren waren versierd met gouden oorbellen en den hals met een gouden ketting. Hij droeg een rood zijden *bádjoe*, aan den hals en op de borst met gouddraad bestikt en geheel digt gemaakt, terwijl het kruislings met een gouden passement was bezet. Zijne armen waren op onderscheidene plaatsen met gouden armbanden versierd. Een met een gouden buikband bevestigde *sárong saiket* (met gouddraad bestikt kleedje) hing hem tot op de voeten. Een kris stak hem in de regterzijde en een op den rug en in de handen hield hij een zijden zakdoek en een koperen *sinkbargar*, terwijl zijne voeten met groote Soeratische muilen geschoeid waren.

Aldus verscheen hij, en buiten de deur tredende, alwaar een op de inlandsche wijze prachtig opgetoomd en gezadeld paard voor hem gereed stond, werd hem een zijden zonnescherm boven het hoofd gehouden. Twee knaapjes van een tiental jaren, bijna even als hij uitgedoscht en mede te paard gezeten, volgden hem als gelei-jonkers; nu begon de optogt.

Dien optogt te beschrijven is onnoodig, want deze was dezelfde als wij bij het overbrengen van den bruidschat vermeld hebben, met dat

onderscheid, dat nu de menigte talrijker was, en wel uit honderden personen, zoo te voet als te paard bestond, terwijl een troep priesters, voor den bruidegom uitgaande en op de *rabâna* slaande, godsdienstige gezangen zongen en hunne heesche stemmen mengden met al het geraas, dat Europesche muzijkinstrumenten, *gamelang's*, *anklong's*, duizende trompetten en bekkens, te gelijker tijd maken kunnen. Een aantal roode en witte zijden vlaggen werd voor hem uit of achter hem gedragen, terwijl een 40tal rijdende personen, wier paarden opgesierd waren met zilveren hoofdstellen, wolken van stof deden opstijgen, die den trein in de verte reeds deden ontwaren. Het was drie ure toen men vertrok en eerst ten zes ure kwam men aan de woning der bruid. Daar steeg de bruidegom van het paard, nadat eerst zijne schoonmoeder zijn zonnescherm met gele rijst en duiten begooid had, als het zinnebeeld van voorspoed en vruchtbaarheid. Ontong zeeg voor zijne schoonouders en ouders op de knieën; zij zegenden hem, en nu werd hij door twee oude vrouwen naar binnen geleid en bij zijne, met neêrgeslagene oogen in de reeds vroeger door ons beschrevene kleeding op hem wachtende bruid gebragt, en naast haar op het ledekant geplaatst. De menigte ging intusschen, na nog eenig gebak en koffij genuttigd te hebben, uit elkander; maar de jonggehuwden bleven in die kleeding, in dien toestand gedurende drie dagen en nachten onder de hoede van twee oude vrouwen zitten, bijna zonder te spreken, terwijl eene algemeene stilte om hen heerschte, totdat eindelijk de bewaaksters hen alleen lieten.

En zoo hebben wij getracht den lezer eenig denkbeeld te doen verkrijgen van het sluiten van een huwelijk en zijne festiviteiten onder den Wester-Javaan. Wij beseffen het, dat het moeijelijk valt dat tafereel regt bevattelijk te maken, alleen het zien kan zulks gereedelijk doen; maar toch eenig begrip zal er wel door gevormd kunnen worden en onze moeite dus niet geheel nutteloos zijn verspild.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1853 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

INLANDSCHE VROUW UIT DE BINNENLANDEN VAN PALEMBANG.

EENE INLANDSCHE VROUW UIT HET BINNENLAND VAN PALEMBANG.

Zonder twijfel zullen onze lezers ons wel vergunnen, na reeds zoo veel over Java te hebben medegedeeld, een klein uitstapje naar een der andere gedeelten onzer uitgestrekte, zoo schoone Indische bezittingen te doen, en wij wenschen daarom hunne aandacht te vestigen op eene vrouw uit de binnenlanden van Palembang.

Is het lot der vrouwen onder de Indische volkeren in het algemeen niet benijdenswaardig, uithoofde van de weinige achting, die men voor haar koestert, en de gemakkelijkheid, waarmede onder de Mohammedanen de echtscheiding plaats heeft, onder de Maleische volksstammen vooral is de vrouw te beklagen en kan zij wel als geen zelfstandig wezen beschouwd worden. Veeleer leeft zij in eene bepaalde afhankelijkheid en zou, uit het oogpunt der Europesche beschaving beschouwd, niet anders aangemerkt kunnen worden, dan tot een staat van dienstbaarheid te zijn vervallen, die vaak hare krachten te boven gaat.

Dat de Palembanger ook tot de Maleische volksstammen behoort, zullen wij wel niet behoeven te vermelden. Een ieder toch weet, dat Palembang, in de Nederlandsch-Indische gedenkboeken zoo roemrijk, doch ook tevens zoo noodlottig vermeld, op de Zuid-Oostkust van het groote eiland Sumatra, bij den Inlander bekend onder den naam van ***Poeloe Pertja*** of *Andalas*, gelegen is. De groote oppervlakte van dat vroeger onafhankelijke rijk, thans een gewest onder het bestuur van eenen resident, welke oppervlakte niet minder bedraagt dan 1030 vierkante geographische mijlen, zou al ligt doen veronderstellen, dat daarop eene zeer groote bevolking gevestigd zijn moet, te meer daar het over het algemeen als zeer vruchtbaar en waterrijk bekend is. Hierin zou men zich echter magtig vergissen, dewijl, ten gevolge der naauwkeurigste nasporingen, voor zoo verre de gewone en eigendommelijke achterhoudendheid der Inlandsche hoofden deze heeft toegelaten, gebleken is, dat zij hoogstens 300,000 zielen uitmaakt, waarvan 40,000 op de hoofdplaats Palembang en de overigen in de binnenlanden wonen, meestal aan de oevers der zoovele en prachtige rivieren. Dat deze laatsten, door eene bijna onmogelijke aanraking met beschaafdere natiën, en vooral door den slaafschen toestand, waarin zij vroeger door hunnen thans voor altijd vernietigden vorstenstam gehouden werden, nog steeds een woesten, onbeschaafden aard bezitten, zal wel geen betoog behoeven; het is echter te verwachten dat zij, nu zij onder den invloed staan van een geregeld Europeesch bestuur, dat zich al meer en meer onder hen uitbreidt, weldra het besef van mensch te zijn in ruimer mate zullen gevoelen, waaruit ook voor hen een hooger denkbeeld van menschenwaarde en levensgenot geboren zal worden.

De oorzaak van het bestaan eener zoo geringe bevolking op zulk eenen uitgestrekten grond, heeft men wel eens aan de verwoestingen, die de kinderpokken en andere ziekten onder haar te weeg brengen, gelijk ook aan de gedurige twisten en de vernieling, die steeds onder de verschillende stammen in de binnenlanden van Palembang hebben plaats gegrepen, willen toeschrijven; doch meer nog is men van oordeel, dat de aldaar bestaande gebruiken omtrent het sluiten van huwelijken wel als de voornaamste oorzaak beschouwd kunnen worden. Wij hebben hier niet op het oog het sluiten van huwelijken op de hoofdplaats Palembang zelve, want dáár is het deswege bestaande gebruik geen hinderpaal voor de toeneming der

bevolking. Dáár toch, en aan eenige rivieren van de beneden-binnenlanden, trouwen zij volgens de *ádat* (gebruik) *semoendo;* dat wil zeggen, dat de man tot geene zware, drukkende dienstbaarheid ten opzigte zijner schoonouders verpligt is, en evenmin zijne vrouw als het ware koopt, of een bruidschat aan haar geeft. Hierdoor gaat hij al ligt tot een huwelijk over en de bevolking is daar dan ook steeds toenemende. Maar in het grootste gedeelte der binnenlanden hebben gansch andere gebruiken plaats; daar huwt men naar de *djoedjoer* en *ambil anakh.* Volgens het eerste (koop- of bruidschat) kan de man geene vrouw krijgen, tenzij hij haar van de ouders koopt, of een bruidschat betaalt, die dikwijls zijne middelen te bovengaat, en dadelijk bij het aangaan van het huwelijk betaald moet worden, zoodat dit hem in een staat van dienstbaarheid brengt, wijl hij daardoor eene schuld aangaat, die zelfs voor zijne kinderen verbindend is en door hen afgedaan moet worden. Het tweede gebruik, *ambil anakh* (als kind aannemen) heeft dan plaats, wanneer hij, die huwen wil, noch koop- noch bruidschat betalen kan en zich dientengevolge onderwerpt aan de willekeur der ouders en bloedverwanten zijner vrouw, die zich dan ook zelden ontzien om van hun daardoor verkregen regt gebruik te maken; namelijk om hem te verstooten en uit zijne aangeknoopte betrekkingen te verdrijven, hem alles te ontnemen, wat hij zijn eigendom kan noemen, zelfs al mogt hij reeds kinderen bij zijne vrouw verwekt hebben; wordende zulk eene handeling door dat gebruik gewettigd.

Ofschoon nu ook de veelwijverij in de binnenlanden van Palembang niet in zwang is en zich slechts bepaalt tot eenige hoofden, die zelden meer dan drie, nimmer vier vrouwen nemen, zoo laat het zich toch gemakkelijk bevroeden, dat die twee gebruiken omtrent het sluiten van huwelijken een nadeeligen invloed op de toeneming der bevolking moeten uitoefenen. Immers het onvermogen van den man, of wel het vooruitzigt op eene slaafsche dienstbaarheid, moet hem er van terughouden zich aan eene vrouw te verbinden; hij huwt niet, of eerst op vergevorderden ouderdom, wanneer zijne beste levenskrachten vervlogen zijn, en dit heeft dan ook het gevolg, dat de jonge vrouwen hare jeugd en hare maagdelijke schoonheden zien verwelken, en dat zij nog het gewone sieraad en teeken der maagden dragen, namelijk de zilveren of gouden *gelang's* (armbanden), wanneer hare hairen reeds vergrijzen.

Gelukkig echter, dat niettegenstaande deze voor de zedelijkheid zoo nadeelige gebruiken, de ingetogenheid, zoo van de mannelijke als van de vrouwelijke kunne, zeer groot is, en zich in het binnenland hoogst zelden voorbeelden opdoen, welke de zedelijkheid kwetsen. In dit opzigt heerscht aldaar eene strengheid, die men weinig bij zulke onbeschaafde volken zal aantreffen. Trouwens, onze beschaafde wereld beschouwt die zaak uit een gansch ander oogpunt, zoo als blijkt aan de bakermat der beschaving, gelijk de Franschen hunne hoofdstad gelieven te noemen, en aan alle hoofd- en groote steden in het algemeen, en zelfs hier en daar op het platte land.

Indien de man tot het sluiten van een huwelijk volgens een der twee bovengemelde gebruiken overgaat, moet daaruit aan den anderen kant van zelf voortvloeijen, dat hij zijne vrouw als een *eigendom* aanziet, waarvan hij het meeste nut en voordeel moet zoeken te trekken. Hij spaart haar dan ook geenszins, en, haar beschouwende als een minder wezen dan hij zelf is, meent hij in haar te hebben eene slavin, een lastdier, eene arbeidster, die hij tot alle diensten kan gebruiken en benuttigen, terwijl hij zelf op zijne *bâlie-bâlie* blijft liggen luijeren. Trouwens zulks strookt zoo geheel en al met zijn karakter, dat het geene verwondering kan baren. Zijne eenige gedachten bepalen zich tot den goeden staat, waarin zijne hanen moeten zijn, om bij de vechterijen dier vogels zijne aangegane weddingschappen te kunnen winnen, of tot de dobbelspelen, die hij wil bijwonen, of wel, helaas! tot de amfioenpijp, want ook hij is aan deze, de levenskrachten en de zedelijkheid ondermijnende gewoonte, overgegeven; en daaraan te voldoen is hem eene behoefte. Geen wonder derhalve dat hij zich, op eenige uitzonderingen na, noch om het huiswerk, noch om den arbeid op het veld bekommert, maar dat zulks de taak geworden is der vrouw; geen wonder, dat hij ze geen rust laat en haar naar het veld drijft, als ware zij eene slavin; geen wonder dat hij, zich de heer der schepping wanende, van haar alle diensten vergt, dikwijls boven hare krachten en deze ondermijnende, en aldus de oorzaak is van de daaruit voortvloeijende onvruchtbaarheid der vrouw.

De binnenlandsche Palembanger, die uit zijn aard ten hoogste onverschillig, vadsig en loom is, moge het een genot zijn, zijne vrouw allen arbeid te doen verrigten en daardoor regt op zijn gemak te kunnen leven;

maar voor de vrouw, die, zij moge willen of niet, ijverig en werkzaam moet zijn, mag zulk een lot zeer onaangenaam, zoo niet ondragelijk genoemd worden.

Haar eerste zorg toch is voor den dagelijkschen pot, die, ofschoon niet veel omslag medebrengende, echter zijn' tijd eischt. Het eten van den Palembanger is eenvoudig en niet zeer kostbaar. Rijst maakt den hoofdschotel uit, visch en vleesch worden zelden en alleen maar bij feestelijke gelegenheden genuttigd en meestal zijn slechts in het water gekookte groenten de toespijzen, wier smaak door eene rijke toevoeging van spaansche-peper wordt verhoogd, schoon de daardoor ontstaande prikkeling voor den Europeaan, die daaraan nog niet gewend is, onverdragelijk is. Die groenten behooren meestal tot de Inlandsche aardgewassen, zoo als de *kâtjang kastejla*, *lâboe*, spinazie, de *teroeng*, *obie*, *tallas* en postelein. Het karbouwen- en geitenvleesch, gelijk ook hoenders en eenden, de laatsten meestal slechts geroosterd, worden bij festiviteiten opgedischt, doch alles in kleine portiën gesneden en in kleine schoteltjes voorgediend.

Men zou nu veronderstellen, dat, als de maaltijd gereed is, de vrouw met haren echtgenoot daaraan deel neemt. Neen, waarlijk niet! dat ware voor haar te groote eer. Op hare hurken gezeten, ziet zij het geduldig aan, hoe haar man zich te goed doet, aandachtig op zijne wenken haren heer en meester bedienende, zonder zich te mogen verstouten toe te tasten en haar deel te nemen. Eerst dan, wanneer hij verzadigd is, roept zij de andere zich in het huis bevindende vrouwen, zelfs de bijwijven haars echtgenoots, om zich heen, en eendragtig vergasten zij zich op het overschot van den maaltijd des mans; soms echter, wanneer hij bijwijven heeft, is de vrouw hiervan ontheven en bedienen deze; doch dan mogen zij nooit geheel gekleed daarmede bezig zijn, maar moeten het bovenlijf naakt hebben, den boezem enkel bedekt met een *kamban* of borstkleedje.

Te Palembang gebeurt het ook wel, dat een der rijksgrooten huwt met de dochter eens vorsten, of met eene vrouw van een hoogeren stand dan de zijne. Maar in dat geval is *hij* de onderdanige en niet *zij*, en haar invloed doet zich in alles, tot zelfs buiten het huisselijk leven, al ras bemerken.

Heeft nu de vrouw van den gewonen Palembanger voor den pot

gezorgd, dan kan zij dadelijk beginnen te spinnen en te weven, want alle stoffen, zoo voor mannelijke als vrouwelijke kleedingstukken, worden door haar vervaardigd en daaronder munten die van zijde het meeste uit, zijnde door geheel Indië met regt beroemd en gezocht. Zij moet hout hakken, water dragen en, wat wel het meest bezwarend is, het veldwerk verrigten: zaaijen, planten, maaijen en snijden, al naarmate de aard van het plantsoen en het jaargetijde zulks medebrengt, en hare taak wordt door niets veraangenaamd, dan door het zingen van eenige *panton's* (liedjes) en het aanhooren van verhalen, die door een harer worden opgedischt.

Hoewel de Palembanger niet met eene groote mate van jaloezie behebt is, mogen de vrouwen zich echter niet in tegenwoordigheid van vreemden vertoonen; dit ware onwelvoegelijk, en onwelvoegelijker nog in het bijzijn dier vreemden te spreken of zich neêr te zetten. In al haar doen en laten moeten zij zich als dienstbaren vertoonen en uit een ander oogpunt worden zij niet beschouwd. Zij heeft bij huisselijke aangelegenheden geen enkel woord in te brengen, en zij hangt geheel af van de grillen en luimen haars echtgenoots.

Dat de kleeding der vrouwen en hare versierselen onder zulke omstandigheden niet anders dan hoogst eenvoudig kunnen zijn, laat zich wel bevroeden. De bekrompen maatschappelijke toestand, waarin de meeste binnenlandsche Palembangers, voornamelijk ten gevolge hunner luiheid en onverschilligheid, verkeeren, gedoogt geene groote uitgaven voor een en ander; en die versierselen bepalen zich dan ook slechts tot eenige zilveren sieraden, waaronder vooral de armband de hoofdrol speelt, meestal door ongehuwden gedragen wordende. Gemeenlijk hebben al de vrouwen de oorlellen doorboord en dragen zij daarin groote zware oorknoppen (*soebang's*) van goud, zilver en hoorn, die met een stiftje door het oorlel gestoken, daar achter met een schroefje worden bevestigd, doch de zwaarte dier *soebang's* is ook de oorzaak, dat de oorlellen onmatig uitrekken.

Tusschen het opmaken der hairen, bij de vrouwen in de binnenlanden van Java en die van Palembang, bestaat als het ware geen onderscheid. Ook de Palembangsche vrouw draagt de op het eerstgenoemde eiland gebruikelijke *sanggol*, waaronder moet worden verstaan, dat de hairen, glad naar achteren gestreken, op het achterhoofd te zamen gevat en eenige malen omgeslagen worden, en door het opligten van eenige daarvan,

waar tusschen de overige gestoken worden, eenigzins in den nek neêrhangende worden bevestigd. Lang hoofdhair wordt ook zoo wel hier als elders in de Nederlandsch-Indische bezittingen onder de Maleische volksstammen, als een der schoonste sieraden van het vrouwelijke geslacht aangezien.

Overigens bestaat hare kleeding in een eenvoudig bovenkleed, het almede op Java in gebruik zijnde *bâdjoe*, reikende tot aan de knieën, zijnde gewoonlijk van eigen gewevên gekleurd of donker blaauw katoen, en in eene door haar even zoo geweven geruite *sârong*. *Gebâtikhte* en zijden *sârong's* worden enkel door haar gedragen, wier mannen eenige middelen bezitten en dan nog niet dagelijks, maar alleen bij bijzondere gelegenheden.

Die vrouwen zijn ook magtig gesteld op een zakdoek, dien zij over den schouder of gevouwen in de handen dragen; en eene onmisbare tooi voor haar, wanneer zij uitgaan, is de *salendang*, zijnde een stuk gekleurd katoenen of zijden stof, wier uiteinden geborduurd of met franjes voorzien zijn. Het geheel is ongeveer zes voet lang en breeder dan een voet en hangt, om den nek geslagen, met de einden over de borst naar beneden.

De vrouw, of liever de maagd, welke de teekening voorstelt, behoort tot de gegoede klasse en is gekleed om op eene bruiloft te gaan. Bij zulke gelegenheden is de tooi van eenigzins anderen aard. De stoffen, zoo van *bâdjoe* als *sârong*, zijn dan gemeenlijk van ligt bruine of roodachtige zijde, zwaar met gouddraad doorweefd, waardoor die kleedingstukken zeer duur zijn. Het *bâdjoe* is ook korter dan het gewone, reikt niet tot aan de heupen en wordt onder de *sârong*, te gelijk met deze, door een buikband van *soewâsa* (spinsbek) met eene gouden plaat bevestigd. De borstlap is gewoonlijk van een donkerder stof, gelijk ook een gedeelte der mouwen, en de eerste bestikt met dat soort van kleine horens, die bij ons onder den naam van katjes bekend zijn, loopende over den hals een kraag, op dezelfde wijze bewerkt. Dikwijls steken de voeten dier maagden in met goud geborduurde Chinesche muilen, doch in het opmaken van het haar bestaat geen onderscheid met den gewonen *sanggol*.

Wanneer wij nu een blik werpen op het boven geschrevene omtrent de huwelijks-instellingen der binnenlandsche Palembangers, dan kan het geene verwondering baren, dat de resident van Palembang, de kolonel de Brauw,

zoo als wij onlangs in de dagbladen lazen, op de meeste plaatsen, welke hij op eene reis door die binnenlanden bezocht, door eene trits van in zijde en zilver uitgedoschte maagden, soms wel tot twee honderd in getal!!! werd ontvangen en ingehaald. Op Java zou men, in betrekking tot eene geëvenredigde sterkte der bevolking, zoovele maagden niet vinden, doch dáár, in de Palembangsche binnenlanden, kan het niet wel anders. Wij hopen, dat de reizen van genoemden resident, het plaatsen van burgerlijke ambtenaren in die landen, en meer andere maatregelen mogen leiden tot beschaving en daaruit voortvloeijende meerdere welvaart onder die volksstammen; maar vooral, dat ook het lot der vrouwen verbeterd worde, hetwelk voornamelijk zal verkregen worden door het afschaffen dier huwelijksinstellingen, met welk doel een voormalige resident van Palembang, de heer A. H. W. Baron de Kock, niet geheel zonder vrucht, pogingen heeft in het werk gesteld.[1]) Moge de vrouw ook eenmaal uit haar verdierlijkt en verlaagd maatschappelijk standpunt verheven, moge hare wezenlijke waarde door den man erkend worden, en hij haar leeren beminnen, achten en beschouwen als het voortreffelijkste wezen van Gods schepping!

---

[1]) Zie het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, 14de jaargang, Deel I, bladz. 225.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia | Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage. 1853 | Gedrukt bij Lemercier te Parijs

DANSERES AAN EEN JAVAANSCH HOF.

DANSERESSEN AAN DE JAVAANSCHE HOVEN.

edere landaard heeft zijne eigene verlustigingen, zijne eigene vermaken, die gewoonlijk afhangen van het karakter en de zeden des volks. Vooral in Indië valt het op te merken, dat, hoe woester en onbeschaafder de volken zijn, des te meer ruwheid en minder verscheidenheid zich in hunne spelen, gezangen en openbare dansen voordoen. Ja, bij velen dezer volken zijn het slechts bloote nabootsingen der natuur, zoo als jagt- en krijgstooneelen, het vliegen van vogels, het vechten van wilde dieren, enz., en elk die in de gelegenheid is geweest de Alfoeren in de Molukken, de Daijakkers op Borneo en de Battaks op Sumatra te bezoeken, allen volken, die nog in de grootste woestheid en onbeschaafdheid verkeeren, en het verfoeijelijke gebruik van menschenvleesch te nuttigen nog niet hebben vaarwel gezegd, zal gereedelijk dit beweren toestemmen.

Op Java echter, alwaar reeds sedert onheugelijke eeuwen meerdere beschaving schijnt te zijn doorgedrongen, dragen ook de dansen, spelen en zangen daarvan het kenmerk, en allen zijn eerder stil, melankoliek en

26

deftig te noemen, dan wel luidruchtig of vrolijk. Opgewondenheid komt daarbij hoogst zelden voor, integendeel, alles is even eentoonig: gezang, spel, zelfs de bewegingen van het dansen (*tandakh*), waarbij trouwens de armen en lendenen meer dienst verrigten dan de beenen en voeten, zijn zoo eenzelvig, zoo volmaakt op elkander gelijkend, zoo zonder afwisseling, dat een Europeaan het aanschouwen en hooren weldra moede wordt en naar het einde haakt, dat hij om de welvoegelijkheid moet afwachten.

Vooral aan de Javaansche hoven, — en daarmede bedoelen wij die van Soerakarta en Djokjokarta, de eenige welke thans nog op dien naam kunnen aanspraak maken, — is zulks dikwijls, wat het dansen betreft, voor de aldaar gevestigde Europeanen het geval, juist omdat het slechts bij plegtige gelegenheden en op bijzondere feesten plaats heeft, waaraan zij zich niet gevoegelijk onttrekken kunnen, zonder de etiquette, waarop de Javaansche vorsten dier hoven zoozeer gesteld zijn, als het eenige wat hun van hunne vorige grootheid is overgebleven, te storen. Den Javaan daarentegen verschaft dat dansen het onbegrijpelijkste genoegen; nachten achter elkander kan hij bij het aanschouwen daarvan doorbrengen en met stompzinnige nieuwsgierigheid, hoe dikwijls hij het spel reeds moge hebben bijgewoond, alles aanzien. De verveling, die zoo ras op het gelaat eens Europeaans zigtbaar wordt, komt op het zijne nooit voor en het is zelfs de vraag, of hij, bij de hem eigene onverschilligheid, de beteekenis van dat woord wel eens kent.

Het ligt geenszins in onze bedoeling om hier in eene wijdloopige beschrijving te treden van de door ons genoemde hoven. Wie daaromtrent iets naders wenscht te weten, of hunnen oorsprong wil leeren kennen, moet andere bronnen nagaan, en die bestaan er tegenwoordig zóó veel en zóó goed, dat men zich waarlijk wel verwonderen mag, hoe gering en gebrekkig in Nederland nog steeds de kennis is onzer zoo schoone Indische bezittingen, zelfs bij hen, wier opvoeding medebrengt om dienaangaande de noodige kennis te verwerven, ten einde in vervolg van tijd den grondslag hunner Indische loopbaan uit te maken. Wij stippen alleen aan, dat, hoewel de beide rijken Soerakarta en Djokjokarta, — die te zamen vroeger het in den Indischen Archipel zoo beroemde rijk van Mataram uitmaakten, — nu ongeveer eene eeuw geleden, ten gevolge van inwendigen oorlog en verzet tegen de toenmalige O. I. Kompagnie, in twee geheel van elkander

onafhankelijke rijken gesplitst zijn, evenwel de vorsten dier rijken, als van éénen oorsprong, steeds dezelfde zeden, gewoonten en gebruiken hebben behouden. Misschien dat hier en daar eene kleine wijziging heeft plaats gehad, doch die heeft nimmer zulk een invloed verworven, dat zij den grondslag van het bestaande heeft vernietigd of daarin eenige merkbare verandering te weeg gebragt. Zooveel is zeker, dat nu nog door den Soesoehoenan van Soerakarta en den Sulthan van Djokjokarta, het stelsel wordt aangekleefd der vroegere vorsten van Mataram, — misschien zelfs opklimmende tot het reeds sedert eeuwen vernietigde rijk van Madjopahit, — om de onderdanen in een staat van ondergeschiktheid te houden, die hen tot het dierlijke verlaagt en niet dan kruipende den vorsten doet naderen. En hiervan is geen enkele onderdaan, zelfs niet de vermoedelijke erfgenaam des troons, uitgesloten. Allen, groot of klein, rijk of arm, man of vrouw, naderen den vorst in die onteerende gestalte en zouden het niet durven wagen, zonder aangesproken te worden, de blikken tot hem op te slaan, veel minder het woord tot hem te voeren. Voor hen is de vorst als het ware eene Godheid, ongenaakbaar, zoo lang hij zich niet genaakbaar wil stellen; en hoezeer dan ook de tijd, en de aanraking met Europeanen, in de hofgebruiken eenige verandering hebben te weeg gebragt, vooral ten opzigte van vreemdelingen, zoo blijft echter de lijdelijke Javaan, van welken stand ook, getrouw aan den hem van zijne jeugd af ingeprente les, om zijnen vorst te beschouwen uit het verhevenste oogpunt, dat voor den mensch denkbaar is.

Het laat zich daardoor dan ook gemakkelijk bevroeden, dat die eenmaal zoo magtige heerschers zich voorregten hebben voorbehouden, waaraan de gemeene man geen deel mag nemen, en die ook nu nog bestaan, van hoe weinig beteekenis hunne tegenwoordige magt, in vergelijking met die van vorige eeuwen, ook wezen moge; zoo als zich reeds laat afleiden uit den aard dier voorregten zelven, daar zij niets met de staatkunde gemeens hebben, en dus ook minder aan veranderingen en afwisselingen onderhevig zijn. Wie den Javaan eenigzins heeft leeren kennen, zal moeten toestemmen, dat hem eene onbegrensde zucht tot het aanschouwen van, en soms ook tot het deelnemen aan het *tandakh*-spel bezielt; en is dit den gemeenen man eigen, des te sterker bestaat die zucht, ofschoon in meer veredelden graad, bij de vorsten van dit eiland in het algemeen, doch

voornamelijk aan de beide genoemde hoven. De gewone Javaan moge zich verlustigen, wanneer hij geheele nachten lang, vrouwen uit de heffe des volks en van het zedeloosste karakter, zich in allerlei bogten en het oog kwetsende gestalten ziet wringen en bewegen, op het eentoonig geluid der *gamelang* en onder het uitschreeuwen, met eene door nachtbraken heesch gewordene stem, van zoogenaamde *panton's* (liedjes), die flaauw, onzamenhangend en prozaïsch, niettemin steeds eene dubbelzinnige en zedelooze strekking hebben; — de gemeene Javaan, zeggen wij, moge daarin het grootste, voor hem denkbare genoegen scheppen, geene gelegenheid laten voorbijgaan om zich dat genoegen te verschaffen en daarvoor èn zijn tijd èn zijn vermogen veil hebben, ja zelfs zich aan de nijpendste armoede blootstellen, indien hij zijn lust slechts volgen kan; — de vorst daarentegen zoekt iets hoogers, iets edelers, iets in vele opzigten — hoezeer dan ook de oorsprong dezelfde schijnt te zijn — onderscheiden van de dansen, het spel en de muzijk des gemeenen mans, die ook zijne oogen, zijne ooren streelen en waarnaar hij evenzeer als zijne onderdanen haakt. Het zijn dan ook niet de laag gevallene, geheel verdierlijkte vrouwelijke wezens, die voor hem dansen, maar wel zijne dochters, zijne naastbestaanden en de kinderen zijner voornaamste hovelingen, die daartoe worden bestemd en opgeleid, en hem verlustigen.

Die danseressen worden in twee soorten onderscheiden, namelijk in *bedojo's* en *serimpie's*.

Te vergeefs zal men naar den oorsprong dezer dansen zoeken; noch de vorst, noch de gemeene Javaan kan daaromtrent eenige inlichting geven. Genoeg is het, te weten, dat zij sedert onheugelijke tijden bestaan hebben en van hunne voorouders herkomstig zijn, en dit alleen is voor hen voldoende om de instelling met een eerbiedig oog te beschouwen; want gehechtheid aan het voorvaderlijke is een der karaktertrekken welke den Javaan kenmerken, en elk die daarin eenige verandering te weeg wil brengen, is, naar hunne zienswijze, hoogst vermetel, en haalt zich gewis de algemeene verachting op den hals, terwijl het hem moeijelijk zou vallen zoodanige verandering in te voeren. Daartoe kan slechts de stem des vorsten leiden, en deze, die alleen steun vindt in de onschendbaarheid van het voorouderlijke, nu zijne magt in zoo vele andere opzigten gefnuikt is, zal die stem, als zoo geheel strijdig met zijn belang, nooit doen hooren.

Met een paar woorden hebben wij reeds gezegd, dat het bestaan der

vorstelijke danseressen denzelfden oorsprong heeft als die van den gemeenen man. Dat gevoelen is algemeen, en alzoo kan men aannemen, dat de *bedojo's* en *serimpie's* aanvankelijk niets anders geweest zijn, dan gewone *tandakh*-meiden, waarvoor men later leden der vorstelijke familiën, of bijwijven van den vorst gekozen heeft. Uit deze omstandigheid vloeit dan ook voort, dat zij alleen aan het hof en bij voorname personen dansen. De jaloezij der vorsten zou het ook nimmer gedoogen, dat zij zich buiten den vorstelijken kring begaven, en zelfs dienaangaande bestaat er nog eene onderscheiding, zoo als nader blijken zal. Immer zijn het jonge vrouwen, ofschoon men soms ook wel zeer jeugdige jongelingen daartoe bezigt, die alsdan echter altijd vrouwen voorstellen, en dit is juist het grootste onderscheid tusschen de zeden en gebruiken der Javanen en de bewoners der overige eilanden van den Indischen Archipel; want terwijl bij de laatsten steeds mannen ten tooneele verschijnen, zijn het bij de eersten altijd vrouwen, — dat wel tot bewijs kan strekken van een zachter en meer beschaafd volkskarakter, — en dat in hun oog niets onbehoorlijks hierin gelegen is, wordt daardoor bewezen, dat zelfs de dochters der voornaamste prinsen er voor gekozen worden, en die keuze op hoogen prijs stellen.

Wanneer nu de dans plaats heeft voor of in tegenwoordigheid van den Soesoehoenan van Soerakarta of den Sulthan van Djokjokarta, is het getal der danseressen, *bedojo's* genaamd, negen, terwijl de kroonprinsen en voorname prinsen en Javaansche regenten nooit meer dan een getal van zeven mogen laten dansen. Bij de laatsten wordt de vergunning daartoe altijd als een blijk van welwillendheid van de zijde dier beide vorsten beschouwd, en hun, op hun verzoek, bij feestelijke gelegenheden de *bedojo's* toegezonden. Mogen zij ook al zelven er *bedojo's* op na houden, deze zijn nooit de ware en kunnen dit uit den aard der zaak niet zijn, dewijl vele, zoo niet de meeste Javaansche regenten, niet van hooge, oudadellijke afkomst zijn en zij dus, om het zoo uit te drukken, de kiem niet bezitten, waaruit de hof-*bedojo's* en *serimpie's* getrokken worden.

Het onderscheid nu tusschen deze beide soorten van danseressen bestaat voornamelijk daarin, dat de *serimpie's* nooit meer in getal zijn dan vier, en dat niemand anders dan de vorst zelf ze mag doen dansen. Zij worden dan ook nooit uitgeleend, en komen nergens anders te voor-

schijn, dan waar die vorsten tegenwoordig zijn, en hunne voorstellingen hebben slechts plaats in de *dálam's* of zoogenaamde paleizen der regerende vorsten van Soerakarta en Djokjokarta.

Buiten het onderscheid in getal, vindt men ook verschil in de kleeding der *bedojo's* en *serimpie's*, daar die der laatsten iets meer mannelijks heeft, en deze steeds met *kris*, boog en pijlen, of een pistool gewapend zijn; dragen zij het eerstgenoemde wapen, dan is een schild van paauwenveêren daarvan ook onafscheidelijk.

De dansen, welke de *serimpie's* uitvoeren, stellen steeds de eene of andere episode uit de geschiedenis of heldendichten voor, meestal van oorlogzuchtigen aard, waarbij dan ook de bedoelde wapens gebruikt worden, terwijl de *bedojo's* daarentegen slechts dansen; — ofschoon dan ook onder een of ander verhaal, echter zonder daarvan iets in haren dans voor te stellen.

Noch de *serimpie's*, noch de *bedojo's* zingen onder het dansen, en hierin is juist het groote onderscheid gelegen tusschen haar en de gewone *tandakh*-meiden, die u de oorvliezen verscheuren door haar voortdurend, eentoonig, heesch geschreeuw, dat men onder de Javanen zang gelieft te noemen, doch moeijelijk door een Europeaan daarvoor erkend kan worden.

Het gezang, op de dansen der vorstelijke danseressen voor het oogenblik toepasselijk, wordt vooraf, en terwijl de *serimpie's* of *bedojo's* met neêrgeslagene oogen, en in de onderdanigste houding in de eene of andere orde, afhankelijk van den aard van het verhaal dat wordt voorgedragen, op den grond geschaard zitten, door een goeden zanger uit een boek, op eene daartoe geëigende maat voorgezongen. Wanneer de passage geëindigd is, staan de *serimpie's* of *bedojo's* (nooit beide te gelijk of beter gezegd, ter zelfde gelegenheid) op, en dansen op de maat van de muzijk, die door de zachtst luidende en niet door al de tot het bekende *gamerlang*-spel behoorende instrumenten wordt voortgebragt. De hier bedoelde instrumenten zijn de *rabab* (eene Javaansche viool met twee snaren), de fluit, eene Javaansche liggende harp, *tjemplong* genaamd, en de zachtste metalen instrumenten, zoo als de groote en kleine *pernanak kendang*, *kethoek*, *kênong*, *gong*, *gambang* en *gendher* en soms de kleine *bonang*.

Het valt moeijelijk eene nadere omschrijving van dit *gamelang*-spel te geven. Waar is het echter, dat de muzijk zeer harmonieus en melodieus is; ofschoon aangenamer te hooren op een afstand dan van nabij, en wij herinneren ons met genoegen hoe het, op een afstand gehoord, er dikwijls toe bijdroeg om ons op eene aangename wijze in slaap te wiegen.

Het dansen der *serimpie's* duurt gewoonlijk een of anderhalf uur, dat der *bedojo's* iets langer, en men moet zeggen dat het gracieus genoemd mag worden. Zij plaatsen zich daartoe in eene rij, vlak achter elkander, nagenoeg zonder eenige tusschenruimte, en op het sein der muzijk maken zij allen dezelfde ligchaamsbeweging, zonder het minste verschil, bestaande voornamelijk in het buigen en verwringen als het ware der bovenste ledematen en van het bovenlijf, waarbij de armen de hoofdrol spelen en in allerlei bogten gedraaid worden. Hare gewrichten zijn zoo lenig, en dit vindt men over het algemeen bij alle Javaansche vrouwen, dat men met verwondering ziet, hoe zij den rug van de hand plat op het bovenste gedeelte van den voorarm en de vingers tegen den rug van de hand kunnen brengen. De onderste ledematen doen bij dat zoogenaamde dansen weinig dienst, dan dat nu en dan, achteruit tredende, hare sleep op eene bevallige wijze met den voet wordt teruggebragt; ook hierin verschilt de dans dier vorstelijke danseressen van dien der gemeene *tandakh*-meiden, die de beenen duchtig gebruiken, niet om te dansen, maar om, en zulks somtijds zeer haastig, in een kring rond te loopen. Zoo als wij zeiden, worden alle ligchaamsbewegingen gelijktijdig en regelmatig ten uitvoer gebragt. De wijze waarop de eene de vingers beweegt, ziet men op hetzelfde oogenblik bij de andere. Met het naauwkeurigste oog kan men er niet het minste verschil in vinden, en hoe zonderling hare bewegingen ook zijn mogen, nimmer zijn zij onwelvoegelijk of het oog kwetsend, gelijk dit bijna algemeen bij de gewone *tandakh*-meiden plaats heeft.

De *serimpie's* en *bedojo's* dansen alleen bij groote feestelijke gelegenheden, gelijk op een verjaardag, huwelijksfeest, besnijdenis en bij dergelijke plegtigheden. Wanneer de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië eene reis doet over het eiland, blijft die hooge persoon nimmer in gebreke een bezoek bij de regerende vorsten van Soerakarta en Djokjokarta af te leggen, en bij die gelegenheid, waarop de bedoelde vorsten een hoogen prijs stellen, komen hunne danseressen altijd te voorschijn,

zelfs prachtiger gekleed dan wel anders het geval is; want den *grootvader* moet alle mogelijke eer bewezen worden [1]).

Het is ook aan die hoven gebruikelijk, dat op het Christelijk nieuwejaar en op den dag dat Z. M. de koning verjaart, de vorsten bij de residenten te dier plaatse een bezoek van gelukwensching afleggen, en des avonds de door die ambtenaren gegeven wordende festiviteiten bijwonen, wanneer zij met de meest mogelijke staatsie en pracht verschijnen, waaronder dan ook behoort het medebrengen der *bedojo's* om het gezelschap een paar uren te — vervelen. Ten minste, toen wij in het jaar 1838 op 's Konings verjaardag dat feest te Soerakarta bijwoonden, hebben wij die verveling ondervonden en moesten wij het geduld bewonderen van den resident, die, om der etiquette wil, verpligt was dien dans twee volle uren aan te zien, bijna zonder een woord te spreken of zich te kunnen verwijderen, dewijl hij, naast den Soesoehoenan gezeten, dezen zoo lang de dans duurde, niet mogt verlaten — waarbij de spraakzaamheid des Soesoehoenans wel het minste hinderlijk was — en wij vonden daarin een voorbeeld te meer, dat grootheid en rang vaak hunne schaduwzijden kunnen hebben.

Gedurende den dans dragen de *serimpie's* en *bedojo's* het bovenlijf tot op den boezem, en de armen geheel naakt, en die gedeelten van het ligchaam worden, gelijk ook de voeten, voor zoo verre zij zigtbaar zijn, alsdan besmeerd met *boreh* [2]), welk mengsel zoodanig met water wordt aangelengd, dat men het des avonds bij het lamp- of kaarslicht niet bespeuren kan, en ten doel heeft om aan de huid de kleur te geven van het blankste Javaansche vel, dat onder de Javanen als eene schoonheid van den mensch wordt aangezien. De wenkbraauwen worden, op de hoogte van den buitensten hoek van het oog, van boven uitgeschoren en zeer dun gemaakt, en vervolgens met eene zwarte verwstof bijgewerkt, zoodat zij zich slechts als dunne, bijna driehoekige streepjes voordoen.

---

[1]) De beide vorsten, hier bedoeld, aan den Gouverneur-Generaal schrijvende, tituleren hem altijd *grootvader*, terwijl hij hen steeds zijne *kleinkinderen* noemt. Dit gebruik stamt zeker af van den eerbied dien de Javanen voor de ouderlijke betrekkingen koesteren. De residenten noemen zij *oudere broeders* (in het Maleisch *abang*).

[2]) *Boreh* is een smeersel uit verscheidene welriekende, fijn gewreven en met water vermengde houtsoorten zamengesteld, zoowel dienende tot verfraaijing van de huid als om in sommige ziekten, vooral bij rhumatisme, leniging aan te brengen.

De kleeding en versierselen van de *bedojo's* zijn als volgt:

Het haar wordt opgemaakt op de wijze genaamd *hoekelkling*, dat is, gespannen over een bamboezen boog, welke men aan het achterhoofd, op de plaats waar gewoonlijk het haar der vrouwen te zamen gebonden wordt, vastbindt; overigens zonder *kondej* of *sanggol*, de gewone dragt der Javaansche vrouwen, zoodat het haar, als ware het een dunne plank, achter tegen het hoofd en regtop staat.

De daarin stekende kam heeft de gedaante van een vogel, wordt *garoldo* genaamd, en is van goud, bezet met diamanten en andere edele gesteenten. Regts van den kam steekt een haarspeld met diamanten, *mentoel* genaamd, en te Batavia bekend onder den naam van *kembang gojang* (bewegende bloem). Eenigzins naar voren worden nog twee kleine gouden kammen, *tjonthoong* genaamd, even achter het vorige hoofdversiersel gestoken, gelijk met het voorste gedeelte van het oor, terwijl op zijde van het hoofd, ter hoogte van de wenkbraauwen, spelden in de gedaante van een boomblad, *ron* genaamd, geplaatst worden, waaronder een diamanten roos zit, *grompol* genaamd.

Het voorhaar wordt op het voorhoofd geplakt (*prias*, in het Javaansch *pates* genaamd). Hieraan wordt eene groene kleur gegeven, doch zoo donker, dat het er nagenoeg zwart uitziet. Langs de kanten brengt men verguldsel aan.

In de ooren pronken de gewone gouden met diamanten bezette oorknoppen of *soebang's*, gemeenlijk zwaar en van grooten omvang, en om den hals hangen aan een gouden ketting, drie van hetzelfde edele metaal vervaardigde, met bloemwerk en diamanten versierde platen, algemeen bij de Javanen bekend onder den naam van *kålong* (halssieraad).

Het jak of *bådjoe* der *bedojo* (*pamekok*) is gemeenlijk van zijde of fluweel en meestal bijzonder klein, bedekt den boezem en is zoodanig om het lijf gewonden, dat het eene einde daarvan er van voren uithangt. De randen zijn verguld of bezet met smal gouden passement en het loopt naar achteren tot over de heupen naar beneden, alwaar het een stompe, bijna afgeronden vorm heeft, zoodat het geheel zeer gevoegelijk bij een jakje of spencer vergeleken kan worden.

De *sårong* of het kleedje, gewoonlijk zeer fraai op de hofplaatsen *gebâtikth*, alwaar men daarin uitmunt, wordt op de wijze gedragen, die *piendjoeng*

genaamd wordt, dat is: het kleedje strekt tevens tot borstkleed en is zoodanig om het ligchaam gewonden, dat de onderste punt van het buitenste einde een sleep uitmaakt, die tusschen de voeten doorgaat, en de bovenste punt komt dan voor te hangen en zit iets hooger.

Om het middellijf draagt de *bedojo* een smal stuk gewone zijde, *oedat* genaamd, waarvan de einden onder het dansen in de handen worden gehouden, terwijl daaronder een gouden buikband prijkt, waartoe ook soms wel gouden passement gebezigd wordt, altijd echter met een gouden, met diamanten bezette buikplaat.

De bloote armen zijn rijkelijk voorzien van gouden *gelang's* (armbanden).

In het kapsel en de kleeding bestaan nog wel eenige verscheidenheden, maar deze alle hier te omschrijven, zoude, onzes inziens, te omslagtig en te vervelend worden, te meer daar wij vreezen, het geduld onzer lezers reeds genoeg op de proef te hebben gesteld, door in bijzonderheden te treden, die eigenlijk slechts door het aanschouwen zelf en niet dan ten deele door plaat of prentwerk begrijpelijk kunnen gemaakt worden. Ons schiet dus niets meer over, dan nog aan te toonen, waarin het verschil der kleeding bestaat tusschen eene *serimpie* en eene *bedojo*.

Het haar der eerstgenoemde wordt opgemaakt op de wijze *redjo* genaamd, waardoor verstaan wordt, dat het, naar achteren gekamd, op de gewone plaats wordt vastgebonden, de eene helft regts en de andere links omgebogen, en daarna weder te zamen gebonden, eenigzins links ineen gevlochten, met een staart afhangt, waarnaar dit kapsel ook den naam draagt van *geloong koetjir* (staartvlecht). De tusschenruimte van het omgebogen haar wordt met bloemen gevuld, zoodat het zich zeer dik voordoet en over het aldus opgemaakte haar zit een van malâtie-bloemen gemaakt net.

Het *bâdjoe* is van fluweel, gezoomd met gouden passement en eenigzins langer, gelijk ook van eene andere snede dan dat der *bedojo*, reikende tot op de helft der dijen en van onderen vierkant afgesneden.

De linkerarm steekt in een tot bijna aan den elleboog reikenden houten koker, waaraan, aan den binnenkant, een regt opstaand schild van paauwenvederen is bevestigd. Digt bij het handgewricht zit in dien koker een hoornen knopje, dat met de regterhand wordt vastgehouden, indien de *serimpie* die niet op het gevest van de kris behoeft te leggen, welk

bekend wapen, meestal van een gouden schede voorzien, links in den gouden buikband steekt, die om het *bâdjoe* wordt gedragen.

Overigens zijn de hoofdversierselen en kleeding geheel gelijk aan die der *bedojo's*. Allen zijn rijk versierd met edelgesteenten, goud en zilver. Aan de kleeding der *serimpie's* en *bedojo's* wordt uit den aard der zaak niets gespaard en zij maken den trots uit der Javaansche vorsten, tot wier verlustiging zij strekken, terwijl door het uitoefenen dier dansen op haar geen smet geworpen wordt; en zij, onder die danseressen, die niet tot de bijwijven van den vorst behooren, doen gewoonlijk onder de vorstelijke familiën goede huwelijken, terwijl hare dochters ook eenmaal dezelfde bestemming krijgen.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1853 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

DE HOENDERVERKOOPER.

DE HOENDER-VERKOOPER.

(TOEKANG DJOEWÂL AJAM.)

et was achtermiddag. Te lang was ik reeds in het morgenland, om niet een weinig verslaafd te zijn aan de voorouderlijke gewoonten, welke van de oude Compagnie herkomstig zijn en bij mijne komst in Indië gedeeltelijk nog werden nagevolgd, doch in onze meer verlichte dagen langzaam slijten; hoezeer *ik* blijf staande houden, dat een uurtje rust, vooral op het heetste van den dag, voor de gezondheid van den Europeaan in Indië eene wezenlijke behoefte is. Ik voldeed dan ook aan die behoefte, maar onmogelijk was het mij een oog te sluiten. Het legioen hanen dat op mijn erf rondliep, vermengde zijn schel gekraai met het onophoudelijk gekakel der kippen, die der wereld luide verkondigden, dat zij weder het hare hadden toegebragt om het hoenderras niet te doen uitsterven. Brommend en onvergenoegd verliet ik mijne legerstede en wierp mij in mijne achtergalerij in eenen wipstoel, om den tijd met lezen door te brengen; ik plaatste mij met den rug naar het open gedeelte dier galerij en was verdiept in het

IX[de] deel van *Onze Tijd,* waarin de levensschets van den Maarschalk Marmont geheel en al mijne aandacht boeide, toen ik onverwachts gestoord werd door eene stem, die zich achter mij liet hooren en zachtjes uitriep:

— *Ajam, Toewan!* [1])

Haastig keek ik om, en werd op nieuw begroet door den uitroep:

— *Ajam, Toewan! — bejbekh — kalkoen — telôr!* [2]) Ik zag een inlander voor mij staan, die aan een smal, elastiek bamboezen juk een paar dozijnen van die verschillende soorten tam gevogelte over den schouder droeg, terwijl hij mij aanstaarde alsof hij zeggen wilde: Ontlast er mij van, Mijnheer.

Gebelgd over deze stoornis, had ik hem haast een *pigi per sjéthân!* [3]) naar het hoofd geworpen, toen ik in hem mijn gewonen *toekan djoewal ajam,* Mingong Bapa Djoena, van Poelow Gadong, herkende, en mij te gelijker tijd in de gedachten schoot, dat ik wel zou doen hem eens naauwkeurig op te nemen, daar de schilder op de ongelukkige gedachte was gekomen mij de teekening van eenen hoenderverkooper voor den neus te leggen, waarvan ik toch iets zeggen moest. Maar wat? dat was de zaak... Ik verwees daarom Mingong Bapa Djoena naar mijn' bediende, die met de huishoudelijke uitgaven belast was, wierp *Onze Tijd* op zijde, nam een stuk papier, pen en inkt en begon te peinzen, tot dat ik eindelijk het volgende ter neêr stelde, waarmede ik hoop dat mijne lezers voor dit-maal genoegen zullen nemen.

Het is bekend, dat van alle soorten van tam gevogelte, geene meer over de geheele wereld verspreid is dan het hoen. Bijna geen oord op de gansche aarde, of men hoort er den haan kraaijen en het hoen kakelen, en Nederlandsch Indië is daarmede welligt het ruimste bedeeld. Kom waar gij wilt, in de grootste steden of in de kleinste ellendigste hut, te midden der bosschen en wildernissen, van boomtakken te zamen gesteld en met droog gras gedekt: het hoendergeslacht zal u overal het eerst in het oog vallen, zoo de haan u niet reeds in de verte heeft doen hooren, dat hij de koning is in de buurt of in het bosch. Maar dat gevogelte vervult ook

---

1) Kippen, Mijnheer!

2) Kippen, Mijnheer! eenden, kalkoenen, eijeren!

3) Loop naar den duivel!

eene groote behoefte van den vleescheter in Indië. Wij bedoelen den Europeaan, want de inboorling zelf gebruikt zelden, en meestal alleen bij festiviteiten, dierlijk voedsel. Het bestaan van dien vogel is dus voor den Europeaan eene noodzakelijkheid, want hij vervangt op zijne tafel grootendeels die vleeschgeregten, waaraan hij in zijne jeugd in het moederland gewoon was. Is hij een liefhebber van soep, dan kan hij verzekerd zijn, dat hij zich van de zeven dagen in de week zesmaal hoender-, of, zoo als wij in Indië zeggen, kippensoep ziet voordienen; terwijl hij, als hij een oog slaat op het overige gedeelte van zijnen maaltijd, zien zal, dat gepofte kip, gestoofde kip, gebraden kip, kip op allerlei wijzen toebereid, daarvan schering en inslag uitmaakt. — Hm! hoor ik een lekkerbek in het moederland zeggen: een kippensoepje en een gebraden hoentje is zoo kwaad niet — en hij heeft geen ongelijk. Maar als hij, even als zoo menig Europeaan in Indië, vooral zoo deze ver van de stranden woont, de zekerheid had, dat hij, na met kip en rijst ontbeten te hebben, met rijst en kip dineren zal en zulks alle dagen weêr op nieuw, — want slechts op de strand- en hoofdplaatsen is het mogelijk ander dierlijk voedsel te verkrijgen, — dan geloof ik dat die lekkerbek wel eens, even als wij, haken zou naar eene goede Amsterdamsche kalfsschijf of eene met vet doorregen gebraden ossenrib; en dat hij, even als wij, door de vrees bevangen zou worden, dat zijn huidhaar eindelijk nog in veeren zou veranderen. Wij kunnen daarom den weêrzin begrijpen, dien een officier der marine, na zeven jaren in Indië overal rond gevaren te hebben, gevoelde, toen hij, met een kameraad te Vlissingen wandelende, dezen eensklaps in eene zijstraat trok, en hem onder den uitroep van: een kip! een kip! met blijkbare walging op den vogel wees, welks soort hem ontelbare malen tot toespijs had moeten dienen. En waarlijk, men zou van al dat kippen eten, eindelijk nog wel kippenvel krijgen, zonder daartoe een akelig verhaal of een onverwachten schrik noodig te hebben. Buitendien heeft het hoender- en eendenvleesch in Indië noch den geur, noch den smaak, dien het in Europa bezit, mogelijk omdat deze dieren daar anders gevoed worden, en dit maakt het gebruik daarvan op den duur zoo vervelend.

Is de behoefte aan tam gevogelte voor den Europeaan in Indië nu zoo groot, dan laat het zich gemakkelijk begrijpen, dat de Inlander, die in de omstreken woont, waar de Europeanen in grooten getale geves-

tigd zijn, van zelven op de gedachte gekomen is, om in de aankweeking daarvan een middel van bestaan te zoeken. Doch ook dáár alleen is het tam gevogelte gemakkelijk en tegen een billijken prijs te verkrijgen, want komt men in het binnenland, dan zal men spoedig het tegendeel ondervinden; daar noch de Sundanees, noch de Javaan in het gebergte, er ligt toe over gaat om zich van zijn gevogelte te ontdoen, tenzij hij door gebrek of hongersnood daartoe gedrongen wordt. Wil dus de Europeaan daar een hoen op zijne tafel zien prijken, dan moet hij die in de *dessa's* zoeken of zelf gevogelte aankweeken.

De strandbewoner begrijpt zijn belang ten dezen opzigte beter. Door zijne aanraking met de Europeanen, Chinezen en andere natiën heeft ook hij vele behoeften leeren kennen, die den bergbewoner vreemd zijn gebleven; doch om daaraan te kunnen voldoen moet hij uitzien naar middelen, die hem in staat stellen de daartoe gevorderde uitgaven te bestrijden; en wat is gemakkelijker dan het aankweeken van gevogelte, vooral van hoenders, waaraan zoo weinig moeite ten koste behoeft gelegd te worden? eene omstandigheid die zoo geheel en al strookt met het volkskarakter. De hoenders toch, die in dit warme klimaat dag en nacht in de open lucht kunnen verblijven en slechts zelden, zelfs op den middag, eenige schaduw zoeken, vinden op elken heester en boom, waarmede de erven der Javaansche woningen altijd beplant zijn, eene rustplaats, en overvloedig voedsel bij het rijststamp-blok, zoodat zij niets kosten aan onderhoud en de eenige zorg voor hen bestaat, in het hangen van manden of bennen langs de zijwanden van het huis of der *pádie lombong's*, alwaar zij gerust en zonder stoornis hare eijeren leggen en broeijen, terwijl ook de omliggende *sáwah's*, vooral als de *pádie* pas gesneden is, een ruim veld voor hunne voeding opleveren. De voortteelt der hoenders wordt dus als het ware geheel aan de natuur overgelaten, en deze gemakkelijkheid heeft voorzeker den inboorling op de gedachte gebragt, om daarbij tevens het aankweeken van eenden te voegen; die men dan ook overal, ofschoon niet in zoo grooten getale, aantreft, en vooral door den Chinees, op wiens tafel zij onontbeerlijk zijn, gezocht worden, dewijl ook de opkweeking van dit soort van gevogelte niet veel moeite vereischt.

Ofschoon ook op Java verschillende soorten gevonden worden, van de groote Hollandsche kip tot het kleine Japansche hoentje, welke allen

door invoer van andere plaatsen zijn verkregen, kan men er de hoenders als inheemsch beschouwen. Hetzelfde zouden wij echter niet van den tammen eendvogel durven zeggen en gelooven veeleer dat deze van China is ingevoerd, omdat hij hier, even als daar, niet zelf broeit, maar zijne eijeren door hoenders moeten worden uitgebroeid, wil men hem niet zien uitsterven; en dat is dan ook de eenige moeite en zorg die de inboorling voor dezen vogel, die nagenoeg regtop gaat, dragen moet, terwijl er in de nabijheid zijner hut altijd een plas water of modderpoeltje is, waarin dat gevogelte naar hartelust kan rondzwemmen en ploeteren.

Slechts éene soort van tam gevogelte is er, waaraan de inboorling nog al eenige moeite ten koste moet leggen, namelijk de kalkoen. De Franschen noemen dien vogel *le coq d'Inde*, doch zij hebben daarmede zeker West-Indië of Amerika op het oog, waar deze vogel zelfs in het wild gevonden wordt; want in Oost-Indië behoort hij niet te huis en in onze Indische bezittingen is hij zoo schaarsch, dat men hem buiten Batavia te vergeefs zoeken zal. En ook daar schijnt hij alleen op zekere plaatsen, en wel voornamelijk op Poelow Gadong en Rawa Mangon, in de Ooster-Ommelanden, op ongeveer 7 of 8 palen afstands van de hoofdplaats, te kunnen tieren. Zoodra de kalkoen het ei ontkropen is, moet de eigenaar dadelijk zorg voor hem dragen en hem gedurende eenige weken met een haksel van rijst, jonge *mengkoedoe-* en *papâja-*bladeren en gekookte hoendereijeren, met water aangelengd, voeden; en desniettegenstaande blijft zelden meer dan de helft in het leven, terwijl zij, als zij eenigzins grooter zijn, dikwijls het slagtoffer worden van verzweringen, die zich, als pokken, op den bek, onder de oogleden en op de pooten plaatsen. Al deze zorg en teleurstelling schrikken den inboorling dan ook af van het voortteelen van den kalkoen en zijn misschien wel de voornaamste oorzaken dat hij hier zoo schaars gevonden wordt.

Maar, zullen de lezers zeggen, waartoe al dat geredekavel over kippen, eenden en kalkoenen, die wij allen kennen of dagelijks voor ons zien? Wij wenschten liever iets te weten van den man, die daar op de plaat met eene dragt dier vogels op den schouder, zoo forsch en krachtig gespierd, is afgeteekend. Gij hebt gelijk, waarde lezers! maar daar zit juist het moeijelijke mijner taak, want niet over ieder onderwerp valt er veel te zeggen en dat is ook hier het geval. Het verkoopen van tam gevogelte is

eigenlijk geen afzonderlijk middel van bestaan, maar voor den inboorling slechts eene bijzaak. De man, dien gij daar afgeteekend ziet, — wij kennen hem, en hij is perfect goed getroffen, ofschoon wij verzekeren kunnen, dat hij niet Mingong Bapa Djoena heet, — is tegelijk, of liever, is eigenlijk landbouwer, die slechts nu en dan aan het verkoopen van hoenders denkt, als zijne werkzaamheden op het veld hem zulks veroorloven, of als geldgebrek hem noodzaakt op eene andere dan de gewone wijze in het onderhoud van zijn huisgezin te voorzien, dat voornamelijk het geval is, wanneer de *pâdie* van zijn laatsten oogst bijna verbruikt en de te veld staande nog niet rijp genoeg is om gesneden te kunnen worden; want dat is voor hem een moeijelijk tijdstip om door te worstelen, en menig hoen, dat anders op zijn erf kakelende zijn leeftijd versleten zou hebben, moet dan der Europesche keuken worden ten offer gebragt. Die man, zeggen wij, is de eerzame, rustige bewoner der kampong, maar even als de meeste zijner medebewoners, onbezorgd voor de toekomst, en daarom roekeloos in het begin van zijnen oogst, die vergast en verbrast wordt, tot dat hij eindelijk, zullen hij en de zijnen den honger niet gevoelen, verpligt is de pooten zijner kippen en eenden aan elkander te binden, zijne kalkoenen in bladeren van een tak van den kokosboom te wikkelen, en daarmede op marsch te gaan naar de naaste *bâzâr*, alwaar hij ze tegen kleedingstukken en levensmiddelen verruilt, of daarin niet slagende, zijn marsch voortzet naar de stad. Want wel mag het een marsch genoemd worden, de gang dien hij doet, daar hij soms op één dag 15 tot 20 palen (ongeveer 4 tot 6 uren) heen en weder moet loopen, om zijne vracht kwijt te raken. Die man, eenvoudig gekleed met een vaak gescheurden hoofddoek, waaronder hij zijne lange haren verbergt, eene zoogenaamde Buitenzorgsche *sârong* om het lijf gewrongen over een tot aan de knieën reikende gestreept linnen broek, waarvan de stof door zijne vrouw geweven is, en met het van bamboes gevlochten, zwart geverwde hoofddeksel (*toedong*) in de hand, doch overigens geheel naakt, stapt rustig voort om twee of drie *ropíjah kartas* (recepis) te verdienen. Hij overvraagt u verschrikkelijk, doch laat zich nog al afdingen, vooral als het wat laat in den achtermiddag en dus tijd wordt om naar huis te keeren, of als hij, met zijne koopwaar weder naar huis keerende, den rijstpot niet op het vuur zou vinden, omdat den vorigen dag de laatste korrel door hem en zijn huisgezin verbruikt is. Maar dien

man zult gij ook niet zien, wanneer hij zijne *sáwah's* moet bewerken, zijn rijpe *pâdie* snijden, of gedurende de Mohammedaansche vasten; want hoe weinig hij ook de ware beginselen zijner godsdienst kent, en daaromtrent in eene volslagene onwetendheid verkeert, is hij toch aan het uiterlijke gehecht en zou zich schamen de vasten — die in deze gewesten wel lastig genoemd mag worden, dewijl van zons op- tot zons ondergang geene bete voedsel, geen dronk waters genuttigd, geen *sírih* gekaauwd mag worden, en zelfs de mond het speeksel niet behouden mag — niet behoorlijk te volbrengen. En juist in die tijdperken is het tam gevogelte het duurst en soms schaars te verkrijgen; dan zwerven daarmede alleen de zich tot dat einde naar de kampong's begevende opkoopers rond, die het op prijs weten te houden, en het is in die dagen dat de huismoeders gewoonlijk uitroepen: «*Mahal sakâli ajam ajam wakhtoe íni!* dat, vrij vertaald zoo wat hetzelfde beteekent als in het moederland: «Heden mijn tijd! wat zijn de kippen duur.»

De man, dien gij hier afgeteekend ziet, is dus eigenlijk landbouwer, en het verkoopen van tam gevogelte bij hem slechts bijzaak. Hij leeft stil in zijne kampong, is meestal gehuwd en heeft een talrijk kroost; zelden gaat hij er toe over eene tweede vrouw te nemen, dewijl zijne middelen hem zulks niet toelaten. Hij is werkzaam, voor zoo verre zijne behoeften en die van zijn huisgezin dat vorderen, staat des morgens vroeg op, baadt zijne *karbouwen*, als hij zoo gelukkig is die in deze gewesten voor den landbouw onmisbare dieren te bezitten, drijft ze het veld in, ploegt, zaait, als de tijd daar is, knutselt anders het een of ander, luijert gaarne, even als wij, een uurtje op den middag, brengt zijnen namiddag even zoo door, of begeeft zich naar de *bázár* om zijn gevogelte te verkoopen, als de nood hem daartoe dwingt. Maar zelden kan hij lezen of schrijven, kent veel minder nog den Koran, doch is te midden zijner onwetendheid gelukkig, zoo lang hij slechts zijn huisgezin geen gebrek ziet lijden. Zijn grootste genoegen bestaat in het bijwonen en, zoo de gelegenheid zich voordoet, in het zelf aanleggen van feesten, zoo als huwelijken, besnijdenissen en dergelijken. Daaraan offert hij alles op, zelfs den oogst, waarvan de zijnen een geheel jaar leven moeten, en laat voor de toekomst — en daarin alleen is hij een ware Mohammedaan — de Voorzienigheid zorgen.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia. Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage, 1853. Gedrukt bij Lemercier, Parijs.

EEN JAVAANSCH MATROOS.

DE JAVAANSCHE MATROOS.

ie eenigzins bekend is met den Indischen Archipel en gedurende zijn verblijf in die heerlijke gewesten een opmerkzaam oog in het rond heeft geslagen, weet dat verre de meesten der volken, welke de menigvuldige eilanden bewonen, waaruit die Archipel is zamengesteld, zich op de zeevaart toeleggen en deze voor sommigen harer eene wezenlijke behoefte is, welke meestal hare oorzaak vindt in de handelsbetrekkingen, de vischvangst en de zucht naar gemeenschap, die op geene andere wijze dan door het bevaren der zee kan onderhouden worden. Van daar dan ook dat reeds sedert eeuwen, in zoo ver de geschiedenis dier landen tot onze kennis is gekomen, een groot gedeelte der bewoners van de Nederlandsch-Indische bezittingen zich op het zeeleven hebben toegelegd en nog toeleggen, daarin hun levensonderhoud zoeken en vinden, en zelfs vaak zeetogten ondernemen, die stout en avontuurlijk genoemd mogen worden, wanneer men in het oog houdt dat zij zich daartoe van hoogst gebrekkige, nietige vaartuigen bedienen, welke door

iedere hooge golf dreigen verzwolgen te worden, terwijl zij daarenboven zeer weinig zeevaartkennis bezitten, dikwijls zelfs geen kompas gebruiken en, bij gemis van instrumenten om de lengte en breedte te bepalen, alleen op den loop der sterren en stroomen afgaan.

Bekend is het ook dat de inwoners van den Indischen Archipel, die de zee bevaren en daarop hun bestaan zoeken, behalve diegenen, welke van de vischvangst leven en deze slechts langs de kusten drijven, gevoeglijk kunnen worden verdeeld in drie klassen, namelijk: in zeeroovers, handelaars, en schepelingen voor de Europesche vaart. Tot de eerste behooren de Maleische en Boeginesche of Makassaarsche volksstammen, die de zeeoevers bewonen der verschillende eilanden, waarop het Europesch gezag niet gevestigd is; tot de tweede, dezelfde volksstammen op eilanden waar zulks wel het geval is, en die daardoor genoodzaakt zijn geworden den zeeroof te verlaten en in den handel en de daardoor noodzakelijke zeevaart hun bestaan te zoeken; en tot de derde, de Javanen, — zijnde het uiterst zeldzaam dat men, onder de zeelieden welke op de op Europesche wijze getuigde vaartuigen in Indië varen, andere stammen vindt, dan afkomstig van het eiland Java; terwijl daarentegen, wat den handel op de overige eilanden betreft, deze even zeldzaam, met uitzondering der mede onder Java behoorende eilanden Madura en Bawean, uitgaat van dit eiland, dat toch wel als de hoofdzetel van het Indisch bestuur en als geheel daaraan onderworpen beschouwd kan worden.

Wij stellen ons niet voor thans over de beide andere klassen uit te weiden, maar willen alleen den Javaanschen zeeman doen kennen en wel bepaaldelijk zoo als hij een sober bestaan vindt, door als matroos op de Europesche vaartuigen in Indië te dienen.

Gaan wij daartoe dan ook over en verdiepen wij ons niet in het verledene, in die tijden, toen Java, reeds voor dat het Mohammedaansch geloof aldaar werd overgebragt en voortgeplant, roemrijk als eene zeevarende mogendheid bekend was, die hare overwinningen over zee tot in de Molukko's, tot op de kust van Sumatra en van het schiereiland Malakka uitstrekte. Die tijden zijn voorbij en zullen, bij het bestaan der tegenwoordige regeling van zaken op Java, niet ligtelijk terugkeeren. Java's grootheid ten dien opzigte is vervlogen sedert het een wingewest onzer natie geworden is, en er is zelfs voor de inwoners thans geen roem in den

oorlog, of over zee, of voordeel in den handel door middel der zeevaart te behalen, dan als ondergeschikten en onder de Nederlandsche vlag: onder de vlag van hen die hunne nationaliteit vernietigd hebben en als overheerschers den schepter over hen zwaaijen.

De gesteldheid van Java, een eiland te midden van zoo vele anderen, laat het gemakkelijk vooronderstellen, dat zijne kustbewoners, vooral die van de noordkust, reeds van hunne jeugd af de zee leerden bevaren en zich gewennen aan alle veranderingen, welke wind en weder daarop uitoefenen. Wij zeggen, vooral de bewoners van de noordkust, en wel om reden dat de zuidkust, uithoofde van hare rotsachtige gesteldheid, meestal met hevige brandingen gepaard, niet alleen minder bevolkt is, maar ook zeldzamer bezocht wordt; terwijl de ongenaakbaarheid van verre de meeste plaatsen het handel drijven aldaar ook minder aanlokkelijk maakt, waardoor, omtrent Java's zuidkust, nog in deze dagen in vele opzigten eene veel mindere bekendheid bestaat dan nopens de noordkust. Trouwens, wie slechts een oog werpt op de kaart van Java, zal dit reeds dadelijk begrijpen en in de schaarschheid der bewoonde plaatsen eene duidelijke aanwijzing daarvan vinden, welke wij niet verder behoeven te ontwikkelen.

Het zijn dan ook de residentiën aan de noordkust, en wel meer bepaaldelijk die van Samarang, Rembang, Pasoeroeang, doch voornamelijk Soerabaja (Grissee daaronder begrepen), welke de meeste en beste Javaansche schepelingen opleveren, zoowel voor 's lands dienst als voor de particuliere scheepvaart, en zulks meestal in genoegzame getale om in de bestaande behoefte te voorzien. Voor beiden verbinden zij zich gaarne, doch het liefst voor de laatste, omdat zij daarin aan eene minder strenge tucht of zoogenaamde *discipline* onderworpen zijn; en mogen de reeders of gezagvoerders der Indische kustvaarders niet altijd gereedelijk eene voldoende bemanning vinden, zoo hangt zulks af van omstandigheden die wij nader zullen doen kennen.

De Javaansche strandbewoner is, door zijn natuurlijk gestel, zijne vlugheid, de lenigheid zijner gewrichten, zijn leidzaam karakter en zijnen meestal gezonden, krachtigen en onbedorvenen ligchaamstoestand — het gevolg der hem van kindsbeen eigene matigheid in spijs en drank, — bijzonder geschikt voor de zeedienst en hare zoo menigvuldige ontberingen. Ofschoon hem alles vreemd is, wanneer hij voor de eerste maal aan boord van een op

Europesche wijze getuigd vaartuig komt, hetgeen gemeenlijk reeds op jeugdigen leeftijd plaats heeft, en al wat hij ziet hemelsbreed verschilt van de inrigting zijner nationale *praauwen*, zoo gewent hij zich echter spoedig aan het scheepsleven en leert hij even spoedig datgene kennen, wat tot zijne pligten behoort, vooral de behandeling der zeilen, waartoe zijne vlugheid hem zeer te stade komt. Met één woord, binnen korten tijd wordt hij een goed matroos, die zich wel niet door groote gevatheid onderscheidt, doch niettemin vaardig en vlug te werk gaat, vooral wanneer hij zacht geleid wordt en geene scheldwoorden en vloeken van zijne meerderen hem uit het veld slaan en baloorig maken, ja somtijds zelfs een wrok in hem doen geboren worden, die al ligtelijk de noodlottigste gevolgen hebben kan.

Het spreekt van zelve dat de Javaansche strandbewoner het eigen, reeds meermalen door ons beschreven karakter van zijnen landaard bezit en derhalve dat hij, hoe zacht en bedaard ook anders van inborst, door de hevigste hartstogten wordt weggesleept, wanneer zich omstandigheden voordoen die daartoe aanleiding geven. Zijne hem eigene bedaardheid, of als het ware aangeborene afgemetenheid in al zijne handelingen, welke door zoo velen verkeerdelijk voor luiheid en vadsigheid wordt uitgekreten, doch werkelijk niets anders is dan eene natuurlijke eigenschap, die hem zelfs in de meest benarde oogenblikken niet verlaat, doet hem de bedaardheid van zijne meerderen hoog waarderen en zijn volste vertrouwen winnen. Is een gezagvoerder van een vaartuig waarop hij dient, wispelturig van aard, driftig, ligtvaardig in zijne uitdrukkingen en vaak geneigd om bij iedere kleinigheid de handen te gebruiken of met het eerste beste stuk touwwerk een dragt slagen uit te deelen, dan kan hij ook verzekerd zijn dat hij in zijne Javaansche matrozen weldra den grootsten afkeer, ja zelfs haat zal opwekken, welke zij echter, uithoofde hunner achterhoudendheid, niet dadelijk zullen doen blijken, maar verkroppen tot dat zich de gelegenheid opdoet om te ontsnappen, of, indien daartoe geene mogelijkheid bestaat, zich bloedig te wreken. Weet daarentegen een gezagvoerder de harten der Javaansche matrozen door bedaardheid, eene gepaste doch tevens regtvaardige gestrengheid, en eene welwillende behandeling te winnen, dan zullen zij zich innig aan hem hechten, hem hoogst zelden verlaten, na het verstrijken van den tijd hunner verbindtenis weder trachten een nieuw verband met hem aan te gaan en hunne dienst met

ijver en lust verrigten. Een goed woord vindt steeds eene goede plaats, zegt het spreekwoord, en dit is ook ten volle op den Javaanschen matroos toepasselijk. Waar een gezagvoerder, onverschillig van welken landaard, deze spreuk in acht neemt, zal hij den Javaanschen matroos steeds gewillig en ijverig vinden, doch waar hij haar vergeet en zijn gezag op eene willekeurige wijze voert, zal hij weldra, vooral bij het zamenstellen eener nieuwe bemanning, ondervinden hoe verkeerd hij handelt; spoedig is hij bekend en slechts weinigen gevoelen lust om bij hem in dienst te treden, waartoe zij in den uitersten nood slechts overgaan. — Het hangt dus alleen van het karakter des gezagvoerders af om eene goede bemanning te hebben en met bekwame en gewillige Javaansche matrozen te varen.

De Javaansche matroos verbindt zich gewoonlijk, voor zoo verre de koopvaardijschepen betreft, slechts voor ééne reis en zijn verband eindigt bij zijne terugkomst op de plaats, waar hij aangenomen is. De gezagvoerder is dan verpligt eene nieuwe bemanning te zoeken. Heeft zijne behandeling den Javaan bevallen, zoo verbindt deze zich gaarne op nieuw, maar zoo niet, dan verlaat hij den bodem en zoekt een ander. Bij zijne aanneming, welke meestal geschiedt door zoogenaamde *serang's* of oude varensgezellen, — die zich daarmede voor de gezagvoerders belasten en daarvoor eene premie genieten, waardoor zij in hun levensbestaan kunnen voorzien, — krijgen zij een voorschot van twee of drie maanden op hunne gagie, die gemeenlijk *f* 8 koper 's maands bedraagt voor een matroos, *f* 10 of *f* 12 voor een *djoeroemoedie* of roerganger, en *f* 15 à *f* 20 voor een *serang* of Inlandschen bootsman. Ziedaar den hoogsten trap, dien de Javaansche matroos kan bereiken. Dat voorschot moet hem dienen om zich van de noodige kleedingstukken voor de reis, *sirih* (betel) tabak en andere kleine behoeften te voorzien, genietende hij overigens aan boord eene kostelooze voeding, bestaande in rijst, gedroogde visch, zout, spaansche peper en uijen. Willen zij eenige andere voedingsmiddelen gebruiken, zoo moeten zij zich die zelf aanschaffen, en evenzoo zorgen voor hunne kleeding, waarvan niets aan hen verstrekt wordt. Zoo als de Javaansche matroos op de nevensgaande plaat is afgebeeld, vertoont hij zich aan boord te midden zijner werkzaamheden, in zijne kleeding, of, om eene matrozen-uitdrukking te bezigen, in zijne «plunje» en deze is zoo eenvoudig en eigenaardig, dat zij wel geene nadere omschrijving zal behoeven. Maar gaat hij naar den wal uit «passagieren», dan schikt hij zich

geheel anders op, en een bontkleurige doek, met uitvliegende punten en gemeenlijk over een oor hangende, omvat zijne lange haren, die hij ongaarne mist en als een sieraad beschouwt. Het overige zijner kleeding, — behalve de broek, die hij altijd zeer wijd en door een band op de heupen opgehouden, draagt, — gelijkt geheel die van den gewonen Javaan, met dit onderscheid, dat hij steeds haakt naar de uitstekendste kleuren en daardoor dadelijk te onderkennen is. Vaak draagt hij ook groote gouden en zilveren versierselen in de ooren, en, hetzij hij zich aan zijn werk bevindt of aan den wal passagiert, de *soegi* (tabakspruim) tusschen zijne lippen verlaat hem niet, vooral als hij op eene lange reis zijn geliefkoosde *strih* moet missen, tenzij dat hij die kortstondig vervangt door het rooken van een stroo-sigaar (tabak gerold in Nipa-bladeren), die hij daartoe altijd in een matten koker bij zich draagt. Hoewel even als alle Indische volken, die zich gewoonlijk dikwijls baden, zindelijk op zijn ligchaam, laat de reinheid zijner kleeding, vooral aan boord, gemeenlijk veel te wenschen over, en moet hij dikwijls in dit opzigt tot zindelijkheid worden aangespoord. Onder zijne onhebbelijkheden aan boord is voorzeker wel een der ergsten de zucht tot dobbelen, waartoe ieder hoekje, waar zich slechts twee of drie hunner verschuilen kunnen, te stade komt en benuttigd wordt, en er is een zeer waakzaam oog noodig, om de neiging daartoe, waaruit zoo vele onheilen kunnen voortvloeijen, te beteugelen.

Teruggekeerd op de plaats waar hij aangenomen is, ontvangt de Javaansche matroos zijne afrekening, die, naar gelang van den korteren of langeren duur der door hem afgelegde reis meer of minder bedraagt. Meestal ongehuwd, of, gehuwd zijnde, zich in het algemeen weinig om zijne betrekkingen bekommerende, daar hij gewoonlijk tot de laagste volksklasse behoort, en even als deze als het ware zonder eenige godsdienst of maatschappelijke hoedanigheden voortleeft, en al hare gebreken en ondeugden bezit, zoo is zijne eenige en eerste zorg om, gelijk ook onze Europesche matrozen in dergelijke gevallen doen, het bedrag dier afrekening in de grootste zorgeloosheid en ongebondenheid, en zoo luidruchtig mogelijk, te verteeren en te verzwieren. Zoo lang de schat duurt, kan men zeker zijn hem bij de *ronggings's* (Inlandsche danseressen) in donkere knippen, aan het dobbelen of aan het amfioensmoken te vinden, onbekommerd voor de toekomst en, het geld verteerd zijnde, gereedelijk schulden

makende, om welke te voldoen hij zich genoodzaakt ziet bij den aannemer zijne toevlugt te zoeken en zich weder voor eenig vaartuig te verbinden, al weet hij vooruit, dat hem daarop een helsch leven te wachten staat. De ondervinding maakt hem evenwel niet wijzer: één uur genot, zoo als hij zich dat voorstelt, doet alle bekommering voor maanden lange ontberingen en slechte behandeling verdwijnen.

Vestigen wij nu een oogenblik ons oog op den Javaanschen matroos in dienst van den lande. Vroeger was hun aantal grooter dan tegenwoordig. De oplossing en intrekking van het van 1816 tot 1836 in Indië bestaan hebbende, zoo vaak miskende, doch werkelijk de gewigtigste diensten bewezen hebbende korps Koloniale Marine (dat van 1830 tot op die oplossing den naam gedragen heeft van: het op te rigtene Bataillon Mariniers!!) maakte hunne diensten minder noodig. Niettemin hebben thans nog alle oorlogschepen van Z. M. Marine, welke in Indië dienst doen, naar gelang der grootte hunner bemanning, een zeker getal Javaansche matrozen aan boord. Deze inrigting is zeer nuttig en strekt voornamelijk om de dienst der Europesche schepelingen in deze warme gewesten te verligten en daardoor hunne gezondheid te sparen. De Javaansche matrozen worden dan ook meestal gebezigd tot die werkzaamheden, waardoor de Europeaan aan groote zonnehitte en eene daaruit voortvloeijende voor hem ongewone vermoeijenis blootgesteld zou zijn, voornamelijk tot het bevaren der sloepen, die, wanneer de schepen op eenige reede liggen, schier onafgebroken en op elk uur van den dag *om der dienst wille* naar den wal gezonden moeten worden — eene werkzaamheid die, door den verren afstand van de meeste der reeden in Indië, een zeer schadelijken invloed op de gezondheid der Europesche matrozen zou kunnen hebben. Zelfs de Europesche koopvaardijschepen zien het nut daarvan in en volgen dat voorbeeld na. Geen hunner die, gedurende het verblijf in Indië, niet een ploeg Inlanders tot verrigting van dergelijke diensten aan boord neemt en houdt, tot dat de bodem de terugreis naar koudere gewesten aanneemt.

Het laat zich gemakkelijk begrijpen dat, aan boord van een oorlogschip, alwaar gestrenge tucht en doelmatige regeling heerschen, ook de Javaansche matroos aan meer orde en regelmaat onderworpen is, dan op de zoogenaamde kustvaarders, hoezeer hem zulks minder aangenaam is en daarin de reden ligt opgesloten waarom de aan boord van eerst-

bedoelde vaartuigen dienende Javanen juist niet altijd de besten zijn. Van den anderen kant echter is zijne voeding beter en ruimer; doch, uithoofde van de hem eigene soberheid, lokt hem dit niet zeer aan, evenmin als het verwerven eener gevoegelijke kleeding, dewijl hij daardoor in zijn oog te veel moeite moet aanwenden om die rein en schoon te houden, vallende het wasschen en plassen geheel niet in zijn smaak. Dat de kommandant van een oorlogsschip er magtig op gesteld is dat de hem naar den wal roeijende Javaansche matrozen zindelijk en gelijkvormig gekleed zijn, bevalt hun weinig, en zij zouden veel liever een klein gedeelte hunner gagie missen, indien zij dat ceremoniëel minder behoefden in acht te nemen; niet zoozeer omdat zij onder de alleronzindelijksten behooren, als wel, uithoofde de meerdere moeite en last die het hun veroorzaakt. In die gevallen bestaat hunne kleeding gemeenlijk uit een wit of blaauw linnen *baskat* of borstrok en soortgelijk wijde broek, dragen zij om den buik een gelen, rooden of donkerblaauwen gordel en om het hoofd een *gebâtikhte* doek, meestal zwierig en los omgeknoopt, zoodat de haren er onder uitvliegen of tot op het midden van den rug neêrhangen. Daar hunne gagie echter niet meer bedraagt dan bij de particuliere scheepvaart, zoo is dit mede eene der redenen, waarom zij niet zoo zeer op de nette kleeding gesteld zijn, dewijl het schoonhouden daarvan hen een uitgaaf veroorzaakt, die zij in hun oog nuttiger en aangenamer konden besteden.

Hoezeer de Javaansche matroos, zoo als wij reeds gezegd hebben, zeer sober in zijne levenswijze is en ofschoon het gansch en al strijdt met zijne godsdienst sterken drank te gebruiken, zoo zijn er toch velen onder hen, die, vooral als zij eenige reizen gedaan hebben, zeer gaarne een oorlam nuttigen. Zij beschouwen zulks als *obat* (geneesmiddel) en gebruiken het ook in dien geest. Vroeger werd hun op de oorlogsschepen van den lande ten minste een oorlam per dag verstrekt, doch sedert eenigen tijd heeft die verstrekking opgehouden, niet zoozeer, naar wij vernemen, omdat men de nuttigheid daarvan niet inziet of omdat een enkel glas genever een nadeeligen invloed op de gezondheid van den Javaanschen matroos zou uitoefenen, als wel ten gevolge van de mede sedert eenigen tijd in Indië aangenomen maatregelen van bezuiniging, die zeer prijzenswaardig zouden zijn, indien zij niet enkel op de kleintjes werden toegepast en de grooten

daarvan immer verschoond blijven. Nu, dat laat zich ook wel begrijpen, — de kleintjes mogen al eens daarover pruttelen — zij zijn echter maatschappelijk zoo ver beneden den *Toewan Besaar* (Grooten Heer of Gouverneur-Generaal) dat zulks hoogst zelden tot zijne ooren doordringt; maar de grooten! Ja! die zitten zoo digt bij den troon, dat zij alle uren van den dag lastig kunnen zijn en men daarom hun wel een weinig moet toegeven. Intusschen is de intrekking van die kleinigheid, welke den lande slechts eenige weinige honderde guldens in het jaar kostte, voor vele Javaansche matrozen een wezenlijk verlies, en dit laat zich gemakkelijk beseffen. Ofschoon wij zelven nimmer eenigen sterken drank gebruiken en zulks gedurende ons acht-en-dertigjarig verblijf in Indië hebben volgehouden, zonder juist tot eene afschaffings- of matigheidsgenootschap te behooren, — waarmede wij ons nooit geheel hebben kunnen vereenigen, omdat zij in ons oog van *overdrijving* niet zijn vrij te pleiten, en men langs dien weg zelden het beoogde doel bereikt, — zoo ondervonden wij wel eens, in vroegere jaren ter zee reizende, wanneer wij toevallig eene gure windvlaag, die in Indië meestal met hevige regenbuijen vergezeld gaat, hadden doorgestaan, het aangename, verkwikkende, nieuwe geest- en levenskracht schenkende van een enkel glas brandewijn of genever, en wij kunnen het ons zoo voorstellen hoe goed het den armen Javaanschen matroos moet doen, die genoodzaakt is in eene ligte, als het ware nietsbeduidende kleeding, nachten of uren lang de uitwerkselen van dergelijke buijen te verduren. Zonnehitte heeft geen invloed op hem, hij vreest of ontwijkt haar niet, maar voor niets is de Javaansche matroos, en iedere Inlander in het algemeen, gevoeliger dan voor regen. Weldra verstramt en verkleumt hij daardoor en wordt dan zoo terneêrgeslagen en ongeschikt voor het werk, dat hij spoedig geen hand meer kan uitsteken en neêrgehurkt in een' hoek blijft zitten, zich weinig bekommerende om hetgeen om hem heen voorvalt en als het ware Gods water over Gods akker latende loopen. Het ware uit dien hoofde te wenschen, dat hem, ten minste bij dergelijke gelegenheden, eene zoodanige kleine versnapering niet werd onthouden, zoo in het belang van de dienst, als omdat het hem, gelijk wij zoo dikwijls bespeurd hebben, verkwikt en met nieuwen moed de handen doet aan het werk slaan.

Reeds hebben wij het gezegd, dat dien Javaanschen matroos, ofschoon meestal uitmuntende door ligchamelijke vlugheid, evenwel eene bedaard-

heid en afgemetenheid in al zijne handelingen eigen zijn, die door allen, die hem niet grondig kennen, als aangeborene luiheid wordt beschouwd. Het is er echter verre af, dat zulks werkelijk het geval zou wezen; de bedaardheid, die een grondkaraktertrek uitmaakt zijner natie en in vele omstandigheden des levens maar vooral in oogenblikken van gevaar niet te verachten valt, verlaat hem nooit en daaraan is die schijnbare traagheid en onverschilligheid te wijten, die eigenlijk niet bij hem bestaat.

Sinds een aantal jaren is de kustvaart in Indië, door oorzaken die hier niets ter zake afdoen, bijna geheel uit handen der Europeanen in die van Arabieren, Inlanders of Chinezen overgegaan, zoodat er nog maar zeer weinige kustschepen bestaan, waarop eerstgenoemden gezag voeren. De Javaansche matroos vaart dan ook liever met Arabieren en Inlanders, omdat zij bijna dezelfde zeden en godsdienst hebben als hij en hij minder overeenstemt met het vaak zoo driftige karakter des Europeaans, terwijl er onder dezen, die op zee hun bestaan zoeken, in deze gewesten zeldzaam gevonden worden, — er bestaat echter geen regel zonder uitzondering, — die op eene fatsoenlijke opvoeding bogen kunnen en daardoor meestal hunne bevelen op eene ruwe wijze uitvaardigen, gepaard met vloeken en schelden, voor den Javaan eene minachting betoonende, die voor dezen soms zeer ergerlijk is. Wij mogen echter niet ontkennen dat zij in het algemeen, door hunne meerdere stoutmoedigheid en zeevaartkunde, de beste Javaansche matrozen vormen, want bij dezen hangt alles af van de leiding en het voorbeeld, vooral in oogenblikken van gevaar, waarin de Arabische en Inlandsche gezagvoerders, ten gevolge hunner onwetendheid, hoogst zelden door moed en onverschrokkenheid uitblinken en onder hun gezag is de Javaansche matroos ook even kleinmoedig als zij zelven. Ziet hij dus dat de gezagvoerders van die natiën in zulke omstandigheden het hoofd verliezen en hopeloos worden, — dat zij geen vastheid in hun kommando bezitten, weifelen in hunne handelingen en slechts Gods hulp inroepen, onder allerlei misbaar en onophoudelijk prevelen van gebeden, terwijl zij het schip aan zijn lot overlaten, dan kan men verzekerd zijn dat de Javaansche matroos, daardoor ontmoedigd, evenmin eene hand meer uitsteken maar hen trouw in die wanhopige uitroepingen helpen zal. Vaart hij onder een Chineschen gezagvoerder, zoo is hij gewoonlijk ook laf en kleinmoedig, dewijl moed en onverschrokkenheid aan zulke gezagvoerders

evenmin eigen zijn, en dit is zoo algemeen bekend, dat daaruit het op ondervinding gegronde Maleische spreekwoord: «*Borongan tjîna, makânan bâdjak*», is ontstaan, dat eigenlijk zeggen wil: «*De bemanning onder een Chinees, is klokspijs voor den zeeroover*», en vele voorbeelden hebben de waarheid van dit spreekwoord gestaafd. De bewering echter dat den Javaanschen matroos moed en onverschrokkenheid zouden ontbreken, wanneer hij onder Europesche leiding staat en goed aangevoerd wordt, stemt niet met de waarheid overeen. Wij zagen het dikwijls op onze Indische oorlogsvaartuigen, dat de Javaansche matrozen, nadat de vijandelijke batterijen door het kanonvuur tot zwijgen waren gebragt, met de *klewang* in den mond over boord sprongen, naar den wal zwommen en die batterijen bestormden en innamen; dat zij, bij het begin van het gevecht, zonder den minsten zweem van lafheid, op de hun eigene wijze zingende, zonder hetwelk zij bijna geene werkzaamheid verrigten, de trossen met de sloepen tot onder die batterijen uitbragten en vastmaakten, zich niet het minste storende aan het vijandelijk vuur; en nog herinneren wij ons den naauw zestien-jarigen Javaanschen matroos, wien bij eene dergelijke gelegenheid te Matam, onder het roeijen aan bakboord in de sloep zittende, de linkerhand werd verbrijzeld en die bedaard zijn met hem op eene doft zittenden makker vroeg, om van plaats te veranderen, waarna hij, even als ware er niets gebeurd, met de regterhand bleef voortroeijen, totdat hij aan boord terugkwam, waar hem de linkerarm tot onder den elleboog dadelijk moest worden afgezet. Hij slaakte geen zucht en zeide onder de operatie alleen: *Tra mengâpa, atsal menang* [1]) en konden wij onze lezers in de geschiedenis der vroegere koloniale marine een blik doen werpen, zij zouden daarin nog menig voorbeeld ontwaren, tot staving van ons beweren dat de Javaansche matroos in het algemeen, onder eene goede leiding, veel moed en onverschrokkenheid bezit en die ruimschoots bij menige gevaarvolle gelegenheid aan den dag heeft gelegd.

Veel en dikwijls is het besproken, hoe gevaarlijk de kustvaart in Indië is, met een groot aantal inlandsche matrozen tegenover weinig Europesche schepelingen. Dikwijls toch bevinden zich aan boord van een kustvaarder slechts een Europesche kapitein en een o twee Europesche stuurlieden,

---

[1]) Om 't even, als wij slechts overwinnen.

terwijl het overige der bemanning geheel uit Javanen bestaat en van daar de vele voorbeelden, dat de laatsten zich gewelddadig van het schip meester maakten, na de Europeanen allen te hebben vermoord. Maar wanneer men tot de oorzaken van zulke droevige voorvallen opklimt, zal men helaas! ten minste negen malen van de tien, ontwaren, dat zij steeds te wijten zijn geweest aan de brutale behandeling der officieren, aan het beknibbelen op der matrozen voeding en gagie en vaak ook aan de verregaandste mishandeling. Ook de Javaan, die veel verkropt en doorstaat, slaat eindelijk tot woede over, en kan hij in het moordzuchtig, in het wraakademend plan dat hij smeedt, aan boord eenige deelgenooten vinden en op zijne makkers vertrouwen, dan kent zijne wraak geene grenzen meer, en allen, mannen, vrouwen en kinderen worden daaraan opgeofferd, zelfs de huisdieren waaraan deze gehecht konden zijn niet gespaard. Soms is ook de zucht om zich van de lading meester te maken, de oorzaak van zoodanig *amokh* of afloopen, vooral als zij weten dat zich aan boord veel kontant geld bevindt; maar wij herhalen het, die gevallen zijn zeldzaam en steeds kan men als grondoorzaak aanmerken, mishandeling, knevelarij, schelden en vloeken. Wordt daarentegen de bemanning welwillend behandeld en haar gegeven hetgeen waarvoor zij is scheep gekomen, dan bestaat er geen het minste gevaar, dan kan men gerust op den Javaanschen matroos vertrouwen, en is men wel zoo veilig met en door hen als onder eigene landzaten. Alzoo is voor een reeder ter kustvaart de keuze van een kapitein, en voor dezen die zijner stuurlieden, hoogst gewigtig; en in hun bedaard, zedelijk en welwillend gedrag, vooral in het niet misbruiken van sterken drank, waaruit zoo vele onheilen voortvloeijen, ligt, uit dit oogpunt beschouwd, den eenigen waarborg voor de veiligheid van het schip.

Het onderwerp zoude te groote uitgebreidheid verkrijgen, indien wij hier eenige dier heillooze, wraakzuchtige voorvallen, dier tooneelen van wreedheid en bloeddorst wilden vermelden, welke veelal het gevolg zijn van mishandeling. Ons bestek is daartoe te beperkt; slechts één voorbeeld van mishandeling, dat gelukkig die noodlottige gevolgen niet gehad heeft, maar ze toch had kunnen hebben, willen wij mededeelen, om onze lezers daarnaar zelf te laten oordeelen.

Ongeveer 32 jaren geleden zeilde een met gouvernements zout geladen kustvaarder van S... naar P... De gezagvoerder, helaas, een Nederlan-

der! had zijne vrouw en kinderen aan boord, alsook een hondje, de geliefde speelnoot der laatsten. Op eens was dat hondje verdwenen en klaarblijkelijk over boord geraakt, maar hoe? kon niemand zeggen. De verdenking moest natuurlijk vallen op de Javaansche matrozen, voor wie een hond, volgens hunne godsdienst en zeden, een onrein dier is, dat zij zeer ongaarne in hunne nabijheid dulden. Inzonderheid viel die verdenking op drie hunner; de gezagvoerder ondervroeg hen, doch zij ontkenden. Nu liet hij, om hen tot bekentenis te brengen, ieder 50 touwslagen op hunne ontbloote billen toebrengen en, toen zij desniettegenstaande bleven ontkennen, hen in dien smartvollen staat in het vooronder werpen en opsluiten, zonder licht, spijs of drank. Den volgenden dag werden zij op het dek gebragt en, vermits zij bleven ontkennen, werd hun op nieuw een dergelijk getal slagen toegediend en daarna werden zij, op planken gebonden, over den boeg tot op het midden van het lijf, gedurende zes uren, in de door het zeilen van het schip steeds schuimende zee gehangen, waarna zij, karig gevoed, weder in hun vorig verblijf werden opgesloten. Den derden dag werden zij op nieuw op dezelfde wijs behandeld, maar een hunner kon die folteringen niet langer doorstaan en bezweek. Dit scheen den gezagvoerder eenigzins tot inkeer te brengen en hij liet de beide overigen, zonder hen verder te teisteren, opgesloten in het vooronder, tot hij, vier dagen later, de plaats zijner bestemming bereikte. Daar werd het voorgevallene weldra ruchtbaar; het hoofd van het plaatselijk bestuur deed de ongelukkigen van boord halen en in de infirmerie overbrengen. Maar in welk een toestand kwamen zij daar aan! De pen weigert dien te beschrijven. Als levende geraamten, uitgeteerd, met schier ontelbare door het koudvuur aangetaste wonden op het ligchaam, terwijl vingers en teenen, tot een staat van ontbinding overgegaan, zich van zelf van handen en voeten scheidden. Slechts een hunner had het geluk, na een smartelijk lijden te genezen, de tweede bezweek insgelijks, en de onverlaat, die al dat onheil om zulk eene nietige reden had veroorzaakt, had het alleen aan de menschlievendheid van het hoofd des plaatselijken bestuurs te danken, dat hij niet aan den regter werd overgegeven. Deze plaatselijke ambtenaar, die medelijden had met de vrouw en kinderen van den onmensch, legde hem, ten behoeve der ongelukkigen, eene zware geldboete op. Slechts één mogt er genot van hebben en deze werd, toen hij genezen was, naar S... terug gezonden.

Wij willen niet in verdere beschouwingen treden over dit voorval, — de lezer oordeele zelf, welke de noodlottige gevolgen hadden kunnen zijn, indien hunne makkers aan boord zich het lot dier ongelukkigen hadden aangetrokken.

Op een der standplaatsen van Java woont een man, die vroeger als gezagvoerder van zijn eigen schip door gansch Indië handel dreef of ladingen overbragt. Beleefd en vriendelijk in den omgang, was hij aan boord een engel voor den passagier, maar tevens een duivel voor zijne equipage, zoowel Europeanen als Inlanders. De eersten overlaadde hij met grofheden, de laatsten mishandelde hij op de gruwelijkste wijze, deed hen te kort op voeding of gagie, en op alles wat hij slechts berekenen kon hem eenig voordeel aan te brengen, want inhaligheid was een hoofdtrek van zijn karakter, hoewel vermomd onder den schijn van milddadigheid. Te verwonderen is het, dat hij niet het slagtoffer zijner verregaande mishandelingen geworden is, hetgeen misschien nog eens gebeurd zou zijn, indien hij niet bij tijds het varen had vaarwel gezegd om aan wal te gaan wonen. Trouwens, op het laatst was hij zoo bekend onder hen geworden, dat hij geen Javaanschen matroos meer vinden kon, die onder hem varen wilde, en deed een enkele het al, hij ontvlugtte op de eerste plaats waar het vaartuig aangierde, en smeekte het bestuur op zijne knieën niet weder aan boord van den dwingeland te worden gezonden, om niet, zoodra men weder zee zou hebben gekozen, — want in een haven dorst hij zijn waar karakter niet bloot leggen, daartoe was hij te lafhartig... of te voorzigtig, — op nieuw de wreedste mishandeling te ondergaan. En die man, die, als hij u tegenkomt, u zoetsappig toelacht en door zijne zachte, welluidende stem uwe toegenegenheid wint, die man leeft nu geëerd en geacht en kan de genoegens der wereld volop genieten, want hij is rijk, maar aan iederen gulden dien hij bezit, hangt gewis een zweet-, zoo niet een bloeddroppel van een armen, ongelukkigen Javaan. Die man... dan genoeg over hem. Den Hemel zij dank! In hem vloeit ten minste geen droppel Nederlandsch bloed, en wanneer hij in den spiegel ziet vermag hij er zelfs aan twijfelen, of hij van Europesche dan wel geheel van Indische afkomst is. En toch... hij is een Christen... op zijne wijze!!!

Geteekend door F. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1853. — Gedrukt bij Lemercier te Parijs.

DE KETTINGGANGER.

DE KETTING-GANGER.

(ORANG PE-RANTEJ.)

et is geene aangename taak de gevolgen der ondeugd af te schilderen, en eene schets te geven van het verschrikkelijke dat de misdaad na zich sleept; tot dus verre hebben noch goddelijke, noch menschelijke wetten de misdaad kunnen voorkomen, naardien zij, zoo in geordende als in ongeordende maatschappijen, als een gevolg der menschelijke hartstogten, voortdurend wordt gevonden, misschien zelfs veld wint. Maar vermits wij ons hebben voorgenomen onzen lezers een kijkje te gunnen in het inwendige der Javaansche maatschappij en huishouding, zoo moeten wij ons die taak laten welgevallen en er eenige oogenblikken aan töewijden om haar naar vermogen te volbrengen.

Bekend is het dat, naarmate de beschaving der volken nog op eenen lageren trap staat, en het denkbeeld van een liefderijk, doch tevens vergeldend en alomtegenwoordig Opperwezen minder heeft wortel gevat, de menschelijke hartstogten en driften minder beteugeld en woester zijn en,

door niets getemperd of geleid, dikwijls de gruwelijkste misdaden veroorzaken, waarvan de rampzalige gevolgen talloos zijn. Onder de verscheidenheid van volken, door welke onze Indische bezittingen bewoond worden, zijn er nog, wier bestaan en leefwijze naauw aan den natuurstaat grenst, en die daardoor verkeeren in eenen maatschappelijken toestand, waarop beschaving en verlichting nog geenen invloed hebben kunnen uitoefenen en waarin zij toegeven aan alle neigingen, hoe verkeerd of verderfelijk ook, die bij hen opwellen, zonder te letten op de belangen en regten des evennaasten, en met vertreding van die gevoelens, welke bij beschaafde volken als heilig worden aangemerkt. En toch, ook die volken hebben meest allen hunne wetten en gebruiken, ja ook eene godsdienst, door welke gewoonlijk het regt der wedervergelding — *oog voor oog, tand voor tand, leven voor leven* — gepredikt wordt. Hoewel de Mohammedaansche godsdienst in den Indischen Archipel vrij algemeen verspreid is, zijn zij, die haar belijden, meerendeels weinig bekend met hare ware zedeleer, een gevolg van het hoogst gebrekkig onderrigt dat, genoegzaam overal, daarin gegeven wordt; uit dien hoofde maakt zij geen zedelijken band uit, en worden de hartstogten evenmin door haar gebreideld, als bij hen die, met het bestaan van een wijze en liefderijke Voorzienigheid onbekend, luchtverhevelingen vereeren, of de afschuwelijkste beelden, uit hout of steen vervaardigd; — die hoegenaamd geen begrip hebben van de onsterfelijkheid der ziel en van een leven na dit leven, of van eene vergelding hier namaals, welke, hoe gebrekkig dan ook, door de leer van Mohammed worden ingeprent.

In zulk een' maatschappelijken toestand, zou men vooronderstellen, dat misdaden van verschillenden aard, door geene behoorlijke tucht beteugeld, menigvuldig en verschrikkelijk zijn moeten; en evenwel, — hetzij dat betere neigingen den mensch zijn aangeboren, hetzij dat het Europeesch gezag, waar het zich gevestigd heeft, ontzag en vrees inboezemt en daardoor meer maatschappelijke orde, welke de zedeloosheid breidelt, te weeg brengt; — zeker is het dat, in evenredigheid van de talrijkheid, verscheidenheid en verspreidheid der bevolking van den Indischen Archipel, het getal misdaden niet zoo groot is als men uit den aard der zaak zou verwachten. Eene gelukkige omstandigheid voorwaar! Men mag het er echter voor houden dat, — ten gevolge der groote uitgebreidheid van onze

Indische bezittingen, van de soms ongenaakbare schuilhoeken van boosdoeners, en de vaak al te bekrompen middelen waarover ten behoeve der policie kan worden beschikt, — niet alle misdaden bekend worden, en eerder zou men er zich over moeten verwonderen, zoo niet velen daarvan verborgen bleven.

De meeste misdaden waaraan de bewoners van den Indischen Archipel zich schuldig maken, zijn: moord, roof — zoo ter zee als te land — en diefstal, welke misdaden somtijds te zamen gaan; doch, wanneer men het aantal gepleegde moordaanslagen naauwkeurig nagaat, zal men bevinden dat minnenijd daarvan veelal de oorzaak is. Dat de veelwijverij, bij het meerendeel der bevolking van den Indischen Archipel, ook bij hen die de Mohammedaansche leer belijden, als geoorloofd beschouwd, daartoe menigvuldige aanleiding moet geven, zal geen betoog vereischen.

Eene andere verderfelijke neiging bij de bewoners van onze Indische bezittingen, is de bij velen schier onverwinbare zucht tot het dobbelspel, waarvan de gevolgen dikwerf droevig zijn; want, om aan die zucht te kunnen botvieren, is niets den dobbelaar heilig, evenmin het leven van zijn' evenmensch als diens eigendommen. Al wat hij bezit wordt in den maalstroom der kansen verzwolgen en, wanneer het laatste kleedingstuk der zijnen, hunne laatste bete rijst is verkocht of verpand, — dan steekt hij de handen uit naar den eigendom van anderen, — dan wordt hij niet slechts een gewone dief, maar ook een roover die, waar hij zijn misdadig doel niet zonder tegenstand kan bereiken, ook moord en brandstichting te baat neemt om, in de holen des verderfs, zijn onuitroeibaren hartstogt den ruimen teugel te kunnen vieren.

Ook de verslaafdheid aan de amfioen-pijp draagt zeer veel bij om het getal misdaden te vermeerderen; het verderfelijke van die neiging hebben wij in dezen bundel reeds beschreven, zoodat elke uitweiding daarover thans overbodig zou zijn.

De onder den naam van *ketjoe* bekende benden landroovers, waarvan hiervoren, op bladz. 102, met een enkel woord is gewag gemaakt, treft men op Java niet meer aan, sedert, na het beëindigen van den oorlog van 1825—1830, het Europeesch gezag zich op dat eiland al meer en meer heeft gevestigd en invloed verkregen in de zoogenaamde Vorstenlanden; en deze weldaad alleen levert der rustige bevolking reeds stof tot dankbaar-

heid. Het spreekt evenwel van zelf, dat die kleinere misdrijven, welke men in alle menschen-vereenigingen aantreft, ook hier niet vreemd zijn. Met de opsomming daarvan zullen wij onze lezers echter niet vermoeijen; het zoude slechts onnoodige uitbreiding geven aan een buitendien reeds treurig tafereel.

Over de Inlandsche bevolking van onze bezittingen in Oost-Indië wordt, even als over de aldaar gevestigde Arabieren en Chinezen, door twee verschillende regtbanken regt gesproken, hetzij door den gewonen landraad, — zoo als er een gevestigd is in elke Residentie, en ook in sommige onderafdeelingen of Adsistent-Residentiën, — hetzij door de Regtbank van Ommegang, zoo als er op Java vijf zijn, waarvan de president en griffier, beiden Europeanen, het tot dat einde in vijf afdeelingen verdeelde eiland rondreizen, om op verschillende daarvoor bestemde plaatsen zitting te houden, waarin zij worden bijgestaan door de op die plaatsen aanwezige en daarvoor aangestelde leden en den publieken aanklager of *djaksa*, welke allen uit de voornaamste der Inlandsche bevolking gekozen worden, en waaronder zich altijd een priester of *panghoeloe* bevindt.

De vonnissen welke door deze regtbanken worden geslagen, doch de goedkeuring noodig hebben van het Hooge Geregtshof in Nederlandsch-Indië, zijn als volgt:

De straf des doods aan de galg.

De straf naast den dood, namelijk, vijftien jaren dwangarbeid in den ketting, ter plaatse door het Gouvernement aan te wijzen, voorafgegaan van tepronkstelling onder de galg, met den strop om den hals.

De straf van dwangarbeid in den ketting, voor een bepaald getal jaren, ter plaatse door het Gouvernement aan te wijzen, al of niet voorafgegaan van rottingslagen of tepronkstelling.

De straf van dwangarbeid zonder kettingslag, ter plaatse door het Gouvernement te bepalen, en

De straf van opsluiting in eene van 's lands gevangenissen voor langeren of korteren tijd.

De genoemde straffen zijn zeker noch wreed, noch barbaarsch, en mogen eerder menschelijk en zacht genoemd worden, terwijl de doodstraf en die van rottingslagen slechts zelden worden toegepast. Te betreuren is het evenwel, dat deze straffen zoo weinig indruk maken of vrees veroorzaken bij eene bevolking, welke meerendeels op een' nog zeer lagen trap

van beschaving staat, en waarbij men van schande, zoo als die van te-pronkstelling, weinig begrip heeft, zoodat deze geen of weinig afschrik tegen het kwaad te weeg brengt; gewoonlijk zijn alleen ligchaamsstraffen, zoo als rottingslagen, voor zoodanigen afschrik geschikt.

De straf van kettingslag, of dwangarbeid in den ketting, bestond voorheen daarin, dat de veroordeelde een' ijzeren band of ring droeg om het midden van het lijf, boven de heup, waarvan aan weerskanten ijzeren kettingen afhingen, welke van onderen waren vastgehecht aan ringen, eveneens van ijzer en om het dunne van het been, boven den enkel, geklonken. Vandaar de benaming van *ketting-ganger*. Tegenwoordig is die benaming echter niet eigenaardig meer, naardien de kettingen, omdat zij belemmering te weeg bragten bij den arbeid en dikwerf verlamming in de beenen der veroordeelden, vervangen zijn door een' eenvoudigen ijzeren ring, welke den veroordeelden wordt om den hals geklonken. Het lot van den zoogenaamden ketting-ganger is daardoor zeer veel verzacht, terwijl hij ook veel meer geschiktheid heeft verkregen voor elken arbeid; doch de kans tot ontvlugting is daardoor ook veel gemakkelijker geworden, want niet alleen is de ring om den hals daarbij niet hinderlijk, maar deze valt ook ligt met de kleeding te bedekken. Doch zelden zoekt de tot kettingslag veroordeelde zich aan zijne straf te onttrekken; met onderwerping en gelatenheid draagt hij zijn lot en, bijaldien God hem in het leven spaart, dient hij gewoonlijk zijnen straftijd uit, zonder zich om de toekomst te bekommeren, zich troostende met de in Indië bekende spreekwijze: *apa bôleh boewat* [1]). Hoe weinig de schande over eene onteerende en vernederende straf bij de bevolking van den Indischen Archipel begrepen wordt, blijkt onder anderen daaruit, dat slechts weinig veroordeelden den ijzeren ring om den hals met hunne kleeding bedekken, hoe gemakkelijk hun zulks ook wezen zou. Alleen winden sommigen een lap lijnwaad om den ring, ten einde de wrijving of schuring minder lastig en pijnlijk te maken.

Ter eere der Indische regering zij gezegd, dat de behandeling van veroordeelde misdadigers, ook van de ketting-gangers, doorgaans zeer menschlievend is, en aan velen der laatsten vaak een beter lot te beurt valt, dan waaraan zij in hunne *dessa's* of *kampong's* gewoon waren.

---

[1]) Wat kan ik er aan doen.

Ofschoon hunne handelingen en gangen met een waakzaam oog worden gade geslagen, is het streng verboden hen te mishandelen; begaat de ketting-ganger een nieuw misdrijf, of is hij te lui of onwillig om te arbeiden, dan wordt hij, — hetzij door eene regtbank, hetzij door de policie, — deswege gestraft. Zijne voeding is toereikend en overeenkomstig de gewoonte van het land; zij bestaat uit rijst met spaansche peper en zout, benevens *dinding* [1]) of gedroogde visch, en, bijaldien hij zich goed gedraagt, zoo als bij meest allen het geval is, dan bekomt hij dagelijks nog twee duiten *strih*-geld. Tot kleeding ontvangt hij, tweemaal 's jaars, een blaauw katoenen hoofddoek, benevens een *bádjoe* en broek van dezelfde stof, zoo mede een geruiten *sárong*. De arbeid welke van hem gevorderd wordt, gaat nimmer zijne krachten te boven: hij werkt van 's morgens zes tot elf en — na gedurende het heetste van den dag twee uren te hebben gerust — van 's namiddags een tot vijf ure. Van zes ure 's avonds tot aan den morgenstond wordt niets van hem gevergd. Zijne verblijfplaats, meestal in groote gebouwen van steen of bamboes, wordt rein en zindelijk gehouden. Een houten brits, met een stroomatje en lederen hoofdkussen er op, verstrekt hem tot slaapplaats. Doch, in weerwil van de goede behandeling welke den ketting-gangers te beurt valt, en van goede geneeskundige hulp in geval van ziekte, is de sterfte onder hen aanzienlijk; vermoedelijk moet dit worden toegeschreven aan de noodzakelijkheid, om hen gedurende den nacht, hoewel gewoonlijk in een ruim verblijf, op te sluiten, terwijl zij vóór hunne veroordeeling meest altijd in de open lucht hun verblijf hielden; de naauwere opsluiting welke die veroordeeling voorafgaat, heeft hunne gezondheid dikwijls reeds zeer benadeeld vóór dat het vonnis wordt uitgesproken. Ook de arbeid aan nieuwe ontginningen, waarbij somtijds ketting-gangers gebezigd worden, eischt menig offer; die arbeid is niet altijd te vermijden, en het is bekend hoe schadelijk voor de gezondheid de daardoor teweeggebragte uitwaseming van den grond is, vooral in tropische gewesten.

Groot is het aantal ketting-gangers alom in onze Oost-Indische bezittingen verspreid. De op Java veroordeelden worden doorgaans naar de zoogenaamde buiten-bezittingen, en die van dáár, naar Java gezonden, om de ontvlugting zoo veel mogelijk te voorkomen. Zelden verblijven de veroor-

---

[1]) Vleesch dat gezouten en vervolgens in de zon gedroogd is.

deelden in de plaats hunner geboorte. Banda alleen telt er ongeveer 1800, die aldaar in de specerij-perken arbeiden, alwaar zij, sedert de aanzienlijke vermindering van het getal slaven, tot dat einde aan de perkeniers worden afgestaan. Dat zij op al onze bezittingen aan allerlei gouvernements-werken gebezigd worden, laat zich gemakkelijk begrijpen.

Moge de noodzakelijkheid van bestraffing, door het verminderen der misdrijven, in die schoone en vruchtbare gewesten allengs afnemen; — moge eene trapsgewijze toeneming van beschaving daartoe het hare bijdragen; — dat ook de verspreiding van het Christendom daarbij veel invloed moge uitoefenen, is onze vurige wensch. Doch wanneer wij het oog vestigen op de maatschappijen in Europa en dan met leedgevoel opmerken, hoe ook dáár de ondeugd nog voortleeft en aan hartstogten wordt botgevierd, — dan verkrijgen wij de overtuiging dat, zal de verspreiding van het Christendom eene heilzame en weldadige uitwerking hebben op de Indische volkeren, het dan niet behoort te zijn een Christendom alleen in naam.

Geteekend door F. Hardouin te Batavia — Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage, 1853 — Gedrukt bij Lemercier te Parijs

JAVAANSCHE RONGGING (VROUW)

9.

Geteekend door E. Hardouin te Batavia
Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage 1853
Gedrukt bij Lemercier te Parijs

JAVAANSCHE RONGGING (MAN.)

DE RONGGING

OF RONGGIEN.

Publieke vermaken en uitspanningen zijn, zoo als wij reeds vroeger hebben medegedeeld, ook bij de bevolking van Java zeer onderscheiden, naarmate zij dienen moeten om lieden van hoogeren of lageren stand te verlustigen. Zoo heeft men aan de Javaansche hoven van Soerakarta en Djokjokarta de *bedojo's* en *serimpie's*, waarvan hiervoren reeds eene beschrijving gegeven is, even als van de *tôpeng babakan*, welke voornamelijk te Batavia en in den omtrek dier hoofdplaats gevonden wordt; voorts de tooneelvoorstellingen welke onder de benaming van *wâjang-orang* en *wâjang-koelit* bekend zijn, terwijl de publieke danseressen, onder den naam van *rongging* of *ronggien*, over het geheele eiland verspreid zijn, en op de *bázárs* en bij feesten tot vermaak dienen van de geringere volksklasse. Deze *rongging's*, op de nevensgevoegde platen afgebeeld, zijn doorgaans ontuchtige vrouwen uit den laagsten stand, welke eenen dans uitvoeren, *tandakh* genaamd, waarbij van de beenen en voeten weinig

gebruik wordt gemaakt, maar met de lendenen, armen en handen allerlei bewegingen worden uitgevoerd, terwijl een sjerp, *salendang* genaamd, in verschillende rigtingen om het ligchaam gewonden en weder uitgespreid wordt op eene wijze, waarvan het gracieuse door den Europeaan weinig wordt opgemerkt of op prijs gesteld. De *tandakh* gaat gewoonlijk vergezeld van een gezang, waarbij de met *sirih* gevulde mond meestal achter een waaijer verborgen wordt, doch doorgaans is de stem zoo heesch, dat de zang weinig geschikt is om een Europeaan de ooren te streelen en eerder een schor geschreeuw mag genoemd worden. Hoewel deze *ronggings*'s, waarvan in de voorgaande bladzijden reeds ter loops is melding gemaakt, doorgaans in minachting zijn, ziet men ze toch steeds van eene talrijke schare omringd, die de verschillende bewegingen van haar ligchaam met oplettendheid, somtijds met wellust gadeslaat, terwijl deze en gene van de aanwezige mannen ook wel eens met haar *tandakhen*. Gewoonlijk zijn de *rongging's* vrouwen, doch enkele malen treden ook mannen als zoodanig op; van beiden vindt men op nevensgaande platen eene afbeelding. Wij zullen onze lezers met geene uitvoerige beschrijving van hunne kleeding vermoeijen, omdat die op de platen duidelijk is voorgesteld, en er alleen van zeggen dat de vrouwelijke *rongging* meestal nog zwieriger is opgeschikt, met een kapsel in dezelfden smaak als waarmede de mannelijke *rongging* is afgebeeld, terwijl de *salendang* bij háár toilet ook nimmer ontbreken mag; — liever willen wij onze lezers onthalen op eene vertelling, waarin eene *rongging* de hoofdrol vervult.

In het begin dezer eeuw woonde in de *kampong* Tjil....i, op het landgoed van dien naam, in de op Java gelegene residentie Buitenzorg, een man van meer dan middelbare jaren, die *Onghos Bâpa Tompel* genoemd werd. Hij was noch dáár, nog in den omtrek geboren, — dit wist men, — doch, waar hij eigenlijk het eerste levenslicht had aanschouwd, was aan niemand bekend. Wel mompelde men, dat hij uit de Preanger-regentschappen afkomstig was en die oorden had moeten ontvlugten, doch over de ware oorzaak lag een floers dat men nog niet had kunnen opligten, en hij zelf liet zich nimmer uit over zijne vroegere woonplaats of de reden waarom hij zich te Tjil....i had gevestigd. Intusschen waren er

reeds jaren verloopen sedert hij, alleen van een' vierjarigen knaap vergezeld, — die nu tot een schoonen jongeling was opgegroeid en dien hij, onder den naam van *Tompel,* voor zijnen zoon uitgaf, — ter dier plaats was aangekomen. Hij scheen niet onbemiddeld te zijn, want kort na zijne aankomst had hij een groot, doch eenigzins afgezonderd huis in de *kampong* en van lieverlede eenige *sâwah's* gekocht, terwijl in zijnen buffelstal vier spannen *karbauwen* pronkten, die, in grootte en sterkte, op het gansche land hun wedergâ niet vonden. Overigens leefde hij stil, was werkzaam, bemoeide zich weinig met zijne buren en had, hoezeer hij zich onder hunne dochters eene vrouw had gekozen, bij deze geene kinderen verwekt, zoodat hij zijne vaderlijke zorgen geheel aan zijnen zoon *Tompel* kon toewijden.

Die zoon was dan ook zijn oogappel, en al zijn streven en werken scheen alleen diens geluk ten doel te hebben. Eenigen tijd had hij hem aan een' *hâdji* als leerling afgestaan en, toen hij de jaren bereikt had waarin hij zijnen vader in den akkerbouw kon behulpzaam zijn, kon *Tompel* zich ten minste eenig denkbeeld vormen van zijne godsdienst, en was hij genoegzaam bedreven in het lezen en schrijven, zoowel van de Sundanesche als van de Maleische taal. Dit was veel voor den zoon van een Sundanees, en de vader dus daarop niet weinig trotsch. Buitendien beschoûwde deze zijn' zoon van dag tot dag met meer genoegen, — want *Tompel* was gehoorzaam, werkzaam en gewillig, en maakte zich, hoewel hij reeds achttien jaren telde, aan geene uitspattingen schuldig, — en begon hij er aan te denken om hem eene vrouw te zoeken.

Daarnaar scheen *Tompel* echter nog geene ooren te hebben, en het aanzoek daartoe wist hij van dag tot dag te verschuiven. Het was hem wel niet onbewust dat, èn zijn persoon èn de middelen van bestaan zijns vaders, die op hem, als eenigen zoon, eens zouden overgaan, hem welgevallig deden zijn in het oog van menig buurmeisje, dat den schoonen jongeling dikwijls in stilte begluurde, doch hij gaf zijnen afkeer van het huwelijk zoo ondubbelzinnig te kennen, dat de vader dit denkbeeld vooreerst liet varen, hoewel die tegenzin hem wel eenige ongerustheid baarde.

Die ongerustheid vermeerderde, toen kort daarna *Tompel* ook eenigzins van gedrag veranderde. Wel was hij nog altijd gehoorzaam en gewillig,

maar eensklaps werd hij uithuiziger dan gewoonlijk, en menigen nacht bragt hij buiten de vaderlijke woning door. De op een kwartieruurs van die woning gelegene *bázár* bood trouwens zoo vele gelegenheden aan tot verderf der jeugd, dat het vaderlijke hart van *Onghos*, die spoedig bemerkte dat *Tompel* zijne schreden vaak derwaarts rigtte, wel beangst moest worden.

Immers geen avond ging dáár om, of het geluid van de *gamelang* wisselde dat der *anklong* af, en de schorre stemmen der half slapende *ronggíng's* klonken door het luchtruim. De amfioen-kit was altijd vol liefhebbers, die een genot zochten en vonden in de verdooving hunner zintuigen, en op de *pho*-tafels, in den walm der stinkende lampen, verloor menigeen den laatsten penning van hetgeen tot onderhoud zijns gezins had moeten strekken. Voor den onbedachten jongeling bestonden dáár lokazen die, bij gemis van zielskracht, onvermijdelijk tot zijn verderf moesten leiden. *Onghos* wist dit, en de gedachte daaraan kostte hem menig kommervol uur, ofschoon hij nog geene redenen had om zijnen zoon te verdenken van zich aan die onhebbelijkheden te hebben overgegeven; waarom hij hem dan ook nimmer eenig regtstreeksch verwijt gedaan, maar alleen van tijd tot tijd, in algemeene bewoordingen, gezinspeeld had op het verderfelijke van een' herhaalden, dôelloozen gang naar den *bázár*.

Op zekeren dag echter steeg zijne ongerustheid ten top. Met het hanengekraai zijne legerstede verlaten en zijn morgengebed (*sumbahjang soeboe*) verrigt hebbende, riep hij *Tompel* en begaf zich naar zijne buffelkraal, om zich te vergewissen dat geen zijner *karbauwen* gedurende den nacht ontvreemd was, — iets dat in dien tijd niet zeldzaam gebeurde. Gerustgesteld door hunne aanwezigheid, leidde hij dadelijk een span naar buiten, want vroegtijdig wilde hij aan het werk gaan. De *sáwah's* stonden onder water en moesten beploegd worden; maar, wie ook verscheen om zijnen vader daarin behulpzaam te zijn, *Tompel* niet, ofschoon hij hem herhaaldelijk riep.

Nu trad zijne vrouw naar buiten en vroeg hem: Wien zoekt gij?

— *Tompel*, was het antwoord.

— Die is niet in huis en ik heb hem sinds gisteren avond niet gezien.

— Is hij toen reeds uitgegaan?

— Ja, een weinig na *asâr* (het uur voor het namiddaggebed). Hij scheen

onrustig en gejaagd; — hij zeide dat hij naar den *bâzâr* ging om *sîrih* te koopen; — doch ik twijfel er aan of dat wel zijn doel is geweest.

— Waarom?

— Wel omdat hij zich nog al zorgvuldig kleedde! — de *setangan bâtikh* zat hem netjes om het hoofd en zijn *toedong* heeft hij ook medegenomen. Hij trok zijn nieuw chitsen *bâdjoe* aan met zilveren knoopen, en ook den nieuwen *sârong*, dien gij hem laatst gekocht hebt. Maar het meest verwonderde mij dat hij een geel zijden *salendang* droeg, die ik vroeger nooit bij hem gezien heb, en, ofschoon hij zijnen *gôlokh* [1]) op zijde had, stak hij toch nog een *bâdej-bâdej* [2]) bij zich. Ik vroeg hem waarom hij zich zoo wapende? doch hij antwoordde mij norsch: «Er is veel slecht volk langs den weg,» en liep de deur uit. Mogelijk is hij wel naar het huis van den landheer gegaan, want gij weet, daar is gisteren het *tsedekhat boemi* [3]) gevierd, en dan zal hij straks wel opdagen. Hij kan wel in de eene of andere *pondokh* zijn in slaap gevallen.

Onghos werd door deze woorden geenszins gerustgesteld. Stilzwijgend ontdeed hij zijne *karbauwen* weder van hun juk, joeg hen de kraal in, en sloeg zelf den weg in naar het huis van den landheer.

Daar zocht hij echter te vergeefs. Wel vernam hij dat men *Tompel,* tot vroeg in den morgen, in den kring rondom de *rongging* had gezien, maar niemand wist waar hij gebleven was. Slechts één persoon vermeende hem den weg naar de rivier te hebben zien inslaan, doch kon geen ander narigt omtrent hem geven.

En de dag verliep, — maar *Tompel* verscheen niet; — en de avond overdekte het aardrijk met zijne graauwe vlerken, maar geen *Tompel* betrad de vaderlijke woning. Dag op dag gingen voorbij; — nacht op nacht lag *Onghos* op zijne legerstede snikkende en reikhalzende naar zijnen zoon, doch, hoezeer ook jaren verliepen, nimmer mogt hij iets meer van hem vernemen. — *Tompel* was verdwenen.

Den dag voor die verdwijning was het werkelijk regt *ramej-ramie*

---

[1]) Sabel of hakmes. [2]) Kleine kromme ponjaard.

[3]) *Tsedekhat boemi* beteekent een feest of eene plegtigheid, ten doel hebbende een offer aan den grond, om zegen af te smeeken voor het aanstaande gewas.

geweest in de nabijheid der woning van den eigenaar van het land Tjil....i. Het jaarlijksch landfeest, de *tsedekhat boemi*, was er gevierd, en dat wel met den meesten luister, want de landeigenaar, de rijke heer M., had het feest met zijne tegenwoordigheid vereerd. Daarom hadden de klapperboomen en bamboe-bosschen groote plunderingen moeten ondergaan, want overal waren eerepoorten opgerigt en bij het huis van den landheer groote, met *alang-âlang* overdekte *pondokh's* (loodsen) opgeslagen. Hier kwam nu de bevolking van heinde en ver bijeen. Met de priesterschaar aan het hoofd werd er, ongeveer ten twee ure in den namiddag, een' maaltijd gehouden zoo als den armen Sundanees niet dagelijks te beurt valt. Gedurende een paar dagen waren wel honderd vrouwen bezig geweest om dien maaltijd toe te bereiden. Er behoort wat toe om voor zoo veel gretige monden, de noodige rijst, eijeren, groenten, gedroogde visch, *sambal*, *sírih*, enz., enz. klaar te maken. En dan nu de hoofdzaak, — de dikke vette *karbau*, een drietal bokken, en het legioen van hoenders en ander pluimvee; er behoort wat toe om dat alles zoo lekkertjes en smakelijk te koken, te roosteren en te braden, dat den tanden geen al te zware arbeid te beurt valt. Gelukkig dat de natuur hier het tafelkleed verstrekte, want dat zoude nog al wat linnen gekost hebben, doch *pisang*-bladeren deden deze dienst, terwijl de Sundanees, even als de Javaan, messen, vorken en lepels zeer goed kan ontberen. En nu al deze spijzen, in kommen, borden en *bakol's* op de in de *pondokh's* uitgespreide *pisang*-bladeren waren neêrgezet, deed de *Imam* een gebed, of mompelde zoo iets in het Arabisch, om zegen en goeden oogst, waarop de menigte telkens *amien* hooren liet, tot dat zij gretig kon aanvallen en alles letterlijk werd verslonden. En wat er overschoot werd zorgvuldig in het door de natuur verstrekte tafelkleed gewikkeld en mede huiswaarts genomen, ten einde vrouw en kinderen in den overvloed te doen deelen.

Intusschen waren buiten de *pondokh's*, *rongging*, *tôpeng* en *anklong* druk bezig om de ooren te verdooven, door het ketel-muzijk en schreeuwend, gillend zingen. Wie eenigzins fijn van gehoor is en dat vierentwintig uren uithoudt, — kijk, die is te bewonderen. Alles druischte en suisde te gelijk, tot dat, toen de maaltijd geëindigd was, de meeste der aanwezigen zich achter de priesters schaarden, om, in plegtigen optogt, den kop van den *karbau*, een eindwegs van het huis des landheers, doch

vlak voor den ingang, te begraven. In wit linnen gewikkeld en met bloemen bestrooid, lag hij daartoe gereed. De kuil was gegraven en de kop, door twee mannen gedragen, werd, onder de gebeden der priesters, en het geklop en geblaas op al de voorhanden muzijk-instrumenten, daarin neêrgelaten en met aarde bedekt. Dat is het eigenlijke offer aan den grond, waarvoor men op zegen hopen mag, en zelden blijft die achterwege, wanneer de natuur slechts goed weder schenkt en rijkelijk water voor de *sáwah's*. Hiermede eindigde het feest van den dag.

Maar de avond kwam, en met hem ook weder al het gedruisch en gesuis van de *rongging*, *tôpeng* en *anklong*. Aan in den grond gestoken bamboezen hingen walmende lampen, in wier flaauwe, door den wind heen en weêr bewogen schijnsel, honderden en duizenden aanschouwers, meest allen gehurkt, met het grootste genoegen die spelen zaten aan te staren. Mannen, vrouwen en kinderen waren van uren ver te zamen gevloeid om ze aan te zien. Moeijelijk valt het zulk een nachtelijk tooneel te schetsen. Indrukwekkend is het, vooral om de orde en bedaardheid die daarbij heerschen. Geen enkel woord dat aanleiding gaf tot twist onder die menigte, — geen enkele kreet van onheil, hoezeer pieken en *gôlokh's* bij honderden te tellen waren. Maar toch, ook dáár heerschten hartstogten, — ook dáár kwamen driften in het spel; — doch het eigendommelijke van het Sundanesche karakter bedwong die, tot dat het tijdstip zou aanbreken waarop ze in felle woede zouden ontvlammen, of in het verborgene het voorwerp nedervellen dat ze had opgewekt.

Onder de menigte zat ook, tot aan den hals in zijn *sárong* verscholen, de ons bekende *Tompel*. Onophoudelijk waren zijne oogen gevestigd op een der *rongging's*, — op *Niëng* — eene flinke, slanke, twintigjarige meid, die eerst sinds een zestal maanden bij den troep was aangekomen, en van dien tijd af dagteekende ook *Tompel's* uithuizigheid. Zijne gedachten waren steeds om en bij haar, — hij was letterlijk op haar verzot. Trouwens, hare schoonheid was een lokaas, — een valstrik voor menig jongeling. Wanneer zij danste, daarbij de armen en handen sierlijk op- en nederbragt en tot de toppen harer vingeren zelfs bewoog; — wanneer hare nog niet heesch geworden stem, terwijl zij den uitgespreiden waaijer voor den met *sirih* gevulden mond hield, het gillende gezang aanhief en zij al de overige, met haar in een' kring dansende *rongging's* over-

schreeuwde, — dan zette zij menig hart in vlam en men wedijverde om met haar te dansen. Ook *Tompel* had zulks op dien avond een paar malen gedaan, doch zich daarna, met de oogen op haar gerigt, neêrgezet. Men kon het hem aanzien dat zijn hart gloeide van minneijver, hoe bedaard hij uiterlijk ook scheen. Wie hem naauwkeurig had gadegeslagen zou hebben kunnen ontwaren, dat hij zich onverschillig toonde als reeds bejaarde mannen met *Niëng tandakhten*, maar kwamen er jonge lieden op de baan, dan werd hij rusteloozer en zijne oogen schoten vlammen van woede. Nog bedwong hij zich, maar toen *Mailien*, even als hij, een knappe, welgemaakte achttienjarige knaap, zich vertoonde, den dans met haar begon, zich eenige wel gebruikelijke vrijheden veroorloofde en zelfs, voor een oogenblik, zich met haar uit den kring der aanschouwers verwijderde, — toen kende zijne woede geene palen. Hij stond op en volgde hen, doch kon hen niet meer bereiken, want reeds waren zij in den kring teruggekeerd. Knarsetandend en de handen wringend, zette hij zich weder neder, doch geen geluid, geen woord, dat van zijne hevige gemoedsbewegingen getuigde, ontsnapte zijne lippen. Zijne uiterlijke bedaardheid scheen hem niet te verlaten, maar toen de morgenstond begon te dagen, de menigte uit een ging en ook *Mailien* huiswaarts keerde, — toen volgde hij diens spoor en beide verdwenen.

Eenige dagen later dreef een lijk de rivier af. Het werd opgevischt. Men herkende *Mailien*, van achteren doorstoken. Doch de oorzaak van dien moord bleef een geheim dat nimmer aan het licht kwam.

De woning van den *djoerâgan* [1]) van het landgoed Tjil....i was aangenaam, op eene kleine hoogte gelegen. Ofschoon van bamboe gebouwd, was het toch, — eene zeldzaamheid in dien tijd, — met pannen gedekt, en toonde daardoor de welvaart van den bewoner. Uit dat huis had men een heerlijk schoon gezigt op uitgestrekte rijstvelden, welke een eindwegs tegen de helling reikten van het met zware bosschen bedekte gebergte, dat de zon prachtig terugkaatste en, naar gelang de wolken haar verduis-

[1]) *Djoerâgan* wil eigenlijk zeggen schipper, doch in de bovenlanden van Batavia en in de residentie Buitenzorg, wordt die naam ook gegeven aan de inlandsche opzigters of bestuurders van landgoederen.

terden, de afwisselendste schakeringen van licht en donker opleverde. Dat gezigt werd hier en daar afgebroken door groepen vruchtboomen, onder wier schaduw de woningen der bevolking, welke de *kampong's* uitmaakten, verscholen waren, — en op ongeveer honderd schreden van het bedoelde huis stond eenzaam, mede op eene hoogte, eene groote *waringin*-boom, wiens breed uitgespreide takken en digt gebladerte den vermoeiden lastdrager vaak eene koele rustplaats aanbood.

Ook de bewoner van dat huis, — hij, die ruim dertig jaren na de gebeurtenis welke wij zoo even verhaalden, op het land Tjil....i als *djoerâgan* in dienst was, — zocht dikwerf die rustplaats op en scheen dan als verzonken in zijne mijmeringen. Voorgevende van Bandong geboortig en *Se Aba* genaamd te zijn, had hij zich nu twintig jaren geleden als *boedjang*-stal [1]) bij den landeigenaar verhuurd, en zich weldra door zijn goed gedrag en buitengewonen ijver doen opmerken. Toen men bespeurde dat hij ook lezen en schrijven kon, had men hem als *mandoor* [2]) het *pâdie*-pakhuis [3]) toevertrouwd. In die betrekking bleef hij niet lang, en, tot *djoerâgan* van het land aangesteld, beantwoordde hij al meer aan het in hem gestelde vertrouwen. Reeds grijs, doch sterk van gestel, kende zijn ijver geene grenzen; — steeds zat hij te paard; — niets ontsnapte zijn scherpziend oog. Daarbij was hij trouw en eerlijk, naauwgezet in de vervulling zijner godsdienstige verpligtingen, in een woord: een braaf man, geacht door zijnen meester, bemind door de bevolking.

Zijn voorkomen had iets dat hem van den gewonen Sundanees onderscheidde, en zweemde meer naar het Arabische. Men kon het aan zijne gelaatstrekken zien dat hij in zijne jeugd een schoon jongeling was geweest en voor zijne jaren mogt hij nog een knap man genoemd worden; buitendien was hij zindelijk op zijne kleeding, en beleefd en bescheiden in den omgang. Hij was op het landgoed Tjil....i gehuwd en had verscheidene kinderen.

Niet zeer spraakzaam van aard en dikwijls zeer afgetrokken, liet hij zich nooit over zijne jeugdige jaren uit, en het baarde eenigzins opzien dat

---

1) Stalknecht.
2) Opziener.
3) Rijst-pakhuis.

hij, die alles zelf gadesloeg, zelden de *kampong* Tjil....i bezocht, en daar iets te verrigten hebbende, zulks aan zijne ondergeschikten opdroeg. Vooral schuwde hij dat gedeelte van die *kampong*, alwaar de reeds sedert lang overleden *Onghos Bâpa Tompel* gewoond had, maar wiens huis daar nog stond.

Op zekeren dag echter riepen dringende bezigheden hem derwaarts. Geheel alleen ging hij er heen en, voor dat huis gekomen, bleef hij staan en beschouwde het met aandoening. Een traan biggelde langs zijne wangen. Eensklaps opende zich de deur en eene oude gerimpelde vrouw, eene tandedelooze bes, met loshangende grijze haren, vertoonde zich aan zijn oog. Zij scheen verbaasd, zag hem strak in het gezigt en riep op eens, op een' onthutsten toon, half *lâtah* [1]):

— He! *Tompel, Tompel, Tompel!*

Se Aba ontroerde op dat geroep. Hij versteende als het ware.

— He! *Tompel!* herhaalde de vrouw, buiten hare woning tredende.

— Wien bedoelt gij? vroeg *Se Aba.*

— Wel, wie anders dan u?

— Ik heet niet *Tompel.*

— Nu niet, dat is waar, maar voorheen, he! — toen gij nog jong waart en in dit huis woondet; — zeg, zoon van *Onghos*, — zijt *gij* dat vergeten? *Ik* niet, — ik ken u te goed en weet meer dan gij denkt. Ik weet dat gij *Mailien*.....

— Zwijg vrouw! riep *Se Aba* haar driftig naderende toe, — zwijg! wie zijt gij?

---

[1]) De onder den naam van *lâtah* bekende toestand waarin, door den geheelen Indischen Archipel, vrouwen, zoo van hoogen als van middelbaren ouderdom, dikwerf verkeeren, valt moeijelijk te beschrijven. Het is eene tijdelijke, zenuwachtige opgewondenheid, welke aan krankzinnigheid grenst. Die toestand wordt, bij de daaraan onderhevige vrouwen, doorgaans door een schrik, een hard geluid, of hevige aandoening verwekt en aan den gang geholpen; zij hebben dan eene onweêrstaanbare zucht om alles, wat zij zien of hooren, na te bootsen en na te praten. Koddige, maar ook schaamtelooze tooneelen zijn er dikwijls het gevolg van, te meer daar in dien toestand verkeerende vrouwen gewoonlijk niet kiesch zijn in hunne uitdrukkingen. Bewustzijn van dien toestand schijnt niet te bestaan. Veel voorbeelden doen zich daarbij voor van eene groote overprikkeling der zenuwen, waardoor die tooneelen dikwijls eindigen met langdurige flaauwten en een tijdelijk verlies van het besef. De eigenlijke kennis van dien toestand, — waaraan de mannen niet onderhevig zijn, — schijnt, even als zijne oorzaken, nog in het duister te liggen.

— Wie ik ben? — herkent gij mij dan niet? Ben ik zoo veranderd? — En toch hebt gij dikwijls uwe nachtrust om mij opgeofferd; — toch hebt gij de laatste levensdagen van uwen vader om mij verbitterd; — maar, wat zeg ik; — gij zijt geen zoon van *Onghos*, ik alleen, ik was zijn kind, en daarom ziet gij mij hier, — begrijpt gij mij *Tompel?*

Se Aba's gedachten werden verward, hij kon den draad van het gekakel dier oude vrouw niet vatten, en toch, zijn geweten sprak en angstig klopte hem het hart.

— Nogmaals vrouw! voerde hij haar nu eenigzins bedaarder toe, — wie zijt gij?

— Wie ik ben? — wie anders dan uwe oude liefste, — uwe *Niëng*, — de *rongging*, om welke gij *Mailien!....*

— Onmogelijk!

— Wat zegt ge? onmogelijk, dat zal ik u laten zien, en in hare opgewondenheid, of misschien ten gevolge van haar *lâtah*-schap, begon zij de *tandakh* te dansen dat het een aard had.

Se Aba liet haar uitdansen. Hij wist toch dat hij, in dezen toestand, geen redelijk woord uit haar krijgen zou. Weldra viel zij ook, ten uiterste afgemat, op een *bâlie-bâlie* neder en hij nam naast haar plaats. Diep hadden de woorden, die haren mond ontsnapt waren, hem in het hart gegrepen. Hij kon zich geen goed begrip maken van hetgeen zij bedoelde, doch sidderde bij de gedachte dat zij geheimen bezat, wier openbaarmaking hem diep rampzalig konde maken.

Toen zij eindelijk bedaard was, keek zij hem aan en barstte los in tranen. Die toestand van afmatting duurde echter niet lang, maar ging weldra in hare vorige opgewondenheid over.

— Hoor *Tompel!* schreeuwde zij, ik heb u nooit bemind, maar *Mailien* had ik lief en dien hebt gij vermoord. Ik heb het op dien morgen, toen wij aan het huis des landheers hadden *getandakht*, gezien hoe gij hem volgdet tot aan de rivier; — ik sloop u na en verschool mij achter een boschje; toen zag ik hoe gij, lafaard! den armen jongen onverwachts uw *bâdej-bâdej* herhaaldelijk in den rug stoottet. Hij gaf geen kik, — en gij, — gij wierpt hem in de rivier. Is dit niet waar, *Tompel?*

Se Aba zweeg en sidderde.

— Niet waar, *Tompel?* en ik zou wraak genomen hebben, — want

ik had *Mailien* lief, niet u, — hoort gij? Maar *Bâpa Onghos* heeft mij weêrhouden, en ik heb hem moeten zweeren het nooit iemand bekend te maken. Dat heb ik ook nooit gedaan, — maar u, — nu ik u zie, — wil ik u zeggen dat gij een booswicht, een lafaard zijt.

— Hebt gij *Onghos* dan gekend? vroeg *Se Aba* op een' bedeesden toon.

— Gekend, en hij was mijn vader!

— Zijn wij dan broeder en zuster?

— De hemel beware mij, dat ik zulk eenen booswicht tot broeder zou hebben. Maar hoor! ik zal u alles vertellen, — en dan, ga dan uit mijne oogen, want gij zijt niet waard den grond te betreden, dien eens aan *Bâpa Onghos* heeft toebehoord. Luister! zeg ik.

In den namiddag na uwe verdwijning zocht hij mij op, want hij had vernomen dat wij omgang met elkander hadden. Hij vroeg mij waar gij gebleven waart, en toen hij mij zeide dat hij uw vader was, — toen ik de innige bezorgdheid zag van den ouden man, — toen kon ik niet van mij verkrijgen om hem de oorzaak uwer ontvlugting — want dat gij ontvlugt waart hield ik voor stellig, — te verzwijgen. Hij ontstelde hevig, doch bedaarde eenigzins, en vroeg mij, terwijl hij mij strak aankeek, waar ik geboren was?

— Te Bandong, antwoordde ik.

— En uw vader?

— Is, zoo als men zegt, dood; maar ik herinner mij hem niet meer.

— En uwe moeder?

— Ook al dood.

— Hoe heette zij?

— *Ina*

— En gij?

— *Niëng*.

— Dan zijt gij mijne dochter, en de oude man omhelsde mij zoo vurig, dat ik aan zijne woorden wel geloof moest slaan, hoe hevig ik ook was aangedaan.

Hoor! ging hij voort, — beloof, zweer mij, niemand de oorzaak van *Tompel's* ontvlugting te openbaren, en ik zal u een geheim bekend maken, dat ook u aangaat. Ik deed de belofte welke hij vergde, en hij

ging voort: Gij waart ongeveer zes jaren oud, toen ik, op zekeren dag uit de *sâwah's* terugkeerende, de *pondokh*, welke ik in de nabijheid daarvan gebouwd had, omringd zag van eenige lieden die mij verhinderden binnen te treden; het waren volgelingen van *Radeen Tjitra*, een naauw bloedverwant van den Regent. Uwe moeder was nog eene schoone vrouw, en de wellusteling had het oog op haar geslagen. Gij kent het voorregt onzer vorsten, en daaraan moest zij zich onderwerpen. Ofschoon ik haar geroep ook hoorde, ik kon haar geene hulp toebrengen. Met de grimmigste woede in het hart verborg ik mij den geheelen dag, doch in den avond keerde ik terug naar mijne woning, alwaar uwe moeder en gij nog niet verschenen waart. Ik was niet onbemiddeld en raapte in der haast eenige kostbaarheden bij een. Toen drong ik in de woning van den *Radeen*, doorstak hem op eene rustbank waarop hij lag te sluimeren en struikelde over een kind, dat op den grond voor die bank te slapen lag. Opstaande, greep ik het in mijne armen en had, alvorens er eenig gerucht ontstond, nog tijd genoeg het in mijn *sârong* te wikkelen en er mede te ontvlugten. Ik had dit kind als zijn zoon herkend, en de helsche gedachte kwam in mij op om mij ook in dit kind op den vuigen vader te wreken. Ik vlugtte herwaarts, maar toen het lieftallig karakter van *Tompel*, — want hij was het en dien naam heb ik hem gegeven, — den waren kende ik niet, — zich al meer en meer ontwikkelde; — toen hij zoo gehoorzaam, zoo gewillig was, — zich zoo vurig aan mij hechtte, — mij vader noemde; — toen kon ik het niet van mij verkrijgen hem te teisteren en wreedaardig te behandelen. Van lieverlede kreeg ik hem lief; die liefde prentte zich al dieper en dieper in mijn hart, en nu dank ik God en Mohammed dat hij is kunnen ontvlugten, want zijne straf ware ook mij de dood geweest. De oude man snikte daarbij zoo hevig, dat ik aan zijne liefde voor u niet kon twijfelen en toen ik hem nu ook op mijne beurt verhaald had hoeveel gebrek en armoede mijne moeder en ik, na zijne ontvlugting hadden doorgestaan; — hoe zij daar onder bezweken was; — hoe ik, door elk een verlaten, daar niemand zich mijn lot durfde aantrekken, mij nog zeer jong als *ronggîng* had moeten verhuren en steeds een rondzwervend leven leidde, ten gevolge waarvan ik ook te Tjil....i was aangekomen; — toen draalde hij geen oogenblik, maar, innig bewogen, betaalde hij mijn losgeld en schulden, en nam mij mede in dit huis, mij openlijk als zijne dochter

erkennende, ofschoon hij, omtrent uwe afkomst, het diepst geheim bleef bewaren.

Tot dus verre was zij in haar verhaal bedaard gebleven, doch nu werd zij op nieuw driftiger. — Hier, in dit huis, ging zij, als in woede voort, — hier, zag ik hem sterven, — sterven met uwen naam op de lippen. Ik bleef ongehuwd, want den eenige, dien ik heb lief gehad, hebt gij vermoord — *Mailien*, hoort gij, booswicht! Maar al kan ik geen wraak nemen, God's vergelding zult gij niet ontgaan; ga heen, ik vloek u, moordenaar! Ga heen, of ik.....

En nu begon zij op nieuw te *tandakhen*, — haar *lâtah*-schap overviel haar weder en in hevige stuiptrekkingen zeeg zij op den grond neder.

Se Aba, hevig ontsteld en aangedaan, riep om hulp voor haar en keerde haastig naar zijne woning terug.

Maar in zijne woning was het hem te eng; — zijn gemoed was te vol. Hij snakte naar lucht in het ruime veld dat voor hem lag en waar hij zijn gemoed wilde ontlasten. Hij kon het zich zelven niet ontkennen, — zijn geweten sprak te luid; — zijn hart bonsde bij de innige overtuiging dat *Niëng* hem werkelijk had herkend en de waarheid gesproken. En nu lag al zijn levensgeluk, — al de hoop door hem gekoesterd dat zijne misdaad, eene misdaad welke hij vergeefs had getracht door een onberispelijk leven en diep berouw uit te wisschen, na zoo veel jaren, zelfs ter plaatse waar hij ze had gepleegd, — voor altijd zou vergeten zijn; — dat alles lag in hare handen. Van hare luimen, van haar *lâtah*-schap, was hij nu afhankelijk; — de minste opwelling van dien zenuwachtigen toestand kon hem verraden — want immers dan sprak zij zonder te weten wat zij sprak. Één woord van haar, en — zijne toekomst, zijn goede naam, het geluk zijner kinderen, — alles werd vernietigd, alles ging verloren. De vruchten van zijn ijverig streven, van zijn onvermoeid pogen om onbekend te blijven, alles verdween in het niet, en wee werd hem het hart bij de knellende gedachte, wat, in zijn hoogen ouderdom, zijn lot nog worden kon. Een schandelijke dood! Hij rilde bij het besef, dat hij zich zoo roekeloos had in gevaar gebragt, want, waarom teruggekeerd naar het oord dat getuige was geweest van zijne misdaad? Het is waar, eene onwederstaanbare neiging had hem er toe gedreven, maar

hij had moeten voorzien wat daarvan eens het gevolg kon zijn. En nu, — nu lag de toekomst in al hare akeligheid, — in al haar duister voor hem.....

Te midden dier droefgeestige, berouwvolle overdenkingen was de, in hart en ziel zoo diep geschokte — ongelukkige, zijne woning uitgestapt en had hij zijne schreden gerigt naar de geliefkoosde plaats zijner afgetrokkene mijmeringen, — naar den eenzamen *waringin*-boom. Dáár hoopte hij troost te vinden in zijn lijden, — lafenis voor de wonde door *Niëng* hem geslagen. Steeds klonk haar vloek hem in de ooren, en hij had niet opgemerkt dat intusschen de avond gevallen was en de diepste duisternis nu om hem waarde. Hij had ze niet bespeurd, die bliksemstralen die daar, in het oostelijk gebergte, rondflikkerden en alles schenen in vuur en vlam te zetten. Hij gevoelde het niet hoe zoel het weder was, terwijl geen windje het aardrijk verkoelde, geen blad zich bewoog; — hij zag niet hoe de wolken zich boven zijn hoofd al meer en meer te zamen pakten, hoe zwart het zwerk werd dat boven hem dreef; — hij bemerkte ze niet, de enkele regendroppels welke reeds vielen; — hij was doof en blind voor alle natuurverschijnselen, hoe geweldig de voorteekens ook mogten dreigen, en in zijn gepeins verzonken, zag en hoorde hij *misschien* ook niet, den *straal* — *den slag*.

Want daar schoot, eensklaps en onverwacht, slechts één bliksemstraal, zoo fel, dat hij den mensch verblindde, en naauwelijks was hij verdwenen of daar viel een donderslag die het aardrijk op zijne grondvesten dreunen deed en al wat leefde vrees aanjoeg.

Verschrikt stoven zijne kinderen, die hem de deur hadden zien uitgaan, naar buiten om hem te zoeken. Een tweede bliksemstraal, wat minder fel, verlichtte den omtrek en toonde hun den vader, naauwelijks veertig schreden van het huis, uitgestrekt op den grond liggen. Zij ijlden naar hem toe, hieven hem op, maar hij was schier bewusteloos, — geheel verzengd; de bliksem had hem ter neêr geslagen; — slechts de woorden: «*Gods hand, — Gods vergelding heeft mij getroffen, — ik heb het verdiend,*» ontvloeiden nog stamelend aan zijne lippen, en, alvorens zij het huis nog bereikt hadden, blies hij in hunne armen den laatsten adem uit.

De beteekenis dezer woorden bleef voor zijne kinderen één geheim, en zijn stoffelijk overschot werd onder den eenzamen *waringin*-boom bijgezet. Dat graf werd der bevolking heilig, en is nu nog een *krâmat*, alwaar menigeen zijne offers plengt en, van den *vrome* die daar begraven ligt, de voorspraak afsmeekt in hoogere gewesten.

Geteekend door F. Hardouin te Batavia | Uitgave van K. Fuhri te 's Gravenhage, 1853 | Gedrukt bij Lemercier te Parijs

DE CHINEESCHE SMID OP BATAVIA

[illegible]

mo [illegible] doep [illegible]

[illegible] pakhuiz [illegible]
[illegible] plaats ger[illegible]kt [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
maagdenpalm [illegible]

DE CHINESCHE SMID TE BATAVIA.

ikwijls waren wij, over de hoofdplaats van onze bezittingen in Oost-Indië, het wijd beroemd Batavia schrijvende, in de gelegenheid, dat pronkjuweel van grootheid en magt der voormalige Oost-Indische Compagnie te doen kennen en af te schilderen, zoo als het thans helaas! is, thans, nu geen Europeaan het meer bewoont, maar deze stad de verblijfplaats is geworden van inlanders en Chinezen, en hare prachtige gebouwen voor het grootste gedeelte herschapen zijn in *toko's* (winkels) en pakhuizen of kantoren voor den Europeschen handel of, geheel vervallen, hebben plaats gemaakt voor Chinesche krotten. Die plaats, de bakermat van den roem onzer voorouders, de gebiedster over koningrijken en vorstendommen, over zoo vele volken die zich aan hare voeten kromden en het niet waagden naar hare grootheid op te zien, — die plaats maalden wij reeds dikwerf af als afgeleefd en vervallen, gelijk eene oude vrouw, van wier maagdelijk schoon geene sporen zijn overgebleven, en waarnaar naauwelijks

meer wordt omgezien, en, het herdenken aan die vervlogene pracht en grootheid, aan de levendigheid en vrolijkheid binnen de muren, waarmede Batavia weleer omgeven was, maakt op ons een droevigen, weemoedigen indruk. Nimmer echter was die indruk pijnlijker, meer in het gemoed grijpende, dan wanneer wij in den vroegen morgenstond, als de dag naauwelijks was aangebroken, door de stad reden, zoo als enkele malen gebeurde om ons vroegtijdig aan boord van eenig vaartuig op de reede te begeven; — het was ons dan als of wij ons bevonden te midden eener eeuwige rustplaats, een diep en donker graf, — het graf onzer voorouders.

Van de doodsche, akelige stilte, welke in de wereldberoemde handelsstad, in den vroegen morgen heerscht, hebben wij in dezen bundel reeds eene beschrijving gegeven [1]; even als van die nachtelijke stilte welke alleen wordt afgebroken door het gekwaak der kikvorschen, het getjilp der krekels, het gehuil van uitgehongerde honden, en nu en dan door een bijzonder geluid, een *rikketiktik* dat somtijds uwe ooren treft. Dat *rikketiktik* is het geluid waarmede de Chinesche smid het gloeijend ijzer op het aanbeeld hamert. Wanneer gij nader komt, ziet gij den ijverigen man, terwijl alles rondom hem rust, voor een groot vuur staan, dat met eenen blaasbalg wordt gloeijend gehouden, zoodat het lichte schijnsel door deur en vensters heenstraalt.

Te midden van den nacht heeft de Chinesche smid, dien gij daar ziet, zijn schamele legerstede verlaten, om in de koelte van den nacht het grofste werk te smeden, dat hem gedurende de hitte van den dag te zwaar zou vallen. Daar staat hij, de wakkere man, wien de nacht bijna alleen dienstbaar is om zijn levensbestaan te vinden; — daar staat hij, half naakt, en in weerwil van den koelen nacht, badende in zweet. Met den langen staart om het achterhoofd gewonden, en een dunne blaauw katoenen broek, tot aan de knieën opgestroopt, zwoegt en werkt hij terwijl alles om hem heen nog diepe rust geniet. *Zijn* slaap was kort maar verkwikkend; reeds vroeg begaf hij zich ter ruste, terwijl anderen zich overgaven aan vermaak of kout; doch bij het tweede hanengekraai sprong hij op om welgemoed den zwaarsten arbeid te beginnen, bij onder-

---

[1]) Zie hiervoor bladz. 137—139 over de *koelie's* sprekende.

vinding wetende dat het ligtere werk ook daarna, wanneer het reeds warm geworden is, gemakkelijk valt, en een paar uren rustens op het heetste van den dag hem zullen schadeloos stellen voor het gemis van de nachtrust, welke hij aan zijn vermoeijend ambacht moet ten offer brengen.

Ja! wij herhalen hetgeen wij misschien reeds elders hebben gezegd: geen volk is zoo ijverig, arbeidzaam en onvermoeid, en over het aardrijk zoo algemeen verspreid tevens, als het Chinesche. Waar zich Chinezen ophouden, al is het slechts in gering getal, daar bestaat levendigheid en bedrijvigheid; aan de rijksten onder hen zelfs is lediggang ongewoon en onbekend. Zij leven als het ware om te werken en, in hoevele opzigten hun karakter ook te wenschen overlaat, wanneer het arbeidzaamheid geldt, maken zij aanspraak op onze hoogschatting en verdienen zij alle eer.

Niet eerst in onze dagen, maar sedert jaren en eeuwen reeds hebben de zonen van het *Hemelsche* rijk, waarin alles echter niet zoo *hemelsch* schijnt te zijn, zich eenen uitweg naar den vreemde gezocht en zoeken zij dien nog; thans zelfs tot in de verst afgelegen oorden, waarvan men den naam eerst sedert weinige jaren heeft leeren kennen. De geschiedenis raadplegende, zal het ons blijken dat zij, reeds bij onze eerste aankomst in Oost-Indië, toen de eerste bodems van de *Compagnie van verre* de wateren van den Indischen Archipel doorkliefden, daar in groot getal gevonden werden, en zelfs bij de Indische vorsten, zoo wegens hunne arbeidzaamheid als om de meerdere ontwikkeling hunner verstandelijke vermogens, in groot aanzien stonden, en somtijds geplaatst waren in betrekkingen waardoor deze van hen afhankelijk werden. Veelal waren zij gaarders van belastingen en geregtigheden, en door hunnen sluwen aard wisten zij gemakkelijk het middel te vinden, om het grootste voordeel daarvan voor zich zelve te behouden.

De overbevolking in hun moederland, waar zich millioenen verdringen, waar duizenden bij duizenden onder armoede gebukt gaan, en het juk der overheersching, dat daar zoo knellende is, nopen jaarlijks duizende Chinezen hunnen geboortegrond, de graven hunner voorouders en hunne dierbaarste betrekkingen vaarwel te zeggen, ten einde elders een levensbestaan te zoeken, dat in het *Hemelsche* rijk niet voor een ieder schijnt verkrijgbaar te zijn.

Doorgaans verlaten de Chinezen hun land met hunne lompe, logge *jonken* of *wankang's* en, sedert de vrede tusschen China en Engeland gesloten is, somtijds ook met schepen dezer laatste natie. Wie in de gelegenheid is geweest die plompe logge Chinesche *wankang's* te zien, zal zich een denkbeeld kunnen maken van de ellende welke de passagiers op zulke vaartuigen hebben uit te staan. Zonder noemenswaardige kennis van de zeevaartkunde, maken de gezagvoerders zich de geregelde moussons ten nutte om, zoo veel mogelijk voor den wind zeilende, hunne bestemming te bereiken; want door hun zonderling tuig en geringen diepgang zijn die vaartuigen niet geschikt om tegen den wind op te werken. Hunne gedaante verschilt veel van die der Europesche schepen. Met hun hoogen voor- en achtersteven en houten ankers zou men, op eenen afstand gezien, meenen een zeegedrocht te ontwaren, te meer omdat op den voorsteven gewoonlijk een paar verschrikkelijke groote oogen geschilderd zijn, waarbij doorgaans een paar groote riemen als twee vervaarlijke horens uitsteken. Zij hebben twee of drie masten, elk uit een enkel stuk hout, doch veel dikker dan die van onze schepen. De zeilen zijn van stroomatten, met plooijen om ze te kunnen ophalen en nederlaten, en voorzien van luikjes, die bij te sterken wind kunnen worden opengezet. Het roer is van hout of latwerk, met eene menigte groote gaten en wordt met touwen in beweging gebragt. Het kompas ligt in een doos met zand, waarin eenige stokjes van welriekende brandstof zijn geplant, die als offeranden ontstoken worden. Zulke geurige stokjes staan ook te branden in de kajuit, voor de beelden van de Chinesche goden. Inwendig is de geheele ruimte in kleine vertrekken of hokken verdeeld, in welke een of meer passagiers geplaatst en opgesloten worden, — want de gezagvoerder vertrouwt het gespuis niet dat hij aan boord krijgt. Wanneer men zulk een vaartuig in- en uitwendig heeft gezien, de onreinheid opgemerkt en den daardoor te weeg gebragten stank, dan zal men er zich niet over verwonderen, dat van de menigte passagiers, waarmede het wordt volgepropt, gedurende de langere of kortere reis eenigen bezwijken en over boord worden gezet.

En wat brengt de Chinesche landverhuizer, de *sinkee*, zoo als hij genoemd wordt, nu mede naar het land zijner nieuwe bestemming en dat zijner keuze, om daar te kunnen bestaan en leven? Hoegenaamd niets dan zijne armoedige kleeding en een weinig asch uit de offerkas zijner voor-

ouders, — in zijne oogen het heiligste wat bestaat en waaruit, naar zijn geloof, zijn toekomstig geluk zal geboren worden. Niets — hoegenaamd, herhalen wij, want zijnen laatsten penning heeft hij gebruikt om den overtogt te betalen. Arm en berooid komt hij aan, maar vol vertrouwen op zijnen ijver en op de hulp der landgenooten die hij daar zal aantreffen. En hierin vindt hij zich nimmer teleurgesteld, want — ter eere van de Chinezen zij het gezegd — nooit verstooten zij den nieuw aangekomen landgenoot; zij nemen hem op, ondersteunen en helpen hem, verschaffen hem arbeid en bereiden hem den weg langs welken hij zijn doel zal kunnen bereiken. En dat doel wordt zelden gemist; aan moed, ijver en lust om te arbeiden, en zoo doende zijn fortuin te beproeven, ontbreekt het nimmer den nieuwelings aangekomen Chinees. De nood en het gebrek, waaraan hij in zijn geboorteland was overgegeven, leerden hem de handen uit den mouw steken; de hoop van eenmaal rijk derwaarts te zullen terugkeeren, maar vooral het besef der verpligting om zijne achtergebleven ouders of bloedverwanten in hunne armoede te ondersteunen, — geeft hem kracht, doet hem geene middelen ontzien, geenen arbeid te zwaar achten om daartoe te geraken. Om dat doel te bereiken getroost hij zich ontberingen, moeite en volharding. Bedrijvigheid is dan ook het kenmerk dat den Chinees overal onderscheidt.

Sedert onheugelijke jaren lokte het schoone en vruchtbare eiland Java eene menigte Chinezen tot zich, zoodat hun getal daar aanzienlijk is aangegroeid, niettegenstaande in den laatsten tijd maatregelen genomen zijn om het al te zeer toenemen van hun getal te beperken; — maatregelen welke dikwijls noodig waren ten aanzien van een volk, dat meermalen heeft misbruik gemaakt van de gastvrijheid waarmede het steeds ontvangen werd, door zich te verzetten tegen het wettig gezag, of daaraan te onttrekken, waarvan het oproer der Chinezen te Krawang op Java in 1832; de opstand der Chinezen op het eiland Banka in 1842; en het herhaald verzet der Chinesche kolonisten op Borneo tot voorbeelden kunnen strekken. Het getal der Chinezen, die in den geheelen Indischen Archipel verspreid zijn, wordt op 250,000 geschat. In 1845 bedroeg hun aantal op Java alleen 108,275 zielen, waarvan 31,764 in de residentie Batavia. Een groot gedeelte der in onze bezittingen gevestigde Chinezen zijn echter niet in het Hemelsche rijk geboren, maar in die

bezittingen zelf, en afstammelingen van de oorspronkelijke Chinezen, welke *sinkee* genoemd worden; deze afstammelingen worden *perndkan*-Chinezen genoemd, eene verbastering van het Maleische woord *peranâkhkan*, dat geslacht of afkomst beteekent. Deze *pernâkan*-Chinezen hebben de kleeding en gewoonten van hunne landgenooten echter trouw bewaard, zelfs in hunne spijzen, die doorgaans op de Chinesche wijze worden toebereid; desniettemin zijn zij gewoonlijk van de *sinkee*-Chinezen gemakkelijk te onderkennen, doordien deze laatsten doorgaans onbeschaafder en lomper zijn, minder aan gemak en weelde gewoon en de Maleische taal nog gebrekkiger spreken. Vooral schijnt het den Chinezen moeijelijk, ja onmogelijk te zijn den klank *r* uit te spreken, welken zij gewoonlijk door dien van *l* vervangen. Hoe onbeschaafd de *sinkee*-Chinezen ook zijn bij het verlaten van hun moederland, waar zij meestal tot de laagste, armoedigste klasse behoorden, kunnen toch genoegzaam allen lezen en schrijven, eene bijzonderheid welke zekerlijk wel opmerking verdient.

Oorspronkelijke Chinesche vrouwen vindt men in den Indischen Archipel niet. Het verbod, volgens hetwelk Chinesche vrouwen hare geboortegrond niet mogen verlaten, schijnt met groote gestrengheid gehandhaafd te worden, en tot nog toe is het slechts aan zeer weinige dezer vrouwen gelukt daarop inbreuk te maken en zich, met hare kleine misvormde voetjes, buiten het Hemelsche rijk te vertoonen. Desniettemin hebben zich zelfs in Europa een paar malen Chinesche vrouwen vertoond. Hoewel sedert de vestiging der Chinezen in den Indischen Archipel reeds zoo vele jaren, ja eeuwen zijn verloopen, en zoo veel geslachten elkander hebben opgevolgd, zijn de Chinesche vrouwen op Java, ofschoon veelal van Javaansche moeders afkomstig, van de vrouwen die daar te huis behooren op het eerste gezigt te onderscheiden; hare huid is veel blanker en vele trekken in het gelaat, vooral de oogen, komen met die der oorspronkelijke Chinesche vrouwen overeen; ook kunnen de meesten zich in de Chinesche taal uitdrukken. Men vindt er schoone, welgemaakte vrouwen onder, wier schoonheid echter, door het op zeer jeugdigen leeftijd huwen, doorgaans spoedig verwelkt, zoodat op dertigjarigen leeftijd de sporen daarvan slechts zelden op het gelaat zigtbaar zijn.

Op de verschillende plaatsen van onze Indische bezittingen bewonen de Chinezen afzonderlijke wijken, welke «*het Chinesche kamp*» genoemd

worden. De deswege bestaande bepalingen worden echter sedert eenigen tijd met minder groote gestrengheid gehandhaafd, want ook buiten de bepaalde wijken treft men dikwerf Chinesche woningen aan. Gewoonlijk heeft men in iedere wijk een *tei-pekkong* of tempel.

De Chinezen in onze Indische bezittingen staan onder het oppertoezigt der plaatselijke besturen, en wel onder hunne eigene hoofden, die, naar gelang van de belangrijkheid der plaats, den titel voeren van majoor, kapitein of luitenant. Op plaatsen waar het hoofd der Chinezen den titel van majoor of kapitein voert, vindt men doorgaans bovendien een of twee luitenant-Chinezen tot hunne hulp. Die Chinesche hoofden zijn hoofdzakelijk belast met de policie over hunne onderhoorigen, en het waken tegen alle ongeregeldheden in hun midden. Hun gezag is evenwel vrij beperkt, waarschijnlijk om hun geen te grooten invloed te geven, welke wel eens schadelijk zoude kunnen worden voor de openbare rust; immers de kapitein *Nie Hoekong* te Batavia heeft zich, bij de Chinesche onlusten in 1740, zeer verdacht gemaakt. Intusschen schijnt de Opperlandvoogd Jan Pieterszoon Koen, de stichter van het eertijds alom beroemde Batavia, zoo als wij in Valentijn lezen, een zeer vertrouwelijken omgang te hebben gehad met den toenmaligen kapitein der Chinezen, zoodat hij hem zelfs meermalen bezocht, en hem eene eerewacht van een' sergeant en twaalf Europesche soldaten had toegekend, voornamelijk om zijn gezag te ondersteunen; eene onderscheiding welke sedert lang vervallen is. Het hoofd der Chinezen woont doorgaans in het midden van het Chinesche kamp. Onder de Chinezen bestaan, zoowel in hun eigen land als daar buiten, geheime genootschappen, waarmede men in den laatsten tijd meer is bekend geworden [1]). Het zijn deze geheime genootschappen, welke een waakzaam toezigt hoog noodzakelijk maken.

Al naarmate van zijn aanleg en geschiktheid, kiest de Chinees zich eenen stand, hetzij als landbouwer, in den handel, of door het uitoefenen van eenig ambacht of bedrijf. Op het eiland Banka worden de tinmijnen uitsluitend door Chinezen bewerkt, en ook met de goudmijnen op Borneo

[1]) Men vindt daarvan beschrijvingen in de „*Bijdragen van het Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde voor Neêrlandsch Indië,*” Deel I, bladz. 260 en Deel II, bladz. 127 en 292.

is zulks meestal het geval. Door zijne landgenooten voortgeholpen, begint hij steeds in het klein, hetzij als landbouwer, *klontong* (rondventer), of knecht bij een ambachtsman, doch er zijn voorbeelden dat de eenvoudigste landbouwer het tot een vermogend landeigenaar of landhuurder gebragt heeft, en dat de nederigste *klontong*, die om zijne waren aan te bieden met zijn marskraam langs de huizen liep, in den handelsstand een groot vermogen verworven heeft. De Chinees is een voortreffelijk rekenmeester, en zoowel op 's lands geldkantoren als bij de Europesche kooplieden, ziet men gewoonlijk Chinezen den post van kassier vervullen. De gouvernements-inkomsten en belastingen zijn meerendeels aan Chinezen verpacht. Te Batavia oefent de Chinees alle ambachten uit: hij is er metselaar, timmerman, schrijnwerker, kleedermaker, schoenmaker, wagenmaker, blik- en koperslager, geldwisselaar, enz.; op andere plaatsen op Java worden deze ambachten echter door Javanen uitgeoefend, en te Samarang en te Soerabaja vindt men zeer bekwame Javaansche ambachtslieden van allerlei aard. De Chinees heeft eene groote mate van sluwheid en zijne goede trouw is niet altijd boven verdenking, althans wanneer het anderen betreft dan zijne eigene landgenooten; zijne geldzucht kent geene grenzen. De sluwe Chinees maakt, om zich te verrijken, een schrikkelijk misbruik van de kortzigtigheid, onbezorgdheid en zucht tot verkwisting van den Javaan, die zich om de toekomst weinig bekommert. Den Javaanschen landbouwer geeft hij, met groote voorkomendheid en welwillendheid, voorschotten op de voortbrengselen van diens grond, welke hij zoodoende voor een spotprijs weet magtig te worden, en, door herhaaldelijk voorschotten te geven, weet hij den landbouwer geheel van zich afhankelijk te maken, zoodat deze ten laatste genoegzaam alleen arbeidt ten voordeele van den Chinees. En niettegenstaande alle knevelarijen en afpersingen neemt de Javaan, in zijne verlegenheid, steeds toevlugt tot den Chinees, omdat hij nergens zoo geredelijk, met zooveel voorkomendheid, maar in lang niet belangeloos, wordt geholpen. Niet geheel ten onregte worden de Chinezen de bloedzuigers der Javanen genoemd; het zijn woekeraars in hun hart.

Niet altijd keert de *sinkee*-Chinees, wanneer hij rijkdommen vergaderd heeft, naar zijn geboortegrond terug; dikwerf blijft hij op Java gevestigd, of elders waar hij zijne bezittingen verzameld, of waar hij door het huwelijk bloedverwanten verworven heeft. Doch nimmer vergeet hij

daarom zijne in China achtergeblevene betrekkingen; aan deze zendt hij getrouwelijk ondersteuning, en naar vermogen doet zulks zelfs de geringste hunner, door hetgeen zij daarvoor hebben afgezonderd met de jaarlijks terugkeerende *wankang's* naar China te verzenden.

Verscheidene goede en ook berispelijke hoedanigheden der Chinezen hebben wij reeds vermeld; onder de laatsten behoort vooral ook de zucht tot dobbelen genoemd te worden, terwijl het misbruik van de amfioenpijp onder hen niet zeldzaam is, en vooral plaats vindt bij de meer gegoeden, die in deze weelde zekeren trots stellen; overigens maken de Chinezen zich zelden aan uitspattingen schuldig, terwijl de veelwijverij bij hen ook weinig wordt aangetroffen.

Maar, zullen onze lezers welligt met ongeduld vragen, waar blijft toch de Chinesche smid? van hem vernemen wij niets! En wat dan te antwoorden? Openhartig moeten wij er voor uitkomen, de Chinesche smid is eigenlijk geen bijzondere type; hij is een ambachtsman zoo als men er onder de Chinezen te Batavia in menigte aantreft. Doch wij hebben juist hem op den voorgrond gesteld, omdat hij tot de ijverigsten behoort en een ambacht uitoefent, dat in Indië als een der vermoeijendste en meest afmattende mag worden aangemerkt; een ambacht dat gewoonlijk door een *sinkee* zelden door een *perndkan*-Chinees wordt gedreven. De ijver en arbeidzaamheid der Chinezen kunnen niet genoeg geprezen worden, en wie weet of de armoedige Chinees, dien wij thans voor een gloeijend vuur zijne krachten zien inspannen, door zijne werkzaamheid niet eenmaal een groot vermogen verzamelen zal, en of wij hem na verloop van jaren niet zullen aantreffen in eene schoone en ruime woning, van alle bij de Chinezen gebruikelijke gemakken voorzien, of ontmoeten op den weg, in een prachtig, door vlugge paarden getrokken rijtuig, — even als zoo velen zijner landgenooten die, als hij, arm en berooid uit hun moederland aankwamen en, als landbouwer, *klontong* of ambachtsman beginnende, al zwoegende en zwetende, den grondslag hebben gelegd tot hunnen tegenwoordigen rijkdom.

Geteekend door E Hardouin te Batavia   Uitgave van K Fuhri te 's Gravenhage 1853   Gedrukt bij Lemercier te Parijs

DE DJALIJANG SEKAR

DE DJAJANG-SEKAR.

ekend is het, en ook de Duizend-en-één Arabische Nachtvertellingen leeren het ons, dat het gebruik van verhevene, bloemrijke en uitgelezen woorden in den Oosterschen stijl algemeen is, en dit gebruik, zoowel in de Maleische als in de Javaansche taal, dikwerf op de onbeduidendste zaken wordt toegepast. Menig hoogdravende vorstentitel zou, uit die talen in de onze overgezet, al zeer bespottelijk voorkomen. Als een gevolg van dit gebruik bestaat op het eiland Java, in onze dienst, een korps dat den naam draagt van *djajang-sekar*, hetwelk, uit het Javaansch vertaald, letterlijk zeggen wil: *bloem des volks* of *der natie*.

Toen het door de natuur zoo gezegende eiland Java den Europeanen nog onbekend en in verschillende vorstenstaten was verdeeld, wier beheerschers steeds met elkander in oorlog waren om de oppermagt, — toen was het ook natuurlijk dat de vorsten zich omringden door strijdkrachten, welke hen in staat konden stellen die oppermagt te verwerven, of zich te verzetten

en te verdedigen tegen de aanmatigingen van anderen. Onder die strijdmiddelen telde men ook het korps dat den naam droeg van *bloem des volks*, en dat, volgens de overlevering, uit de edelen des lands, uit zonen der vorsten en voornaamste opperhoofden was zamengesteld, en alzoo kon worden vergeleken bij zoogenaamde koninklijke of keizerlijke eerewachten (*gardes d'honneur*), welke aan zoo vele Europesche hoven bestaan hebben of nog bestaan. Tot de zamenstelling van zoodanig korps ontbrak het op Java nimmer aan stof, want, door de veelwijverij, vooral bij de Javaansche vorsten steeds in gebruik en, zoowel als het houden van bijwijven, door de leer van Mohammed toegestaan, was het getal vorstelijke afstammelingen steeds zeer aanzienlijk.

In de geschiedenis van Java van vroegeren tijd, vindt men geene melding gemaakt van staande legers of geregelde troepen welke bezoldigd werden, doch, volgens het gebruik des lands, was ieder onderdaan verpligt, op eigene kosten, zijn opper- of leenheer in den oorlog te dienen en op diens eerste oproeping gewapend in het veld te verschijnen. Het is evenwel waarschijnlijk dat de vorsten, of sommigen daarvan, zoowel in het belang hunner persoonlijke veiligheid als om der wille van het uiterlijk vertoon, waarop de Javaan zoo veel prijs stelt, het noodig hebben geacht zich bovendien van eene gewapende magt te omringen, en dat zij daarvoor bij voorkeur de keuze vestigden op eigen bloedverwanten, niet alleen omdat zij op de genegenheid en verkleefdheid van dezen het meest konden rekenen, maar ook omdat hunne goede trouw op eigen belang steunde, vermits zij met hunne vorsten of overheerschers zouden staan of vallen. Niet geheel ten onregte was het alzoo, dat men aan de op deze wijze zamengestelde korpsen den naam gaf van *bloem des volks*.

Moeijelijk te bepalen is het, of de dienstverrigtingen der *djajang-sekar's* doorloopend, of slechts tijdelijk geweest zijn. Wanneer wij de gebruiken des lands raadplegen, worden wij geneigd het laatste te gelooven. Immers de diensten aan de Javaansche vorsten bewezen, werden gewoonlijk beloond met het in leen afstaan van landerijen van meerderen of minderen omvang, naarmate van het gewigt of de belangrijkheid dier diensten. Bezoldiging met geld was niet gebruikelijk, daar destijds op Java geen gemunt geld bestond. Mitsdien moesten de opbrengsten dier in leen afgestane landerijen in het onderhoud van de daarmede begunstig-

den voorzien, zoodat het bebouwen dezer landen de bron uitmaakte van hun bestaan en, ofschoon zij zelf van te hooge geboorte waren om daaraan in persoon de hand te slaan, was hun toezigt van tijd tot tijd toch noodzakelijk om zich te verzekeren dat die bron voortdurend zoude vloeijen; hieruit mag men dus afleiden dat de *djajang-sekar's* van die dagen, die te paard en met *toembakh* (lans) en *gólokh* (zwaard) gewapend hunne vorsten bewaakten en tot eerewacht strekten, in vredestijd elkander bij beurten vervingen, en alleen dan allen tegelijk opkwamen, wanneer de vorst ten oorlog toog of het land met een' vijandelijken aanval werd bedreigd.

Van het bestaan dezer *djajang-sekar's* is thans geen spoor meer te vinden. Zij zijn verdwenen even als zoo menig vorstendom op Java, welks naam der vergetelheid naauwelijks is ontrukt, sedert de Europeanen op dat eiland voet aan wal gezet en aldaar eene geheel andere regeringswijze hebben ingevoerd. Wel zien wij in onze dagen, aan de op Java overgebleven hoven van Soerakarta en Djokjokarta, nog eene menigte edelen des lands diensten verrigten, welke hunnen oorsprong hebben in leenheerlijke verpligtingen, doch geene daarvan is van krijgszuchtigen aard, en meestal bestaan zij in het vervullen van bedieningen welke betrekking hebben op de hofhouding of op het burgerlijk bestuur. Aan de hoven van Soerakarta en Djokjokarta heeft men nog wel eere- of lijfwachten van de vorsten dier rijken, doch deze zijn zamengesteld uit Europeanen of hunne afstammelingen, naauwelijks 50 of 60 dragonders sterk, en staan onder de bevelen ieder van een Europeesch luitenant, die, even als de lijfwacht, door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement wordt bezoldigd. Het is dus de vraag of deze lijfwachten, in stede van tot bescherming dier vorsten, niet veeleer dienen om een waakzaam oog te houden over hunne handelingen en hetgeen in hunne *kraton's* of den omtrek voorvalt? Wij zullen die vraag niet beantwoorden, doch zeker is het, dat de Nederlandsche staatkunde gebiedt, steeds gereed en in staat te zijn, aan elke vijandelijke poging welke door deze vorsten mogt ondernomen worden, hoe onwaarschijnlijk dan ook, het hoofd te bieden. Het is om aan de magt dezer vorsten een tegenwigt over te stellen, dat het zoogenoemde legioen van Mangkoe Negoro te Soerakarta, dat van den *pangeran adi-pâtih* Pakoe-Alam te Djokjokarta, en de *bârisans* van de vorsten van Madura, Pamakassan en Sumanap, — van welke korpsen wij op bladz. 47 van dezen bundel reeds hebben gewag

gemaakt, en die te zamen, aan infanterie, kavallerie, artillerie en pionniers, eenige duizend manschappen tellen, — worden in stand gehouden, benevens de *pradjoerit's* in de verschillende residentiën op Java.

Hoewel de voormalige *djajang-sekar's* uit den adelstand op Java thans niet meer bestaan, is hun naam toch niet verloren gegaan. Door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement is deze naam gegeven aan een korps Indische ruiterij, hetwelk men het best kan vergelijken bij de maréchaussée in Nederland of de gendarmerie in Frankrijk. Ofschoon op militairen voet geschoeid en uitgerust, staat het niet onder de bevelen van het militair-departement, maar onder die van de plaatselijke civiele besturen, terwijl de kosten van hunne bezoldiging, onderhoud en uitrusting geheel worden gebragt ten laste der civiele begrooting. Dat korps, ongeveer vijf- à zes honderd hoofden sterk, is over geheel Java verspreid, in detachementen van 30 tot 60 man, doch voornamelijk op die plaatsen waar weinig of geen troepen garnizoen houden. Deze detachementen staan, naar gelang hunner sterkte, onder bevel van een Europeesch officier of onderofficier. De diensten welke van dit korps gevorderd worden, bestaan voornamelijk in het bewaren der openbare rust; het overbrengen van gevangenen, vooral wanneer deze in grooten getale zijn; het begeleiden van transporten Gouvernements-gelden en goederen; en wijders zoodanige diensten als met de policie in verband staan. In zoo verre evenwel kunnen de *djajang-sekar's* van den tegenwoordigen tijd met die van voorheen worden vergeleken, dat zij wel eens dienen tot eene soort van eerewacht van den resident ter wiens beschikking zij zijn gesteld, en dezen somtijds vergezellen op zijne togten, hetzij tot zijne veiligheid, hetzij om eenig vertoon te maken.

De *djajang-sekar's* van onzen tijd behooren niet, gelijk die uit vroegere eeuwen, tot den adelstand, doch worden integendeel uit de heffe des volks aangeworven, en bestaan meestal uit Amboinezen, Boeginezen en Javanen. Voorheen vond men daaronder ook vele Bengalezen die, in 1816 bij de overneming van Java uit handen der Engelschen, in Nederlandsche dienst zijn overgegaan, en waaruit in den aanvang een korps Bengaalsche lanciers is zamengesteld, welk korps later is opgeheven, als wanneer vele der daarvan afkomstige Bengalezen bij de *djajang-sekar's* hebben dienst genomen. Thans treft men ze bij dat korps niet meer aan; de meesten zijn overleden, of hebben wegens ouderdom de dienst verlaten. Ten einde

meer op de trouw der *djajang-sekar's* te kunnen rekenen, is het raadzaam, de daarvoor aan te werven Javanen, immers zooveel mogelijk, te nemen uit eene andere residentie dan waarin zij bestemd zijn te dienen.

Krijgstucht, kazerne, inwendige dienst en exercitiën zijn bij de *djajang-sekar's* op dezelfde wijze ingerigt als bij de kavallerie van het leger. Hun uniform zelfs is aan die van de ruiterij van het leger in Oost-Indië gelijk, zooals nevens gevoegde plaat zulks aantoont, met dit verschil nogtans, dat de knoopen en versierselen uit wit- en niet uit geel metaal bestaan. Hunne wapening bestaat uit sabel en pistool, waarbij in sommige residentiën nog eene lans komt. De paarden der *djajangs-sekar's*, die uit de beste tukken van het Javaansche ras worden gekozen en aangekocht, zijn over het algemeen goed, doch het harnachement is doorgaans te zwaar voor de kleine dieren die het moeten dragen. Als minimum is voor het kavallerie-paard in Indië, en ook voor dat van den *djajang-sekar*, de maat van vier voet Rijnlandsch gesteld, en onder de in Indië inheemsche rassen treft men er zelden aan die veel grooter zijn.

Wanneer zij goed geoefend en goed bereden zijn, kan men van de *djajang-sekar's*, ook tegen den vijand, goede diensten verwachten. Van hunne opleiding wordt dan ook zoo veel mogelijk werk gemaakt. Om hen goed te oefenen staan zij onder bevelen van Europesche officieren en onderofficieren der kavallerie, van het leger afkomstig of daarvan gedetacheerd, en ten minste eenmaal 's jaars worden zij geïnspecteerd door eenen hoofd-officier van het Indisch leger [1]), die zich persoonlijk overtuigt, niet alleen van hunne geoefendheid, maar ook van den goeden staat hunner paarden, hunner wapens, en verder alles wat hunne dienst en uitrusting betreft.

De *djajang-sekar's* worden bezoldigd, gevoed en gekleed even als de inlandsche kavalleristen van het Indische leger, zoo als er echter weinig meer bij dat leger aanwezig zijn. Over het algemeen hebben zij eene goede krijgshaftige houding, zijn zindelijk op hun lijf en uitrusting, terwijl misbruik van sterken drank, even als bij de andere Inlanders, hoogst zeldzaam bij hen voorkomt. Hoezeer niet regtstreeks onder militair beheer staande, tracht dit korps toch met de ruiterij van het leger te wedijveren.

---

[1]) Deze hoofd-officier voert den titel van: Inspecteur der schutterijen, *pradjoerit's* en *djajang-sekar's*.

En dat in oorlogstijd van de *djajang-sekar's* met vrucht kan worden partij getrokken, is gedurende den Javaanschen oorlog van 1825—1830 voldoende gebleken. Door nieuwe aanwerving eenigermate versterkt, zijn zij, uit alle residentiën waar zij slechts eenigzins konden worden gemist, te velde getrokken, en de verslagen van dien oorlog getuigen van de belangrijke diensten aldaar door hen bewezen.

Na het einde van den Javaanschen oorlog heeft het korps *djajang-sekar's*, even als de ruiterij van het Indische leger, zelden gelegenheid gehad om zich te onderscheiden. De hier en daar op Java sedert ontstane onlusten, waren van weinig beteekenis en spoedig gedempt. Als de gewigtigsten daarvan kunnen beschouwd worden, die in de residentie Bantam in 1846 en in 1850. In laatstgemeld jaar vooral bewees het detachement *djajang-sekar's* van die residentie, 50 man sterk, zeer goede diensten, ten gevolge waarvan de Europesche wachtmeester met de militaire Willemsorde werd beloond, en verscheidene ruiters de medaille voor moed en trouw bekwamen. Den 3den Maart 1850 had men het verlies te betreuren van den tweeden luitenant der *djajang-sekar's* J. Krieger de Back, die in dezelfde residentie, nabij de *kampong* Boendang-bâtoe, bij eene charge op de muitelingen, aan het hoofd zijner ruiters sneuvelde.

Pĕsoeroean
PĔSOEROEAN
Kraksan
Bĕsoeki
BĔSOEKI
Blitar
Malang
Bondowoso
BANJOEWANGI
8°
30'
9°
112°
30'
113°
30'
114°
30'

Grav. en druk v. T. Hoiberg te Leiden